

HALKIN BOŞANMAYA İLİŞKİN TUTUMLARI ARAŞTIRMASI

1996

HALKIN BOŞANMAYA İLİŞKİN TUTUMLARI ARAŞTIRMASI 1996

HALKIN BOŞANMAYA İLİŞKİN TUTUMLARI ARAŞTIRMASI

1996

T.C.

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

HALKIN BOŞANMAYA İLİŞKİN
TUTUMLARI ARAŞTIRMASI 1996

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması
1996

Proje Koordinatörü

Çiğdem Arıkan

Editör

Mustafa Turğut

Redaksiyon

Derya Avcı, Ömer Faruk Danış

Tasarım ve Uygulama

Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

Kapak Fotoğrafi

cepera/Shutterstock

Alan Uygulama

Öncü Ltd. Şti

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık

Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 19

Gözden Geçirilmiş İkinci Basım, 2015, Ankara
ISBN: 978-975-19-1617-4

İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Kat: 24 Çankaya/Ankara
T: +90 312 705 5513 F: + 90 312 705 5599
e-posta: arsopol@aile.gov.tr
www.aile.gov.tr

©2015 Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Aile ve Sosyal
Politikalar Bakanlığı'nın izni olmaksızın tamamı veya herhangi bir
bölümü herhangi bir biçimde veya yöntemde, elektronik, mekanik,
fotokopi, kayıt olarak çoğaltılamaz.

Toplumsal bütünlüğün ve kültürel devamlılığın sürdürülmesinde temel taşlardan biri olan ailenin önemi, aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile ortamının psikososyal yönden gelişen bireyin en çok etkileşime uğradığı yer olmasıyla ilişkilidir. Topluma ait olan sosyal ve kültürel değerlerin öğretilmesi, öğretilen değerlerin yeni nesillere aktarılması, aile yoluyla gerçekleşir. Böylece topluma uyum sağlamak için gerekli olan tüm donanım bu kurumda sağlanır. Bu durum da ailenin bireyi işlevsel ve görevsel bağlarla sosyal yapıya bağlanmasında etkili olan temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

Aile birliğinin kurulması evlilik adı verilen, kadın ve erkeğin aile kurmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde, ruhen ve bedenen bir ömür boyu sürecek şekilde bir araya gelmesiyle sağlanmaktadır. Eşler bu birlikteliğe sürekli olacağı inancıyla adım atmaktadır. Ancak hayatın olağan akışı içerisinde eşler arasında yaşanan çeşitli nedenlerle bu inancının kaybedilmesi de mümkündür. Bu inancın kaybedilmesine neden olan sorunları ve bu sorunlara ilişkin tutumu anlamak da en az ailenin kurulma amacının anlaşılması kadar önemlidir.

Aile hukuku içinde en popüler olgu olan boşanma; evliliğin hâkim kararıyla sona erdiği hallerden biri olarak karşılıklı sevgiye, güvene ve mutluluk beklentisine dayalı olan evlilik ilişkisini sona erdiren bir durumdur. Bu durum hem dünyada hem de ülkemizde bizleri boşanma nedenlerinin araştırılmasına ve halkın bu duruma karşı nasıl bir tutum sergilediğini anlamaya yönelik çalışmalara yöneltmektedir. Bu alanda yapılacak olan çalışmaların sürekliliği hem bu sürecin gelecekte nasıl bir yol izleyeceğinin tahmin edilmesine hem de boşanma olgusunun nasıl algılandığının anlaşılmasına imkân sağlayacaktır.

Bu bağlamda halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırmasının hazırlanmasına ve tekrar yayımlanmasına katkı sağlayan bütün personele teşekkür ediyor, bu tür çalışmaların yapılacak sosyal politikalara ışık tutmasını ve kaynaklık etmesini temenni ediyorum.

Doç. Dr. Ayşenur İSLAM
Bakan

Toplumun temel kurumlarından olan aile, evlilik kurumu aracılığıyla kurulmaktadır. Evlilikler genel olarak, hayatı birlikte geçirmek ve paylaşmak üzere oluşturulan kesintisiz organizasyonlardır. Her ne kadar hayat boyu bir birliktelik planlansa da, çeşitli nedenlerle kesintisiz birliktelik sağlanamayabilir ve evliliklerin bir kısmı boşanmayla sonuçlanabilir. Bu birliğin çeşitli nedenlerle sürdürülememesi söz konusu olduğunda, boşanma aile birliğini sona erdiren önemli bir karar ve toplumsal bir olgu olarak gündeme gelmektedir. Aile hukukunun en olumsuz bölümlerinden biri olan boşanma olgusu, kanunlar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin yine yasal olarak sona erdirilmesi ve kadın ile erkeğin yeni bir evlilik yapacak şekilde hukuki bir kararla mevcut evliliklerini sona erdirmeleridir.

Sosyal çalışmalarda ailenin ihmal edilmesi, günümüzde Batı ülkelerini önemli toplumsal sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Birçok araştırmacı, gözlenen toplumsal çözülme, ahlaki değerlerin yön değiştirmesi ve aile gibi geleneksel birimlerin değişime uğramasının çok kapsamlı sonuçları olduğunu ifade etmektedir. Ülkemizde giderek toplumumuzu derinden sarsacak toplumsal bir sorun haline gelmemesi için boşanma sayılarındaki artışı anlayabilmek ve bu konuda duyarlı olabilmek, çiftleri boşanma sürecine sokan nedenleri ve bu süreçteki yaşadıklarını anlamak, çiftlerin boşanmaya dair algılarını araştırmak oldukça önemlidir.

Kentsel kesimde yaşayan alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeylerdeki kadın ve erkeklerin boşanmaya ve boşanmış bireylere yönelik tutum, değerlendirme, öneri ve beklentilerini ortaya koyan "Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması" 1996 yılında Aile Araştırma Kurumu tarafından Ankara ili genelinde yapılan bu çalışmanın gözden geçirilerek tekrar yayımlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda gözden geçirme ve yeniden basım çalışmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Tacettin GÜNEŞ
Genel Müdür

1996 yılında Çiğdem Arıkan'ın araştırmada fikir görüş ve emeklerinden faydalandığı Sema Kut, İsmail Köksal, Ali İhsan Özüğür, Nesrin Afşar Çelik, Nesrin Güran Koşar, Yıldız Ecevit, Mehmet Ecevit, Aliye Mavili Aktaş, Türkan Erturan, Sunay İl, Filiz Demiröz, Nilgün Erkek, Kasım Karataş, Sevinç Yılmaz, Ayşe Türkyılmaz, Ali Özay, Ali Koca, İsmail Tezcan, Cemile Güvercin, Ayşegül Taşkıran ve Neşe Şahin, Sühendan Ekni, Sönmez Altıncı ve Canan Bakıcı, Gülayşe Akalın ve Rahime Gerim, Gül Arıkan ve Kaya Arıkan'a ve araştırmanın gerçekleşebilmesi için dostlukla evlerinin kapılarını açan, içtenlik ve sabırla soruları yanıtlayan değerli Ankaralılara teşekkür ediyoruz.

Ayrıca, 1994 yılında sahası gerçekleştirilip 1996 yılında yayımlanan bu çalışmanın gözden geçirilmiş ikinci baskısının hazırlık çalışmalarında bu kitabın tasarımını ve dizgisini yapan Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'ne,

Çalışmanın izleme ve değerlendirme evrelerine katılan Araştırma ve Politika Daire Başkanlığı çalışanlarından Neriman Kaya, Ebru Doğan, Serdal Altun, Pınar Erol, Yasemin Esen, Emre Ertekin, Dursun Ayan, Derya Avcı, Tuğçe Demir, Ömer Faruk Danış, Meryem Gökyar, Mehmet Emin Sezgin ve Didem Yılmaz'a,

Değerli hocalarımıza kıymetli vakitlerini ayırarak fikirlerini bizimle paylaştıkları için teşekkür ediyoruz.

Mustafa Turğut
Araştırma ve Politika Daire Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	16
1.1. Sorun	16
1.2. Kuramsal Çerçeve	17
1.2.1. Tarihsel Gelişim Sürecinde Dünyada ve Türkiye’de Boşanma	17
1.2.1.1. Hıristiyanlıkta Boşanma	17
1.2.1.2. Müslümanlıkta Boşanma	18
1.2.1.3. Eski Türklerde Boşanma	20
1.2.1.4. Osmanlı İmparatorluğu’nda Boşanma	20
1.2.1.5. Cumhuriyet Döneminde Boşanma	20
1.2.3. 1994 Yılı İtibariyle Türkiye’de Boşanmaların Gösterdiği Bazı Özellikler	30
1.2.4. Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Boşanma Oranları	31
1.3. Araştırmanın Amacı.....	31
1.4. Araştırmanın Önemi	33
1.5. Araştırmanın Sayıltıları	34
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	34
1.7. Araştırmanın Tanımları	34
2. YÖNTEM	38
2.1. Araştırma Modeli.....	38
2.2. Evren ve Örneklem	38
2.2.1. Örnek Alanın Seçimi	38
2.2.2. İkame Prensibi.....	39
2.3. Veri Toplama Aracı	39
2.4. Veri Toplama Süreci	40
2.5. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi	41
3. TANITICI BULGULAR	44
4. YAŞAMA, CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER	54
5. EVLİLİK YAŞAMI	64
5.1. Eşle Anlaşmazlık	67
5.2. Ayrı Yaşama Veya Boşanmayı Düşünme	70
5.3. Evliliği Genel Olarak Değerlendirme	70
6. EVLİLİKLERİ BOŞANMA AÇISINDAN RİSKLİ KILAN DURUMLAR	74
6. Boşanma Riskleri	74
6.1. Aile Büyükleri İstememesine (Karşı Çıkmasına) Rağmen Evlenilmesi	75

6.2. Eşlerin Çocuk Denecek Kadar Küçük Yaşta Evlenmesi	79
6.3. Eşlerin Yetiştirme Tarzlarının Birbirinden Çok Farklı Olması	83
6.4. Eşlerin Birbirleriyle Evlilik Öncesi Cinsel İlişki Kurması	86
6.5. Eşlerin Eğitim Durumlarının Birbirinden Çok Farklı Olması	90
6.6. Eşlerin Ekonomik Durumlarının Birbirinden Çok Farklı Olması	94
6.7. Eşlerin Dini İnançlarının Birbirinden Çok Farklı Olması	96
6.8. Eşler Arasındaki Yaş Farkının Çok Fazla Olması	101
6.9. Eşlerin Farklı Milletlerden Olması	103

7. BOŞANMAYA İLİŞKİN TUTUMLAR 114

7. Boşanmaya İlişkin Tutumlar	114
7.1. "Boşanma, Ancak Evliliği Kurtarmaya Yönelik Tüm Çabalar Başarısız Olduktan Sonra Onaylanabilir" Görüşüne Katılım.....	115
7.2. "Mevcut Boşanma Koşulları Gördüğü Kadar Onur Kırıcı, Utandırıcı Değildir" Görüşüne Katılım	116
7.3. "Evlilik Duyguların Karşılıklı Olmasına Dayalı İse Boşanmayı Sağlamak Kolay Olmalıdır" Görüşüne Katılım	117
7.4. "Boşanma, Ahlâki Standartları Düşürür" Görüşüne Katılım	119
7.5. "Boşanma, Utanç Vericidir" Görüşüne Katılım	123
7.6. "Boşanma, Evlilikteki Hataları Gidermek İçin İstenen Bir Şeydir" Görüşüne Katılım	126
7.7. "Boşanma, İstendiğinde Kabul Edilmelidir" Görüşüne Katılım	128
7.8. "Bir Boşanma, Tarafların İsteklerine Bağlı Olarak Haklı Görülebilir Veya Görülemez" Görüşüne Katılım.....	130
7.9. "Bir Kişinin İstedığı Sıklıkta Evlenme ve Boşanma Hakkı Olmalıdır" Görüşüne Katılım	131
7.10. "Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez" Görüşüne Katılım	135
7.11. "Kolay Boşanma, Daha Anlayışlı Olunabilecek Bir Evliliğe Yol Açar" Görüşüne Katılım.....	138
7.12. "Boşanma, Toplumu Dengeye Tutmak İçin Teşvik Edilmemelidir" Görüşüne Katılım	139
7.13. "Boşanmanın Zararları, Onun Yararlarını Görmemizi Engellememelidir" Görüşüne Katılım	141
7.14. "Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmalıdır" Görüşüne Katılım	141
7.15. "Boşanma Sorununa En İyi Çözüm, Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir" Görüşüne Katılım.....	144
7.16. "Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir" Görüşüne Katılım.....	146
7.17. "Boşanmaya Ancak Tüm Tarafların Hakları Garantiye Alındığında İzin Verilmelidir" Görüşüne Katılım	148
7.18. "Boşanma Teşvik Edilmemelidir; Ancak Yasaklanmamalıdır Da" Görüşüne Katılım	150
7.19. "Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır" Görüşüne Katılım	150

8. BOŞANMA NEDENLERİ VE BOŞANMIŞ BİREYLER 156

8.1. Boşanma Nedenlerine İlişkin Değerlendirmeler	156
8.2. Boşanmış Kadını Değerlendirme	156
8.3. Boşanmış Erkeği Değerlendirme	161

9. BOŞANMA KOŞULLARI 168

9.1. Boşanma ve Dini İnançlar	168
9.2. Boşanmanın Dine Göre Günah Olup Olmadığını Değerlendirme	168
9.3. Kadın ve Erkeklerin Boşanabilmesi	172

10. BOŞANMANIN BİREYLERE VERDİĞİ ZARARLAR	180
10.1. Boşandıktan Sonra Bir Kadının Karşılaşabileceği Güçlükler	180
10.2. Boşandıktan Sonra Bir Erkeğin Karşılaşabileceği Güçlükler	182
11. BOŞANMAYI DÜŞÜNENLERE MÜDAHALE	186
11.1. Boşanmadan En Çok Zarar Gören Taraf	186
11.2. Boşanmayı Düşünen Çiftin Yapması Gerekenler	186
11.3. Boşanmayı Düşünen Eşlere Yönelik Olarak Yapılması Gerekenler	188
11.4. Boşanmış Bireylerin Birlikte Oturması Gereken Kişiler	189
11.5. Boşanmış Bireylerin Yeni Bir Evlilik Yapma Şansı	190
12. BOŞANMA VE ÇOCUKLAR	194
12.1. Çocuklu Bir Çiftin Boşanmasını Değerlendirme	195
12.2. Çocuğun Yaşamaya Gereken Aile Ortamı.....	196
12.3. Boşanmış Aile Çocuklarının Farklılığı	197
13. SOSYAL MESAFE	202
13.1. Boşanmış Kişiyle Arkadaşlığı Onaylama	202
13.2. Boşanmış Arkadaşın Olması	204
14. TÜRKİYE'DE BOŞANMAYA GENEL BİR BAKIŞ: ÖNLEME YOLLARI VE BEKLENTİLER	210
14.1. Boşanmaya Yönelik Yasal Düzenlemeler	213
14.2. Boşanmaları Önleme Yolları	216
14.3. Boşanma Aşamasındaki ve Boşanmış Kişilere Yönelik Olarak İhtiyaç Duyulan Başlıca Hizmetler	218
15. SONUÇ VE ÖNERİLER	224

TABLolar

1. GİRİŞ

Tablo 1. Gelişme İndeksi (Az Gelişmişten Gelişmişe Doğru).....	24
Tablo 2. Kadınların İşgücüne Katılım Oranları	25

3. TANITICI BULGULAR

Tablo 3. Sosyoekonomik Düzey	44
Tablo 4. Aile Reisine Yakınlık	44
Tablo 5. Cinsiyet.....	44
Tablo 6. Yaş	45
Tablo 7. Eğitim Düzeyi.....	45
Tablo 8. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer	45
Tablo 9. Coğrafi Bölge	46
Tablo 10. Ankara'da Yaşama Süresi	46
Tablo 11. Meslek	47
Tablo 12. Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu	47
Tablo 13. Hane Geliri.....	48
Tablo 14. Hanehalkı Sayısı.....	48
Tablo 15. Medeni Durum.....	49
Tablo 16. Çocuk Sayısı	49
Tablo 17. En Küçük Çocuğun Yaşı	50
Tablo 18. Ailede Boşanma Tecrübesi Geçirmiş Olanlar*	50

4. YAŞAMA, CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER

Tablo 19. Yaşamı Değerlendirme	54
Tablo 20. Maddi Durumu Değerlendirme.....	54
Tablo 21. Dini İnançları Değerlendirme	55
Tablo 22. Kadın ve Erkekten Hangisi Üstün	55
Tablo 23. Kanun Karşısında Eşitlik	56
Tablo 24. Aile Reisi Kim Olmalı	57
Tablo 25. Ailede Kararları Vermesi Gereken Taraf	57
Tablo 26. Ev İşini Yapması Gereken Taraf.....	58
Tablo 27. Aile Planlamasını Değerlendirme	59
Tablo 28. Kadının Çalışmasını Değerlendirme.....	59
Tablo 29. Çok Eşli Evliliği Değerlendirme	60
Tablo 30. Erkeğin Karısını Dövmesini Değerlendirme	61

5. EVLİLİK YAŞAMI

Tablo 31. Evlilik Sayısı	64
Tablo 32. Evlilik Süresi.....	64

Tablo 33. Evlenme Biçimi	64
Tablo 34. Nikâh Biçimi	65
Tablo 35. Eşin Eğitim Düzeyi.....	65
Tablo 36. Eşin Mesleği.....	65
Tablo 37. Eşle Yaş Farkı.....	66
Tablo 38. Eşle İdeal Yaş Farkı	66
Tablo 39. İdeal Yaş Farkı ve Eşler Arasındaki Yaş Farkı	66
Tablo 40. Eşle Anlaşmazlık	67
Tablo 41. Anlaşmazlığın Çözümü.....	68
Tablo 42. Eşler Arasında Başlıca Anlaşmazlık Konuları	68
Tablo 43. Eşten Ayrı Yaşama	70
Tablo 44. Boşanmayı Düşünme	70
Tablo 45. Evliliği Değerlendirme	71

6. EVLİLİKLERİ BOŞANMA AÇISINDAN RİSKLİ KILAN DURUMLAR

Tablo 46. Evlilikleri Boşanma Riskiyle Karşı Karşıya Bırakan Durumlar	74
Tablo 47. Sosyoekonomik Düzey ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi	75
Tablo 48. Cinsiyet ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi.....	76
Tablo 49. Yaş ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi.....	76
Tablo 50. Eğitim Düzeyi ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi	77
Tablo 51. Medeni Durum ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi.....	78
Tablo 52. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi	78
Tablo 53. Sosyoekonomik Düzey ve Çocuk Yaşta Evlenme	79
Tablo 54. Cinsiyet ve Çocuk Yaşta Evlenme.....	80
Tablo 55. Yaş ve Çocuk Yaşta Evlenme	80
Tablo 56. Eğitim Düzeyi ve Çocuk Yaşta Evlenme.....	81
Tablo 57. Medeni Durum ve Çocuk Yaşta Evlenme.....	81
Tablo 58. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çocuk Yaşta Evlenme	82
Tablo 59. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları.....	83
Tablo 60. Cinsiyet ve Çocuk Farklı Yetiştirme Tarzları	83
Tablo 61. Yaş ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları	84
Tablo 62. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları.....	84
Tablo 63. Medeni Durum ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları.....	85
Tablo 64. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları.....	85
Tablo 65. Sosyoekonomik Düzey ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki	86
Tablo 66. Cinsiyet ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki.....	87
Tablo 67. Yaş ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları	87
Tablo 68. Eğitim Düzeyi ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki.....	88
Tablo 69. Medeni Durum ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki.....	88
Tablo 70. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki	89
Tablo 71. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi.....	90
Tablo 72. Cinsiyet ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi.....	90
Tablo 73. Yaş ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi	91
Tablo 74. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi.....	92
Tablo 75. Medeni Durum ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi.....	93
Tablo 76. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi	93

Tablo 77. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Ekonomik Durum	94
Tablo 78. Cinsiyet ve Çok Farklı Ekonomik Durum	94
Tablo 79. Yaş ve Çok Farklı Ekonomik Durum.....	95
Tablo 80. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Ekonomik Durum	95
Tablo 81. Medeni Durum ve Çok Farklı Ekonomik Durum	96
Tablo 82. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Ekonomik Durum	96
Tablo 83. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Dini İnanç	97
Tablo 84. Cinsiyet ve Çok Farklı Dini İnanç	97
Tablo 85. Yaş ve Çok Farklı Dini İnanç.....	98
Tablo 86. Medeni Durum ve Çok Farklı Dini İnanç	98
Tablo 87. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Dini İnanç	99
Tablo 88. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Dini İnanç	99
Tablo 89. Sosyoekonomik Düzey ve Yaş Farkının Çok Olması.....	100
Tablo 90. Cinsiyet ve Yaş Farkının Çok Olması.....	101
Tablo 91. Yaş ve Yaş Farkının Çok Olması	101
Tablo 92. Eğitim Düzeyi ve Yaş Farkının Çok Olması.....	102
Tablo 93. Medeni Durum ve Yaş Farkının Çok Olması.....	102
Tablo 94. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve Yaş Farkının Çok Olması	103
Tablo 95. Sosyoekonomik Düzey ve Farklı Milliyet	103
Tablo 96. Cinsiyet ve Farklı Milliyet.....	104
Tablo 97. Yaş ve Farklı Milliyet.....	104
Tablo 98. Eğitim Düzeyi ve Farklı Milliyet.....	105
Tablo 99. Medeni Durum ve Farklı Milliyet.....	106
Tablo 100. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve Farklı Milliyet	106
Tablo 101. Sosyoekonomik Düzey ve Dul/Boşanmış Olma	107
Tablo 102. Cinsiyet ve Dul/Boşanmış Olma	107
Tablo 103. Yaş ve Dul/Boşanmış Olma	108
Tablo 104. Eğitim Düzeyi ve Dul/Boşanmış Olma	108
Tablo 105. Medeni Durum ve Dul/Boşanmış Olma	109
Tablo 106. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve Dul/Boşanmış Olma.....	109

7. BOŞANMAYA İLİŞKİN TUTUMLAR

Tablo 107. Boşanmaya İlişkin Tutumlar	114
Tablo 108. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma, Ancak Evliliği Kurtarmaya Yönelik Tüm Çabalar Başarısız Olduktan Sonra Onaylanabilir” Görüşüne Katılım.....	116
Tablo 109. Yaş ve “Evlilik Duyguların Karşılıklı Olmasına Dayalı İse Boşanmayı Sağlamak Kolay Olmalıdır” Görüşüne Katılım	117
Tablo 110. Eğitim Düzeyi ve “Evlilik, Duyguların Karşılıklı Olmasına Dayalı İse Boşanmayı Sağlamak Kolay Olmalıdır” Görüşüne Katılım... ..	118
Tablo 111. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve “Evlilik, duyguların karşılıklı olmasına dayalı ise boşanmayı sağlamak kolay olmalıdır” Görüşüne Katılım	119
Tablo 112. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma ahlâki standartları düşürür” Görüşüne Katılım	120
Tablo 113. Cinsiyet ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım	120
Tablo 114. Yaş ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım.....	121
Tablo 115. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım	122
Tablo 116. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım	122
Tablo 117. Medeni Durum ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım	123
Tablo 118. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım	124

Tablo 119. Yaş ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım.....	124
Tablo 120. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım	125
Tablo 121. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım.....	125
Tablo 122. Medeni Durum ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım	126
Tablo 123. Evlilik Biçimi ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım	126
Tablo 124. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma Evlilikteki Hataları Gidermek İçin İstenen Bir Şeydir” Görüşüne Katılım	127
Tablo 125. Evlilik Biçimi ve “Boşanma Evlilikteki Hataları Gidermek İçin İstenen Bir Şeydir” Görüşüne Katılım	127
Tablo 126. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma, İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım.....	128
Tablo 127. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım.....	129
Tablo 128. Medeni Durum ve “Boşanma İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım.....	129
Tablo 129. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma, İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım	130
Tablo 130. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Tarafların İsteklerine Bağlı Olarak Haklı Görülebilir Veya Görülemez” Görüşüne Katılım	130
Tablo 131. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma, Tarafların İsteklerine Bağlı Olarak Haklı Görülebilir Veya Görülemez” Görüşüne Katılım	131
Tablo 132. Sosyoekonomik Düzey ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım	132
Tablo 133. Yaş ve “Bir kişinin istediği sıklıkta evlenme ve boşanma hakkı olmalıdır” Görüşüne Katılım	132
Tablo 134. Eğitim Düzeyi ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım	133
Tablo 135. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım ..	133
Tablo 136. Medeni Durum ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım	134
Tablo 137. Evlilik Biçimi ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım	134
Tablo 138. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım.....	135
Tablo 139. Yaş ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım	135
Tablo 140. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım.....	136
Tablo 141. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım.....	137
Tablo 142. Medeni Durum ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım.....	137
Tablo 143. Evlilik Biçimi ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım.....	137
Tablo 144. Eğitim Düzeyi ve “Kolay Boşanma, Daha Anlayışlı Olunabilecek Bir Evliliğe Yol Açar” Görüşüne Katılım.....	138
Tablo 145. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Kolay Boşanma, Daha Anlayışlı Olunabilecek Bir Evliliğe Yol Açar” Görüşüne Katılım ..	139
Tablo 146. Yaş ve “Boşanma Toplumu Dengede Tutmak İçin Teşvik Edilmemelidir” Görüşüne Katılım	140
Tablo 147. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Toplumu Dengede Tutmak İçin Teşvik Edilmemelidir” Görüşüne Katılım.....	140
Tablo 148. Sosyoekonomik Düzey ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım	142
Tablo 149. Cinsiyet ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım	142
Tablo 150. Eğitim Düzeyi ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım	143
Tablo 151. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım	143
Tablo 152. Medeni Durum ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım	144
Tablo 153. Evlilik Biçimi ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım	144
Tablo 154. Yaş ve “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım.....	145
Tablo 155. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım	145
Tablo 156. Medeni Durum ve “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım	146
Tablo 157. Sosyoekonomik Düzey ve “Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir” Görüşüne Katılım	146
Tablo 158. Eğitim Düzeyi ve “Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir” Görüşüne Katılım	147
Tablo 159. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir” Görüşüne Katılım.....	148
Tablo 160. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanmaya Ancak Tüm Tarafların Hakları Garantiye Alındığında İzin Verilmelidir” Görüşüne Katılım148	148
Tablo 161. Eğitim Düzeyi ve “Boşanmaya Ancak Tüm Tarafların Hakları Garantiye Alındığında İzin Verilmelidir” Görüşüne Katılım.....	149
Tablo 162. Evlilik Biçimi ve “Boşanmaya ancak tüm tarafların hakları garantiye alındığında izin verilmelidir” Görüşüne Katılım.....	149
Tablo 163. Eğitim Düzeyi ve “Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun Ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır” Görüşüne Katılım ..	150
Tablo 164. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun Ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır” Görüşüne Katılım	151

Tablo 165. Evlilik Biçimi ve “Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun Ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır” Görüşüne Katılım	151
Tablo 166. Cinsiyet ve “Evlilikte Süreklilik Toplumsal Denge İçin Gerekli Değildir” Görüşüne Katılım	152

8. BOŞANMA NEDENLERİ VE BOŞANMIŞ BİREYLER

Tablo 167. Boşanma Nedenleri.....	156
Tablo 168. Boşanmış Kadını Değerlendirme	157
Tablo 169. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmış Kadını Değerlendirme	157
Tablo 170. Cinsiyet ve Boşanmış Kadını Değerlendirme	158
Tablo 171. Yaş ve Boşanmış Kadını Değerlendirme	159
Tablo 172. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Kadını Değerlendirme	160
Tablo 173. Medeni Durum ve Boşanmış Kadını Değerlendirme	160
Tablo 174. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Kadını Değerlendirme.....	161
Tablo 175. Boşanmış Erkeği Değerlendirme.....	162
Tablo 176. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme	162
Tablo 177. Cinsiyet ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme.....	163
Tablo 178. Yaş ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme.....	163
Tablo 179. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme	164
Tablo 180. Medeni Durum ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme	164
Tablo 181. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme	165
Tablo 182. Boşanmanın Dine Göre Günah Olması	168
Tablo 183. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmanın Günah Olması.....	168
Tablo 184. Cinsiyet ve Boşanmanın Günah Olması	169
Tablo 185. Yaş ve Boşanmanın Günah Olması	169
Tablo 186. Eğitim Düzeyi ve Boşanmanın Günah Olması	170
Tablo 187. Medeni Durum ve Boşanmanın Günah Olması	171
Tablo 188. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmanın Günah Olması.....	171
Tablo 189. Kadın ve Erkeğin Boşanabilmesine İlişkin Görüş	172
Tablo 190. Kadının Boşanabileceği Durumlar	173
Tablo 191. Kadının Boşanamama Nedenleri	175

9. BOŞANMA KOŞULLARI

Tablo 192. Erkeğin Boşanabileceği Durumlar.....	176
Tablo 193. Erkeğin Boşanamama Nedenleri.....	177

10. BOŞANMANIN BİREYLERE VERDİĞİ ZARARLAR

Tablo 194. Boşandıktan Sonra Bir Kadının Karşılaşabileceği Güçlükler	180
Tablo 195. Boşandıktan Sonra Bir Erkeğin Karşılaşabileceği Güçlükler	182

11. BOŞANMAYI DÜŞÜNENLERE MÜDAHALE

Tablo 196. Boşanmadan En Çok Zarar Gören Taraf.....	186
Tablo 197. Tüm Çabalara Rağmen Çok Mutsuz Olan Karı-Kocanın Boşanması.....	187
Tablo 198. Boşanmayı Düşünen Karı-Kocanın Yapması Gerekenler	187
Tablo 199. Boşanmayı Düşünen Karı-Kocanın Öncelikle Danışması Gereken Kişiler	188
Tablo 200. Boşanmayı Düşünen Eşlerin Yakın Akrabaların Yapması Gerekenler.....	188

Tablo 201. Görüşülenin Boşanmayı Düşünen Bir Yakını İçin Yapmayı Düşündükleri.....	189
Tablo 202. Boşanmış Bireylerin Birlikte Oturması Gereken Kişiler.....	189
Tablo 203. Boşanmış Bireylerin Yeni Evlilik Şansı	190
Tablo 204. Boşanmış Kişilerin Evlenebilecekleri.....	191

12. BOŞANMA VE ÇOCUKLAR

Tablo 205. Çocuklu Çiftin Boşanması.....	195
Tablo 206. Sosyoekonomik Düzey ve Çocuklu Çiftin Boşanmasını Değerlendirme	195
Tablo 207. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çocuklu Çiftin Boşanmasını Değerlendirme	196
Tablo 208. Çocukların Ana-Babayla Birlikte mi, Yoksa Ayrı mı Yaşamaları Gerektiği İnancı.....	196
Tablo 209. Boşandıktan Sonra Çocukların Kimle Kalmasının Uygun Bulunduğu	197
Tablo 210. Boşanmış Aile Çocuklarının Farklılığı	197
Tablo 211. Farklılığın Niteliği	198

13. SOSYAL MESAFE

Tablo 212. Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama.....	202
Tablo 213. Yaş ve Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama.....	203
Tablo 214. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama	203
Tablo 215. Medeni Durum ve Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama	204
Tablo 216. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama	204
Tablo 217. Boşanmış Arkadaş.....	205
Tablo 218. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmış Arkadaşın Olması	205
Tablo 219. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Arkadaşın Olması	206
Tablo 220. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Arkadaşın Olması.....	206

14. TÜRKİYE'DE BOŞANMAYA GENEL BİR BAKIŞ: ÖNLEME YOLLARI VE BEKLENTİLER

Tablo 221. Türkiye'de Boşanmanın Sorun Olması	210
Tablo 222. Gelecekte Türkiye'de Boşanmaların Artması.....	210
Tablo 223. Boşanmanın Kolaylaştırılması	212
Tablo 224. Boşanmayla İlgili Yasal Düzenlemelerin Kadını mı Yoksa Erkeği mi Koruduğuna İlişkin Görüş	213
Tablo 225. Boşanmayla İlgili Yasal Düzenlemelerin Yeterliliği	214
Tablo 226. Boşanmaları Önleme Yolları	216
Tablo 227. Türkiye'de İhtiyaç Duyulan Hizmetler.....	219

KISALTMALAR

AAK	TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
BM	Birleşmiş Milletler
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
HUIPS	Hacettepe University Institute of Population Studies
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
SB	TC Sağlık Bakanlığı
SED	Sosyoekonomik Düzey
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TKV-GAP	Türkiye Kalkınma Vakfı - Güney Doğu Anadolu
MK	Medeni Kanun
TMK	Türk Medeni Kanunu
TMKDDT	Türk Medeni Kanununun Düzenlenmesine Dair Tasarı
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

GİRİŞ

Sorun

Kuramsal Çerçeve

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın Sayıltıları

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın Tanımları

GİRİŞ

Ülkemizde aile bağlarının sağlamlığı, evliliklerin sürmesinin temel toplumsal normlardan biri olması ve boşanmanın dini inançlar doğrultusunda, yasaklanmasa da “sevilmeyen” bir olay olarak değerlendirilmesi nedeniyle boşanma bugüne dek ciddi bir sorun olarak algılanmamıştır.

Boşanma oranının düşüklüğü (%0.5) açısından da Türkiye dünya ülkeleri sıralamasında en alt sıralarda yer almaktadır. Ancak toplumdaki hızlı dönüşümün, tüm kurumları olduğu gibi aile kurumunu da etkileyeceği açıktır. Etkilenmenin olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır.

Şu an için boşanmaların olumsuz etkilerinin açıkça gözlenmediği bir ortamda halkın boşanmaların ortaya çıkış nedeni, önlenmesi, boşanmış bireylere yönelik tutumlar gibi konularda duyarlılık ve bilinç düzeyinin yüksek olmadığı da bilinmektedir. Türkiye’de bu boyutta yapılacak bir araştırmanın daha sonraki çalışmalar açısından yararlı bilgiler sunacağı düşünülmüştür.

Araştırma toplam ondört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm, boşanmaya karşı halkın tutumları boyutunda ülkemizde ve diğer ülkelerde gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarının aktarılmasına ayrılmıştır.

İkinci Bölüm’de yöntem ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Üçüncü Bölüm, araştırma kapsamındakileri tanıttıcı bilgilere yer verildiği bölümdür.

Araştırma kapsamındakilerin yaşama ve cinsiyet rollerine ilişkin genel değerlendirmeleri Dördüncü Bölüm’de yer almaktadır.

Beşinci Bölüm, yine görüşülenlerin evlilik yaşamlarının değerlendirilmesine ayrılmıştır.

Altıncı Bölüm’de evlilikleri boşanma açısından riskli kılan durumlar, Yedinci Bölüm’de ise boşanmaya ilişkin tutumlar yer almaktadır.

Sekizinci Bölüm’de, boşanma nedenleri ve boşanmış bireylerin nasıl algılandığı üzerinde durulmaktadır.

Dokuzuncu Bölüm’de boşanmanın hangi koşullarda gerçekleşebileceği ve boşanan bireylerin cinsiyeti açısından bunun herhangi bir farklı görünümünün söz konusu olup olmadığı tartışılmaktadır.

Onuncu Bölüm’de boşanmanın bireylere ne tür zararlar verebileceği ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Onbirinci Bölüm’de boşanmayı düşünenlere yönelik müdahaleler değişik yönlerden irdelenmektedir.

Onikinci Bölüm’de ise boşanma ve çocuk boyutu ele alınmıştır.

Onüçüncü Bölüm’de, toplumda bir azınlık grubu olarak boşanmış bireylere toplumda sosyal açıdan mesafeli davranılıp davranılmadığı üzerinde durulmaktadır.

Boşanmış bireylerin yaşayabileceği tüm güçlükler karşısında “Türkiye’de Boşanma Sorununa Genel Bir Bakış: Önleme Yolları ve Beklentiler” başlığı altında görüşülenlerin düşünceleri ve önerileri Ondördüncü Bölüm’de ele alınmıştır.

1.1. Sorun

Boşanmayla ilgili hükümleri düzenleyen Türk Medeni Kanunu’nun çeşitli maddelerinin 4.5.1988 tarih ve 3444 sayılı Kanun ile 14.11.1990 tarih ve 3678 sayılı Kanun çerçevesinde değişikliğe uğradığı veya yürürlükten kaldırıldığı bilinmektedir. Özellikle 134. maddede gerçekleştirilen değişiklik “Boşanmanın sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç yıl geçmesi halinde her ne sebeple olursa olsun, müşterek hayat yeniden kurulmamışsa eşlerden birinin talebi üzerine boşanmaya karar verilir” şeklindedir. Bu değişiklik ülkemizde gerek hukukçular, gerekse bilim adamları ve halk arasında oldukça yoğun tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Tartışmaların odağını, boşanmaların bu değişiklikten de etkilenerek yakın gelecekte önemli bir ivme kazanması olasılığı

oluşturmaktadır. 1983'te toplam 17.475 olan boşanmaların sayısı, yıllar boyu belirgin bir biçimde artmış ve 1994 yılında toplam 28.041'e ulaşmıştır. Her ne kadar bu sayı pek çok gelişmiş ülkeye kıyasla son derece düşükse de gelecekte artış göstereceği açıktır.

Halkın boşanmaya yol açabilecek çeşitli durumlar (özellikle boşanma riski taşıyan evlilikler) konusunda bilinç düzeyinin çok düşük olduğu bilinmektedir. Kırsal kesimlerde çok daha belirgin olan bu durum kentsel kesimde de varlığını göstermektedir.

Halkın ekonomik güçlükleri yoğun olarak sırtında hissetmesi, artan işsizlik, toplumda yaşanan çeşitli olaylar, kısaca ekonomik ve siyasi bir takım güçlükler evlilikleri ciddi risk altına sokmaktadır. Hatta evliliklerin çoğunun olumsuz toplumsal ekonomik koşulların da etkisiyle boşanma riski taşıdığı söylenebilir. Kuşkusuz toplumda yaşanan çeşitli sorunlar zaman içinde aşılabilecektir; ancak boşanmanın bireyler -özellikle çocuklar- ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri zamanla fazla sınırlanamayacak kadar ağır olabilir.

Sorunlar içinden çıkılamayacak kadar ağırlaşmadan atılması gereken adımlar vardır. Bunların başında toplumun boşanmalar konusundaki duyarlılığının artması gelmektedir. Bu duyarlılığın artması, evliliklerin daha sağlam temeller üzerine oturtulmasına olanak tanıyacaktır. Şu an için boşanmanın önemli bir toplumsal sorun olmayışı gelecekte de önemsiz olacağını göstermemektedir. Toplumların önüne çıkabilecek sorunları kısa vadeli tahminlerle ortaya koymaya çalışmak yanlış olacaktır. Uzun vadede, Türkiye'de boşanmaların ciddi bir soruna dönüşmesini beklemek yerine; yukarıda da vurgulandığı gibi halkın konuya olan duyarlılığını ve bilinç düzeyini yükseltmek zorunludur.

Bu konuda yapılmış çalışmalara rastlanamaması da sorunun olası boyutları açısından korkutucudur. Bu araştırma söz konusu eksikliğin aşılabilmesine yönelik önemli bir adımdır. Halkın boşanma konusundaki tutumlarını, değerlendirmelerini, eğilimlerini beklentilerini ve önerilerini belirlemek, genelde aile refahı alanına önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir.

1.2. Kuramsal Çerçeve

1.2.1 Tarihsel Gelişim Sürecinde Dünyada ve Türkiye'de Boşanma

Tarihsel gelişim sürecinde, farklı dönemlerde, farklı toplumlarda evlilik ve evlilikteki sorunlara ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda boşanma olayı da dini inançlar, gelenekler, görenekler ve yasalar doğrultusunda farklı biçimlerde ele alınmıştır.

Çağatay, boşanmanın nispeten modern bir fenomen olarak görülmesine karşılık boşanma olayı olmayan hemen hemen hiçbir çağ ve kültür çevresi görülmediğini ifade etmiştir (AAK, 1990: 123). Bununla birlikte boşanmanın her toplum ve zamanda genel kabul görmüş bir durum olduğu da söylenemez (Atalı, 1991).

Toplumların çeşitli dönemlerinde dini inanç ve yaptırımlar boşanmaya yaklaşımda etkili olmuş, daha sonraları yasal düzenlemeler ya dini düzenlemeleri bütünleyici ya da onları aşarak belirleyici bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla tarihsel gelişim sürecinde Hıristiyanlık ve Müslümanlık'ta boşanmaya ilişkin gelişimleri ele almak yararlı olacaktır.

1.2.1.1. Hıristiyanlıkta Boşanma

Hıristiyanlıkta kilisenin güç kazanması ile evlilik ve ayrılık uzun süre bu kurumun onaylamasına bağlı kalmıştır. Onbeşinci yüzyıla dek evlilik kilise tarafından gerçekleştirilen ve karı-koca arasındaki kutsal ve ebedi bir birliktir. Bu birliğin ancak eşlerden birinin ölümü halinde çözülebileceği görüşü egemendir. Katolik Kilise Hukukunun egemen olduğu dönem ve yerlerde boşanma olanaksızdır. Bunun tek istisnası evlilikte cinsel ilişkinin olmayışı ve Papanın emri ile boşanmaya izin verilmiş olması halidir. Hâkim ancak eşlerin ayrı yaşamalarına karar verebilmekteydi (Atalı, 1991). Katolik ülkelerde boşanmanın kabulü çok uzun sürede gerçekleşmiştir.

Protestan mezhebinin boşanma karşısında aldığı tavır ise çok daha farklı olmuştur. Eşlerin boşanamamasının bazen çok zararlı sonuçlar verdiği

gerçeğinden hareketle boşanma yasağına karşı çıkmıştır (Atalı, 1991).

Onaltıncı yüzyılda özellikle Protestan reformlarının güç kazanması, evlilik ve boşanma konularında çeşitli tartışmaları da başlatmıştır. Sözgelimi Martin Luther, evliliğin Tanrı tarafından düzenlendiğini ve tüm kötülöklere karşı korunması gerektiğini, ancak evlilik ve boşanmayı kontrol etme hakkının sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmüştür.

Day ve Hook (1987)'a göre hem bu yöndeki tartışmaların hem de liberalizmin yaygınlaşmasıyla birlikte İncil'e dayalı boşanma yöntemlerinden vazgeçilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla kontrol yavaş yavaş kiliseden merkezi ve yerel otoritelere kaymıştır. Yine de bu dönemde hala yalnızca çocuksuz çiftlerin boşanabileceği şeklinde güçlü bir inanış vardı. Üstelik kadınlar için boşanma neredeyse olanaksızdı.

Endüstri Devrimi öncesi dönemde evlilik, temelde malların birliği olarak görülüyor ve başlıca işlevinin çocuk yetiştirmek olduğu düşünülüyordu. Endüstri Devrimiyle birlikte, evlilik ilişkisinde eşlerin inisiyatifleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Ancak evlilikte ciddi sorunları olan çiftler için yasal yoldan ayrılmak son derece güçtü. Bu nedenle çiftler yasal olmayan yollara başvuruydular. Bunlardan en çarpıcı olanı "kendi kendine boşanma" adını alıyordu. Bu uygulama, erkeğin karısını pazara götürüp satışa çıkarmasıyla gerçekleşiyordu. Koca, karısının özelliklerini sıralıyor ve onu en yüksek fiyatı veren kişiye satıyordu. Bu uygulama kadının, kocasının malı olduğu görüşünü güçlendirmekteydi (Day ve Hook, 1987).

Endüstriyel dönemle birlikte evlilik, belli özelliklere bağlı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Buna göre evlilik:

1. Kadın ve erkek arasındaki kutsal bir birliktir.
2. Kadın ve erkek tek eşle sınırlanmıştır.
3. Cinsel monogaminin hukuken onaylanmasıdır.
4. Neslin devamına, meşru çocuklar yetiştirmeye yöneliktir.
5. Eşler arasında hukuki bir hiyerarşik ilişkiyi içermektedir. Koca ailenin revidir. Karısı ve çocukları ona itaat ederler (Day ve Hook, 1987). Bu düşünce,

kadını kocasına göre ikinci plana itmektedir. Ancak endüstriyel dönemin bir takım gerekleri yüzünden ailedeki hiyerarşik ilişkiler sisteminde de değişiklikler olmuştur. Kadınlar, çalışma yaşamına artan oranlarda katıldıkça, erkeklerle rekabet edebileceklerini ve aldıkları ücretle bireysel karar verebilme özgürlüklerinin oluştuğunu anlamışlardır. Dolayısıyla yaşamlarını sürdürebilmek için yolunda gitmeyen bir ilişki içinde kalmalarının gerekmediğini kavramışlardır. İş olanaklarının artması, kanuni tutumlardaki değişme, kadının kocası karşısında daha güçlenmesine yol açmış; boşanma oranlarında yükselme başlamıştır. Patriyarkal aileden demokratik aileye dönüşüm, feminist hareketler ve ekonomik dalgalanmalar da boşanma oranlarının artmasında etkili olmuştur.

Günümüzde ise artık aile erkeğin "baba" ve "koca" olarak kayıtsız şartsız otoritesiyle yönettiği bir ünite olmaktan çıkmıştır. Daha çok eşlerin özgür bir biçimde katıldıkları, karşılıklı sevgi ve yardıma dayalı, eşit haklar ilkesi temelinde işleyen bir ünite olmuştur. Ayrıca boşanmaya ilişkin stigma eski gücünü yitirmiştir. Bunda kitle iletişim araçları ve eğitimin de rolü olmuştur.

1.2.1.2. Müslümanlıkta Boşanma

İslam Hukukunda evlilikte olduğu gibi evliliğin çözülmesinde de kullanılan temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. İslam Hukuku, eşler arasında sürekli bir yaşam ortaklığı kurulmasını öngörmekle birlikte, evliliğin çözülmesini kesinlikle yasaklamış değildir.

Başka bir deyişle, önemli sorunların olması halinde boşanmayı geçerli ve olanaklı kılmıştır. Bununla birlikte boşanma hoş karşılanmamaktadır. Nitekim "Tanrı indinde mübahların en sevilmeyeni talak'tır", "Evlenin boşanmayın çünkü Allah zevkine ve keyfine düşkün erkek ve kadınları sevmez", "Kadınlarınızı ancak zina töhmetiyle boşayabilirsiniz" hadisleri boşanmanın kabul edilmesine rağmen istenmeyen bir durum olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim boşanma ve boşanmış bireylerin yeniden evlenmeleriyle ilgili düzenlemeleri çeşitli surelerde (Bakara, Nisa, Mümtehine, Talak) ayrıntılı

olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte Çalışlar (1991: 58) İslam ailesinde temelde boşanma hakkının erkekten yana kullanıldığını belirtmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de "Kadınları boşayacağınızda onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın... İddet müddetlerini (üç hayız veya temizlenme müddeti) doldurduklarında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayrılın, içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun... Kadınlarınız içinden adetten kesilmiş olanlarla, adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmalarıdır (doğum yapmaları)." (Talak, 1, 2, 3, 4).

"Eğer eşler birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır)." (Nisa, 130).

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse şüphesiz Allah bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir. Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve Ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Boşama iki defadır. Bundan sonrası da iyilikle tutmak ya da güzelliikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesnadır. Siz de karı ile kocanın Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmemelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur... Eğer erkek kadını (üçüncü defa boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine

inandıkları taktirde yeniden evlenmelerinde beis yoktur... Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur..." (Bakara 227, 228, 229, 230, 231).

Görüldüğü gibi İslam dini, Katoliklerde olduğu gibi boşanmaya karşı değildir. Ancak boşanmayla ilgili düzenlemelerde erkeğin odakta olduğu görülmektedir. Nüfusun tamamına yakınının Müslüman olduğu ülkemizde İslam dininin hükümleri pek çok insan tarafından dikkate alınmaktadır.

İslam Hukuku, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden hareketle, kocaya kendi istek ve iradesiyle boşanma hakkı tanımaktadır. Bu uygulama "talak" olarak adlandırılmakta olup, üç grupta ele alınmaktadır (Kaleli ve Yalçinkaya, 1987)

Talak-1 Rici (Geri Dönülebilir Boşanma):

Bu boşanma biçiminde koca isterse, kadının beklemek zorunda olduğu üç menstürasyon döneminde "tek taraflı olarak" boşanma kararından vazgeçebilmektedir. Kadının zorunlu olarak bekleme dönemi (=iddet), doğabilecek çocukların nesebini belirleyebilmek için konulmuştur. Koca bu dönem içinde karısıyla cinsel ilişki kurarsa boşanmadan geri dönmüş demektir.

Talak-1 Bayin (Ayrılcı Boşanma):

Koca, "iddet" içinde geri dönmemişse veya boşanırken "seni talak-1 bayin ile boşadım" şeklinde ayrılcı bir söz kullanmışsa boşandıktan sonra karısına kesinlikle geri dönemez.

Talak-1 Selase (Üçlü Boşanma):

Bu boşanma biçiminde kocanın karısını üç kez ayrı ayrı boşaması veya boşanma iradesinin arka arkaya veya birlikte üç kere tekrarlanması ile evlilik sona ermektedir. Üç boşanmadan sonra eşlerin yeniden birbirleriyle evlenebilmeleri için kadının iddet bitiminden sonra başka biriyle evlenmesi, bu evliliğin

boşanma veya ölümle sona ermesi gerekmektedir. Bu durum da “hülle” olarak tanımlanmaktadır.

Genel olarak İslam Hukuku’nda nikâhı sona erdiren dört neden olduğu belirtilmelidir. İkinci (1991)’ye göre bunlardan ilki eşlerden birinin ölmesidir. İkincisi eşlerin karşılıklı rızalarıyla ve çoğu zaman bir ivaz karşılığı ayrılımlarıdır. Üçüncü olarak da iktidarsızlık, cüzzam, baras ve akıl hastalıkları ile zührevi hastalıkların oluşması, kocanın nafakayı kesmesi veya gaipliği, pek fena muamele, şiddetli geçimsizlik, kadının zina sonucu bir çocuk doğurması halinde hâkim ayrılmaya karar verebilmektedir. Dördüncü ve en önemli neden ise talâktir. Talâkı kullanma hakkı erkeğe verilmiştir. İkinci, kadının bu haktan mahrum bırakılmasının nedeninin “yaradılıştaki heyecan ve zayıflıktan dolayı sık sık ve olur olmaz zamanlarda evliliği tehlikeye atabileceği endişesi” olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte evlilik akdi kurulurken kadına böyle bir hak tanınabilmektedir. Buna “tefviz-i talâk” denilmektedir (Ekinci, 1991).

Talak zamanla genel bir deyim olarak yerleşmiş ve eşlerin karşılıklı anlaşıp boşanmaları anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Talâk kolay olmasına rağmen eski toplumumuzda boşanma olayları dikkat çekecek kadar azdır. Topçuoğlu’na göre “eğer bir evlilik, bir başka evliliğe mani teşkil etmiyorsa; kadın şu veya bu sebepten dolayı durumunu muhafaza etmekte menfaatdar ise, mevcut evliliği bozup bir başka evlilik yaptığı taktirde öncekinden daha iyi olacağı hakkında bir ümidi yoksa ve nihayet bütün değerlerimiz, bütün ölçülerimiz “boşanmamış olmak” ve “boşanmamış olmak” esasına dayanıyorsa, kadının bir boşanmayı tahrik etmemek için hemen her şeye katlanması, erkeğin de hakim olan ahlaki kurallara sosyal çevresinin değer ölçülerine uymak endişesiyle boşama hakkını rastgele kullanmaktan çekinmesi bu talâk azlığı sonucunu doğurabilir.” (AAK, 1991: 335[Topçuoğlu, 1977]).

1.2.1.3. Eski Türklerde Boşanma

Evlenme ve boşanmalar konusunda eski Türkler hakkında yeterli bilgiler bulunmamaktadır. Özellikle boşanma konusunda bilimsel niteliği olan kaynaklar

oldukça azdır. Kaynakların çoğu seyahatnamelerdir ve bunlarda çeşitli konularda olduğu gibi boşanma konusu da seyyahların bakış açılarından ele alınmıştır (Kaleli ve Yalçınkaya, 1987).

Bilindiği gibi eski Türklerde monogamiye dayalı bir aile yapısı egemendi. Boşanma ise töre ve geleneklerde kabul edilmiş olmakla birlikte uygun karşılanmayan bir olaydı. Örneğin Moğol kanunlarına göre iktidarsızlık ve frengi, kadının kocasını boşayabilmesi için yeterliydi. Kadının kısırlığı, itaatsizliği ve evinden üç kez kaçması da, kocanın karısını boşayabilmesi için birer nedendi. Eğer koca bu nedenler dışında karısını boşamışsa hakkında ölüm cezası dahi verilebiliyordu. Dolayısıyla Moğol kanunları ulusal Türk töresini yasaya dönüştürmüştü; erkeği kadın karşısında son derece bağımlı ve kayıtlı bir duruma sokmuştur (Kaleli ve Yalçınkaya, 1987: 46). Eski Türk boylarının tümünde, bazı farklılıklar göstermekle birlikte hem belli nedenlerin gerçekleşmesi hem de eşlerin anlaşmaları halinde boşanma söz konusu olabiliyordu. Zina, kocanın karısını fiziksel istismarı, iktidarsızlık belirgin boşanma nedenlerindendi.

1.2.1.4. Osmanlı İmparatorluğu’nda Boşanma

Osmanlı İmparatorluğu’nda boşanma, İslam Hukuku çerçevesinde ve Kadı’nın yargısı doğrultusunda düzenlenmişti. Kadılar Şeriat’ın temsilcileri sayılıyorlardı. Dolayısıyla Kadılar’ın hükümleri ancak din kurallarına aykırı düştüğünde yine başka Kadılar tarafından bozulabiliyordu. Kadı’nın boşanmak isteyen eşleri yargılaması sonunda verdiği hükmü kapsayan belgeye “ılam”, yargılama yapılmadan verdiği belgeye de “hüceet” adı verilmekteydi. Kaleli ve Yalçınkaya (1987), Osmanlı İmparatorluğu’nda kadı’ların görevlerinin Tanzimat’a kadar bütün hukuk ve ceza davalarında; Tanzimat’tan sonra da yalnızca belirli konularda sürdüğünü; 9 Nisan 1924 tarihli ve 469 sayılı “Şeri Mahkemelerinin İlgasına Dair Kanun” ile sona erdiğini belirtmektedirler.

1.2.1.5. Cumhuriyet Döneminde Boşanma

İslam Hukukuna göre erkeğin tek taraflı iradesiyle, belirli bir sebep göstermeden ve karısının rızasını almadan boşanabilme hakkı 4 Ekim 1926 yılında

Türk Medeni Kanununun kabul edilmesine dek varlığını korumuştur (Kaleli ve Yalçınkaya, 1987). Bu tarihten sonra Türkiye’de boşanmayla ilgili hükümler Medeni Kanun tarafından düzenlenmiştir. Bununla birlikte İslami boşanma günümüzde de özellikle kırsal kesimde söz konusu olmaktadır.

Türk Medeni Kanunu, boşanma işlemlerini standartlaştırmıştır. Bu kanuna göre boşanma nedenleri altı grupta toplanmaktadır:

- Zina
- Cana kast ve pek fena muamele
- Cürüm ve haysiyetsizlik
- Terk
- Akıl hastalığı
- Şiddetli geçimsizlik

Zina: Eşlerden birinin diğer eşten başka, cinsiyeti farklı bir kişi ile cinsel ilişkide bulunmasıdır. Medeni kanun, eşlerden birinin zinası karşısında her iki tarafa da dava açabilme hakkını tanımıştır. Zina, mutlak bir boşanma nedenidir ve eşitlik esasına dayanır. Eşler arasındaki cinsel sorunlar zinayı meşru kılmamaktadır.

Davacı, zinayı öğrendikten sonraki altı ay ve olayın gerçekleşmesinden itibaren de beş yıl içinde dava açmazsa hakkı düşmektedir. Ancak bundan sonra zinanın neden olduğu bir şiddetli geçimsizlik davası açılabilir. Bu sırada eğer eşiyle ortak yaşamını sürdürmüşse yine dava hakkı düşmektedir. Diğer eşin zina eden eşi affetmesi durumunda da dava açılamaz.

Cana kast ve pek fena muamele: Cana kast, öldürme arzusuyla davranışta bulunmaktır. İntihara teşvik veya bilerek önlememe durumu dikkate alınırken kasıtsız davranışlar dikkate alınmamaktadır. Pek fena muamele ise eşlerden birinin diğerine yönelik; sağlığı bozucu ve tehlikeye düşürücü tüm davranışlarıdır (Örn. işkence, hapsetme, aç bırakma, dayak ve korkutma). Ayrıca namus ve haysiyet kırıcı ağır davranışlar da bu boyutta ele alınmaktadır.

Bu tür davranışlarda bulunan eşi diğer eşin affetmesi, davranışların öğrenilmesinden sonraki altı ay, olayın gerçekleşmesinden sonraki beş ay içinde dava açılmaması halinde dava hakkı düşmektedir.

Cürüm ve haysiyetsizlik: Eşlerden birinin yüz kızartıcı bir suç işlemesi, “cürüm” başlığı altında; namus, şeref ve haysiyet kavramlarına ters düşen sürekli bir yaşam tarzı ise “haysiyetsizlik” başlığı altında ele alınmaktadır. Yüz kızartıcı bir suçtan ötürü dava açmak için hak düşürücü bir süre öngörülmemiştir. Suçun işlenmesi dava açmak için yeterlidir. Haysiyetsiz bir yaşam sürmek açısından ise ortak yaşamın çekilemeyecek nitelikte olması dava açmak için gereklidir.

Terk: Medeni Kanun’a göre eşlerden birinin, evliliğin kendisine yüklediği ödevleri yerine getirmemek amacıyla ortak hayatı terk etmesi veya haklı bir neden olmaksızın, ayrı yaşamaya boşanma nedenidir. Terkin boşanma nedeni sayılabilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bunların başında ortak yaşama son verilmesi gelmektedir. Kadının kocasının ikametgâhına gelmemesi veya buradan ayrılması kadının terki; kocanın ortak ikametgâhtan ayrılması veya karısını yanına almaktan kaçınması veya onu yanından kovması ya da birlikte yaşanacak evi kurmakta sürekli ihmal göstermesi kocanın terkidir. Görev, hastalık veya tutukluluk nedeniyle evden uzak kalmak terk olarak tanımlanmamaktadır. Terk nedeniyle dava açılabilmesi için ayrılığın en az üç ay sürmesi ve ikinci ayın sonunda hâkime başvuruda bulunarak evi terk eden tarafa bir ay içinde ortak hayata geri dönmesinin ihtar edilmesi gereklidir.

Akıl hastalığı: Medeni Kanun, akıl hastalığını, belirli durumlarda boşanma nedeni olarak kabul etmektedir. Eşlerden birinin iyileşmesi mümkün olmayan akıl hastalığına tutulmuş ve bu hastalığın en az üç yıl sürmüş olması, dolayısıyla ortak yaşamı çekilmez kılması bir boşanma nedenidir. Akıl hastalığı nedeniyle boşanma davası açabilmek için diğer eşin sağlıklı olması gereklidir. Ayrıca davacı, davalının gerektiğinde kısıtlanabilmesi için sulh hukuk hâkimine de ihtarında bulunmalıdır.

Şiddetli geçimsizlik: Eşler arasında uyuşmazlık, kişilik ve dünya görüşünde farklılık, sevgi, saygı ve güvenin sarsılması gibi çeşitli nedenler “şiddetli geçimsizlik” başlığı altında boşanma nedeni olabilir. Dolayısıyla şiddetli geçimsizlik genel bir boşanma nedenidir. Ancak bu nedenle bir dava

açılacaksa eşler arasında şiddetli geçimsizliğin varlığı, buna bağlı olarak ortak yaşamın çekilmez duruma gelmesi gereklidir. Şiddetli geçimsizliğin sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi için tarafların sosyal özgeçmişleri, yetiştirilme tarzları, düşünce ve inançları dikkate alınmalıdır.

4 Ekim 1926 tarihli Medeni Kanun'da boşanma nedenleri açıkça belirtilmiştir. Ancak mevcut bazı maddelerin değişen koşullar karşısında yetersiz kaldığı düşünülerek bir takım düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Bu düzenlemelerin temel gerekçesi ise şöyle özetlenebilir: "Medeni Kanunun geçimsizlik nedeniyle boşanma hükümleri toplumumuzu en çok meşgul eden konular arasında olup, bir eşin kendi kusuru ile evlilik birliğini sarsmış olmasına rağmen geçimsizliğe dayanarak boşanma davası açmaması ve eşlerin boşanma için anlaşmış olmalarının boşanma kararı verilmesi için yeterli sayılmaması nedeniyle evlilik birliğini temelden sarsan olayların vukuuna rağmen boşanma kararının verilememesi eşleri müşkül durumda bırakmakta, eşler fiilen ayrı yaşamakta, evlilik sadece hukuken devam etmektedir. İşte bu iki nedene işlerlik kazandırabilmek için yeni düzenleme ile belli şartların tahakkuku halinde; daha ziyade kusurlu eş de boşanma davası açma hakkı tanınmış ve kendi aralarında anlaşarak karar vermiş kimselere bu imkân sağlanmıştır." (TMKDDT, 1987: 1).

Bu doğrultuda 12 Mayıs 1988 tarihli ve 19812 Sayılı Resmi Gazetede 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisinin Bazı Maddelerinin ve 818 Sayılı Borçlar Kanununun 49. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun (Kanun no: 3444, Tarih 4. 5. 1988) yayınlanmıştır. Bu kanun, 743 sayılı Türk Medeni Kanununun bazı maddelerini değiştirmiştir.

Bu değişiklikler, Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi Üyelerinden Ali İhsan Özüğür tarafından 1996'da kendisiyle yapılan söyleşide şöyle özetlenmiştir:

- MK 134/1: Eskiden boşanmaların gerçekleşebilmesi için temel unsur şiddetli geçimsizliktir. Ancak 134/1. md. gereğince, evlilik birliğinin müşterek hayatın sürdürülmesini olanaksız kılacak şekilde bozulmuş olması yeterli görülmüştür. "Şiddetli geçimsizlik" aranması gereksiz olmuştur.

- MK 134/2: Davacının kusuru daha ağır ise davalının itiraz hakkı bulunmaktadır. Bununla birlikte bu itiraz hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilir. Davayı açan daha kusurlu olsa da evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir taraf kalmadıysa evlilik sona erdirilir.

- MK 134/3 (Anlaşmalı Boşanma): Medeni Kanunun 150/3. fıkrası gereğince iki tarafın boşanma ile ilgili ikrarları hâkimi eskiden bağlamamaktaydı ve anlaşmalı boşanma yoktu. Bu boyutta Medeni Kanundaki yenilik şöyle özetlenebilir: Evlilik birliği bir yılı geçmişse (en az 1 yıl, 1 gün) eşlerin birlikte başvurması veya bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır. Bu halde boşanmaya karar verilebilmesi için hâkimin bizzat tarafları dinleyerek iradelerin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hakkında taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır.

Hâkim tarafların ve çocukların menfaatlerini dikkate alarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunmaktadır. Bu halde 150. maddenin 3 no'lu bendi hükmü uygulanmamaktadır.

Protokol: Yazılı olması durumunda protokolde nafaka düzenlemesi, malların paylaşımı, çocukların durumu ve tazminatla ilgili konular düzenlenmektedir. Taraflar hâkime gelip "bizim anlaşmamız şu şekilde" diye bu protokolü vermektedirler. Hâkim bunu zapta geçtikten sonra yine Medeni Kanunun 134/3. md. gereğince tarafların bu protokol ve serbest iradeleriyle boşanmaya karar verilmesini istediklerini saptamakta; beyanları okunup imzaları alınmaktadır.

Eşlerden biri dava açmakta; diğeri gelip davayı, çocukların durumunu, nafaka ve tazminat konularını açıklamaktadır. Bu konularda anlaşma olursa ve hâkim de bu anlaşmayı uygun bulursa boşanmaya karar vermektedir. Uygun bulmazsa tarafların ve çocukların menfaatlerini dikkate alan değişiklik

yapabilmektedir. Bu değişiklikler taraflarca da kabul edilirse boşanmaya karar vermektedir. Aksi takdirde delillerini sormakta ve 134/1'e dönmektedir. Buna göre birliğin sarsılması söz konusuysa boşanmaya karar vermektedir. Aksi halde davayı reddetmektedir. Bu boyutta çok önemli bir nokta üzerinde de durulması gerekir: Hâkim huzurunda 1. Boşanma, 2. Mali konular (nafaka, tazminat, malların paylaşımı), 3. Çocukların durumu konularından herhangi birinde tarafların anlaşamaması halinde hâkim yine boşanmaya karar verememekte, yine delilleri sorup toplamakta ve MK 134/1. md. koşulları oluşmuşsa ancak bu takdirde boşanmaya karar verebilmektedir. Aksi takdirde davayı reddetmektedir. Dolayısıyla her konuda uzlaşma şarttır. Delillerin toplanmasında ikişer tanık gösterilmesi gereklidir. Kronikleşmiş bir durumda 134/2'ye dönülmektedir.

Kronikleşme (MK 134/son madde): Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç yıl geçmesi halinde her ne sebeple olursa olsun müşterek hayat yeniden kurulamamış ise eşlerden birinin talebi üzerine boşanmaya karar verilmektedir. Örneğin karı-kocadan biri 11 yıl önce boşanma davası açmış ancak dava reddedilmiş veya feragatle sonuçlanmıştır. Sonuçlanma tarihinden itibaren (yani boşanmanın reddi hükmü kesinleştiği veya feragat kesin hükmün sonuçlarını doğuracağından feragat edildiği tarihten itibaren) üç yıl geçtiği halde taraflar bir araya gelip evlilik birliğini devam ettirmemiş iseler, hâkim MK 134 sonuncu maddesi gereğince boşanmaya karar vermek zorunda kalmaktadır. Artık bu noktada tarafların kusurlu olup olmadığı önem taşımamaktadır. Bu husus yalnızca yoksulluk nafakası ve tazminat takdirinde önem kazanmaktadır. Dolayısıyla yeni düzenleme ile örnekte 11 yıl sonra 92'de yeniden dava açınca 92'den başlanmamakta; 11 yıl öncesine dönülebilmektedir. Evlenmenin feshi davası açılmış ve bu reddedilmiştir. Bu, üç yıllık fiili evlilik süresine esas olmamaktadır; çünkü boşanma sebeplerinden herhangi birine dayalı olarak dava reddedilebilmektedir.

Kusur durumu: 11 yıl önceki davada eş başkasıyla gayrimeşru ilişki kurmuştur. Birliğin devamına

yanaşmamıştır veya davalıyı dövüp evden kovmuştur. Kısaca boşanmaya neden olan olaylarda davacı tümüyle kusurlu ise, davalının Medeni Kanununun 143/1. md gereğince maddi tazminat ve örneğin dayak, hakaret, başkasıyla ilişki, vb. hallerinde kusursuz eşin şahsiyet haklarına ve aile bütünlüğüne ağır saldırısı nedeniyle 143/2. md. gereğince manevi tazminat hakkı doğmaktadır.

Manevi Tazminat Koşulları:

1. Tamamen kusursuz olmak
2. Kusursuz eşin şahsiyet haklarına ve aile bütünlüğüne ağır saldırı (başkasıyla ilişki, dayak, hakaret, vb)

Maddi Tazminat Koşulları:

1. Boşanmaya neden olan olaylarda kusursuz olmak,
2. Mevcut ve beklenen menfaatlerin bozulup sarsılması (kısaca destekten yoksun kalmak)

Hâkim tazminat takdirinde tarafların ekonomik ve sosyal durumlarını bilmek durumundadır.

Nafaka alacak olan taraf, nafakayı alamazsa doğrudan her adliyenin icra memurluğuna başvurarak nafaka ilamı alacaktır. Nafaka borcunu yerine getirmeyen tarafı Cumhuriyet Savcılığına da şikâyet eder ve davalı hapis cezası alabilir.

Yoksulluk Nafakası: Eski Kanundan farklı olarak, yoksulluk nafakasının bir yıla sınırlı olması değil de koşulları varsa, yeni Medeni Kanununun 145. maddesindeki koşullar gerçekleşmemişse ömür boyu devamı esası getirilmiştir. Bu nafaka, boşanma davasında veya ayrı bir dava ile istenebilir. Ancak ayrı dava halinde boşanma hükmünün kesinleştiği tarihteki durumlar esas alınarak nafaka takdir edilebilir. Tazminatlardan farklı olarak MK 144. maddesinde kusuru daha ziyade ağır olmamak şartı getirildiğinden eşit kusur halinde de yoksulluk nafakasına hükmolunmaktadır.

Genel olarak, ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle boşanma oranları arasında doğru yönde bir ilişki vardır: Asya ve Latin Amerika ülkelerinde düşük gelişmişlik düzeyi ve düşük boşanma oranları söz konusuysa Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde yüksek gelişmişlik düzeyi ve yüksek boşanma oranları

Tablo 1. Gelişme İndeksi (Az Gelişmişten Gelişmişe Doğru)

	1. Grup	2. Grup	3. Grup	4. Grup	5. Grup	6. Grup
Yüksek	Mısır Libya	Dominik Cumhuriyeti	Küba	Çekoslovakya Macaristan Porto Riko	Avusturya Federal Almanya Finlandiya Demokratik Almanya Yeni Zelanda İngiltere	Avustralya Kanada Danimarka İzlanda Hollanda Norveç İsveç İsviçre ABD
Orta	Tunus	Guyana Irak Ürdün	Kosta Rika Fiji Guadelupa Reunion Romanya Uruguay Yugoslavya	Bulgaristan Yunanistan İsrail Martinik Polonya	Belçika Kuveyt Lüksemburg Singapur	Fransa Japonya
Düşük	Ekvator Guatemala Honduras İran Nikaragua Peru, Tayland Türkiye	Jamaika Malezya Mauritus Meksika Güney Kore Sri Lanka Suriye	Panama Portekiz Venezuela	Barbados Kıbrıs Trinidad ve Tobago	İtalya	

Kaynak: Trent ve South, 1989

görülmektedir. Ancak doğru yöndeki bu ilişki, her ülke için geçerli değildir. Beş Arap ülkesinde -Mısır, Libya, Tunus, Irak ve Ürdün boşanma oranları, gelişmişlik düzeylerine kıyasla yüksektir. Öte yandan İtalya, gelişmişlik düzeyinden beklendiğinden farklı olarak düşük boşanma oranı yansıtmaktadır. Ancak bunda boşanmayı kesinlikle yasaklayan Katolik mezhebinin İtalya'da yaygın olmasının rolü olabilir.

Trenth ve South, yine 66 ülkede kadınların işgücüne katılımlarıyla boşanma oranlarına da bakmışlardır. Kadının işgücüne katılımıyla boşanma arasındaki ilişki, gelişmişlik düzeyiyle boşanma arasındaki ilişkidir daha zayıftır. Kadının işgücüne katılım düzeyinin yüksek olması her zaman yüksek boşanma oranlarına eşlik etmemektedir. Sosyoekonomik gelişmeye paralel olarak değerler sisteminde değişiklikler olduğu bilinmektedir. Bu değişimin aile yapısını etkilemesi kaçınılmazdır. “Birey”in daha fazla önemsenmeye başlaması anonim yaşamın zorlamalarını (sosyal kontrol vb.) azaltmakta; toplumun tüm üyeleri arasındaki etkileşimin (medyanın da etkisiyle) güçlenmesi boşanmaya bağlı

“stigma”yı hafifletmektedir. Öte yandan boşanmayla ilgili prosedürün kolaylaştırılması da boşanmaların artmasına neden olmaktadır (Mc Rae ve James, 1978; Williams, 1982).

Evlilik yaşının yükselmesi, ortalama ömrün artması, doğurganlığın azalması, kadının işgücüne katılım oranının artması ile boşanma oranlarının yükseldiği bilinmektedir. Öte yandan, kadın-erkek nüfus arasındaki dengesizlik, bir başka deyişle kadın nüfusun erkek nüfustan fazla oluşu, erkeklerin evlilik dışındaki eş alternatiflerinin artmasına ve boşanma olasılıklarının güçlenmesine neden olabilir. Kadınlar açısından bakıldığında ise uzun süren eğitim yılları, kariyer hedeflerindeki güçlenme boşanmayı çok sıra dışı bir durum olarak değerlendirmemelerine yol açabilir (Becker, 1981; Trent ve South, 1989).

Dini inançların da boşanmalar üzerindeki etkileri bilinmektedir. Katolik mezhebinde boşanma kadın ve erkeğe birlikte yasaklanmıştır. İslamiyet ise daha önce de belirttiği gibi, özellikle erkeğin boşanmasına daha “hoşgörülü” bakmaktadır.

Tablo 2. Kadınların İşgücüne Katılım Oranları

	< %21	%21 – %29	%30 – %38	%39 – %47	%48 – %54	> %54
Yüksek	Dominik Cumhuriyeti Mısır	Küba Porto Riko	Hollanda Norveç	Avustralya Kanada İzlanda Libya Yeni Zelanda	Federal Almanya İsveç İsviçre İngiltere A.B.D.	Avusturya Çekoslovakya Danimarka Finlandiya Demokratik Almanya Macaristan
Orta	Fiji Irak Kuveyt Tunus	Kosta Rika Reunion	Belçika Guyana İsrail Lüksemburg Singapur Uruguay	Yunanistan Guadelupa Ürdün	Fransa Martinik Yugoslavya	Bulgaristan Japonya Polonya Romanya
Düşük	Guatemala Honduras İran Meksika Suriye	Ekvator Mauritus Nikaragua Peru Portekiz Sri Lanka Venezuela	İtalya Malezya Panama	Kıbrıs Güney Kore Trinidad ve Tobago	Barbados Jamaika Türkiye	Tayland

Kaynak: Trent ve South, 1989

Çeşitli köktendinci grupların, ailelerin geleceklere açısından geleneksel cinsiyet rolleri, kürtaj ve evlilik dengesi gibi konularda çok daha geleneksel tavırlar aldıkları bilinmektedir. Bu grupların doğal olarak boşanmaya karşı daha katı tutumlar geliştirecekleri tahmin edilmektedir (Granberg ve Granberg, 1980).

Öte yandan evliliğin sona erdirilmesine şiddetle karşı olanların, kötü bir evlilik ilişkisini bitirmek için boşanmaya yönelmedikleri bilinmektedir. Buna karşılık evliliklerinden çeşitli hoşnutsuzlukları olanların boşanmanın kabul edilebilirliğini daha fazla gündeme getirdikleri saptanmıştır. Mutsuz evliliklerde, bireyler başlangıçta evliliği sonlandırmaya karşı olsalar da zamanla boşanmayı sadece kabul edilebilir değil aynı zamanda belki de en iyi alternatif olarak görebileceklerdir.

Mc Rae (1978)'ye göre eğitiminin yükselmesiyle kadın, geleneksel değerler yerine yeni ideallere ve değerlere yönelebilmektedir.

Geleneksel rol beklentilerinin değişmesinde eğitimin büyük payı vardır. Eğitim düzeyi yüksek olanların boşanmaya ve boşanmış bireylere ilişkin daha

olumlu tutumlara sahip oldukları bilinmektedir. Bu grup, boşanmaları günah, utanılacak bir durum olarak görmemektedir. Her türlü çabaya karşın çözülemeyen sorunlar karşısında boşanmayı son ancak sağlıklı bir çare olarak tanımlayabilmektedir. Buna karşılık eğitim düzeyi düşük olanların yüksek eğitilmiş bireylere bakış açılarında acıma, öfke hatta tiksinti gibi duygular daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla boşanmaya ilişkin olumsuz tutumların oluşumunda bilgi eksikliğinin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Bu boyutta yanlış bilgilenmenin, ön yargılı olmanın yüksek eğitilmiş bireylerde daha az olduğu anlaşılmaktadır.

Çok çocuklu ailelerde kadınların kendilerini -anne ve eş kimliği dışında- geliştirebilme yeteneklerinin azalabildiği; buna karşılık çocuğun değerinin artabildiği; bu nedenle de geniş ailelerde boşanma olasılığının görece az olduğu ileri sürülebilir (Thornton, 1985).

Yaş açısından bakıldığında ise bireylerin yaşamlarında yaşa bağlı olarak farklı değerlendirmeler yaptıkları söylenebilir. Thornton (1985), değişen değerleri gözleyen gençlerin özellikle yeni fikirlere daha

açık olduğunu, daha ileri yaşlardaki yetişkinlerin ise geleneksel değerleri daha fazla benimsediğini; dolayısıyla değişim dönemlerinde yeni fikirlere ve davranış kalıplarına adapte olabilmeye daha isteksiz olduklarını savunmaktadır.

Thornton (1985)'un evliliğin çözülmesine ve boşanmaya ilişkin tutumları saptamaya yöneldiği ve veri kaynağını annelerle çocuklarının oluşturduğu kuşaklararası araştırmasının başlıca sonuçları şöyle özetlenebilir:

Din: Köktendinciler evliliğin çözülmesine belirgin biçimde karşıdırlar.

Kilise etkinliklerine düzenli olarak katılmak, evliliğin çözülmesine ilişkin tutumlar üzerinde önemli ve sürekli bir etki yapmaktadır. Bu tür etkinliklere katılan kadınların boşanmaya karşı tutumları çok daha olumsuzdur. Hatta anneleri kilise etkinliklerine katılan çocukların tutumları da büyük ölçüde benzer nitelikler göstermektedir.

Eğitim ve İstihdam: Tümüyle olmasa bile genel olarak ekonomik bağımsızlık beklentisi olan, üst düzeyde eğitim alan, yalnızca eş ve anne rolleri dışında çalışan kadın gibi rolleri de olmasını isteyen kadınların boşanmaya karşı diğer kadınlara kıyasla çok daha hoşgörülü tutumları olduğu saptanmıştır.

Yaş: Gençler geleneksel değerlere daha az bağlılık duymaktadırlar. Thornton, diğer değişkenlerin kontrol altında tutulması halinde bile yaşın başlı başına boşanmaya karşı olumlu tutumlar geliştirilmesinde etkili olduğunu ileri sürmektedir.

Boşanma veya Ayrılık Deneyimi Olması: Thornton'un araştırmasında boşanmış kadınların tümü "çocuklar varsa eşler anlaşamaları bile birlikte kalmalıdır" görüşüne karşı çıkmıştır. Aynı değerlendirmede bulunan evli kadınların oranı %77'de kalmıştır.

Öte yandan Williams (1982) da özellikle Güneydoğu Anadolu'da halkın "boşanmaya inanmadığını" başka bir deyişle kadının kocasını aldatması gibi ağır durumlar dışında boşanmanın onaylanmadığını

saptamıştır. Boşanmanın onaylanmamasının pratik bir gerekçesi de vardır: Mahkemede boşanmak için gerekli olan işlemler kırsal kesim insanları için zaman alıcı ve güç bulunmaktadır.

Araştırmacıya göre özellikle kentsel kesimde boşanmış bireylere yönelik tutumlar değişmektedir. Kentlerde boşanmış bireylerden oluşan nüfus görece yüksek olduğu için boşanmış kadınlara ilişkin damgalayıcı tutumlar da azalmaktadır. Boşanmışlık hali "istenmeyen bir statü" olmakla birlikte giderek yaygınlaşmaktadır (Williams, 1982: 520). Bu durum, özellikle radyo ve televizyon programlarının halkın görüşlerini etkileme gücü ve Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde kadınların eğitimine yapılan vurgu ile bağlantılı bulunmuştur.

Deven (1986: 20-23), boşanma veya ayrı yaşama nedeniyle oluşan ve tüm Avrupa'da %15-20 oranında olan tek ebeveynli ailelerin uzun yıllar boyu bozuk işlevselliği olan ve "sapmış" yapısal özellikler gösteren bir ünite kategorisinde yer alarak çeşitli araştırmalara konu olduğunu saptamıştır. Dolayısıyla pek çok araştırmacının da tek ebeveynli ailelere yönelik çalışmalarında onları "halkın gözüyle" görerek çocuk yetiştirme gibi süreçlerde yetersiz kaldıklarını düşündüklerini ileri sürmektedir.

Bosman ve Louwes öğretmenlerin boşanmış annelerin çocuklarını-anne babası birlikte olan çocuklarla eşit başarı puanları elde etmelerine karşın orta öğrenime devam etmeleri konusunda daha az desteklediklerini saptamışlardır (Schlesinger ve Schiesinger, 1994 [Bosman ve Louwes, 1988]).

Goode (1956) kapsamlı araştırmasında boşanmış bireylerin arkadaşlarının ve aile üyelerinin boşanma olayına farklı boyutlarda tepki verdiklerini, boşanmayı en güçlü onaylayanların oğulları değil de kızları boşanan ebeveynler olduğunu saptamıştır.

Spanier ve Thompson (1984) da aile üyeleri ve arkadaşlarının boşanmış bireye verdikleri desteğin süreklilik taşıdığını, yine ebeveynlerin Goode'un araştırmasında olduğu gibi en büyük desteği verdiklerini, en az desteğin ise boşanılan eşin ebeveynlerinden geldiğini ortaya koymuşlardır.

Benzer sonuçlar Huddleston ve Hawkins (1993)'in Kanada örnekleminde de elde edilmiştir.

Etaugh ve Poertner (1989), kolej öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri bir araştırmada öğrencilerin evli, çalışan, yüksek statülü bir mesleğe sahip olan kadınları boşanmış, çalışmayan ve düşük statülü işlerde çalışan kadınlardan daha fazla onaylayıp saygı gösterdiklerini saptamışlardır.

Green ve Schaefer (1989), boşanma konusunda eğitimden geçen öğretmenlerin boşanmış aile çocuklarına karşı tutumlarının daha olumlu olduğunu; bu nedenle de öğretmenlerin boşanma konusunda kısa süreli kurslardan geçirilmesinin boşanmış aile çocuklarının sorunları konusunda duyarlılıklarının artmasına; çocukların da boşanma sürecine uyumlarının kolaylaşmasına katkıda bulunacağını ileri sürmektedirler.

Kiccolt ve Acock (1988), boşanmış anneden oluşan tek ebeveynli ailede yetişen çocukların geleneksel cinsiyet rollerine daha karşı olduklarını, bu bağlamda boşanmaya daha esnek baktıklarını saptamışlardır.

Amato ve Booth (1991), 2033 kişiden oluşan ulusal bir örnekleme dayalı olarak gerçekleştirdikleri araştırmada boşanmış aileden gelen çocukların yetişkinliklerinde, ana-babasıyla birlikte çocukluğu geçen yetişkinlere kıyasla boşanmaya karşı çok daha olumlu tutumlar geliştirdiklerini ortaya koymuşlardır.

Sencer (1979)'in "Türkiye'de Kentleşme" adını taşıyan alan araştırmasında kentsel kesim insanların boşanmaya ilişkin tutumları boyutunda önemli bilgiler elde edilmiştir. Bunların ayrıntılı olarak verilmesi yararlı görülmektedir. Bu araştırmada genel olarak ailede herhangi bir geçimsizliğin olmadığı görüşülenler tarafından belirtilmiştir (%69,4). Buna karşılık görüşülenlerin %27,2'si başta eşleri olmak üzere aile bireyleriyle anlaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, Sencer tarafından "kırdı genellikle çeşitli denetim mekanizmalarıyla belirmesi önlenen geçimsizliklerin kent çevresinde daha yaygınlık kazanması" şeklinde açıklanmaktadır. (Sencer, 1979: 441)

Aile içi geçimsizlik nedenlerinin başında %19,4 ile "geçim sıkıntısı" gelmektedir. Söz konusu araştırmada geçimsizlik nedenlerinin, eşlerin ayrılmasına, ailenin çözülmesine yol açacak güce ulaştığı durumların seyrek görüldüğü vurgulanmaktadır. Görüşülenlere boşanma konusundaki tutumları sorulduğunda, büyük bir çoğunluğun (%78,2'sinin), bunu olağandışı bir durum olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Bununla birlikte %21'inin eşlerin gerektiğinde boşanma yoluna gitmelerini normal bir davranış olarak saydıkları saptanmıştır (Sencer, 1979: 446). Sencer'e göre bu durum kentsel yaklaşımın yeni kentliler üzerinde etkide bulunmaya başladığını göstermektedir. "Yeni kentliler arasında çoğunlukla olağanüstü bir olay sayılan boşanmaya hangi koşullar altında başvurulacağı da araştırıldığında aile birliğinin dağılmasına varacak durumlar saptanabilmektedir."

Boşanmaya yol açabilecek nedenlerin başında %50 ile "eşlerden birinin (ahlâken) uygunsuz davranması" belirtilmektedir. Bu durum, geleneksel toplumda ahlaka aykırı davranışı "temel boşanma nedeni" olarak kabul eden anlayışın yeni kentliler arasında da büyük ölçüde kabul gördüğünü göstermektedir. Sencer, kent çevresinde yeni boşanma nedenlerinin içinde önemli bir ağırlığa ulaşan durumların %20,1 ile eşler arası anlaşmazlık ve %18,9 oranıyla geçim sıkıntısı olduğunu saptamıştır.

Sencer'in bu boyutta yaptığı yorum, boşanmaya yönelik tutumları konu edinen araştırmalar için aydınlatıcı olmaktadır. Ona göre kentleşmenin yarattığı kişisel değerlendirmeler, bazı durumlarda aileyi çözülmeye dek sürükleyebilmektedir. Geçim sıkıntısı, boşanma nedeni olarak büyük ağırlık taşımaktadır. Bu durum güç yaşama koşullarının, dayanışmalı bir nitelik taşıyan kır koşullarının tersine, kent çevresinde eşleri ayrılmaya dek götürebilecek bir etmen olduğunu göstermektedir.

Genel olarak "Türkiye'de Kentleşme" adlı araştırma, boşanma nedeni olarak öne sürülen nedenlerin zaman içindeki dağılımında bazı değişiklikler olduğunu, kentleşme sürecinde aileyi çözülmeye sürükleyebileceği düşünülen etmenlerin giderek değişime uğradığını göstermektedir. Kente yeni gelenler arasında ailenin süregelmesi için çoğunlukla

ahlâka uygunluk ve eşler arası uzlaşma öngörülmekte iken ilk döneme inildikçe geçim ve yaşama düzeyi önem kazanmaktadır. Bu durum, kentleşme sırasında öncelikle moral temele dayanan olanaklı boşanma nedenlerinin, giderek yerini maddi gerekçelere bırakma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (a.g.e: 449).

Akpınar (1988:34)'ın "Challenged Family and Kinship Ideals" adını taşıyan ve İsveç'e göç etmiş Türkler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada ise Türk göçmenlerin aile değerleri ile İsveç toplumunun bireysel değerleri arasında çok ciddi bir çatışma olduğu saptanmıştır. Türk göçmenler, boşanma nedenleri ve evlilikte çatışmaları çözme tarzları ne olursa olsun aile yaşamının önemine ve boşanmanın düşünülmesi gereken "en son" çare olduğuna inanmaktadırlar. Boşanmış birey olmak ve tek ebeveynli aileye sahip olmak, benimsenmiş aile normunda ciddi bir sapma olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak da evlilikte stres durumunda çift, öncelikle aile birliğini bozmadan çözüm arayışına yönelmektedir.

Öte yandan Akpınar'a göre Türk göçmenler İsveç gibi boşanma boyutunda çok esnek davranan ve boşanmanın bireysel bir hak olarak görüldüğü toplumda geleneksel aile değerlerine sıkı sıkı tutunmaya çabalamaktadırlar. Bu nedenle aile hayatını sürdürmeye yönelik destekleri bulmanın güç olduğu bir sosyal yapıda kendilerini tehdit altında hissetmektedirler. Hem kadınlar hem de erkekler bu duyguyu yaşamaktadırlar. Arıkan, 1992 yılında yayınladığı "Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma" konulu araştırmasında yoksul boşanmış kadınların %81,4'ünün toplumun genelde boşanmış kadınlara kötü gözle baktığına inandıklarını saptamıştır. Bu kadınların %45'i herkesin, %37,4'ü erkeklerin kötü gözle baktığını, buna karşılık yalnızca %10'u kadınların böyle düşündüğünü ileri sürmüştür.

Öte yandan aynı araştırmada boşandıktan sonra çevrenin kendisine bakışının değiştiğini düşünen kadınların %42,2 gibi önemli bir oranda olduğu saptanmıştır. Çevrenin bakışında değişiklik algılayan boşanmış kadınlara göre bu değişiklik çoğunlukla "kötü gözle bakma"dır (%48,5). Acıma %32,4'lük bir oranda belirtilmiştir.

Boşanmış kadınlar çevrenin bakışından nasıl etkilendikleri sorusuna başlıca şu yanıtları vermişlerdir:

- Moral bozukluğu (%55)
- Gurur kırılması (%28,6)
- Akrabalarla aranın açılması (%6,6)
- Oturulan semtin değiştirilmesi (%5,5)
- Arkadaşlarla aranın açılması (%4,4)

Yoksul boşanmış kadınların toplumdan beklentilerinin başında manevi destek (ilgi, anlayış, yakınlık vb.) gösterilmesi (%34,7), evlilere davranıldığı gibi davranılması (%29,7) ve kötü gözle bakılmaması (%16,7) yer almaktadır. İlginç biçimde, yoksul boşanmış kadınların beklentileri arasında en düşük oranı %15,8 ile maddi destek beklentisi oluşturmaktadır.

Hortaçsu (1991a) da "Evlilik ve Boşanma Nedenlerine Verilen Önemi Etkileyen Faktörler Olarak Değerlendirme Yaklaşımı, Cinsiyet ve Medeni Durum" konulu araştırmasında genç kızların boşanmayı, mutsuz bir evliliği çözmenin kabul edilebilir bir yolu olarak algıladıklarını, bekâr kızların boşanma nedenlerine evli kadınlardan daha fazla önem verdiklerini saptamıştır.

Yine Hortaçsu İnsan İlişkileri (1991b: 123) adlı kitabında duygusal ilişkilerin daha çok erkekler tarafından başlatılıp kadınlar tarafından bitirildiğini belirtmektedir. Bu durumun kadınların "evlilik ilişkilerine" erkeklere kıyasla daha çok önem vermelerinden kaynaklandığını literatüre atıfta bulunarak açıklamaktadır.

Buna karşılık Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen bir araştırmada özellikle kırsal kesim kadınlarının istemedikleri çeşitli durumlarda bile (örn. levirat geleneği) karşı çıkamadıkları, boşanmaya karşı güçlü baskılardan dolayı boşanamadıkları belirlenmiştir. Aynı araştırmaya göre kentsel kesimdeki gecekondu ailelerinde kadınların, kırdaki kadınlara kıyasla daha çok şiddete uğramalarına karşın akraba evliliği, yeterli ekonomik güvence sahibi olmama, ailelerinin geri dönmelerini hoş karşılamaması gibi nedenlerle boşanamadıkları ve "kaderlerine razı" oldukları saptanmıştır. Kadınların

boşanamamalarının altında yatan gerçek sebepler arasında geleneksel yapı ve değerlerin etkisini sürdürmesi, ekonomik bağımlılık ve toplumsal çevrenin baskısının yer aldığı ileri sürülebilir (GAP-TKV, 1994: 83, 223-224).

Gökçe ve arkadaşları (1993) da gerçekleştirdikleri araştırmada boşanmanın “çok mutsuz olma” durumunda genel kabul gördüğünü belirlemişlerdir. Onaylama büyük kentlerde daha yüksek oranlara ulaşmaktadır.

Ankara, İstanbul ve İzmir’de erkekler mutsuz kız çocuğunun boşanmasına %36,4 ile erkek çocuğun boşanmasına %37,5 oranında taraftardır. “Mutsuz da olsa boşanmamalı” diyen erkekler kız çocuk için yalnızca %11,7, erkek çocuk içinse %10 oranındadır.

Buna karşılık Doğu ve Güneydoğu’lu erkekler arasında “mutsuzsa boşanmalı” görüşü kız çocuk için %22,9, erkek çocuk içinse %27,5 oranında belirtilmiştir. “Mutsuz da olsa boşanmamalı” görüşü de kız çocuk için %33,1, erkek çocuk için %20 oranında dile getirilmiştir.

Kadınların boşanmaya ilişkin tutumlarına bakıldığında ise şöyle bir dağılım söz konusudur: “Mutsuzsa boşanmalı” diyen kadınlar Ankara, İstanbul ve İzmir’de kız çocuk için %35,7, Doğu ve Güneydoğu’da %17,6 oranındadır. Erkek çocuk için “Mutsuzsa boşanmalı” görüşünü savunan kadınlar İstanbul, Ankara ve İzmir’de %36,7, Doğu ve Güneydoğu’da ise %21 oranında temsil edilmektedir.

“Mutsuz da olsa boşanmamalı” diyen kadınların oranı İstanbul, Ankara ve İzmir’de kız çocuk için %18,8, Doğu ve Güneydoğu’da %32 oranındadır. Erkek çocuk için bu dağılım %17,1 ve %29 şeklindedir (Gökçe vd., 1993: 118-119).

Atalay ve arkadaşları (1992: 125-126) ise hanehalkı reislerince boşanmak için en önemli sebebin %75,7 ile zina olarak belirtildiğini saptamışlardır. Bunu geçimsizlik izlemektedir (%66). Zina’nın boşanma sebebi olarak belirtilmesi kırdaki %82,6 gibi tamama yakın orandayken kentte %70,6’dır. Geçimsizlik kırdaki %64,3, kentte %67,3’tür.

İlginç biçimde geçimsizlik ve zinanın boşanma için sebep olması oranının, öğrenim düzeyi yükseldikçe genel olarak düştüğü gözlenmektedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe sorumsuzluk, fena muamele-dövme ve terk gibi boşanma sebebi oranlarının yükseldiği saptanmıştır.

Arıkan’ın Adıyaman ili Gölbaşı ilçesi Haydarlı Köyü’nde 1995 yılında gerçekleştirdiği bir araştırmada köy kadın ve erkeklerinin boşanmaya ve boşanmış bireylere yönelik tutumları ayrı bir kategori olarak ele alınmıştır (Arıkan, 1995a).

Araştırmada hane reisi konumundaki toplam 141 köy erkeğinin hemen hemen tamamı “evlilik her türlü çabaya rağmen yürümüyorsa boşanılabilir” görüşündedir (%7,9). Kadın, başka bir erkekle “yakınlık” kurmuşsa boşanılması gerektiğini savunmaktadır (%97,2). Büyük çoğunluğu koca dayacağının, kadının boşanması için bir neden olmadığına inanmaktadır (%78). Yarıdan çoğu boşanmış erkeklere acımaktadır (%66,7). Çocukların varlığı halinde boşanmayı onaylamamaktadır (%57,4). Kadının kısırlığı halinde boşanmayı onaylamaktadır (%56,7).

Bu erkeklerin yarısı kadının hiçbir ekonomik güvencesi (gelir, ailenin maddi desteği vb.) olmaması halinde boşanmayı onaylamamaktadır (%50,4).

Hane reisinin eşi konumundaki köy kadınlarının tamamı yakını: Erkeğin gerektiğinde boşanabileceğini düşünmektedir (%95,7). Boşanmış kadınlara acımaktadır (%82,9). Yarıdan çoğu: Kadının gerektiğinde boşanabileceğini düşünmektedir (%66,4). Kadının gerektiğinde boşanabileceğini düşünen köy kadınlarının çoğunluğu eşlerin çözümsüz bir huzursuzluk yaşaması durumunda boşanmayı mümkün görmektedir (%59,1). Kuma gelmesi de boşanma nedeni olarak kabul edilmektedir (%31,2). Buna karşılık kadının bir başkasına âşık olması durumunda boşanabileceğini ileri süren yalnızca dokuz kadın vardır.

Erkeğin gerektiğinde boşanabileceğini düşünen kadınların %43,3’ü yine eşlerin çözümsüz bir

huzursuzluk yaşamasını boşanma nedeni olarak görmektedir. “Namus meselesi” %31,3 ile ikinci sırada belirtilmiştir. Yalnızca 15 kadın erkeğin bir başkasına âşık olmasını boşanma nedeni olarak ileri sürmüştür.

Kadının boşanmasına karşı olan kadınların (%33,6) ileri sürdükleri temel gerekçe, boşanmaya kalkan kadının çevre baskısı nedeniyle rezil olmasıdır (%61,7). Bunu kadının boşanmaya hakkının olmadığını savunanlar izlemektedir (%17).

Boşanmış kadını evli kadından farklı görmeyen kadınlar yalnızca %14,3 oranındadır (Arıkan, 1995a).

1.2.3. 1994 Yılı İtibariyle Türkiye’de Boşanmaların Gösterdiği Bazı Özellikler

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün 1987 yılından itibaren “Boşanma İstatistikleri” olarak yayınladığı istatistiksel verilere dayalı olarak bazı bilgilere yer verilmesi yararlı görülmektedir (DİE, 1996a):

- Türkiye’de kaba boşanma oranı binde birden azdır.
- Boşanma oranı -demografik bölgeler açısından bakıldığında- en gelişmiş 1.bölgede (İstanbul, İzmir, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Manisa, Sakarya, Tekirdağ) %0,63 ile en yüksek düzeye çıkmaktadır.
- İkinci sırada %0,52’lik boşanma oranı ile 3.bölge (Afyon, Ankara, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Tokat, Yozgat, Uşak, Aksaray, Karaman, Kırıkkale) yer almaktadır.
- Ülkemizde en düşük boşanma oranı %0,13 ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerini kapsayan ve aynı zamanda Türkiye’nin en az gelişmiş bölgesi olan 5.bölgede (Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Malatya, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Tunceli, Şanlıurfa, Van, Bayburt, Batman, Şırnak, Ardahan, Iğdır) görülmektedir.

Boşanma nedenlerinin başında sayısı yıldan yıla artan ve 1994 yılı itibariyle 26119 olan şiddetli geçimsizlik

yer almaktadır. Bunu terk ve zina izlemektedir (719). Ancak Kabasakal (1991)’ın vurguladığı gibi “DİE’nin boşanma sebepleri olarak belirlenen kategorileri yeterince açık değildir. Özellikle geçimsizlik başlığı altında ele alınan boşanmaların çok yüksek çıkması bu kategorilerin çok geniş tutulduğunu göstermektedir.”

- Cinsiyet açısından bakıldığında boşanma olaylarının büyük bir kısmında kadının 20-34, erkeğin ise 25-39 yaşları arasında bulunduğu anlaşılmaktadır.

- Eşlerin yaşları açısından bakıldığında ise çiftlerin büyük çoğunluğunda erkeğin yaşı daha büyüktür (%75,9). Ancak %16,6 kadar boşanma olayında kadın daha yaşlıdır. En düşük boşanma oranı ise %7,5 ile eşlerin aynı yaşlarda olduğu durumda görülmektedir.

- Boşanmalar %45,4 ile çocuksuz ailelerde en yüksek orandadır. Bunu %24,5 ile tek çocuklular, %17,3 ile iki çocuklular izlemektedir. En düşük boşanma oranı %5,4 ile dört ve daha fazla çocuğu olanlar arasında görülmektedir.

- Türkiye’de boşanmaların %47,3’ü evliliğin ilk 5 yılında meydana gelmektedir.

Boşanma davalarının yarısından çoğunu kadınların açtığı Türkiye’de 1990-1994 yılları arasında dava açan kadınların oranında artış gözlenmektedir (1990: %56,2; 1994: %59,9).

Boşanma sonucunda çocuğun velayetinin anneye verilmesi durumu, babaya verilmesi durumundan iki kat daha fazladır. 1990-1994 yılları arasında çocukların velayetinin babaya verilmesi oranında düşüş olmuştur (DİE, 1996b: 5).

Genel olarak daha önce de vurgulandığı gibi Türkiye’de boşanmalarda sayısal bir artış söz konusudur. Sayısal artış, nüfusla ağırlıklandırıldığında, 1980’e göre kaba evlenme hızında keskin bir azalış ve yeniden artış, kaba boşanma hızında ise sürekli bir yükseliş gözlenmektedir. Özellikle 1985 ve 1990 yılı için hesaplanan yaşa özel evlenme ve boşanma hızları, evliliklerin İleri yaşlara kaydığını ve boşanmaların erken yaşlarda yoğunlaştığını göstermektedir (DİE, 1994b: XI-XII).

1.2.4. Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Boşanma Oranları

Birleşmiş Milletler 1992 Demografi Yıllığı’na göre bazı ülkelerde ve Türkiye’de boşanma oranlarına bakıldığında Türkiye’nin dünyada en düşük boşanma oranına sahip ülkelerden biri olduğu görülmektedir (%0,5) (DİE, 1996: 9).

En yüksek kaba boşanma oranlarının dünyanın iki süper gücüne (ABD-Rusya Federasyonu) ait olduğu yukarıdaki dağılımdan anlaşılmaktadır. Bu grubun ardından yine gelişmiş diğer ülkeler gelmektedir. Dağılımı etkileyen durum, Kazakistan’ın da gelişmiş ülkelerin pek çoğundan yüksek boşanma oranı yansıtmasıyla ortaya çıkmaktadır. Öte yandan ‘Türki Cumhuriyetler’deki kaba boşanma oranı -1989 yılı itibariyle- şöyle sıralanabilir: Kazakistan (%02,8) ilk sıradadır. Bunu Kırgızistan izlemektedir (%01,9). Üçüncü sırada Azerbaycan yer almaktadır (%01,6). Dördüncü ve beşinci sıralarda eşit oranlarla (%01,5) Özbekistan ve Tacikistan bulunmaktadır. Türkmenistan ise %01,4’lük bir oranla ‘Türki Cumhuriyetleri’ içinde en düşük boşanma oranını yansıtan ülke olmaktadır.

Öte yandan Türkiye’de boşanma oranlarında dünyadaki eğilimi yansıtan bir değişim gözlenmektedir.

Genel olarak, tüm boşanma ve evlenme istatistikleri hem evlenmelerin hem de boşanmaların ekonomik kriz dönemlerinde azaldığını; refah dönemlerinde arttığını ortaya koymuştur. Batı ülkelerinde 1970’lerden itibaren boşanma oranları hızla yükselmiştir. Türkiye’de de boşanma oranlarının tarihsel gelişim sürecinde gösterdiği değişikliklere bakıldığında 1955-1960 döneminde en üst düzeye ulaştığı; daha sonraları azaldığı gözlenmektedir. Dünyadaki genel eğilim gibi ülkemizde de ekonomik gelişme dönemleri ve boşanmalar arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında boşanma oranı sürekli artış göstermiş; 1956’da en yüksek düzeye ulaştıktan sonra azalmaya başlamıştır. Levine (1982), 1930’lardan itibaren Türkiye’nin hızlı bir endüstrileşme çabasına girmesiyle başlayan ekonomik dalgalanmaların boşanma oranları üstünde etkili olduğunu ileri sürmektedir.

Türkiye’nin endüstrileşme çabası II. Dünya Savaşı sırasında yavaşlamış daha sonra ellili yılların ortasına dek sürmüştür. Bu dönemde boşanma oranı sürekli yükselmiş, 1956’lı yılların başına dek önemli bir ekonomik durgunluk yaşanmış; boşanma oranı da düşmüştür. 1960’ların başlarından ortalarına dek başka bir ekonomik gelişme dönemi olmuş ve boşanma oranı yükselmiştir. Buna karşılık 1970’li yılların başına doğru başka bir ekonomik gerileme olmuş ve bu da yine boşanma oranına yansımıştır (Levine 1982). Boşanma oranındaki azalma 1973’e dek sürmüştür. Daha sonra belirgin olmayan bir artış başlamıştır. Son yıllarda çok değişmeyen bir yapı oluşmuştur. Bununla birlikte 1988 yılında çıkarılan 3444 sayılı Kanunla boşanmaya yönelik yeni düzenlemeler ve getirilen kolaylıklar ile boşanma olaylarında bir artış gözlemlendiği söylenmelidir (DİE, 1994a).

“Dünyada gözlenen eğilime paralel olarak, ülkemizde de genelde ekonomik kriz dönemlerinde boşanmaların azalmasına karşılık refah dönemlerinde artması özellikle kadınların boşanmaya yönelimlerini etkilemektedir. Enflasyon rakamlarının yüksek olduğu dönemlerde, ekonomik çalkantıların daha fazla olduğu zamanlarda kadınların boşanma kararı alması daha zor olmaktadır; çünkü bu karar onlar için bir “risk”, “mutlak yoksullaşma” anlamına gelmektedir. Bu dönemlerde kadınlar evlerde daha kötü koşullarla evliliklerini sürdürmeye çalışıyorlar. Ekonomik sıkıntılar had safhadaysa, tek başına kaldığında hayat daha zor olacak ve sorunlar daha ağır yaşanacaktır. Bu durumda boşansa bile ekonomik sorunların zorlamasıyla daha fazla geri dönüş olmaktadır. Ya da kadın bir başkasıyla birlikte yaşamayı daha çabuk kabul edebiliyor. Çünkü tek başına ayakta kalabilmekte zorlanıyor.” (Arıkan 1996).

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, kentsel kesimde yaşayan alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeylerdeki kadın ve erkeklerin boşanmaya ve boşanmış bireylere yönelik tutum, değerlendirme, öneri ve beklentilerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Bu amaç çerçevesinde aşağıda ana hatlarıyla özetlenen sorulara yanıt aranmaktadır:

- Araştırma kapsamındaki bireylerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
 - Toplumda kadın ve erkeğin konumuna ilişkin ne tür değerlendirmeler yapılmaktadır?
 - Araştırma kapsamındakilerin evlilik yaşamları genel olarak nasıldır?
 - Eşler arası anlaşmazlıkların sıklığı nedir?
 - Anlaşmazlıkların başlıca nedenleri nelerdir?
 - Anlaşmazlıklar nasıl çözümlenmektedir?
 - Evlilik yaşamı nasıl değerlendirilmektedir?
 - Boşanmalara ve boşanmış bireylere ilişkin ne tür değerlendirmeler yapılmaktadır?
 - Evliliklerde boşanmaya yol açabilecek riskli durumlar olarak neler görülmektedir?
 - Boşanmaların hangi nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir?
 - Kadın ve erkeğin boşanabileceği durumlar nelerdir?
 - Boşanmış kadın ve erkekler ne tür güçlükler yaşayabilirler?
 - Boşanmadan en çok zarar görebilecek olan kimdir?
 - Boşanmaya ilişkin ne tür görüşler kabul görmektedir?
 - Boşanma sorununun aşılabilmesine yönelik birey, aile ve arkadaşlar tarafından ne tür adımlar atılmalıdır?
 - Boşanmayı düşünen bir çift ne yapmalıdır?
 - Boşanmayı düşünen bir çift öncelikle kime danışmalıdır?
 - Boşanmayı düşünen çiftin yakınları nasıl davranmalıdır?
 - Boşanmış ana-babanın çocuklarının özellikleri nelerdir?
 - Boşanmış ana-babanın çocukları diğer çocuklardan ne tür farklılıklar gösterirler?
 - Boşanmanın ardından çocuklar kimle kalmalıdır?
 - Çocukların varlığı bir evliliği sürdürmede yeterli midir?
 - Boşanmış kişilerle sosyal açıdan mesafeli olunmakta mıdır?
 - Boşanmış kişilerle arkadaşlık fikri kabul görmekte midir?
 - Boşanmış kişilerle halen arkadaşlık kurulmuş mudur?
 - Boşanmalar toplumun geleceği açısından nasıl değerlendirilmektedir?
 - Boşanmalar şu an ve gelecek için sorun niteliği taşımakta mıdır?
 - Boşanmaların artıp artmaması nelere bağlıdır?
 - Boşanmaya ilişkin yasal düzenlemeler nasıl değerlendirilmektedir?
 - Boşanmalar kolaylaştırılmalı mıdır?
 - Yasal düzenlemeler hangi tarafı korumaktadır?
 - Yasal düzenlemelerdeki yetersizlik nelerdir?
 - Boşanmanın önemli bir toplumsal soruna dönüşmemesi için devlet tarafından neler yapılması gerekmektedir?
 - Boşanmalar nasıl önlenebilir?
 - Boşanmış kişilere yönelik ne tür hizmetlere ihtiyaç vardır?
- Araştırma temelde bu sorulara yanıt ararken sosyoekonomik düzey, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi,

medeni durum, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer, evlilik biçimi ve süresi gibi bağımsız değişkenlere göre boşanmaya ilişkin değerlendirme, beklenti ve önerilerin nasıl farklılaştığına da bakılmıştır.

Bunoktadabelirtilmesigerekenönemlibirhususvardır: Araştırmacı tarafından bağımsız değişken olarak hem Sosyoekonomik düzey hem de eğitim düzeyi ayrı ayrı ele alınmıştır. Bilindiği gibi “sosyoekonomik düzey” tanımlamasının üç unsuru bulunmaktadır: eğitim, gelir ve meslek. Sosyoekonomik düzeyin Devlet İstatistik Enstitüsü’nce belirlenmiş ölçütler çerçevesinde tanımlanması (fakir-orta-zengin grup) söz konusudur. Eğitim faktörünün ise pek çok araştırmada olduğu gibi son derece güçlü etkisi olduğu bilinmektedir. Eğitim faktörünün bu güçlü etkisini tek başına ortaya koyabilmek, vurgulamak açısından “eğitim düzeyi” ayrı bir değişken olarak da alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Kurgusunun seksenli yıllarda düşünölmeye başlandığı bu araştırma, boşanma sorununa ilişkin bilgilerin hala son derece yetersiz olduğu bir dönemde gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın önemi var olan sorunlar dikkate alındığında çok daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle sorunlar çerçevesinde araştırmanın özgün katkılarını ortaya koymak yararlı olacaktır:

Boşanmanın “Toplumsal Sorun” Niteliğini Vurgulayan Çalışmalar Yok Denecek Kadar Azdır

Seksenli yıllarda tıpkı kadına yönelik şiddet boyutunda gözlenen durum, bugün boşanma boyutunda da gözlenmektedir. Ankan’ın 1987 yılında “Sosyal Hizmetler Açısından Şiddet ve Bir Türü Olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet” konulu makalesinde Türkiye’de kadına yönelik şiddet araştırmalarının hemen hemen hiç bulunmadığı vurgulanmıştır. Geçen zaman içinde, büyük ölçüde konunun giderek artan “popülarite”sinden de etkilenerek kadına yönelik şiddet araştırmalarında büyük bir artış gözlenmeye başlamıştır.

Aynı durumun boşanma konusunda da yaşanacağı

araştırmacı tarafından tahmin edilmektedir. Şu an için Türkiye’de boşanma vakalarının halkın da dikkatini çekecek kadar arttığı söylenemez (Ankan, 1992). Ancak tahminen beş yıl içinde boşanma da toplumumuzda önemli bir sorun olarak halk arasında tartışılmaya başlanacaktır. Araştırmanın önemi, toplumun ve bireylerin sağlığı açısından bu kadar yaşamsal ciddiyeti olan, özellikle çocuklar üzerinde geri dönülemeyecek kadar olumsuz etkiler yapan bir konunun daha önceden tartışılmaya başlanmasındadır. Etkili mesleki müdahalelerin gerçekleştirilebilmesi, hizmet modellerinin üretilebilmesi konunun artık halkın bile göz ardı edemeyeceği bir soruna dönüşmeden ilgili tüm disiplinlerden olan uzmanlaşmış elemanlarca, resmi, yan resmi ve gönüllü tüm kuruluşlarca dikkate alınmasıyla olanaklıdır.

Araştırmacı, boşanma sorununu şu an için adeta “kış uykusuna yatmış” olarak görmektedir. “Kış uykusundan kalkma”, ölkemize pahalıya malolabilecektir. Bu nedenle aile ve çocuk refahı alanında konuyla ilgilenen tüm yetkili kişi ve kuruluşların, sorunun yaşamsal ciddiyetini “halktan önce” görebilmesi gerekmektedir. Araştırmanın bu boyutta katkıları olabileceği düşünülmektedir.

“Boşanmaya İlişkin Halkın Tutumları ve Beklentileri” Üzerinde Odaklaşan Araştırma Yoktur

Araştırma “boşanmaya ilişkin halkın tutumları” konusunu doğrudan doğruya ele alan Türkiye’deki ilk kapsamlı ve temsil edici nitelikteki araştırmadır. Halkın gözüyle boşanmaya ve boşanmış bireylere bakış, boşanmaların artmaması için devletin alması gereken önlemler ve boşanmış bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda sunulması gereken hizmetler araştırmada ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Araştırmacı, seksenli yıllardan itibaren başladığı çalışmalarının ışığı altında araştırmanın her bir seçeneğini titizlikle saptamaya çalışmıştır.

Her ne kadar bazı araştırmalarda boşanmış kadın ve erkeklerin nasıl değerlendirildiğine ilişkin bir kaç soru bulunmakta ise de doğrudan doğruya bu konu üzerine eğilen temsil edici ve kapsamlı bir araştırmaya

rastlanamamıştır. Araştırmanın, bu boyuttaki önemli bir eksikliğin aşılmasında, bu konuyla ilgilenen araştırmacılara kaynak sunulmasında yararlı olabileceği ileri sürülebilir.

“Halkın Gözüyle, Halkı Etkileyen Bir Sorunun Aşılabilmesi için Yapılması Gerekenler” Bilinmeden Atılan Adımlar Yetersiz Kalmaktadır

Gelişmekte olan bir ülke olarak, Türkiye'nin her alanda olduğu gibi, aile ve çocuk refahı alanında da çeşitli hizmetlerin geliştirilmesine ihtiyacı vardır. Zaman zaman ihtiyaçlara cevap vermeye yönelik hizmetler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu hizmetlerden bazıları halkın ihtiyaçlarını, beklentilerini dikkate almadan gerçekleştirildiği için bir süre sonra kaynaklar ve ihtiyaçlar arasındaki bağ kopabilmektedir. Bilindiği gibi strateji, “kaynaklarla ihtiyaçların buluşturulmasıdır”. Boşanma sorununun aşılabilmesinde de işlevsel bir stratejinin, halkın bakış açısını, yaşadığı koşulları, değerler sistemini bilmeden oluşturulması olanaksızdır. Araştırmanın bu boyutta da önemli katkıları olabileceği düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sayıtları

- Türkiye’de boşanma henüz toplumsal soruna dönüşmediği halde şimdiden çok ciddi önlemlerin alınmasını gerektirecek kadar önemli bir sorundur.
- Boşanma sorununun aşılabilmesi için çok disiplinli çalışmalar yapılması zorunludur.
- Boşanmış bireylerin çoğunun çeşitli mesleklerin müdahalesini gerektirecek düzeyde önemli sorunları vardır.
- Örnek alanın seçimi, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiş olduğu için araştırma örnekleme evreni temsil edici niteliktedir.
- Soru kâğıdı, halkın boşanmaya ve boşanmış bireylere bakışını, değerlendirmelerini ortaya koyma açısından yeterlidir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, yanıtların daha sağlıklı alınabilmesini kolaylaştırmak açısından 18 yaşından büyük bireyleri kapsamaktadır. Bu bakımdan 18 yaşın üzerindeki kadın ve erkeklerle sınırlıdır.
- Araştırma, ekonomik boyut dikkate alınarak Ankara İli ile sınırlandırılmıştır.

1.7. Araştırmanın Tanımları

Boşanma: Hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların karı-koca olarak hiçbir bağları kalmaksızın; fakat varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine olanak veren hukuki bir işlemdir (Arıkan, 1992:72).

Sosyoekonomik Düzey: Bu araştırmada Sosyoekonomik düzey, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün bilimsel ölçütler çerçevesinde “fakir-orta ve zengin gruplar” olarak tanımladığı düzeyi işaret etmektedir.

Boşanmaya İlişkin Sosyal Hizmet Müdahalesi: Sosyal hizmet kuruluşları çerçevesinde, kadın ve erkeklerin gerek boşanma aşamasında gerekse boşandıktan sonra yaşadıkları, psiko-sosyal ve ekonomik sorunları hafifletmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik olan ve sosyal hizmetin ilkeleri, yöntem ve teknikleri doğrultusunda yapılan sosyal hizmet etkinliğidir.

Tutum: Belirli birey, nesne ya da ortamlara olumlu ya da olumsuz bir şekilde tepkide bulunma eğilimi (Morgan, 1981: 435).

Kentleşme Hareketi: Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 1978: 6).

Kent: Bir yerleşme ve topluluk türü, bir toplumsal-

ekonomik biçimlenme olarak insan toplumlarının gelişme süreci içinde son aşamada ortaya çıkan çağdaş bir olgudur (Sencer, 1979: 10).

Büyük Kent: Örgütlü işyerlerinde ücret karşılığı çalışmayı gerektiren, işyerinin konuttan uzak olduğu, ailenin eskiden kendi içinde hallettiği birçok iş ve faaliyet için özel kurumlar, örgütler oluşturduğu bir çevredir (Kıray, 1984).

Ana Kent (metropolis): En genel anlamıyla ekonomik ve kültürel bakımdan bir bölgeyi etkisi altına alan bir kenttir (Sencer, 1979:21 [Lee, 1953:85]).

Kent Ailesi: Çekirdek aile ve tüketim birimi olarak örgütlenmiş ailedir.

Kent ailesinin temel fonksiyonları daha çok üreme ve çocukların toplumsallaştırılmasına, aile bireylerinin psikolojik doyumlarını karşılamaya yöneliktir (AAK, 1994: 108).

Toplumsal Değişme: Toplumun yapısındaki değişmedir. Toplumun yapısı toplumsal kurumların belirlediği toplumsal ilişkilerden meydana geldiğine göre değişme, ilişkilerin değişmesidir. Bütün bunların ardında da toplumsal bireylerin yani aktörlerin davranış değişimleri yatar (Kongar, 1985:56).

Toplumsallaşma (Sosyalizasyon): Kişinin, içinde yaşadığı sosyal çevrenin normlarını, inanç, değer ve davranış şekillerini öğrenerek onun etkin bir üyesi haline gelmesidir (İmamoğlu, 1991).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Evren ve Örneklem

Veri Toplama Aracı

Veri Toplama Süreci

Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, Ankara'da yaşamlarını sürdürmekte olan kadın ve erkeklerin boşanmaya ve boşanmış bireylere ilişkin görüş ve değerlendirmelerinin Sosyoekonomik düzey, yaş, cinsiyet, medeni durum, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer gibi çeşitli bağımsız değişkenlere göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaya yönelmiştir. Böyle bir yönelimi olan araştırmanın modeli İlişkisel Taramadır.

Karasar (1986: 85-86) İlişkisel Tarama Modelinin, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçladığını belirtmektedir. Ancak Karasar, tarama yoluyla bulunan ilişkilerin gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamayacağını, ilişki yönünde çeşitli ipuçları vererek bir değişkenin bilinmesi halinde diğerinin kestirilmesini kolaylaştıracağını vurgulamaktadır.

2.2. Evren ve Örneklem

Ankara'da yaşayan alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeydeki bireyler araştırma evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma evrenini Ankara'da ikamete ayrılan hanelerde yaşayan, onsekiz yaşından büyük ve hane reisi, hane reisinin eşi, çocuğu, kardeşi veya ebeveyni oluşturmaktadır.

Tümüyle bir alan araştırması olan bu araştırmanın örnekleme çalışmalarının yapılabilmesi amacıyla 3.8.1994 tarihinde Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'na yazılı başvuruda bulunulmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın 02.11.1994 tarih ve B.02.1 DİE 0.14.00.02/906/233 sayılı cevabı yazısında araştırmanın soru formunun incelendiği, anketin uygulanmasında teknik açıdan herhangi bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.

2.2.1. Örnek Alanın Seçimi:

Devlet İstatistik Enstitüsü 1990 Genel Nüfus Sayımına temel olarak hazırlanan 1990 Form 1A'lar örnek çekiminde kullanılmıştır. Tabakalı küme örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Birim olarak, her kümede saptanan konutlarda yaşayan hane halkları alınmıştır. Örnekleme birimi kümedir.

Kümelerin belirlenmesinde atılan adımlar şöyle sıralanmaktadır:

- Mahalleler fakir-orta-zengin ayrımında nüfuslarına göre dizilmiştir.
- Nüfus ağırlıkları ile orantılı olarak örnek mahalleler seçilmiştir.
- Seçilen mahalleler 5'erli kümelenecek örnek mahallelerdeki küme sayıları saptanmıştır.
- Fakir-orta-zengin tabakalmasına göre dizilen mahallelerin küme büyüklükleri dikkate alınarak mahalleden kaç tane örnek küme seçileceği belirlenmiştir.
- Mahallelerden küme seçimi ise sistematik olarak yapılmıştır.
- Toplam 100 küme, 500 hane (100x5) ile çalışılması kararlaştırılmıştır. Seçilen hanelerin ilçelere göre dağılımı aşağıda yer almaktadır:

ANKARA-MERKEZ

FAKİR (%48)

48 Küme – Toplam 240 Hane

Keçiören
Mamak
Altındağ
Yenimahalle
Çankaya

ORTA (%32)

32 Küme – Toplam 160 Hane

Keçiören
Altındağ
Mamak
Çankaya

ZENGİN (%20)

20 Küme – Toplam 100 Hane

Çankaya
Altındağ

2.2.2. İkame Prensibi:

1990 Form 1A'lar kullanılarak belirlenen küme içinde belirtilen noktaların herhangi birinin bulunamaması halinde “küme içi ikame prensibi” uygulanmıştır. Kümede hiçbir noktanın bulunmaması halinde (binanın yıkılması, binanın tamamen boş olması, vb. hallerde) ikame küme kullanılması yoluna gidilmiştir.

Küme içinde verilen beş konuttan bir veya iki tanesinin bulunmaması halinde küme içi ikame alınmıştır. Kümedeki konutlar sokak esasının olduğu yerlerde sokağın aynı tarafında, sokak esasının bulunmadığı yerlerde yakın mahallede tariflenmiştir.

Bu nedenle küme içi ikame alınırken;

- Sokak esasının bulunduğu yerlerde; sokağın aynı tarafında kümenin bitimini takip eden konutlar alınarak, eğer küme bitimi sokağın sonuna geliyorsa saat yönünde dönülerek ek konutlar belirlenmiştir.
- Sokak esasının bulunmadığı yerlerde, aynı mahallede tariflenen kümelerde ise ek konutlar kümenin bitimini takip eden numaralar esas alınarak belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan başlıca veri toplama aracı, araştırmacı tarafından hazırlanan kapsamlı bir soru kâğıdıdır. Soru kâğıdı, görüşmecinin gittiği anda hanede bulunan aile reisi, eşi, çocuğu, ebeveyni veya kardeşinin rahatlıkla anlayıp bilgi verebileceği biçimde hazırlanmıştır.

Soru kâğıdında 239 değişkeni içeren toplam 86 soru bulunmaktadır.

Soru kâğıdında yer alan sorular odaklaştıkları konulara göre şu başlıklar altında gruplandırılabilir:

Tanıtıcı Bilgiler: Aile reisine yakınlık, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer, en uzun süre yaşanan coğrafi bölge, Ankara'da yaşama süresi, meslek, sosyal güvenlik, haneye giren aylık ortalama gelir, hanehalkı sayısı, medeni durum, çocuk sayısı, en küçük çocuğun yaşı, çocuklarda ruhsal/fiziksel engeli olup olmadığı.

Yaşama ve Kadın-Erkeğin Konumuna Bakış: Yaşamı, maddi durumu ve dini inançları değerlendirme, kadın-erkek eşitliği, eşler arası sorumluluk paylaşımı, kadının ailede karar verme sürecine katılımı, kadının çalışması, aile planlaması, çok eşli evlilik, evlilikte kadına yönelik şiddet, evlilikte eşler arasında ideal yaş farkı gibi boyutlardaki görüşler.

Evlilik Yaşamı: Genel olarak evliliği değerlendirme, evlilikle ilgili tanıtıcı bilgiler (evlilik süresi, sayısı, biçimi, eşler arasındaki yaş farkı, vb), eşle anlaşmazlık konuları, anlaşmazlığın çözüm tarzı, eşten ayrı yaşama, boşanmayı düşünme.

Boşanmaya İlişkin Değerlendirmeler: Boşanma riski taşıyan evlilikler, boşanma nedenleri, boşanmış bireyleri değerlendirme, boşanabilme için gereken durumlar, boşanmanın dini açıdan değerlendirilmesi, boşanmış bireylerin karşılaşılabileceği güçlükler, boşanmadan en çok zarar gören taraf, boşanmayı düşünen eşlerin ve onların yakınlarının yapması gerekenler, boşanmış anababanın çocuklarının değerlendirilmesi, boşanmaya ilişkin tutumlar, boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin değerlendirilmesi, boşanmaları önleme yolları ve devlet tarafından boşanmış bireylere yönelik hizmetler.

Soru kâğıdında yer alan soruların tümü kapalı uçlu olarak düzenlenmiştir.

Soru kâğıdının, kentsel kesimdeki kadın ve erkeklerin boşanmaya ilişkin tutum ve değerlendirmelerini saptamak boyutunda yeterli olduğu düşünülmektedir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri Devlet İstatistik Enstitüsü'nce belirlenen örnek hanelerde yaşayan 18 yaşından büyük aile reisi, eşi, çocuğu, ebeveyni veya kardeşiyle (hepsinin aynı anda hanede bulunması durumunda öncelik aile reisi ve eşine tanınmıştır) yüzyüze görüşme esasına dayalı olarak toplanmıştır.

Hazırlanan soru kâğıdındaki aksaklıkların giderilebilmesi amacıyla 30 kadın ve erkek üzerinde ön deneme gerçekleştirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Verilerin toplanması Ağustos-Kasım 1994 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin toplanmasında HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinden Sevinç Yılmaz, Ayşegül Taşkıran, Cemile Güvercin ve Neşe Şahin görüşmecisi olarak görev almışlardır.

Görüşmecilere araştırmacı tarafından araştırma hakkında genel bilgiler ve soru kâğıdının uygulanması sırasında uyulması gereken kurallar aktarılmıştır.

Verilerin toplanması sürecinde alanda yaşanan güçlükler tüm görüşmecilerle tartışılarak çözümlenmiştir.

Yaşanan en büyük sorun DİE tarafından verilen örnek hane adreslerinden bazılarının değişmiş olmasından kaynaklanmıştır. Sorun, ikame prensipleri dikkate alınarak aşılmıştır.

Genel olarak görüşmecilerin büyük bir titizlik ve sorumlulukla uyulması gereken kurallar doğrultusunda görüşmeleri gerçekleştirdikleri bilinmektedir.

Ortalama görüşme süresi 45 dakikadır.

2.5. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi

Verilerin toplanmasında görev alan tüm öğrenciler verilerin kodlanması aşamasında da görev almışlardır.

Araştırmacının, görüşmecilerin görüşlerini de dikkate alarak hazırladığı kod yönergesi doğrultusunda kodlanan verilerin girişi Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel çözümlerinde SPSS/PC+paket programı kullanılmıştır.

İlişki arayan (kanıtlamasal) istatistiklerden khi-kare analizine başvurulmuştur. Genel olarak ölçümlerin nitel düzeyde olması, değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını anlayabilmek açısından khi-kare analizi kullanılmasını gerektirmiştir.

Dört gözlü düzenlerde 25'ten küçük gözlenen frekansın olması durumunda Yates Düzeltmesi yapılmıştır. Ancak dört gözlü düzende gözlerden birinde beklenen frekansın 25'ten küçük olması durumunda Fisher Kesin Khi-Kare Testi yapılmıştır.

TANITICI BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamına girenleri tanıtmak amacıyla sosyoekonomik düzey, aile reisine yakınlık, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer, coğrafi bölge, Ankara'da yaşanan süre, meslek, sosyal güvenlik, hane geliri, hanedeki kişi sayısı, medeni durum, çocuk sayısı, en küçük çocuğun yaşı, ruhsal ya da fiziksel engeli olan çocuk gibi bilgilere yer verilmiştir.

Görüşülenlerin içinde yer aldıkları sosyoekonomik düzey Tablo 3' te gösterilmiştir. Görüşülenlerin hemen hemen yarısını alt sosyoekonomik düzeydekiler (SED) oluşturmaktadır. Orta SED'dekiler yaklaşık 1/3, üst SED'dekiler ise 1/5 oranındadır.

Tablo 3. Sosyoekonomik Düzey

	s	%
Alt	240	48,0
Orta	160	32,0
Üst	100	20,0
Toplam	500	100

Aile reisine yakınlık da Tablo 4'te gösterilmiştir. Görüşülenlerin yarısı aile reisinin eşidir. 1/4'ü aile reisi, 1/5'i de aile reisinin çocuğudur.

Tablo 4. Aile Reisine Yakınlık

	s	%
Aile reisi	121	24,2
Aile reisinin eşi	264	52,8
Aile reisinin çocuğu	107	21,4
Aile reisinin annesi	3	0,6
Aile reisinin babası	2	0,4
Aile reisinin kardeşi	3	0,6
Toplam	500	100

Tablo 5'te ise araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımı yer almaktadır. Kadınlar büyük çoğunlukta. Erkeklerin oranı ise %27,6'dır.

Araştırmada kadınların erkeklere kıyasla büyük oranda temsil edilmesinin temel nedeni, erkeklerin görüşmelerin gerçekleştiği hafta sonlarında bile çoğunlukla ev dışında olmalarıdır. Araştırma kapsamındakilerin hemen hemen yarısının alt sosyoekonomik düzeyde olduğu dikkate alındığında özellikle erkeklerin hafta

sonlarında aileye ek gelir getirmek amacıyla-daha çok marjinal işlerde-çalışmaları söz konusu olabilmektedir. Alt sosyoekonomik düzeyde, özellikle de gecekondu ailelerinde kadın-erkek rollerinde net bir ayrışma vardır. Erkeklerin "ev dışına" yönelik uğraşlara (geçim sağlamak, aileyi korumak), kadınların da "ev içine" yönelik beklentileri vardır (Gökçe ve ark, 1993: 348). Öte yandan ailenin erkek üyelerinin boş zaman etkinliklerini de ev dışında (kahvelerde, spor sahalarında, vb.) gerçekleştirmeleri eğilimi böyle bir dağılımda etkili olabilir.

Tablo 5. Cinsiyet

	s	%
Kadın	362	72,4
Erkek	138	27,6
Toplam	500	100

Tablo 6 görüşülenlerin yaş dağılımını yansıtmaktadır. Görüşülenlerin içinde en yüksek oranı (%32,8) yirmili yaşlarındakiler oluşturmaktadır. Bunun ardından otuzlu yaşlarındakiler gelmektedir (%25). En düşük oranı %11,2 ile yirmi yaşından küçükler oluşturmaktadır. Büyük çoğunluk, üretici yaş grubundadır.

Tablo 6. Yaş

	S	%
20'den küçük	56	11,2
20-29	164	32,8
30-39	131	26,2
40-49	71	14,2
50 ve daha üzeri	78	15,6
Toplam	500	100

Tablo 7 ise eğitim düzeyini göstermektedir. Tablo 7'de görüldüğü gibi ilkokul mezunları 1/3'lük oranla ilk sıradadır. Bunu lise mezunları 1/4'lük bir oranla izlemektedir. Üçüncü sırada %16'lık oranla ortaokul mezunları yer almaktadır. En düşük oranı ise %3,2 ile yalnızca Okuryazarlar oluşturmaktadır. Ortaokul ve üzerinde eğitimi olanlar yarıdan çoktur (%55).

Tablo 7. Eğitim Düzeyi

	s	%
Okuryazar değil	25	5,0
Yalnızca Okuryazar	16	3,2
İlkokul	184	36,8
Ortaokul	80	16,0
Lise	132	26,4
Üniversite	63	12,6
Toplam	500	100

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993 (SB, HÜ-NEE ve Macro Int. Inc. 1994: 17)'te de araştırma kapsamına alınan kentlerdeki hanelerde yaşayan erkeklerin dörtte üçü ile kadınların üçte ikisinin en az ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır.

Eğitim düzeyi yüksek olanların oransal çokluğunun, boşanmaya ilişkin tutumları da etkileyebileceği düşünülmektedir. Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993'te de belirtildiği gibi, hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyleri belki de onların en önemli özellikleridir. Hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyi, onların çeşitli tutum, davranış ve alışkanlıklarını etkilemekte hatta belirlemektedir.

Tablo 8. Yaşamın Büyük Kısımının Geçtiği Yer

	s	%
Köy	69	13,8
Kasaba	9	1,8
Kent	411	82,2
Yurtdışı	11	2,2
Toplam	500	100

Buna karşılık okuması-yazması olmayan yalnızca 25 kişi vardır. Bu dağılım, modernleşme-aile bağlantısı açısından bakıldığında da beklenen bir durumdur. Geleneksel toplumlarda okuryazar olmayanlar çoğunlukta iken modern toplumların başlıca özelliği Okuryazarlığın ve orta eğitimin yaygınlığıdır (AAK, 1994: 7)

Yaşamlarının büyük kısmının geçtiği yer Tablo 8'de görülmektedir. Görüşülenlerin tamamına yakını (%82,2) yaşamlarının büyük kısmını kentte geçirmiştir.

Yaşamın büyük kısmının kentte geçmiş olması, görüşülen bireylerin gelişme yönündeki değişikliklere daha açık olabileceklerini düşündürmektedir. Yeniliklere, yeni görüşlere yönelim, çeşitli kentsel değerlerin benimsenmesi, gerçek anlamda "kentleşme" yaşamın büyük kısmının kentte geçmesiyle daha olanaklı olabilecektir.

Bu grubun, boşanmalara ve boşanmış bireylere karşı da damgalayıcı, ayrımcı tutumlar geliştirmeyeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 9 ise görüşülenlerin hangi coğrafi bölgeden olduğunu göstermektedir. İç Anadolu Bölgesi'nden olanlar tamama yakın orandadır (%83,4).

Tablo 9. Coğrafi Bölge

	s	%
Marmara	7	1,4
Ege	10	2,0
Akdeniz	9	1,8
İç Anadolu	417	83,4
Karadeniz	28	5,6
Doğu Anadolu	18	3,6
Güneydoğu Anadolu	6	1,2
Yurtdışı	4	0,8
Yanıtız	1	0,2
Toplam	500	100

Kaç yıldan beri Ankara'da yaşanıldığı Tablo 10'da görülmektedir. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu (377; %75,4) on altı yıl ve daha uzun zamandır Ankara'da yaşamaktadır. Dolayısıyla büyük çoğunluk, Türkiye'nin küçük bir kentinde

değil de büyük bir kentte, dahası ana kentte yaşamının düşünce ve değer sistemlerinde yarattığı farklılığı taşımaktadır. Bu farklılığın aile, evlilik ilişkilerine ve sorunlarına bakışa da yansıtacağı düşünülmektedir.

Tablo 10. Ankara'da Yaşama Süresi

	s	%
Bir yıldan az	12	2,4
Bir – beş yıl	39	7,8
Altı – on yıl	36	7,2
On bir – on beş yıl	35	7,0
On altı yıl+	191	38,2
Doğduğundan beri	186	37,2
Bilmiyor	1	0,2
Toplam	500	100

Tablo 11 görüşülenlerin mesleğini göstermektedir. Araştırma kapsamındaki yarısını ev kadınları oluşturmaktadır (%52,2).

Bunu düşük oranlarla ilmi ve teknik eleman, serbest meslek sahibi vb. ile (%16,2), Öğrenci, irat sahibi, vb. den oluşan grup izlemektedir. (%15,8).

Tablo 12'de görüşülenlerin hangi sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olduğu görülmektedir.

Hiçbir yere bağlı olmadığını belirtenler yarıya yakın orandadır (%47,2). Bunu düşük oranlarla SSK (%24,6) ve Emekli Sandığı'na (%15,6) bağlı olanlar izlemektedir.

Tablo 11. Meslek

	s	%
İlmi, teknik eleman, serbest meslek sahibi vb.	81	16,2
Müteşebbis,direktör ve üst kademe yöneticisi	4	0,8
İdari personel vb	25	5,0
Ticaret ve satış personeli	17	3,4
Şahsi hizmet işlerinde çalışan	26	5,2
Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcı	2	0,4
Tarım dışı üretim faaliyetinde çalışan ve ulaştırma makinesi kullanan	2	0,4
Ev kadını	261	52,2
Başka (emekli, irat sahibi, öğrenci vb.)	79	15,8
Yanıtsız	3	0,6
Toplam	394	100

Hiçbir yere bağlı olmadığını belirtenlerin oransal çokluğunun, görüşülenler içinde alt Sosyoekonomik düzeydeki bireylerin %48 oranında yer almasıyla bağlantılı olduğu açıktır. Bu grubun hiçbir sosyal güvencesi yoktur. Ülkemizde sosyal güvenlik alanında önemli adımlar atılmış olsa da bunların yeterli olduğu söylenemez.

Çengelci (1996: 4)'nin de vurguladığı gibi “gelişme

çabası içinde olan Türkiye’de, her gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, işsizliğin yüksek oranlı oluşu, ücret düzeylerinin genel olarak düşüklüğü, servet ve gelir dağılımında dengesizliklerle karşılaşılması gibi bünyesel özellikler yüzünden nüfusun önemli bir kesimi, ekonomik içerikli darboğazlar ve sorunlarla karşılaşmaktadır.” Araştırma kapsamındaki de %47,2 gibi çok önemli bir bölümü sosyal güvenlik şemsiyesi altında değildir (Tablo 12).

Tablo 12. Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu

	s	%
Bağ-Kur	47	9,4
S.S.K.	123	24,6
Emekli Sandığı	78	15,6
OYAK	1	0,2
Özel sigorta kuruluşları vb.	11	2,2
Hiçbir yere bağlı değil	236	47,2
Bilmiyor	4	0,8
Toplam	500	100

Hane geliri Tablo 13’te yer almaktadır. Görüşülenlerin 2/3’ünün hanesine giren aylık ortalama gelir 1994 yılı itibariyle 11 milyondan azdır (324: %64,8). Buna karşılık 31 milyondan yukarı geliri olduğunu açıklayan yalnızca 13 kişi olmuştur. Araştırma kapsamına alınanlardan toplam 100 kişinin üst SED’de olduğu hatırlanacak olduğunda özellikle üst gelir gruplarında gelirin miktarını gizleme eğiliminin ağır bastığı söylenebilir.

Tablo 13. Hane Geliri

	s	%
1-5 milyon	146	29,2
6-10 milyon	178	35,6
11-15 milyon	67	13,4
16-20 milyon	31	6,2
21-25 milyon	9	1,8
26-30 milyon	9	1,8
31 milyon +	13	2,6
Bilmiyor	44	8,8
Yanıtız	3	0,6
Toplam	500	100

Tablo 14, hanede sürekli yaşayan kişi sayısını göstermektedir. Hanede sürekli yaşayan kişi sayısı üç ve daha fazla olanlar tamama yakın orandadır (422; %84,4). Yalnız yaşayan sadece 14 kişi vardır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 1993 (SB, HÜNEE ve Macro Int. Inc 1994: 15)'e göre Türkiye genelinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 kişidir. Kentlerde ortalama büyüklük 4,2 iken kırdada 5,0'dır.

TNSA'da, kentsel yerleşim yerlerinde hanede üç ve daha fazla sayıda kişi yaşaması %80,7 oranında belirtilmiştir. Bu oran, Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması'ndaki dağılımla paralellik taşımaktadır. Ancak bizim araştırmamızda üç ve daha fazla kişinin yaşadığı haneler biraz daha yüksek oranda saptanmıştır. Genel olarak araştırmanın bu boyuttaki bulgularının Türkiye genelini yansıttığı söylenebilir.

Tablo 14. Hanehalkı Sayısı

	s	%
Yalnız yaşıyor	14	2,8
İki	64	12,8
Üç	122	24,4
Dört	136	27,2
Beş +	164	32,8
Toplam	500	100

Görüşülenlerin şu anki medeni durumu da Tablo 15'te gösterilmiştir.

Evliler, büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bekârlar %22,8 ile ikinci sıradadır. Dul ve boşanmışlar %7,4 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Genel olarak benimsendiği üzere "evlilik, toplumsal yapıda mevcut normlara uygun biçimde, örfi ya da

medeni hukuk açısından meşru bir bağın kurularak aile kurumunun o topluluk tarafından kabulünü sağlayan bir olgudur."

Evlilenmenin temel toplumsal normlardan biri olduğu ülkemizde evli nüfusun ağırlık taşıması beklenen bir durumdur. Her ne kadar bazı küçük ancak anlamlı değişiklikler olsa da Türkiye'de evliliklerin yaygınlığı bir gerçektir (HUIPS, 1989: 26).

Tablo 15. Medeni Durum

	s	%
Bekâr	114	22,8
Evli	349	69,8
Dul	26	5,2
Boşanmış	11	2,2
Toplam	500	100

Türk Aile Yapısı Araştırması'na göre de 12 ve daha yukarı yaşlardaki kadın ve erkek nüfusun yarıdan çoğu (%66,6) evlidir. Toplam nüfus içinde evli nüfusun payı %61,3 iken eşi ölmüş nüfusun payı %4,6, boşanmış ve ayrı yaşayan nüfusun payları ise yalnızca %05 ve %017'dir. Bu oranların kırsal ve kentsel dağılımda önemli farklılıklar göstermediği; ancak boş-

nanların %80'inin kentte yaşadığı saptanmıştır. (Atalay ve ark., 1992: 34).

Öte yandan Alpar ve Yener (1991: 30)'in "Gecekondu Araştırması"nda Ankara'da hanehalkı reislerinin %94,5'inin evli olduğu ortaya konmuştur. Bu araştırmadan da genel olarak benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 16. Çocuk Sayısı

	s	%
1	77	19,9
2	132	34,2
3	74	19,2
4	43	11,1
5	27	7,0
Çocuksuz	32	8,3
Yanitsız	1	0,3
Toplam	386	100

Analiz dışı: Bekarlar

Tablo 16'da evli, dul ve boşanmışların çocuk sayısı verilmiştir. İlk sırada %34,2 oranıyla iki çocuklular yer almaktadır. Tek çocuklular 1/5'lik bir oranla ikinci sıradadır. Bu grubu hemen hemen eşit bir oranla (%19,2) üç çocuklular izlemektedir. Çocuksuzlar yalnızca %8,3 oranındadır.

Kentleşmenin aile üzerindeki önemli etkilerinden biri -doğurganlığın kontrolüyle de bağlantılı olarak- ebeveynlerin daha az sayıda çocuk sahibi olma arzularıdır (AAK, 1994: 11).

Bunun yanı sıra, kent ailesinin önemli işlevlerin-

den birinin çocukların toplumsallaştırılması olduğu bilinmektedir. Kent ailesinde zamanla bu işlev, temel amaç olmaktadır. Aile giderek "çocuk merkezli" olmakta; çocuk aileler için sosyal güvence olmaktan çok kendi içinde bir değere dönüşme eğilimi göstermektedir (AAK, 1994: 109). Dolayısıyla özellikle büyük kent ailesinde "çocuk sayısı" değil de "çocuğun niteliği" önem kazanmaktadır.

Çocuk sahibi olanlardan yalnızca %18,1'inin dört ve daha fazla çocuk sahibi olması, yukarıda belirtilen görüşleri desteklemektedir.

Öte yandan iki çocuklular görüşülenler içinde %34,2 ile ilk sıradadır. Bu oran, Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993'te kentlerde yaşayan kadınların ideal çocuk sa-

yısının 2,3 olması şeklindeki sonuçlarıyla da paralellik taşımaktadır. Görüşülen erkeklerin de ideal çocuk sayısında benzerlik olacağı düşünülebilir.

Tablo 17. En Küçük Çocuğun Yaşı

	s	%
5 yaşından küçük	99	28,0
5-9 yaş	71	20,1
10-14 yaş	68	19,2
15-19 yaş	46	13,0
20 ve daha ileri yaş	70	19,8
Toplam	354	100

Analiz Dışı: 146 (Bekârlar ve çocuksuzlar)

Tablo 17 ise en küçük çocuğun yaşını göstermektedir.

En küçük çocuğun yaşı beşten küçük olanlar %28 ile ilk sıradadır. Bunu birbirine çok yakın oranlarla 5-9 yaşları arasında çocukları olanlar ile (%20,1), yirmi ve daha ileri yaşta çocukları olanlar (%19,8) izlemektedir.

Öte yandan çocuk sahibi olanların hemen hemen tamamı (332; %93,8), çocuklarında herhangi bir ruhsal veya fiziksel sakatlık olmadığını belirtmiştir. 13 kişi (%3,7)'nin çocuğunda fiziksel, 7 kişinin (%2) çocuğunda ise hem ruhsal hem de fiziksel sakatlık bulunmaktadır. Bir kişi (%06) de çocuğunda ruhsal sakatlık olduğunu açıklamıştır.

Tablo 18. Ailede Boşanma Tecrübesi Geçirmiş Olanlar*

	s	%
Kendisi	25	5,0
Ana-baba	12	2,4
Kardeş	41	8,2
Çocuk	11	2,2
Yakın akraba (teyze, amca, kuzen vb.)	77	15,4
Eş	6	1,2

* Çok sayıda seçenek işaretlendiği için yorumlamayı kolaylaştırmak amacıyla her bir seçenek tek başına değerlendirilmiştir.

Araştırmada, ayrıca görüşülenlerin ailelerinde, yaşamlarının herhangi bir döneminde boşanma tecrübesi geçirmiş kimse olup olmadığı da öğrenilmek istenmiştir. Alınan yanıtlar Tablo 18'de gösterilmektedir.

Tablo 18'den anlaşılacağı gibi görüşülenlerin ailelerinde boşanma tecrübesi olanlar son derece azdır. Görüşülenlerin yalnızca %15,4'ü teyze, amca gibi yakın akrabalar arasında boşanmış olanların bu-

lunduğunu belirtmiştir. Bu grubu daha da düşük oranlarda kardeşi (%8,2) ve kendisi (%5) boşanmış olanlar izlemektedir.

Bu dağılım, Türkiye'deki genel boşanma oranının düşük oluşu dikkate alındığında gerçeği yansıtmaktadır.

Dağılım aynı zamanda görüşülenler içinde yeniden evlilik yapmış olanların da bulunduğunu göster-

mektedir. Hatırlanacağı gibi araştırma kapsamındaki kişilerden yalnızca 11'i halen boşanmış durumdadır (Bkz Tablo 15). Oysa kendisinin "boşanma tecrübesi geçirmiş" olduğunu belirten 25 kişi vardır.

Yakınlarının ya da kendisinin daha önceden bo-

şanma tecrübesinin olmasının, bireyin boşanmaya ya da boşanmışlara yönelik tutumlarının daha esnek olmasına yol açabileceği tahmin edilmektedir (Arıkan 1992). Ancak araştırma kapsamında bu grubun oranının çok düşük olduğu görülmektedir.

YAŞAMA, CİNSİYET
ROLLERİNE İLİŞKİN GENEL
DEĞERLENDİRMELER

Çoğunluğu yaşamlarının önemli kısmını Ankara gibi büyük bir kentte geçirmiş olan bireylerin genelde yaşama ve cinsiyet rollerine bakışlarının, boşanmaya yönelik değerlendirmelerinde de etkili olabileceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla

bu başlık altında görüşülenlerin genelde yaşam, maddi durum, dini inanç, toplumda ve ailede kadın-erkek rolleri gibi konularda neler düşündükleri, ne tür değerlendirmeler yaptıkları öğrenilmek istenmiştir.

Tablo 19. Yaşamı Değerlendirme

	s	%
Çok iyi	49	9,8
İyi	402	80,4
Kötü	31	6,2
Çok kötü	5	1,0
Bilmiyor	10	2,0
Yanıtsız	3	0,6
Toplam	500	100

Tablo 19’da araştırma kapsamına girenlerin genel olarak yaşamlarını nasıl değerlendirdikleri görülmektedir. Görüşülenlerin %80,4 gibi tamama yakın oranı yaşamlarını genelde “iyi” olarak değerlendirmektedir. Olumsuz değerlendirme (kötü ve çok kötü) yapanlar yalnızca %7,2 oranındadır. Gökçe ve arkadaşları (1993: 189), kente ilk gelinen yıllarda yaşanan sorunların (iş, konut) ve geleneksel kültürel değerlerin kentteki yaşamı olumsuz algılamaya yol açtığını belirtmektedirler. Ancak kentte kalış süresi, sorun alanlarının çözümünde olumlu gelişmeler yaratmaktadır. Dolayısıyla geleceğe ilişkin iyimser

beklentileri güçlendirmektedir. Bu nedenle de kentte kalış süresi uzadıkça kent yaşamını “iyi”, “daha iyi” ve “çok daha iyi” olarak değerlendirme oranları artmaktadır.

Araştırma kapsamındakilerin de yaşamlarını genelde olumlu değerlendirmeleri Gökçe ve arkadaşlarının saptamasına benzerlik göstermektedir. Özer (1994), kente yeni gelenler açısından kentle uyumlu ilişkilerin kurulmakta olduğunu ve kentleşme sürecinde oluşan gecekondu kültürünün kır-kent etkileşiminde oluşan sürtüşmeleri azalttığını ileri sürmektedir.

Tablo 20. Maddi Durumu Değerlendirme

	s	%
Çok iyi	22	4,4
İyi	352	70,4
Kötü	109	21,8
Çok kötü	11	2,2
Bilmiyor	5	1,0
Yanıtsız	1	0,2
Toplam	500	100

Tablo 20 ise maddi durumun genel olarak nasıl değerlendirildiğiyle ilgilidir. Maddi durumlarını genelde “iyi” olarak değerlendirenler büyük çoğunluktadır (%70,4). Buna karşılık görüşülenlerin yalnızca %4,4’ü maddi durumlarının “çok iyi” olduğunu açıklamıştır. Öte yandan maddi durumlarını genelde “kötü” görenler, %21,8 gibi önemli sayılabilecek bir orandadır. Yalnızca 11 kişi ise “çok kötü” değerlendirmesi yapmıştır.

Genelde yaşamı olumsuz değerlendirenler yok denecek kadar düşük bir oranda iken (%7,2) maddi durumu olumsuz değerlendirenler (kötü ve çok kötü) 1/4 gibi önemli bir orandadır (120; %24).

Tablo 21’de de dini inançlara ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Yine görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%73,4) dini inançlarını genelde “güçlü” olarak değerlendirmektedir. %15’i ise çok güçlü dini

Tablo 21. Dini İnançları Değerlendirme

	s	%
Çok güçlü	75	15,0
Güçlü	367	73,4
Güçsüz	39	7,8
Çok güçsüz	6	1,2
Dini inancım yok	11	2,2
Yanıtız	2	0,4
Toplam	500	100

inançları olduğunu açıklamıştır. %7,8'i güçsüz, %1,2'si çok güçsüz yanıtlarını verirken, 11 kişi de hiçbir dini inancının olmadığını ileri sürmüştür.

Dini inançlarını “güçlü ve çok güçlü” olarak nitelenenler birlikte düşünüldüğünde, araştırma kapsamındaki tamamının (%88,4) güçlü dini inançları olduğu söylenebilir. Kongar (1986: 222)'in Altındağ gecekondü bölgesinde yapmış olduğu araştırmada ailelerin yarısından çoğunun çocuklarının Kur'an kursuna gitmesinden yana olduğu belirlenmiştir. Bir başka araştırmada kentlerde yaşayan hanehalkı reislerinin %98,6'sının çocuklara dini bilgi verilmesini istedikleri saptanmıştır (Atalay vd., 1992: 208). GAP Bölgesinde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması (GAP, 1992-1993: 520) da evren genelinde %93,3 oranıyla dinsel gereklere uyan hanehalkı reislerinden %49,2'sinin beş vakit namaz kılıp

Tablo 22. Kadın ve Erkekte Hangisi Üstün

	s	%
Kadın üstündür	20	4,0
Erkek üstündür	185	37,0
Her ikisi de eşittir	280	56,0
Bazı konularda kadın, bazılarında da erkek üstündür	9	1,8
Bilmiyor	6	1,2
Toplam	500	100

Geleneksel cinsiyet rollerinin hala büyük ölçüde ağırlığını koruduğu ülkemizde araştırma kapsamına girenlerin kadın ve erkek eşitliğini yarından çok oranla belirtmeleri dikkat çekicidir. Bu sonuç, büyük ölçüde araştırmanın Ankara'da yapılmış olmasıyla bağlantılıdır. Görüşülenlerin tamamının yaşamının kentlerde geçtiği (%82,2), büyük çoğunluğunun on altı yıl ve daha uzun süredir Ankara'da yaşadığı (%75,4) hatırlanacak olursa kentsel değerlerin, bu arada kadın ve erkeğin “insan” olarak birbirine eşit olduğu yönündeki değerlendirmelerin araştırma kapsamındaki ki-

oruç tuttuğunu, %23,9'unun belirli günlerde namaz kıldığını ortaya koymuştur.

Araştırmaların sonuçları, bu boyutta derinlemesine başka araştırmalar yapılmasının yararlı olacağını düşündürmektedir. Gerek yaşamı ve maddi durumu, gerekse dini inançları değerlendirilmede ortalama olumlu (güçlü, iyi) bir yaklaşım benimsendiği dikkat çekmektedir.

Tablo 22'de ise kadın-erkek eşitliği yansıtılmaktadır. Kadın ve erkeğin birbirine eşit olduğunu savunanlar yarından çoktur (%56). Bununla birlikte 1/3 gibi önemli oran ile erkeğin üstünlüğünü savunanlar olmuştur. %4 oranında kişi de kadının üstün olduğunu ileri sürmüştür. Taraflardan mutlaka birinin üstün olmayacağını, bazı konularda kadının, bazı konularda ise erkeğin üstün olduğunu düşünen kişi sayısı ise dokuzdur (%1,8).

şilerce de içselleştirildiği, benimsendiği söylenebilir. Büyük kentler, çalışma yaşamına atılmış kadınların yığıldığı, kitle iletişim araçlarının en yaygın izlendiği, eğitimde üst basamaklara tırmanan kadınların en yüksek oranlarda olduğu, çeşitli sosyo-kültürel etkinliklere kadın ve erkeğin çok daha rahat ortaklaşa katılabildiği bir kent ortamını yansıtmaktadırlar. Bu anlamda, Ankara'da yaşayan araştırma kapsamındaki bireylerin de böyle bir ortamın biçimlendirmesiyle “kadın-erkek eşitliğinden yana” tutumlarının ağır basması yadigarlanmamalıdır.

Genel olarak eşitlikçi tutumların görüşülenler arasında ağır basması Tütengil (1978'den akl. AAK, 1991c: 347), Gökçe ve arkadaşları (1993), Esmer (1994) ve İçli (1994)'nin araştırmalarının sonuçlarını desteklemektedir.

Hızlı toplumsal değişme sürecinde Türkiye'de, diğer tutumlarda olduğu gibi kadın ve erkeğin cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarında da bir değişme (modernleşme) görüldüğü bilinmektedir (Başaran, 1984). Toplumsal değişme, "yeniliklere açıklık" boyutunu da güçlendirmektedir. Tekeli (1993: 28), yeni gelişen değerler arasında bireyselleşme arayışının özellikle kentlerde dikkat çektiğini, gençlerin ve kadınların bu yeni arayışının ön plana çıkardığı başlıca sosyal aktörler olduğunu belirtmektedir. O'na göre en çarpıcı yenilik arayışları da kadın-erkek eşitliği alanında ortaya çıkmaktadır. Araştırmada kadın ve erkeklerin eşit olduğunu savunanların ağırlıkta olması, Tekeli'nin görüşünü desteklemektedir.

Esmer (1994)'in İstanbul'da gerçekleştirdiği bir alan araştırmasında, kadınların doğum yeri köyden kente ve İstanbul'a yaklaştıkça eşitlikçi tutumun artma eğilimi gösterdiği saptanmıştır. Esmer, kent yaşamının, kişiyi cinsler arası eşitlikçi görüşlere yaklaştırdığını,

Tablo 23. Kanun Karşısında Eşitlik

	s	%
Eşit	234	46,8
Eşit değil	186	37,2
Duruma göre değişiyor	3	0,6
Bilmiyor	76	15,2
Yanıtız	1	0,2
Toplam	500	100

Araştırma kapsamında, kadın-erkek eşitliği, "insan olmak" ortak paydası etrafında genel kabul görmektedir. Kanunlar karşısında da kadın ve erkeklerin eşit olduğuna inananlar ilk sıradadır. Bununla birlikte kanunlar karşısında cinslerin eşit olmadığını düşünenler azımsanmayacak orandadır. Bu görüşü belirtenlere göre kadın daha "şanssız" konumdadır.

Uluslararası hukukta ortaya çıkan gelişmeler, genelde kadının toplumda ve hukukta konumunu iyileştiren etkiye bulunmaktadır. Bu boyutta pek çok şeyin iyiye gittiği söylenmektedir (Örücü 1996). Uluslararası düzeyde, özellikle de Avrupa Hukukunda kadından yana olumlu adımlar atılmıştır. Ancak Türkiye

kentten uzak geçirilen yaşam sürelerinin ise geleneksel tutumu pekiştirdiğini ifade etmektedir.

İçli (1994) de Sivas ili örneğinde kent ailesinde aile içi ilişkileri ele aldığı araştırmasında geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş sürecinde evrensel bir özellik gösteren kadının erkeğe bağımlılığının, yerini giderek kadınla erkeğin eşitlendiği daha demokratik ilişkilerin yer aldığı bir yapıya bıraktığını savunmaktadır. Söz konusu araştırmada kadınlarla erkeklerin eşit olduğunu savunanların büyük çoğunlukta (%72,7) olduğu saptanmıştır.

Tablo 23'te de ülkemizde "kanunlar karşısında" kadın ve erkeğin eşitliğine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Yarıya yakın bir oranla (%46,8) kanunlar karşısında kadın ve erkeğin eşit haklara sahip oldukları düşünülmektedir. Bu sonuç, PİAR (1992)'in araştırma sonuçlarını da destekleyicidir. Bununla birlikte PİAR'ın araştırmasında kanunlar karşısında kadın ve erkeklerin eşit olduğunu savunanlar (kamuoyunda) %70 gibi büyük çoğunlukta iken bu araştırmada yarıya yakındır. Öte yandan eşit olmadığını düşünenler 1/3 gibi önemli bir oranı oluşturmaktadır. PİAR'ın araştırmasında ise aynı görüştekiler %27,6 oranındadır.

açısından aynı şeyler söylenemez. Medeni Kanunun kabulünden çok sonra bile hukuki alanda genel bir yetersizlik olduğu bilinmektedir. Özellikle Anayasa'nın 10. maddesinde cinsiyet ayırımı gözetilmeksizin herkesin "kanun önünde" eşit konumda olduğu bildirilmiş ve herhangi bir cinsiyet ayırımı yapılmaksızın temel hak ve ödevlerin herkese tanındığı açıklanmış olmasına karşın kadınların toplumsal yaşamda erkeklerle eşitliğe ulaştıkları söylenemez.

Tablo 24, karı-kocadan hangisinin aile reisi olması gerektiğine ilişkin değerlendirmeleri yansıtmaktadır. Kadın ve erkeğin birbirine eşit olduğunu savunan-

ların oransal çokluğuna (%56) karşılık, aile reisinin erkek olması gerektiği görüşü yarıdan çok oranla ağır basmaktadır (%55). İkinci sırada %40,2 ile her iki-

sinin aile reisliğini ortaklaşa üstlenmesi gerektiğine inananlar bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, aile reisinin erkek olması gerektiği inancı hala çok güçlüdür.

Tablo 24. Aile Reisi Kim Olmalı

	s	%
Kadın	8	1.6
Erkek	275	55.0
Her ikisi de	201	40.2
Konuya göre değişir	11	2.2
Bilmiyor	2	0.4
Yanıtsız	3	0.6
Toplam	500	100.0

Tablo 25 de aileyi ilgilendiren konularda karı-kocadan hangisinin kararı vermesi gerektiğine ilişkin değerlendirmeleri göstermektedir. Görüşülenlerin tamamı yakını (%80,8), aileyi ilgilendiren konularda kararı karı-kocanın birlikte vermesi gerektiğini düşünmektedir. Yalnızca erkeğin karar vermesi gerektiğini düşünenler %15,2 gibi çok düşük bir orandadır. Bu sonuçlar, Atalay ve arkadaşları (1992: 159-166),

GAP-TKV (1994: 216) tarafından gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarından oldukça farklıdır. Buna karşılık Gökçe ve arkadaşları (1993: 242)'nin gecekondu aileleri üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Söz konusu araştırmada kadının ev dışında çalışması, gündelik alışverişler ve çocuk yetiştirme dışındaki bütün alanlarda eşlerin çoğunlukla ortak karar verdikleri saptanmıştır.

Tablo 25. Ailede Kararları Vermesi Gereken Taraf

	s	%
Kadın	15	3.0
Erkek	76	15.2
Her ikisi de	404	80.8
Konuya göre değişir	1	0,2
Bilmiyor	2	0,4
Yanıtsız	2	0,4
Toplam	500	100.0

Araştırma kapsamındakilerin %80,8'inin "birlikte" karar verilmesi gerektiğini savunması, büyük kent değerlerini büyük ölçüde içselleştirdiklerini düşündürmektedir. Özellikle eşlerin kentte kalış süresi, eğitim düzeyi, kadının istihdama katılımı arttıkça eşler arasındaki eşitlikçi tutumların güçlendiği genelde gözlenmektedir (Arıkan 1995). İçli (1994)'nin araştırmasında da ailede kararları eşlerin ortaklaşa alma oranı çekirdek ailede tamamı yakın (%89,1) bulunmuştur.

Sencer (1979: 460-461), ülkemizde kentleşmenin aileyle ilgili tutumlara yansımaları da ele alan en kapsamlı araştırmalardan biri olan araştırmasında sonuçları dile getirmektedir: "İlkece cins ayırımına dayalı-

nan bir işbölümünün sınırlarının aşıldığı kent ailesinde ev içi ve ev dışında karı-koca, benzer görev ve yetkilere sahip üyeler olarak belirlemekte ve bu ilişkide aile başkanlığı ilkece ayrı bir konum olarak anlamını yitirmekte ya da hiç değilse belli bir cinsin tekelinden çıkmaktadır. Bu ailede yetişkinlik çağına kadar toplumsallaşma ve öğrenimle yükümlü olan çocuklar, erginlikleri halinde, aralarında cins ayırımı gözetilmeden ailenin yetişkinler için öngördüğü rol ve konumu paylaşmaktadır. Bireyler arası ilişkilerin basamaklı olmaktan çıkarak eşitlikçi bir görünüş kazandığı bu ailede, herkesi ilgilendiren kararlar ortaklaşa, tek tek kişilere ilişkin olanlarsa ilgililer tarafından alınmaktadır. Kısacası, en ileri biçimiyle kent ailesi, görevlerin ortaklaşa paylaşıldığı ve yetkilerin ortaklaşa kullanıldığı bir birliktir."

Genel olarak, yaşamlarının tamamına yakını kentlerde geçirmiş olan bireylerin ailede karar mekanizmasına ortaklaşa katılımı uygun görmeleri, Sencer'in yukarıda belirtilen görüşlerini desteklemektedir. Ancak burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, Sencer'in araştırmasında kente yeni gelmiş olanların büyük çoğunlukla (%73,1) kararları aile reisinin tek başına vermesini gerekli görmeleridir (s.466). Dolayısıyla kentte kalış süresinin, ailedeki kararları ortaklaşa alma boyutunda çok önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Tablo 26, ev işini yapması gereken tarafı göstermektedir. Ev işini kadının yapması gerektiğini düşünenler çoğunluktadır (%61,2). Bununla birlikte ortaklaşa yapılmasını savunanlar 1/3 gibi önemli bir orandadır. Çeşitli araştırmalar, ülkemizde kadının temel sorumluluklarının başında ev işi yapmanın geldiğini göstermektedir (Atalay vd., 1992: 128; Gökçe vd., 1993: 219; Arıkan, 1994). Eşler arasında geleneksel işbölümü, başka bir deyişle erkeğin ev dışında, kadınınsa evde çalışması görüşü hala genel kabul görmektedir (Arıkan, 1995). Her ne kadar görüşülenler arasında, ailede karar verme sürecine katılımı eşitlikçi tutumlar ağır bassa da "evdeki işbölümü"nde geleneksel kalıpların etkisinin kentsel yapıda bile sürdüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 26. Ev İşini Yapması Gereken Taraf

	s	%
Kadın	306	61,2
Erkek	2	0,4
Birlikte	187	37,4
İsteyen taraf	2	0,4
Yanıtız	3	0,6
Toplam	500	100

Bir toplumda kadının statüsünü olumlu yönde etkileyebilecek unsurlardan biri kadının işgücüne katılımıdır. Türkiye'de ise erkeklere kıyasla kadının işgücüne katılımı genel olarak düşüktür. Kentte kadının işgücüne katılım oranı %15,5 iken erkek için bu oran %66,6'ya ulaşmaktadır (DİE, 1996b: 15). Öte yandan, kadının işgücüne ücretli katılımı, ev içi hizmet üretiminin eşler arasında geleneksel paylaşımını çok etkilememektedir. Hala ev işleri büyük ölçüde kadın tarafından gerçekleştirilmektedir. "1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın" Raporuna göre: *"Görevi eşiyle paylaşmak anlamında, yeme pişirme, temizlik yapma, bulaşık yıkama, ütü yapma gibi geleneksel olarak "kadın" olan faaliyetlerde, çalışan ve çalışmayan kadın arasında herhangi bir fark gözlenmemektedir. Kadının bu işleri tek başına yapması oranı, çalışan ve çalışmayan kadın arasında %10'luk bir fark göstermekle beraber, farklılığın kaynağı eşi ile birlikte işleri yapması değil, büyük ölçüde, diğer aile fertlerinden gördüğü destektir. Hem kırsal yerleşim yerlerinde hem de kentsel yerleşim yerlerinde kadının bu dört işi tek başına yapma oranı çok yüksektir."*

Görüşülenlerin çoğunlukla, kadının ev işini yapması gerektiğini düşünmeleri, ev içi işbölümüne ilişkin Devlet İstatistik Enstitüsü'nün istatistiksel olarak da ortaya koyduğu bir gerçeğin yansımasıdır. Aziz

(1992)'e göre özellikle çalışan kadının sorunları, çift görevli kadın tipinin sorunları tartışılırken ortaya çıkan önemli sorunlardan biri olan ev işlerinin, kesin olarak kadının görevi olarak görülmesinin temel nedeni, kız ve erkek çocuklarının aile içinde yabancılaşması ya da yaygın söylem ile "geleneksel toplumsallaşma" sürecinden geçmeleridir.

Birleşmiş Milletler tarafından derlenen zaman kullanımını istatistikleri, ücretsiz ev işini (yemek hazırlama, çocuk bakımı, vb.) gerçekleştiren tarafın ağırlıklı biçimde kadın olduğunu göstermektedir. Ücretsiz ev işlerine erkeğin katılımı geri kalmış ülkelere gidildikçe -çok olmasa da- artmaktadır (BM, 1991: 102). Dolayısıyla ev işini yapması gereken taraf, yalnızca ülkemizde değil tüm dünyada da hala kadın olarak görülmektedir. Ancak ülkenin gelişmişlik düzeyi, bu boyutta kadının lehine ya da aleyhine değişiklikler yaratmaktadır.

Tablo 27 ise daha farklı bir boyutta, aile planlaması boyutundaki değerlendirmeleri yansıtmaktadır. Görüşülenlerin tamamına yakını (%93,4) aile planlamasını doğru bulmaktadır. Bu sonuç, Gökçe ve arkadaşları (1993: 120)'nın Ankara, İstanbul ve İzmir özelinde elde ettikleri sonuca paraleldir (Erkek: %88,5; Kadın: %92).

Tablo 27. Aile Planlamasını Değerlendirme

	s	%
Doğru	467	93,4
Yanlış	20	4,0
Duruma göre değişir	3	0,6
Bilmiyor	5	1,0
Yanıtız	5	1,0
Toplam	500	100

Türkiye’de ana ölümlerinin yüksek olduğu ve ölüm nedenlerinin büyük bir bölümünün, önlenmesi mümkün olan nedenlerden kaynaklandığı bilinmektedir. Çocuk ve ana ölümlerin büyük bir kısmı, yalnızca etkili ve modern aile planlaması yöntemleri kullanarak önlenebilmektedir (SB., 1991: 16). Bu gerçekten hareketle ülkemizde aile planlamasının yaşamsal önemi bir kez daha vurgulanmalıdır. Tomanbay (1992), ana-çocuk sağlığı boyutunda gerçekleştirilecek tüm ciddi etkinliklerin toplumun sağlığını doğrudan etkileyeceğini belirtmektedir. Tablodaki dağılım, görüşülenlerin tamamı yakınının da bu önemi kavradıklarını düşündürmektedir.

Kent ailesinde, kadının çalışma yaşamına atılması, kentte çocuk yetiştirme ekonomik maliyetinin yüksek olması ve çocuğun bakımının geleneksel geniş aileye kıyasla daha zor olması “aile planlamasından yana” tutumların güçlenmesine neden olmaktadır. Öte yandan daha önce de belirtildiği gibi “kent ailesinde çocukların toplumsallaştırılması işlevi zamanla temel amaç haline gelmekte ve aile giderek çocuk merkezli olmakta; çocuk aileler için sosyal güvence unsuru olmaktan çok kendisi için de bir değere dönüşme eğilimi göstermektedir” (AAK, 1994: 109). Böyle bir eğilim ise çocuk sayısından çok çocuğun niteliğinin önem kazanmasına (Kağıtçıbaşı 1981), dolayısıyla aile planlamasından yana tutumlar geliştirilmesine neden olmaktadır.

Sencer (1979: 421-423), geleneksel topluluğun

Tablo 28. Kadının Çalışmasını Değerlendirme

	s	%
İstiyorsa çalışmalıdır	240	48,0
Gerekliyorsa çalışmalıdır	204	40,8
Kesinlikle çalışmamalıdır	37	7,4
Kesinlikle çalışmalıdır	18	3,6
Bilmiyor	1	0,2
Toplam	500	100

çocuk sayısının artması yönünde işleyen yapısının, kentte yerini aileye sınırlı sayıda çocuk sahibi olma eğilimi kazandıran koşullara bıraktığını belirtmektedir. Araştırmasında da çok çocukluluğu sakıncalı bulanlar %80,3 oranındadır. Sencer, geleneksel toplumda aileyi öncelikle bir işletme birimi olarak tanımlar. Buna karşılık kent ailesi, eşler arasında yaşam sürecinin her bağlamını kapsayan bir işbirliği biçimi ve çocukların toplumsallaştırılma aracıdır. O’na göre bu nedenle kentli ailenin temel işlevi geniş ölçüde toplumsal bir içerik kazanmıştır: Aileye ilişkin konuların değerlendirilme ölçütü kentte işletmenin gereklilikleri değil, ailenin ana toplumsal işlevidir.

Kağıtçıbaşı (1981: 132) da araştırmasında görüşülenlerin %77’sinin doğum kontrolü hakkında bilgileri olduğunu, %85’inin çocuk olmasını önleyecek bir şey kullanmayı istediklerini saptamıştır.

Başaran (1984) ise hem köy hem de kent ailelerinde ortalama çocuğun, yaklaşık olarak ideal bulunan çocuk sayısının iki katını aştığını belirterek aile planlaması konusuna daha önemle eğilmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Gökçe ve arkadaşları (1993: 120)’nın Ankara, İstanbul ve İzmir özelinde elde ettikleri sonuç, aile planlamasının tamamı yakın oranla genel kabul gördüğü şeklindedir (Kadın: %92; Erkek: %88,5).

Türkiye’de kentsel alanda halen evli olan kadınlar

arasında toplam aile planlaması talebi %77,6'dır (SB, HÜNEE ve Macro Int. Inc., 1994: 77).

Tablo 28, kadının çalışmasının nasıl değerlendirildiğini göstermektedir. Kadının "istememesi" halinde çalışması gerektiğini düşünenler yarıya yakın orandadır (%48). %40,8 oranında kişi de maddi zorunluluktan ötürü "gerekliyorsa" çalışmasını savunmaktadır. 18 kişi "kesinlikle çalışmalıdır" derken hiçbir şekilde çalışmaması gerektiğini düşünenler %7,4 gibi çok düşük bir oranda kalmıştır.

Genel olarak kadının çalışmasının onaylandığı görülmektedir. Bircan (1992), kentleşmeye bağlı olarak kadının giderek artan oranlarda çalışma yaşamına atıldığını belirtmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında kentsel yaşamın aileler üzerinde -yüksek enflasyonun da etkisiyle- yarattığı ekonomik baskının artması, eşitlikçi tutumların güçlenmesi yer almaktadır. GAP kentsel alanında yapılan bir araştırmaya göre de "kadın gerekirse çalışmalı, hayat ortaktır" görüşü %83,3 oranında belirtilmiştir (GAP-TKV, 1994: 168). Benzer sonuç Gökçe ve arkadaşları (1993: 220) tarafından da saptanmıştır. Her ne kadar görüşülenler genelde kadının çalışmasını onaylamaktaysalar da bu onayın iki grupta değerlendirilmesi yararlı olabilir. Birinci grupta kadının çalışması, "kendisinden kaynaklanan" nedenlerle onaylanmaktadır. Başka bir deyişle yalnızca "kadının isteği", "tercihi", çalışma yaşamına atılmasında itici güç olmaktadır. Kadının geleceğe yönelik beklenti ve umutlarını gerçekleştirmek arzusuyla çalışması, bu gruptakiler için ayırt edici olmaktadır.

İkinci grupta ise, kabaca "dış" nedenlerden dolayı kadının çalışmasını onaylama söz konusudur. Bu gruptakiler için kadının ancak "gerektiğinde" çalışması uygundur. Kadının bulunduğu çevre koşullarının (ekonomik güçlük, vb) zorlaması sonucu, belki de "gönülsüz" olarak çalışması söz konusu

Tablo 29. Çok Eşli Evliliği Değerlendirme

	s	%
Doğru	13	2.6
Yanlış	476	95.2
Duruma göre değişir	5	1.0
Bilmiyor	2	0.4
Yanıtız	4	0.8
Toplam	500	100.0

olabilecektir. Dolayısıyla "gerekliyorsa çalışmalıdır" görüşünde olanların (%40,8) "gerekmemesi" halinde kadının çalışmasını onaylamayabilecekleri de düşünülebilir. Bu açıdan ele alınırsa kadının ekonomik koşullarının iyi olması, "eşinin istememesi" gibi gerekçeler, kadının kendisini birey olarak geliştirmek, gerçekleştirmek ve mesleki bir kimlik sahibi olmak arzusuyla da çalışmak isteyebileceği gerçeğinin önüne geçebilir, engelleyici olabilir. Dolayısıyla yine kadının temel uğraşının ev işleri olduğu ve diğer tüm görevlerinin marjinal önem taşıdığı (BM, 1991: 81) inancının öne çıkması söz konusu olabilir. Kadın istihdamı konusunda çok önemli çalışmaları olan Ecevit (1985, 1993) de 1950'li ve özellikle 1960'lı yıllarda şu tezin etkili olduğunu açıklamaktadır. "*Kadınlar için ev dışında ücret karşılığı çalışmak birincil amaç değildir; kadınlar eğer çalışıyorsa, buna geçici ve zorunlu bir uğraş gözü ile bakarlar; esas bulunmak istedikleri alan ev, yapmak istedikleri faaliyetler de ev kadınlığı ve anneliktir.*"

Ecevit'in vurguladığı tezin, kentsel alanda hala geçerli olduğu düşünülebilir. Bu yönde araştırmalar yapılması gerekli görülmektedir.

Tablo 29'da de çok eşli evliliğe ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Çok eşli evlilik, tamama yakın oranda (%95,2) yanlış bulunmaktadır. Benzer sonuçlar başka araştırmalarda da saptanmıştır (GAP, 1992-1993: 281; GAP-TKV, 1994: 181; Arıkan, 1994).

GAP bölgesinde gerçekleştirilen bir araştırmada çok eşliliğin düşük oranda gözlenmesinden yola çıkılarak geçmişte daha yaygın olan bu uygulamanın, ekonomik etkenler ve insan gücüne duyulan gereksinimin azalması nedeniyle giderek yaygınlığını yitirdiği sonucuna varılmıştır (GAP, 1992-1993: 281).

Kentsel yaşam okuryazarlık oranının artmasına, kadının statüsünün görece yükselmesine, eşitlikçi tutumların

güçlenmesine, çocuğun “statü sembolü” olarak algılanmamasına, ikincil ilişkiler sisteminin belirleyici olmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede çökeşli evliliğin genel kabul görmesi olanaksızdır. Öte yandan çok eşli evliliğin yasaklanmış olması, bu boyuttaki güçlü cezai yaptırımlar da görüşülenlerin çok eşli evliliği onaylamamalarında etkilidir.

Tablo 30’ da ise erkeğin karısına şiddet uygulamasının nasıl değerlendirildiği görülmektedir. Araştırma kapsamındaki büyük çoğunluğu erkeğin kesinlikle karısını dövmeyeceğini düşünmektedir. Bununla birlikte %23,4 oranında kişiye göre erkek gerektiğinde karısını dövebilir.

Koca dayacağının genelde onaylanmaması GAP-TKV (1994: 229) tarafından gerçekleştirilen araştırmada

Tablo 30. Erkeğin Karısını Dövmesini Değerlendirme

	s	%
Gerektiğinde dövebilir	117	23,4
Kesinlikle dövmemez	370	74,0
Bilmiyor	12	2,4
Yanıtız	1	0,2
Toplam	500	100

Salim ve Çiftçi (1996) Ankara’daki kahvehanelere devam eden tamamı evli yüz erkekle gerçekleştirdikleri araştırmada erkeklerin kadına yönelik şiddete ilişkin görüşlerini saptamışlardır. Görüşülen kentli erkeklerin %62’si kadının dövülemeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte %36 gibi önemli oranda erkek kadının dövülebileceğini düşünmektedir. Söz konusu araştırmada genel olarak düşük gelir grubundaki, 40 ve daha ileri yaşlardaki, ortaokul ve altında eğitimi olan, yaşamlarının çoğunu köyde geçirmiş olan erkeklerin, kadının “gerektiğinde” dövülebileceğini düşündükleri saptanmıştır.

Gerek Salim ve Çiftçi’nin araştırmasının, gerekse bu araştırmanın sonuçları kentte dayacağı onaylayanların azımsanmayacak oranda olduğunu düşündürmektedir. Bu boyutta, ilk etapta kentlerde kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik tüm hizmetlerde hedef kitlenin yalnızca kadınlar olmaması hatta tersine erkekler olması gerektiği söylenebilir. Oysa ülkemizde, tek başına kadını bilinçlendirmeye yönelik müdahaleler çoğu kez kocasına ekonomik açıdan bağımlı kadını daha da mağdur edebilmektedir. Söz

da saptanmıştır. Bununla birlikte bu sonuçlar Arıkan (1994)’ın araştırma sonuçlarından farklıdır. Araştırmanın kır ya da kentte yapılmış olmasının bu boyutta belirleyici olduğu düşünülmektedir. Nitekim Arıkan’ın Adıyaman’ın Haydarlı Köyünde yaptığı araştırmada dayak, erkekler tarafından “sorun çözme yöntemi” olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Buna karşılık kentlerde dayağa karşı tutumlar, daha önce belirtildiği gibi, kentleşmeye bağlı yeni değerler sisteminin etkisiyle güçlenmektedir.

Öte yandan %23,4’lük bir oranla dayağın onaylanması, büyük kent yaşamının aileyi “yalnızlaştırması”, ekonomik gerginlikleri artırması; buna karşılık “kadın hak etmişse kocası dövebilir” şeklinde katı cinsiyetçi değerlendirmelerin hala varlığını koruması açısından yorumlanabilir.

gelimi doğurganlığın kontrolü açısından yalnızca kadını bilinçlendirmeye çalışmak, erkeklere yönelik bilinçlendirme çalışmalarına yeterince eğilmemek, eşler arasında çatışma olasılığını arttırabilir. Kadına yönelik şiddet boyutundaki hizmetlerde de erkeğe yönelik çalışmaların (yapıcı, sağlıklı sorun çözme yolları, öfkenin üstesinden gelebilmeye yönelik bilinçlendirme etkinlikleri vb.) zayıf kalması yalnızca eşler arasındaki çatışmaları güçlendirmemekte aynı zamanda kadının daha da fazla şiddete uğramasına neden olabilmektedir. Bu noktada kadının ekonomik bağımsızlık kazanmasına yönelik çalışmalara hız verilmesinin yaşamsal önemi de vurgulanmalıdır.

Genel olarak yaşama, cinsiyet rollerine ilişkin değerlendirmeler başlığı altında verilen yanıtların ilginç bir yanı, “bilmiyorum” yanıtlarının yok denecek kadar az olmasıdır. Görüşülenler olumlu ya da olumsuz olsun belirtilen boyutta değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu da kentlerde yaşamlarını sürdürenlerin toplumu ilgilendiren çeşitli konularda kırsal kesim insanlarına kıyasla “daha ilgili” olduklarını akla getirmektedir.

EVLİLİK YAŞAMI

Eşle Anlaşmazlık

Aynı Yaşama Veya Boşanmayı Düşünme

Evliliği Genel Olarak Değerlendirme

Araştırmada yalnızca şu anda evli olanların evlilik yaşamları hakkında da bilgi edinilmek istenmiştir. Bu amaçla görüşülenlere kaçınıcı evlilikleri olduğu, evlilik süresi, evlenme ve nikâh biçimi, eşin eğitim düzeyi ve mesleği, eşle aradaki yaş farkı ve ideal evlilik için olması gereken yaş farkı gibi sorular sorulmuştur.

Tablo 31. Evlilik Sayısı

	s	%
İlk	332	95,1
İkinci	17	4,9
Toplam	349	100

Tablo 31, görüşülenin kaçınıcı evliliği olduğuna ilişkindir. Görüşülenlerin tamama yakını ilk evliliklerini sürdürmektedir. Bu durum, Türkiye genelindeki durumu yansıtmaktadır (Atalay vd., 1992:43). Boşanmaların son derece az olduğu dikkate alındığında “yeniden evlilik” lerin de çok olmayacağı anlaşılmaktadır. Tablodaki dağılım da bu yöndedir.

Tablo 32. Evlilik Süresi

	s	%
1 yıldan az	11	3,2
1-5 yıl	56	16,0
6-10 yıl	77	22,0
11-15 yıl	39	11,2
16 yıl ve daha fazla	166	47,6
Toplam	349	100

Tablo 33. Evlenme Biçimi

	s	%
Görücü usulü isteyerek	193	55,3
Görücü usulü istemeyerek	35	10,0
Arkadaşlık ederek	111	31,8
Anlaşıp kaçarak	10	2,9
Toplam	349	100

Onbiryıldedaha uzun zamandır evli olanlarıyarıdan çoktur (205; %58,8). Genelde görücü usulü evlilikler 2/3'lük bir oranla ilk sıradadır (228; %65,3). Arkadaşlık ederek evlenenler %31,8 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır. Anlaşıp kaçarak kaçtığıını belirtenler ise yalnızca on kişidir.

Ülkemizde görücü usulüyle yapılan evlilikler gerek kırsal gerekse kentsel kesimlerde en yaygın olan evlilik biçimidir (Arıkan, 1992: 87; Atalay vd., 1992: 100; GAP-TKV, 1994: 75). Bu araştırma da genel durumu yansıtmaktadır.

Sağlık Bakanlığı, HÜNEE ve Macro Int. Inc.'ın ülke çapında gerçekleştirmiş olduğu 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında 15-49 yaşları

arasında evlenmiş olan kadınların kentlerde %65,5'lik bir oranla evliliklerine ailelerinin karar vermiş oldukları saptanmıştır. Yine kentlerde evliliğe ailesi karar verenlerden kendi onayı da alınanların oranı %80,4'tür. Buna karşılık kentlerde evliliğe kendisi karar verenler yalnızca %29,5 oranındadır. Bu grup içinde ailesinin onayını almış olanlar %92,2'lik bir oranı oluşturmaktadır (DİE, 1996b: 6).

Görücü usulü evliliklerin ülkemizde çok yaygın olmasının önemli bir nedeni, aile büyüklerinin, çocuklarının “kendi değerler sistemi”yle bağdaşır bir kişiyle evlenmelerini istemeleri olabilir. Güçlü aile bağlarının olduğu Türkiye’de çocukların, ailenin temel değer ve eğilimlerinden tamamen kopuk kararlar alması pek çok kesimde uygun görülmemektedir.

Tablo 34. Nikâh Biçimi

	s	%
Resmi nikâhli	110	31,5
İmam nikâhli	10	2,9
Her ikisi de	229	65,6
Toplam	349	100

Ancak aileler, çocukların evliliğini belirleyici kararlar verirken onların onayını da almaktadırlar. Nitekim görücü usulü “istemeden” yapılan evliliklerin düşük oranda kalması bu açıdan dikkat çekicidir.

Araştırma kapsamına girenlerin 2/3’ü hem resmi hem de imam nikâhlarının olduğunu açıklamıştır. Yalnızca resmi nikâhlılar %31,5 oranındadır. Yalnızca imam nikâhli olduğunu belirten kişi sayısı ise 10’dur.

Atalay ve arkadaşları (1992: 42)’nin ülke çapında temsil edici bir örnekleme dayalı olarak gerçekleştirdikleri araştırmada da resmi ve imam nikâhli evliliklerin yaygın olduğu saptanmıştır. Ancak bu araştırmadaki oran (%65,6) Atalay ve arkadaşlarının kent için saptadığı orandan (%82,7) oldukça düşüktür. Buna karşılık yalnızca resmi nikâhli evlilikler bu araştırmada %31,5

iken Atalay ve arkadaşlarının araştırmasında kent için yalnızca %13,6’dır. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından gerçekleştirilen GAP bölgesinde Toplumsal Değişme Araştırması’nda (1992-1993: 273) ise görüşülenlerin çoğunluğu (%62,3) hem resmi hem de imam nikâhlidir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993’te kentlerde görülmüş olan toplam 4125 kadından (SB, HÜNEE ve Macro Int. Inc., 1994: 10) alınan bilgilere dayanarak yapılan hesaplamalara göre, 15-49 yaş arasındaki evlenmiş kadınların %91,8’inin evlilik biçimi resmi ve dini nikâhlıdır. Yalnızca dini nikâhlılar %4,5, yalnızca resmi nikâhlılar ise %3,4 oranındadır (DİE, 1996b: 6). Yalnızca kadınlarla görüşmeye dayalı da olsa alınan bilgilerin genellenebilir olduğu bilinmektedir. Bu araştırma da genel eğilimi yansıtmaktadır.

Tablo 35. Eşin Eğitim Düzeyi

	s	%
Okuryazar değil	14	4,0
Yalnızca okuryazar	7	2,0
İlkokul mezunu	133	38,1
Ortaokul mezunu	56	16,0
Lise mezunu	85	24,4
Yüksekokul mezunu	54	15,5
Toplam	349	100

Tablo 35’te görüşülen kişinin eşinin eğitim durumu gösterilmektedir. Eşleri ilkokul mezunu olanlar %38,1 oranıyla birinci, lise mezunu olanlar ikinci (%24,4), ortaokul mezunu olanlar ise üçüncü (%16) sıradadır.

Tablo 36. Eşin Mesleği

	s	%
İlmi, teknik eleman, serbest meslek sahibi vb.	104	29,8
Müteşebbis, direktör ve üst kademe yöneticisi	11	3,2
İdari personel vb	44	12,6
Ticaret ve satış personeli	18	5,1
Şahsi hizmet işlerinde çalışan	62	17,7
Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcı	2	0,6
Tarım dışı üretim faaliyetinde çalışan ve ulaştırma makinesi kullanan	11	3,2
Ev kadını	65	18,6
Başka (emekli, irat sahibi, öğrenci vb.)	32	9,2
Toplam	394	100

Tablo 36'da eşlerin meslek dağılımlarına bakıldığında ilmi ve teknik eleman, serbest meslek sahipleri birinci (%29,8), ev kadınları ikinci (%18,6) ve şahsi hizmet işlerinde çalışanlar ise üçüncü (%17,7) sıradadır.

Tablo 37. Eşle Yaş Farkı

	s	%
Aynı yaşta	42	12,0
5 yaştan az	135	38,7
5-10 yaş arası	156	44,7
11-16 yaş arası	15	4,3
17 yaş ve daha fazla	1	0,3
Toplam	349	100

Tablo 37 ise eşle aradaki yaş farkını yansıtmaktadır. Eşiyle yaş farkı 5-10 yaş arasında olanlar %44,7 oranıyla ilk sıradadır. Bu grubu %38,7 oranıyla 5 yaştan az fark olanlar izlemektedir. Eşiyle aynı yaşta olanlar yalnızca %12'lik bir grubu oluşturmaktadır.

Tablo 38. Eşle İdeal Yaş Farkı

	s	%
Aynı yaşta olmalıdırlar	24	6,9
5 yaştan az	136	38,9
5-10 yaş arası	110	31,5
11-16 yaş arası	1	0,3
17 yaş ve daha fazla	2	0,6
İyi bir evlilik için yaş farkı önemli değil	59	16,9
Bilmiyor	17	4,9
Toplam	349	100

Araştırma kapsamındaki evlilere eşle aradaki ideal yaş farkının ne kadar olması gerektiği de sorulmuştur. Tablo 38 ideal yaş farkını göstermektedir. Eşler arasındaki ideal yaş farkının 5 yaştan az olmasını uygun

görenler %38,9 ile birinci sıradadır. 5-10 yaş arasında yaş farkı olmasını uygun görenler de %31,5 oranındadır. İyi bir evlilik için yaş farkının önemli olmadığını savunanlar ise %16,9 oranıyla üçüncü sıradadır.

Tablo 39. İdeal Yaş Farkı ve Eşler Arasındaki Yaş Farkı

	Aynı yaş ve beş yaştan az	Eşle aradaki yaş farkı		Toplam
		Beş-on yaş	Onbir-onyediyedi yaş	
Aynı yaş ve beş yaştan az	105	51	4	160
	65,6	31,9	2,5	
	62,1	34,46	26,7	
Beş ve üzeri yaş	31	76	6	113
	27,4	67,3	5,3	
	18,3	51,4	40,0	
İyi evlilik için yaş farkı önemli değildir	33	21	5	59
	55,9	35,6	8,5	
	19,5	14,2	33,3	
Toplam	169	148	15	332

$\chi^2: 42.874$ sd:4p<0.001 Analiz Dışı: 20

Görüşülenlerin eşleriyle aralarında kaç yaş fark olduğu ile ideal yaş farkı arasındaki bağlantı da Tablo 39'da gösterilmektedir. İdeal olarak eşlerin aynı yaşta

olmalarını veya yaş farkının beşten az olmasını savunanların 2/3'ü eşile aynı yaştadır veya yaş farkı beşten azdır.

İdeal farkın beş yaş ve daha fazla olması gerektiğini düşünenlerin de 2/3'ünün eşyle aralarında beş-on yaşlık bir fark bulunmaktadır.

“İyi evlilik için eşler arasındaki yaş farkı önemli değildir” görüşündekilerin yarısından çoğu (%55,9) eşyle aynı yaştadır veya arada beş yaştan az fark vardır. İdeal yaş farkı ile eşler arasındaki yaş farkı açısından yapılan khi kare analizi anlamlı bulunmuştur.

Dağılımdan da anlaşılacağı gibi, görüşülenler eşleriyle aralarındaki yaş farkını aynı zamanda eşler arasında olması gereken ideal yaş farkı olarak savunmaktadırlar. Eşleriyle aynı yaşta olanların veya beş yaştan az fark olanların yaklaşık 2/3'ü, beş-on yaşlık fark olanların yarısı ve onbir-onyedi yaşlık fark olanların %40'ı ideal farkın da kendi durumlarındaki gibi olması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 40. Eşle Anlaşmazlık

	s	%
Sık sık	20	5,7
Ara sıra	262	75,1
Hiçbir zaman	67	19,2
Toplam	349	100

Genel olarak görüşülenlerin tamamı yakınının eşleriyle anlaşmazlıkları vardır (282; %80,8). Bu grubun büyük çoğunluğu ara sıra, %5,7'si de sık sık anlaşmazlık yaşamaktadır. Hiç bir zaman anlaşmazlıkları olmadığını söyleyenler yalnızca 1/5 oranındadır. Benzer bir sonuç, Arıkan (1995)'in başka bir araştırmasında da saptanmıştır.

Sencer (1979: 441), yeni kentlilerin çoğunluğunun herhangi bir geçimsizlik sorunu yaşamamakla birlikte %27,2'sinin başta eşleri olmak üzere aile içi anlaşmazlık yaşadığını saptamıştır.

Karataş (1996: 93) da evli genç işsizlerin %44,6 gibi önemli bir oranının aile içi anlaşmazlıkları olduğunu belirlemiştir.

İlkkaracan, Gülçür ve Arın (1996:75)'in “Sıcak Yuva Masalı” adlı kitaplarında yer alan İlkkaracan'ın araştırmasında ise halen Almanya'da yaşayan toplam 123 Türkiyeli kadının %87,3'ünün eşleriyle (az, sık ve hemen her gün) tartıştıkları saptanmıştır. Aynı çalışmada Ankara'da yaşayan toplam 155 kadının

Bu durum, gerçekten var olan yaş farkından hoşnut olduğu için idealin de böyle olması gerektiği inancını yansıtabileceği gibi, var olan yaş farkının iç tutarlılık sağlamak açısından ideal gibi görülmesi veya gösterilmesi eğilimini de yansıtabilir.

5.1. Eşle Anlaşmazlık

Bu başlık altından araştırma kapsamındakilerin eşleriyle anlaşmazlıkları olup olmadığı, ne sıklıkta anlaşmazlık yaşadıkları, başlıca anlaşmazlık konuları, anlaşmazlığın nasıl çözümlendiği, anlaşmazlık nedeniyle hiç ayrı yaşayıp yaşamadıkları veya boşanmayı düşünüp düşünmedikleri, evlilik yaşamını genelde nasıl değerlendirdikleri üzerinde durulmaktadır.

Tablo 40 eşle ne sıklıkta anlaşmazlığa düşüldüğünü göstermektedir

%91'inin yine “az, sık ve hemen her gün” olmak üzere eşleriyle tartıştıkları ortaya konmuştur (a.g.e: 49).

Tüm evliliklerde eşler arası iletişim ne kadar sağlıklı, güçlü olursa olsun zaman zaman anlaşmazlıklar olması kaçınılmazdır. Dünya görüşü, ilgi ve zevkler ne kadar ortak olsa da farklı aile ortamlarında, farklı ana babalar tarafından yetiştirilmiş olmak anlaşmazlıklar yaşanmasını da doğal kılmaktadır. Ancak bu anlaşmazlıkların çok sık olması eşler arası iletişimde ciddi sorunlar olduğunu akla getirmektedir.

Çok sık anlaşmazlık yaşadığını belirtmiş olanların boşanma riskiyle karşı karşıya olmaları da olasıdır.

Öte yandan, göz ardı edilmemesi gereken bir başka konu da anlaşmazlıkların nasıl çözüldüğüdür. Eşler arasında sorunlar yaşanması kaçınılmaz ise de sorunların sağlıklı çözülebilmesi, eşler arası gerginliğin tırmanmaması, boşanmaya dek varmaması açısından önemlidir. Tablo 41'de anlaşmazlıkların nasıl çözüldüğü gösterilmektedir

Tablo 41. Anlaşmazlığın Çözümü

	s	%
Doğru ya da yanlış olsun eşimin düşüncesini kabul ederim	68	24,1
Doğru ya da yanlış olsun eşim benim düşüncemi kabul eder	23	18,2
Eşimle birlikte düşünerek sorunu en doğru biçimde çözmeye çalışırız	160	56,7
Her ikimiz de kendi düşüncemizden başka bir şey kabul etmediğimiz için anlaşmazlık çözülmez	15	5,3
Bilmiyor	4	1,4
Yanıtız	12	4,3
Toplam	349	100

Eşleriyle zaman zaman anlaşmazlığa düştüklerini belirtenlerin yarısından çoğu eşiyile birlikte düşünerek sorunu en doğru biçimde çözmeye çalıştıklarını açıklamıştır (%56,7).

Yaklaşık 1/4 oranında kişi, doğru veya yanlış olsun eşinin düşüncesini kabul etmektedir.

Anlaşmazlığın hiçbir biçimde çözülemediğini açıklayan ise yalnızca 15 kişi olmuştur.

Anlaşmazlıkların çözümündeki genel eğilim, “ortaklaşa çözüm arayışı”dır.

Gerek ortaklaşa çözüm çabası gerekse “eşinin düşüncelerini kabul etme” şeklindeki sonuçlar Atalay ve arkadaşları tarafından 1992 yılında ülke genelinde yapılan araştırma sonuçlarını ana hatlarıyla desteklemektedir. Öte yandan söz konusu araştırmada da anlaşmazlığın çözümsüz kalması çok düşük oranlarda belirtilmiştir (Atalay vd., 1992: 162-166).

Eşler arası bir anlaşmazlık yaşanması halinde en yapıcı yaklaşım eşlerin ortak çözümler üretmeye yönelmeleridir. Bu, aynı zamanda evlilik ilişkisindeki eşitlikçi tutumların da bir göstergesidir.

Böyle bir dağılım, kentsel alanda bulunmanın, “kentli” değerlerini büyük ölçüde özümsemenin de sonucudur. Nitekim kırsal alanda yapılan çeşitli araştırmalar, anlaşmazlıkların çözümü boyutunda cinsiyete dayalı hiyerarşik etkileşimi yansıtan “aile reisinin kararını doğru veya yanlış olsun kabul etme” eğiliminin çok daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur (Atalay vd., 1992: 162-166; TKV-GAP, 1994; Arıkan, 1995).

Sağlıklı veya sağlıksız, hiyerarşik veya eşitlikçi bir tarzda çözülmeye çalışılan anlaşmazlıkların nasıl çeşitlilik gösterdiği üzerinde de durulmuştur. Başlıca anlaşmazlık konularının evli bireyler tarafından ne oranda yaşandığı öğrenilmek istenmiştir. Alınan yanıtların çok fazla gruplandırmaya yol açacağı anlaşıldığından her bir seçenek “evet-hayır” şeklinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Tablo 42. Eşler Arasında Başlıca Anlaşmazlık Konuları

	s	%
Maddi sıkıntı	131	46,5
Çocuk bakımı ve yetiştirilmesi	94	33,3
Akrabalarla ilişkiler	79	28,0
Ev işlerinin aksaması	72	25,5
Kıskançlık	57	20,2
İçki	24	8,5
Dayak	16	5,7
Hastalık/sakatlık	15	5,3
Cinsel konular	12	4,3
Kumar	10	3,5
Kısırlık	4	1,4

N: 282

Tablo 42’de eşler arasındaki başlıca anlaşmazlık konularının önem sırasına göre dökümü yer almaktadır. Buna göre en fazla belirtilen anlaşmazlık konusu maddi sıkıntıdır. Maddi sıkıntıyı çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, akrabalarla ilişkiler, ev işlerinin aksaması ve kıskançlık izlenmektedir.

Yarıya yakın (%46,5) bir oranla belirtilmiş olan maddi sıkıntı gerek başka ülkelerde gerekse Türkiye’de pek çok evli çiftin en ciddi anlaşmazlık nedenlerinden biridir (Levinger, 1970; Brandwein, Brown ve Fox, 1974; Wallerstein, 1986; Arıkan, 1995). Daha da önemlisi maddi sıkıntı eşleri boşanmaya dek itebilen başlıca “boşanma nedeni” olabilmektedir (Arıkan, 1992: 105-106).

Maddi sıkıntı Sencer (1979: 443), İçli (1994), Karataş’ın (1996: 95) araştırmalarında da anlaşmazlıkların başlıca nedeni olarak saptanmıştır.

Türkiye açısından bakıldığında yüksek enflasyona bağlı olarak halkın “asgari düzeyde” yaşamını sürdürebilme imkânlarının giderek sınırlanması, tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler, satın alma gücünün düşmesi maddi sıkıntıyı pek çok ailenin yaşamsal sorunu haline getirmiştir. Eşler bu nedenle maddi sıkıntıyı en önemli anlaşmazlık konusu olarak belirtmektedirler.

Ülkede yaşanan ekonomik dalgalanmalar tüm gelir gruplarını, ama özellikle alt ve orta gelir gruplarını derinden etkilemektedir. Sabit ve dar gelir, buna karşılık zorunlu harcamaların bu kısıtlı gelirle karşılanabilmesinde giderek artan güçlük çeşitli aile ve evlilik sorunlarına yol açmaktadır. Bu tür sorunlar, her geçen gün gazetelere giderek artan sayıda haber olmakta, araştırmacıların ilgi odağına dönüşmektedir.

Maddi sıkıntı, ülkemizde eşler arası anlaşmazlıkların, aile içi gerginliklerin yalnızca temel nedeni olarak kalmamaktadır. Aynı zamanda yoğunlaştığında ve tüm çabalara karşın “aşılmaz” bir soruna dönüştüğünde psikiyatrik müdahaleyi gerektirecek düzeyde ciddi ruhsal sorunların oluşmasına da neden olmaktadır (Arıkan ve Dilek, 1996a: 14).

Maddi sıkıntının yanı sıra çocukların bakımı ve yetiştirilmesi de önemli bir anlaşmazlık nedenidir.

Çocuğa verilen değer çok yüksek olduğu, “çocuklu” olmanın bile çoğu zaman başlıca statü kaynağı sayıldığı kentlerde de “çocuk merkezli” aile yapısının gelişmeye başladığı Türkiye gibi bir ülkede eşler arasındaki başlıca anlaşmazlık konularından birinin de çocukların bakım ve yetiştirilmesiyle ilgili sorunlar olması kaçınılmazdır. Arıkan (1992: 105) bu sorunların eşlerin boşanma öncesi önemli çatışma kaynaklarından birini oluşturduğunu saptamıştır.

Akrabalar çeşitli araştırmalarca da ortaya konduğu gibi, ülkemizde hala eşlerin sorunlar karşısında başvurdukları en önemli destek sistemlerinden birini oluşturmaktadırlar (Kongar, 1986; Arıkan vd., 1989; Arıkan, 1992; TKV-GAP, 1994; Tufan, 1994).

Ancak akrabalar destek olabildikleri kadar müdahaleleri, kontrolleri ile kimi zaman stres kaynağı da olabilmektedirler. Akrabalar kırsal alanda olduğu kadar evli çiftle yakın bir ilişki içinde olmasalar da yine de profesyonel kuruluşlar, arkadaşlar veya komşulardan çok daha fazla destek vermektedirler. Böylesine yakın bir ilişki de ister istemez zaman zaman eşler arasında anlaşmazlık yaratabilmektedir. Akrabaların (özellikle de kayınvalide-kayınpederin) verdikleri destek kimi zaman adeta “şartlı” olabilmekte ve müdahaleci, hatta güdümlenici yaklaşımların yakın akrabalarca “hak” gibi görülebilmesine neden olmaktadır.

Öte yandan akrabalar arası dayanışmanın kolaylaşması (özellikle çocuk bakımı gibi konularda) için gerçekleştirilen mekânsal yakınlık (aynı sokakta, aynı apartmanda oturma vb.) ülkemizde hem kır hem de kentte çok yaygındır (Atalay vd., 1992: 197).

Bu durum zaman zaman eşler üzerinde baskı yaratıp anlaşmazlıklara yol açmaktadır.

Güçlü aile ve akrabalık bağları bazen yalnızca “bi-rey”lerin değil “ailelerin” de “evlenmeleri” gibi algılanabilmektedir. Böyle bir algılama akrabalarla ilişkilerin anlaşmazlık konusuna dönüşebilmesinde etkilidir.

Ev işlerinin aksaması da önemli bir anlaşmazlık konusudur. Ülkemizde kadının temel sorumluluğunun öncelikle evin düzenini sağlamak ve ev işlerini

yapmak olarak görüldüğü bilinmektedir (Atalay ve ark., 1992: 127; TKV-GAP, 1994; Arıkan, 1995). Bunun dışına çıkılması eşler arasında gerginlik yaratabilmektedir.

Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye’de aile içi şiddet konusunda gerçekleştirilen en kapsamlı araştırma niteliğini taşıyan bir araştırma kentlerde erkeklerin %36’sının kadına fiziksel şiddet uyguladıklarını ortaya koymuştur. Fiziksel olmayan şiddet uygulayan kentli erkeklerin oranı ise %62 olarak saptanmıştır (AAK, 1995).

Tablo 43. Eşten Ayrı Yaşama

	s	%
Sık sık	2	0,7
Ara sıra	20	7,1
Hiçbir zaman	251	89,0
Yanıtız	9	3,2
Toplam	282	100

5.2. Ayrı Yaşama Veya Boşanmayı Düşünme

Tablo 43 ise eşlerin aralarındaki anlaşmazlıklar nedeniyle şimdiye dek hiç ayrı yaşayıp yaşamadıklarını göstermektedir. Görüşülenlerin tamamı yakını hiçbir zaman eşinden ayrı yaşamamıştır (%89). Ayrı yaşamış olan yalnızca 22 kişi vardır (%7,8).

Bunlara karşılık dayak ve cinsel sorunlar gibi konular anlaşmazlık yaratan konular arasında çok düşük oranlarla yer almaktadır. Bunun başlıca nedeninin “gizleme eğilimi” olduğu düşünülmektedir. Eşler “aile mahremiyeti” olarak gördükleri bazı konuları açıklamaları halinde başkaları tarafından damgalanacaklarından endişelenerek bu tür konuları gizleyebilirler. Hortaçsu (1991b: 123-124), duygusal ilişkiler konusundaki araştırmalarda bazı güçlüklerle karşılaştığını; bunların başında da kişilerin özel konularda ayrıntılı bilgi vermek istememesinin bulunduğunu belirtmektedir.

Boşanmayı düşünmüş olanlar da Tablo 44’te verilmektedir. Yine görüşülenlerin tamamı yakını hiçbiri zaman zaman boşanmayı düşünmemiştir (%84,8). %12’si ara sıra, %2,1’i de sık sık boşanmayı düşündüğünü açıklamıştır.

Tablo 44. Boşanmayı Düşünme

	s	%
Sık sık	6	2,1
Ara sıra	34	12,0
Hiçbir zaman	239	84,8
Yanıtız	3	1,1
Toplam	282	100

5.3. Evliliği Genel Olarak Değerlendirme

Evliliğin nasıl değerlendirildiği de Tablo 45’te görülmektedir. Evliliği genel olarak olumlu değerlendirenler tamamı yakın orandadır (270; %95,7).

Görüşülenlerin yaklaşık 2/3’üne göre evlilikleri “iyi”dir. “Çok iyi” olduğunu belirtenler görece azdır (%31,9).

Evliliği olumsuz değerlendirenler ise yalnızca 12 kişidir.

Bu dağılım iki açıdan değerlendirilebilir:

- Evliliklerin sağlıklı bir biçimde sürmesi temel toplumsal normlardan biri olduğu için evlilik kurumundaki aksaklıkların, evlilik ilişkisini olumsuz değerlendirmelerin dile getirilmesinden çekinildiği

Tablo 45. Evliliği Değerlendirme

	s	%
Çok iyi	90	31,9
İyi	180	63,8
Kötü	11	3,9
Çok kötü	1	0,3
Toplam	282	100

düşünülebilir. Nitekim daha önceki tablolarda da görüldüğü gibi, evlilik yaşamının herhangi bir döneminde eşten ayrı yaşama veya boşanmayı düşünme gibi boyutlarda “hiçbir zaman” şeklindeki yanıtların tamama yakın oranlarda belirtilmiş olması da -genelleme yapmaktan kaçınıldığı halde- bir ölçüde de olsa sorunları gizleme eğilimini düşündürmektedir. Ancak bu konuda derinlemesine analizlere ihtiyaç vardır. Hortaçsu'nun (1991b: 123-124) belirttiği gibi bireyler, duygusal ilişkilerine ilişkin ayrıntılı bilgi

vermekten kaçınmaktadır ve ayrıca duygu ve etkileşimler üzerinde düşünme ve soru yanıtlamanın ilişkilerini etkileyebilmesinden endişe duymaktadırlar.

- Öte yandan ülkemizde evlenme, aile kurma yöneliminin çok güçlü ve aile bağlarının çok sağlam olduğu bilinmektedir (AAK, 1991c: 67; DİE, 1994a: VII [Cillov, 1959-1960]). Genel olarak güçlü aile geleneği, eşlerin evlilik ilişkilerini olumlu değerlendirmelerinde önemli rol oynamaktadır.

EVİLİKLERİ BOŞANMA
AÇISINDAN RİSKLİ
KILAN DURUMLAR

Boşanma Riskleri

Bu başlık altında boşanmalar açısından riskli evlilikler, boşanma nedenleri, boşanmış kadın ve erkeklerin değerlendirilmesi, boşanmanın dini açıdan değerlendirilmesi, kadın ve erkeğin hangi durumlarda boşanabileceği veya boşanamayacağı, boşanmış kadın ve erkeklerin karşılaşabileceği güçlükler, boşanmadan en çok zarar görebilecek taraf, boşanmış kadın ve erkeğin yeniden evlilik yapma şansları, boşanmayı düşünen bir çiftin yapması gerekenler, danışabileceği kişiler, boşanmayı düşünenlere karşı nasıl davranılması gerektiği, boşanmış kadın ve erkeklerin nerede oturması gerektiği, boşanmış ana-babanın çocukları, boşanmış bir kişiyle sosyal mesafe gibi konular üzerinde odaklanılmıştır.

6. Boşanma Riskleri

Kuşkusuz normal koşullarda (anlaşmalı evlilikler, vb. dışında) hiç kimse boşanmayı amaçlayarak evlenmez. Evlilikler, geleceğe yönelik pek çok umut, beklenti ve çabayla gerçekleşir. Dostluk, dayanışma, sevgi, cinsel doyum gibi evlilikte çok çeşitli çekicilikler vardır (Levinger, 1970). Çoğunlukla insanlar “ancak ve ancak” birbirleri için “en iyi alternatif” olduklarını düşündüklerinde evliliğe yönelmektedirler. Başlangıçta evliliğin “net yararları” dikkate alınmaktadır (Becker, 1981: 230). Yine çoğunlukla bireyler evlilikten net kazançlarını “kendilerince” rasyonel olarak değerlendirilenin ardından evliliğe yönelmektedirler (Wright, 1988).

Ancak beklentilerin gerçekleşmemesi de söz konusu olabilmektedir. Böyle olduğunda artık evliliğin

çekicilikleri yerini evlilik dışındaki çeşitli durumların çekiciliğine bırakabilmektedir. Evliliğin net yararları ise “boşanmanın net yararları”na dönüşebilmektedir. Başlangıçta evlilik ilişkisinden sağlanması umulan kazançlar, zamanla yerini boşanmayla sağlanacak kazançlara bırakmaktadır.

Evlilikteki beklenti ve umutların böyle bir dönüşüme uğraması eşleri önce çatışma, anlaşmazlık noktasına getirmektedir. Sorunların çözülememesi durumunda ise boşanma bir olasılık olarak taraflardan birinin ya da her ikisinin gündeminde yer almaya başlamaktadır.

Bazı evlilikler daha kurulma aşamasındayken çok ciddi sorunlara gebe olabilmektedir. Bu sorunlar aşılamadığında ve taraflar sorunlarını aşmalarına yardımcı olabilecek destek sistemlerinden yeterince yararlanamadıklarında ciddi boşanma riski doğabilmektedir.

Bu araştırmada boşanma risklerinin halk tarafından nasıl algılandığı üzerinde de durulmuştur. Alınan sonuçların, daha sağlıklı evlilikler kurulabilmesi için bir parça da olsa ipucu olması umut edilmektedir.

Tablo 46, hangi durumlarda evliliklerin boşanma riskleriyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Evlilikleri boşanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan durumlar oransal önemlerine göre şöyle sıralanmaktadır:

1. Eşlerin yetişme tarzlarının birbirinden çok farklı olması (%74,4)

Tablo 46. Evlilikleri Boşanma Riskiyle Karşı Karşıya Bırakan Durumlar

	Riskli		Risksiz		Bilmiyor		Yanıtsız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi	229	45,8	236	47,2	34	6,8	1	0,2	500
Eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesi	322	64,4	149	29,8	28	5,6	1	0,2	500
Eşlerin yetişme tarzlarının birbirinden çok farklı olması	372	74,4	96	19,2	31	6,2	1	0,2	500
Eşlerin birbirleriyle evlilik öncesi cinsel ilişki kurması	170	34,0	230	46,0	99	19,8	1	0,2	500
Eşlerin eğitim durumlarının birbirlerinden çok farklı olması	267	53,4	199	39,8	33	6,6	1	0,2	500
Eşlerin ekonomik durumlarının birbirlerinden çok farklı olması	181	36,2	266	53,2	52	10,4	1	0,2	500
Eşlerin dini inançlarının birbirlerinden çok farklı olması	314	62,8	149	29,8	34	6,8	3	0,6	500
Eşler arasındaki yaş farkının çok fazla olması	186	37,2	273	54,6	40	8,0	1	0,2	500
Eşlerin farklı milletlerden olması	141	28,2	257	51,4	101	20,2	1	0,2	500
Eşlerden birinin daha önceden boşanmış veya dul olması	111	22,2	325	65,0	63	12,6	1	0,2	500

2. Eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmeleri (%64,4)
3. Eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olması (%62,8)
4. Eşlerin eğitim durumlarının birbirinden çok farklı olması (%53,4)
5. Aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi (%45,8)

En yüksek oranlarla evlilikler açısından tehlike olarak görülen durumlara bakıldığında görüşülenlerin büyük çoğunluğunun, eşlerin yetişme tarzlarının (aile terbiyelerinin) farklılığını en önemli risk olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan evlilikler açısından “en az tehlikeli” bulunan durumlar da oransal önemlerine göre şunlardır:

1. Eşlerden birinin daha önceden boşanmış veya dul olması (%22,2)
2. Eşlerin farklı milletlerden olması (%28,2)
3. Eşlerin birbirleriyle evlilik öncesi cinsel ilişki kurması (%34).

Evlilikler açısından “boşanma riski” taşıyan durumların Sosyoekonomik düzey, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, yaşamın büyük bölümünün geçtiği yer gibi değişkenlere bağlı olarak nasıl bir farklılaşma gösterdiği de araştırılmıştır.

Tablo 47. Sosyoekonomik Düzey ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	123 54,4 53,7	103 45,6 43,6	226
Orta	67 44,4 29,3	84 55,6 35,6	151
Üst	39 44,3 17,0	49 55,7 20,8	88
Toplam	229	236	465

$\chi^2:4.716$ sd: 2 $p>0.05$

6.1. Aile Büyükleri İstememesine (Karşı Çıkmasına) Rağmen Evlenilmesi

Aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi araştırma kapsamındakilerin hemen hemen eşit oranlarla görüş belirttikleri bir durumdur. Görüşülenlerin %45,8'i bu durumu evlilikler açısından bir tehlike olarak görürken %47,2'si böyle değerlendirilmektedir. (Tablo 47)

Alt SED'dekiler arasında “aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi”nin evliliklerde önemli bir boşanma riski olduğunu düşünenler yarıdan çoktur (%54,4). Buna karşılık böyle düşünenler orta ve üst SED'dekiler arasında birbirine eşit ve daha

düşük orandadır (%44,3).

Khi-kare analizine göre SED ve aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi arasındaki fark anlamsızdır.

Bununla birlikte alt SED'de bu durumu risk olarak görenler orta ve üst SED'e göre daha fazladır.

Aile büyüklerinin evlilik kararının alınmasında ağırlıklı hatta kimi zaman belirleyici rolü, özellikle kırsal kesimde ve geleneksel değerlerin ağırlığını koruduğu toplumun çeşitli kesimlerinde dikkat çekmektedir (Sencer, 1979: 494; Eserpek, 1979: 59; GAP-TKV, 1994: 140; Arıkan, 1995).

Tablo 48. Cinsiyet ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	169	168	337
	50,2	49,9	
	73,8	71,2	
Erkek	60	68	128
	46,9	53,1	
	26,2	28,8	
Toplam	229	236	465

$\chi^2:0.398$ sd: 1 $p>0.05$

Araştırma açısından bakıldığında, alt SED’de toplumun geleneksel değerlerinin -diğer gruplara kıyasla- daha ağırlık taşıdığı, kırsal kesimle bağlantının daha güçlü olduğu (Kongar, 1986) bu nedenle de “aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi”nin bu grup tarafından boşanma açısından daha riskli görüldüğü söylenebilir.

Kadınların yarısı “aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi”ni riskli görmektedir (%50,2). Erkeklerin de yarıya yakını aynı görüştedir (%46,9) (Tablo 48). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Görüldüğü gibi, cinsler arasında hemen hemen eşit dağılım söz konusudur. Bunun temel nedeninin kentsel yaşamla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bir başka deyişle, görece yüksek Okuryazarlık oranı,

çalışan kadın sayısının -kırsal kesime kıyasla fazlalığı- evlilik kararının alınması aşamasında gençleri kırsal alandaki gençlere kıyasla daha bağımsız kılabilmektedir. Aile büyüklerinin kararı yine etkili olmakla beraber kırsal alanda olduğu kadar belirleyici değildir. Bu boyutta Sencer’ in görüşleri anlamlı bulunmaktadır: Sencer (1979: 494), kentte aile karşısında bağımsızlığını sağlamış olan bireylerin, ailenin eğilim ve yöneltmelerinden etkilenmekle birlikte evlilik konusunda ilkece (daha) özgür kalabildiklerini savunmaktadır.

Yaşı 20’den küçük olanların hemen hemen yarısı (%48,9), 20-29 yaşları arasındakilerin yarıya yakını (%45,5), 30-39 yaş grubundakilerin yarısı, 40-49 yaş grubundakilerin yarıdan çoğu (%60,6), buna karşılık 50 ve daha ileri yaştakilerin yarıya yakını (%45,9) “aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi”ni riskli

Tablo 49. Yaş ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi

	Riskli	Risksiz	Toplam
20’den küçük	24	25	49
	49,0	51,0	
	10,5	10,59	
20-29 yaş	70	84	154
	45,5	54,6	
	30,6	35,6	
30-39 yaş	61	61	122
	50,0	50,00	
	26,6	25,9	
40-49 yaş	40	26	66
	60,6	39,4	
	17,5	11,0	
50 ve yukarı	34	40	74
	46,0	54,0	
	14,9	17,0	
Toplam	229	236	465

$\chi^2:4.645$ sd: 4 $p>0.05$

Tablo 50. Eğitim Düzeyi ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	26 70,3 11,4	11 29,7 4,7	37
İlkokul	91 52,3 39,7	83 47,7 35,2	174
Ortaokul	41 53,3 18,0	36 46,8 15,3	77
Lise	50 41,0 21,8	72 59,0 30,5	122
Üniversite	21 38,2 9,2	34 61,8 14,4	55
Toplam	229	236	465

χ^2 : 13.711 sd: 4 p<0.01

görmektedir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların büyük çoğunluğu (%70,3) “aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi”ni riskli görmektedir. Buna karşılık ilkokul ve ortaokul mezunları yarıdan çok oranlarla bu durumu riskli görmektedirler (%52,3; %53,3). Lise mezunları %40,9, üniversite mezunları ise ancak %38,2 oranıyla aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesini riskli görmediler.

Yapılan khi kare analizi, eğitim düzeyi ile aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi arasındaki farkın 0.01 düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Eğitim düzeyi, bireylerin tutumlarında genel olarak son derece etkili bir değişkendir (Atalay ve ark 1992; M.E.B. 1992). Başka boyutlarda gerçekleştirilen bazı araştırmalarca (Arıkan 1995b) da eğitimin başlı başına etkisi belirgin biçimde ortaya konmuştur. Bu araştırmada da okuryazar olmayanlarla yalnızca Okuryazarların %70,3’ü, buna karşılık üniversite ve yüksek okul mezunlarının yalnızca %38,2’si aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesini boşanma açısından riskli görmektedirler.

- Eğitimsiz ya da düşük eğitimli bireyler, büyük olasılıkla düşük gelir gruplarında yer almaktadırlar. Düşük gelir grupları arasında gençlerin evlilik kararı alınırken geleneksel olarak aile büyüklerinin kararı belirleyici olmaktadır. Bunun dışına çıkılması geleneksel anlamda fazla kabul görmemektedir.

- Benzer şekilde eğitimsiz ve düşük eğitimli grupların kırsal kesimle bağlantıları -kentte uzun zamandan beri yaşıyor olsalar da- hâlâ çok güçlüdür (Kongar 1986). Sözelimi kırsal kesimdeki akrabalarından bir yıl boyunca tüketilmek üzere erzak sağlama yaygın biçimde gözlenen davranışlardandır. Kırsal kesimdeki akrabalarla dayanışmanın hala güçlü olması, ister istemez kırsal kesimde egemen olan geleneksel normların etkisinde kalmaya da yol açmaktadır. Bu bağlamda aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi daha riskli görülmektedir.

- Öte yandan eğitimsiz ya da düşük eğitimli olma, aynı zamanda ekonomik ve sosyal güvenceden yoksun olabilmeyi, düşük veya düzensiz gelirli işlerde (marjinal, vb.) çalışmayı, dolayısıyla yaşamı sürdürmek için yakın akrabalarından ekonomik destek alırken onların kararlarının da belirleyici olmasını söz konusu kılmaktadır. Bu nedenle aile büyükleri istemeden evlenilmesi bu grupta diğer gruplara kıyasla çok daha riskli görülmektedir.

Evli olmayanların (bekâr, dul ve boşanmış) %42,2'si, evlilerinse %51,8'i "aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi"ni riskli görmektedirler. Risksiz görenler evli olmayanlar arasında yarıdan çoktur. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 51. Medeni Durum* ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	57 42,2 25,1	78 57,8 33,0	135
Evli	170 51,8 74,9	158 48,2 67,0	328
Toplam	227	236	463

$\chi^2: 3.532$ sd: 1 p>0.05

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirmiş olanların yarıdan çoğu (%52,7), kent ve yurtdışında geçirmiş olanların ise yarıya yakını (%48,6) aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesini riskli görmektedirler.

Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsız bulunmakla birlikte, yaşamlarının çoğunu köy ve kasabada geçirmiş olanlar daha geleneksel biçimde aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesini riskli görmektedirler.

Tablo 52. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Aile Büyükleri İstememesine Rağmen Evlenilmesi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	39 52,7 17,0	35 47,3 14,8	135
Kent ve Yurtdışı	190 48,6 83,0	201 51,4 85,2	328
Toplam	227	236	463

$\chi^2: 0.420$ sd: 2 p>0.05

Özetle, istatistiksel olarak "aile büyükleri istemeden evlilik yapılması" ile yalnızca eğitim düzeyindeki fark anlamlı bulunmuştur. Eğitim düzeyinin yükselmesi bireylere tek başına ayakları üzerinde durabilme fırsatı vermektedir. Özellikle nitelikli, yüksek gelirli ve yüksek prestijli mesleklere yönelmeye imkân veren eğitimin, bireylerin kendini gerçekleştirmelerine katkı verdiği bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle, iyi eğitilmiş bireylerin, aile büyüklerinden -görece de olsa- bağımsız evlilik kararı alabilme şanslarının daha fazla olduğu; böyle bir evliliği boşanma

açısından çok riskli görmedikleri düşünülebilir.

Genel olarak, aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesi boşanmalar açısından yarıya yakın (%45,8) bir oranla riskli görülmektedir. Ülkemizde görücü usulü evliliklerin çok yaygın olduğu, kendi başına evlilik kararı alanların da -tamama yakın bölümünün- yine aile büyüklerinin onayına ihtiyaç duydukları (DİE, 1996b: 6) dikkate alınmalıdır. Böylece aile büyüklerinin karşı çıkmasının boşanma riskine yol açtığını düşünenlerin önemli bir oranda olması daha iyi anlaşılabilir.

* Medeni durum, analizleri kolaylaştırmak için bundan böyle iki grupta (evliler ve evli olmayanlar şeklinde) ele alınacaktır. Halen evli olma statüsü çerçevesinde yorumlar yapılacaktır. Bunun temel nedeni dul ve boşanmışların yok denecek kadar az oluşudur. Ancak bu analizlerin kuşkusuz ihtiyatla karşılanması gerekir.

6.2. Eşlerin Çocuk Denecek Kadar Küçük Yaşta Evlenmesi

Araştırma kapsamına girenlerin %64,4 gibi çoğunluğu oluşturan oranı “eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesi”ni boşanma açısından riskli bulmaktadır.

Çocuk denecek yaşlarda yapılan evliliklerin çoğunun çatışma ve huzursuzluk yaratacağı, boşanma

riskini yükseltebileceği bilinmektedir (Erdoğan, 1995; Bulut, 1996). Öte yandan ekonomik bağımsızlık kazanmadan yapılan bu tür evlilikler diğer sorunların daha da güçlenmesine neden olmaktadır.

Eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesini riskli görmeyenlerin %59,1'i alt SED'dendir. Aynı düşüncede olanlar orta SED'de %24,2, üst SED'de %16,8 oranındadır.

Tablo 53. Sosyoekonomik Düzey ve Çocuk Yaşta Evlenme

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	39	88	224
	52,7	39,3	
	17,0	59,0	
Orta	115	36	151
	76,2	23,8	
	35,7	24,2	
Üst	71	25	96
	74,0	26,0	
	22,0	16,8	
Toplam	322	149	471

$\chi^2:11.692$ sd: 2 $p<0.01$

Sosyoekonomik düzey ve eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesi arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Riskli görme alt SED'dekiler arasında %52,7, buna karşılık orta SED'dekiler arasında %76,2 ve üst SED'dekiler arasında da %74 oranındadır.

Riskli görenlerin alt SED'de yarından çok oranda olmasına karşın orta ve üst SED'de büyük çoğunluğu oluşturmasının başlıca nedenleri şunlardır:

- Alt SED'dekilerin düşük eğitim ve gelir düzeyinde oldukları düşünüldüğünde geleneksel olarak bu grupta diğer gruplara kıyasla erken yaşta evlilikleri onaylayanların daha yüksek oranlarda olması yaygındır.

Genel olarak ergenlik dönemindeki evlilikler ülkemizde çok yaygındır. Düşük eğitim ve gelir gruplarında ilk evlilik yaşının çok erken çağlara rastladığı bilinmektedir (GAP-TKV, 1994: 75, 151).

- Erken yaşlarda çocukları evlendirme, alt SED'de aynı zamanda özellikle bakım sorumluluğu ve maliyetinden kurtulma anlamına da gelebilmektedir. “Doyurulacak bir boğazın eksilmesi” alt SED'de bazen istenen bir durum olabilmektedir.

- Yukarıda belirtilen durumla da bağlantılı olarak özellikle alt SED'de, geleneksel ekonomik bir gerekçe olarak başlık parası almak oldukça yaygındır (Eserpek 1979). Bir an önce başlık parası alarak aileyi ekonomik açıdan rahatlatmak için erken yaşta evlilikler doğal görülmektedir.

- Alt SED'de geleneksel değerlerin etkisiyle, çocukların mürüvvetini bir an önce görmek ve torunlara kavuşmak arzusu da eşlerin çocuk yaşta evlenmesini diğer gruplara kıyasla “daha az riskli” değerlendirmede etkili olabilir.

Cinsiyet ve eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesi arasındaki bağlantıya bakıldığında hemen hemen eşit bir dağılım gözlenmektedir.

Kadınların %69'u, erkeklerinse %66,7'si böyle bir evliliği, boşanma açısından riskli görmektedir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 54. Cinsiyet ve Çocuk Yaşta Evlenme

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	236 69,0 73,3	106 31,0 71,1	342
Erkek	86 66,7 26,7	43 33,3 28,9	129
Toplam	322	149	471

$\chi^2:0.237$ sd: 1 p>0.05

Her yaş grubunda eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesi çoğunlukla riskli görülmektedir.

Yaşı 20'den küçüklerin %68'i, 20-29 yaş grubundakilerle 30-39 yaş grubundakilerin %67'si, 40-49 ile 50 ve daha ileri yaş grubundakilerin büyük çoğunluğu (%70,2; %71,1) böyle bir evlilikte boşanma riski olduğuna inanmaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 55. Yaş ve Çocuk Yaşta Evlenme

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	34 68,0 10,6	16 32,0 10,7	50
20-29 yaş	102 67,1 31,7	50 32,9 33,6	152
30-39 yaş	85 67,5 26,4	41 32,5 27,5	126
40-49 yaş	47 70,2 14,6	20 29,9 13,4	67
50 ve yukarı	54 71,0 16,8	22 29,0 14,8	76
Toplam	322	149	471

$\chi^2:0.515$ sd: 4 p>0.05

Genel olarak tüm eğitim kategorilerinde çocuk yaşta evlenme riski bulunmaktadır. Okuryazar olmayanların ve yalnızca Okuryazarların, ilkokul ve lise mezunlarının 2/3'ü, ortaokul mezunlarının %61,8'i; buna karşılık üniversite mezunlarının hemen hemen tamamı (%91,7) eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesini boşanma açısından riskli görmektedir.

Eğitim düzeyi ve çocuk yaşta evlenme arasındaki fark khi-kare analizine göre 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Eğitim düzeyi ile ilk evlenme yaşı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu, başka deyişle eğitim düzeyi yükseldikçe ilk evlilik yaşının da yükseldiği

Tablo 56. Eğitim Düzeyi ve Çocuk Yaşta Evlenme

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca Okuryazar	25 67,6 7,8	12 32,4 8,1	37
İlkokul	113 65,7 35,1	59 34,3 39,6	172
Ortaokul	47 61,8 60,0	29 38,2 19,5	76
Lise	82 65,1 25,5	44 34,9 29,5	126
Üniversite	55 91,7 17,1	5 8,3 3,4	60
Toplam	322	149	471

$\chi^2: 17.764$ sd: 4 $p < 0.01$

çeşitli araştırmalarca ortaya konmuştur (Atalay ve ark., 1992; 41; Gökçe ve ark., 1993: 98).

Üniversiteli gençlerin çoğunlukla, ekonomik bağımsızlık kazanmadan yapılacak evliliklerin sorunlu olacağını düşündükleri yönünde araştırmalar da bulunmaktadır (Özgüven, 1995).

Bu çerçevede daha düşük eğitim gruplarına kıyasla, üniversite mezunlarının hemen hemen tamamının eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesini riskli bulmaları doğal kabul edilmelidir.

Evli olmayanlarla, evliler hemen hemen eşit oranlarla (%67,4; %68,6) eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesini boşanma açısından riskli bulmaktadır. Ancak fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tüm medeni durum kategorilerinde çocuk yaşta evlenme riskli bulunmaktadır.

Evli olmayanların (bekâr, dul ve boşanmış) %67,4'ü, evlilerin %68,8'i eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesini riskli bulmaktadır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 57. Medeni Durum ve Çocuk Yaşta Evlenme

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	93 67,4 29,1	45 32,6 30,2	138
Evli	227 68,6 71,0	104 31,4 69,8	331
Toplam	320	149	469

$\chi^2: 0.063$ sd: 1 $p > 0.05$

Yaşamın büyük kısmı nerede geçmiş olursa olsun, eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmesi genelde riskli bulunmaktadır.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin yarısından çoğu (%59,2); buna karşılık kent ve yurt dışında yaşamış olanların %70'i çocuk yaşta ev-

lenmeyi riskli görmektedir. Khi-kare analizi aradaki farkın anlamsız olduğunu ortaya koymuştur.

Özetle, istatistiksel olarak “çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenme” ile sosyoekonomik düzey ve eğitim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

Tablo 58. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çocuk Yaşta Evlenme

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	42	29	71
	59,2	40,9	
	13,0	19,5	
Kent ve Yurtdışı	280	120	400
	70,0	30,0	
	87,0	80,5	
Toplam	322	149	471

$\chi^2: 3.279$ sd: 1 p>0.05

Çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenme (özellikle kız çocuğun evlendirilmesi) alt sosyoekonomik düzeydekiler arasında diğer gruplara kıyasla daha az riskli görülmektedir. Bunun olası nedenleri daha önce tartışılmıştı. Ancak genel olarak alt SED’de geleneksel değerler çerçevesinde çocuklar için ayrı bir ev açmak yerine birlikte yaşama; böylece geleneksel aile bütünlüğünü koruma yönelimi olabilir.

Evlenen erkek çocuğun eşini “baba ocağı”na getirmesi ve gelinin yeni geldiği evdeki işlerin (temizlik, yemek, çocuk ve hasta bakımı, vb.) tamamını veya önemli bir bölümünü üstlenmesi de beklenebilir. Bu grupta kız çocuk ise çoğu kez “geçici” sayılan bir varlıktır. Evlenene dek geçici olarak beslenecektir; evlendiğinde de “bir boğaz eksilecek; üstelik kimi kez adeta kurumlaşmış bir alış-veriş işlemi sonunda (Sencer 1979: 494) üstüne başlık da alınabilecektir. Özellikle alt sosyoekonomik düzeyde çocukların erken yaşlarda evliliğini yalnızca doğal değil aynı zamanda gerekli de görebilen yerleşiklik kazanmış önyargılar şu ifadelerle de kendini göstermektedir: “*On beşindeki kız ya ere, ya yere*”. “*Erken kalkın yol alır; erken evlenen döl alır*.” Ancak bu boyutta başlı başına sosyo ekonomik düzeyin mi yoksa kültürel değerlerin mi etkili olduğu kapsamlı biçimde araştırılmalıdır. Dolayısıyla yukarıda belirtilenlerin, ayrıca araştırmaya gerek duyulan görüşler olduğu vurgulanmalıdır.

Öte yandan eğitim düzeyinin yükselmesiyle çocuk yaşta evlenme daha riskli bulunmaktadır. Çocuk yaşta evlilik -istisnalar dışında- tarafların her şeyden önce üst düzeyde eğitim alabilme, dolayısıyla toplumsal yaşamın pek çok alanında üst basamaklara tırmanabilme fırsatını engellemektedir. Böyle bir fırsattan yararlanamama, bireyin kendini gerçekleştirme şansını da sınırlamaktadır. Üst düzeyde eğitim almış olanlar, bu sorunları daha net algılamakta; çocuk yaşta evlenmeyi olumsuz değerlendirmektedirler. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, çocuk yaştaki evliliklerin sakıncalarını (istenmeyen hamilelikler, aileye ekonomik bağımlılığın yarattığı gerginlik, sorunların üstesinden gelebilme becerisi henüz yeterince gelişmediği için şiddet gibi sağlıksız yollara başvurabilme, vb) eğitimsiz ya da düşük eğitimli bireylere kıyasla çok daha gerçekçi biçimde ele alabilmektedirler.

Genel olarak çocuk denecek kadar küçük yaşta yapılan evliliğin yarısından çok oranla (%64,4) boşanma riski taşıdığına inanılmaktadır. Gerçekten de çocuk yaşta yapılan evlilikler aşırı doğurganlık, düşükler, bebek ve ana ölümleri, aile içi (özellikle de kadına yönelik) şiddet, bebek istismarı, ruhsal-duygusal sorunlar başta olmak üzere pek çok soruna yol açmaktadır (BM, 1991; SB, HÜNEE ve Macro Int. Inc., 1994; Bulut, 1996). Her ne kadar çocuk denecek yaş-

ta yapılan evlilikleri onaylayanlar eşlerin “birlikte büyüdükleri” için birbirlerine alışacaklarını, dolayısıyla evliliklerin uyumlu olacağını ileri sürseler de genel olarak “eşler büyümeden” sorunlar içinden çıkılmayacak kadar büyümektedir.

6.3. Eşlerin Yetiştirme Tarzlarının Birbirinden Çok Farklı Olması

Evlilikte denge, eşlerin dünya görüşlerinde, olayları algılayışlarında, sorunları çözme yaklaşımlarında,

değerler sisteminde farklılıklardan çok benzerliklerin olması durumunda daha kolay sağlanabilir (Bilen, 1978; Hortaçsu, 1991b; Arıkan, 1992).

Bu bağlamda eşlerin yetiştirme tarzlarındaki benzerlikler, ortak paydalar eşlerin evlilik yaşamına uyumlarını kolaylaştırmada etkili olabilmektedir. Eşlerin yetiştirme tarzlarının birbirinden çok farklı olmasına ilişkin olarak araştırma kapsamındaki görüşü, bu durumun büyük çoğunlukla (%74,4) boşanma açısından riskli olduğu yönündedir.

Tablo 59. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	173 76,9 46,5	52 23,1 54,2	225
Orta	124 83,8 33,3	24 16,2 25,0	148
Üst	75 79,0 20,2	20 21,1 20,8	95
Toplam	372	96	468

$\chi^2:2.624$ sd: 2 $p>0.05$

Her sosyoekonomik düzeyde genel olarak çok farklı yetiştirme tarzları, boşanma açısından riskli görülmektedir.

Alt ve üst SED'dekilerin büyük çoğunluğu (%76,9; %78,9), orta SED'deki kişilerin de tamamı yakını (%83,8) eşlerin yetiştirme tarzlarının birbirinden çok farklı olmasının boşanma riski yarattığı

düşüncesindedir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Hem kadınlar hem de erkekler genel olarak eşlerin birbirinden çok farklı tarzda yetiştirilmiş olmasını boşanma riski olarak değerlendirmektedir (%80,4; %77,10). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 60. Cinsiyet ve Çocuk Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	271 80,4 72,9	66 19,6 68,8	337
Erkek	101 77,1 27,2	30 22,9 31,3	131
Toplam	372	96	468

$\chi^2:0.636$ sd: 1 $p>0.05$

Tablo 61. Yaş ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	45 90,0 12,1	5 10,0 5,2	50
20-29 yaş	115 75,2 30,9	38 24,8 39,6	153
30-39 yaş	93 75,0 25,0	31 25,0 32,3	124
40-49 yaş	57 83,8 15,3	11 16,2 11,5	68
50 ve yukarı	62 84,9 76,7	11 15,1 11,5	73
Toplam	372	96	468

$\chi^2: 8.786$ $sd: 4$ $p > 0.05$

Yaşı 20'den küçük olanların %90'ı, 20-29 ve 30-39 yaş gruplarındakilerin %75'i, 40-49 ile 50 ve daha ileri yaş grubundakilerin tamamına yakını (%83,8;

%84,9) eşlerin birbirinden çok farklı tarzda yetiştirilmiş olmasını boşanma riski olarak görmektedirler. Khi-kare analizine göre aradaki fark anlamsızdır.

Tablo 62. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	30 81,1 8,1	7 18,9 7,3	37
İlkokul	132 79,0 35,5	35 21,0 36,5	167
Ortaokul	63 80,8 16,9	15 19,2 15,6	78
Lise	91 73,4 24,5	33 26,6 34,4	124
Üniversite	56 90,3 15,1	6 9,7 6,3	62
Toplam	372	96	468

$\chi^2: 7.451$ $sd: 4$ $p > 0.05$

Genel olarak her eğitim kategorisinde eşlerin çok farklı yetiştirilmiş olmaları riskli bulunmaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 63. Medeni Durum ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	111 78,7 29,8	30 21,3 31,9	141
Evli	261 80,3 70,2	64 19,7 68,1	325
Toplam	372	94	466

$\chi^2: 0.153$ sd: 1 $p > 0.05$

Tüm medeni durum kategorilerinde çok farklı yetiştirme tarzları evlilikler açısından riskli kabul edilmektedir. Değerlendirmeler hemen hemen eşit bir dağılım göstermektedir. Khi-kare analizine göre aradaki fark anlamsızdır.

Tablo 64. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	52 76,4 14,0	16 23,5 16,7	68
Kent ve Yurtdışı	320 80,0 86,0	80 20,0 83,5	400
Toplam	372	96	468

$\chi^2: 0.444$ sd: 1 $p > 0.05$

Görüşülenlerin büyük çoğunluğu, yaşamlarının büyük kısmı nerede geçmiş olursa olsun çok farklı yetiştirme tarzlarını evliliklerde risk olarak görmektedirler. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Özetle, istatistiksel olarak çok farklı yetiştirme tarzları ile cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, Sosyoekonomik düzey, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Genel olarak ele alınırsa, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%74,4), eşlerin yetiştirme tarzlarının birbirinden çok farklı olmasını evlilikleri boşanma riskiyle karşı karşıya bırakan durumların başında görmektedir.

Evlilik söz konusu olduğunda taraflar yalnızca kendi değer, düşünce ve bireysel kimlikleriyle evlilik ilişkisine girmemektedirler. Başka bir deyişle çoğu kez evlenecek kadın ve erkeğin ailesinin değerleri, tercihleri, hatta kimlikleri de etkili olabilmektedir.

Bireyin içinde yetiştiği aile onun toplumsallaşmasında temel etkidir. Aile ortamındaki egemen inançlar ve değerler bireyin kimliğini etkilemekte hatta bazen o kimliğe damgasını dahi vurabilmektedir. Dolayısıyla çok farklı yetiştirme tarzları olan bireylerin evlilik yaşamında zorlanmaları söz konusu olabilir. Kuşkusuz bu zorlanma zaman içinde tarafların olumlu yaklaşımları (sevgi, saygı, sorunları aşma yönünde çaba, hoşgörü, vb) ve güçlü sosyal destek sistemleri sayesinde büyük ölçüde aşılabilmektedir. Ancak eşler yeterli çabayı gösteremezlerse ve sosyal destek sistemleri de güçlü değilse, evlilikte sonu boşanmaya dek varabilen dalgalanmaların yaşanması kaçınılmazdır.

Yetiştirme tarzlarındaki benzerlik, tarafların dünyayı ve sorunları algılayışı, sorun çözme yaklaşımları, ilgiler ve zevkler boyutunda ortak paydalar bulma şansını güçlendirebilmektedir. Bu ise eşlerin anlaşabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Tütengil'in (1978) vurguladığı gibi evlenirken çok önemli görülen başlıca unsur karşılıklı anlaşmadır (AAK, 1990).

6.4. Eşlerin Birbirleriyle Evlilik Öncesi Cinsel İlişki Kurması

Evlilik öncesi cinsel ilişki ülkemizde -özellikle gelecekteki değerlerin ağır bastığı çeşitli kesimlerde- hala toplumda egemen olan ahlak anlayışıyla çatışmaktadır (Fahri, 1984; Kayır, 1993). Öte yandan İslami

değerler sisteminde de evlilik dışı cinsel ilişki zina olarak tanımlanmakta ve insanlığın en ağır suçlarından biri sayılmaktadır (Çalışlar, 1991: 81). Ülkemizde dini inançların oldukça güçlü olduğu dikkate alındığında evlilik öncesi cinsel ilişkinin genel olarak onaylanmaması daha kolay anlaşılabilir.

Tablo 65. Sosyoekonomik Düzey ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	89	97	186
	47,9	52,2	
	52,4	42,2	
Orta	55	76	131
	42,0	58,0	
	32,4	33,0	
Üst	26	57	83
	31,3	68,7	
	15,3	24,8	
Toplam	170	230	400

$\chi^2:6.434$ sd:2 $p<0.05$

Bu başlık altında eşlerin birbirleriyle evlilik öncesi cinsel ilişki kurmasına ilişkin değerlendirmeler çeşitli değişkenler açısından irdelenmektedir.

Alt sosyoekonomik düzeyden üst SED'ye gidildikçe evlilik öncesi cinsel ilişkiyi değerlendirmenin anlamlı biçimde farklılaştığı dikkat çekmektedir.

Alt SED'de evlilik öncesi çiftlerin birbirleriyle cinsel ilişki kurması yarıya yakın oranla (%47,9) riskli görülürken orta SED'de böyle değerlendirenler %41,9, üst SED'de ise yalnızca %31,3 oranındadır. Aradaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Üst SED'de evlilik öncesi cinsel ilişkiyi boşanmalar açısından risksiz görenler, riskli görenlerin iki katıdır.

Üst SED, genel olarak daha üst eğitim ve gelir düzeyindekileri içermektedir. Başlı başına eğitimin cinsiyet rollerine, cinselliğin algılanışına, kısaca cinselliğe

bakış üzerinde son derece etkili olduğu bilinmektedir (Bem, 1970; Morgan, 1981). Üst SED'de kadın-erkek ilişkisinin-eğitimin de etkisiyle hiyerarşik olmaktan çok eşitlikçi algılanma eğilimi daha yaygın biçimde gözlenmektedir. Bu doğrultuda evlilik öncesi eşlerin birbirleriyle cinsel ilişki kurması özellikle üst SED'de çok katı yasaklayıcı kalıplar çerçevesinde değerlendirilmediği düşünülebilir. Dolayısıyla böyle bir ilişkiye yönelme daha "risksiz" görülebilir.

Ayrıca daha üst eğitim düzeyindekiler bu konuya çok yargılayıcı olmadan bakabilirler. Morgan (1981: 376), açık fikirlilikle sosyoekonomik-düzey arasında ilişki olduğunu belirtmektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken önemli bir nokta, sosyoekonomik düzeyin üç değişkeni -eğitim, gelir, meslek- arasındaki tutarlılıktır. Örneğin hem eğitim hem de gelir düzeyi yüksek olan bireyler genellikle açık fikirli olmaktadır (a.g.e). Bu açıdan, sosyoekonomik düzey genel olarak ele alındığında yapılacak yorumlarda bu nokta dikkate alınmalıdır.

Tablo 66. Cinsiyet ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	121	158	279
	43,4	56,6	
	71,2	68,7	
Erkek	49	72	121
	40,5	59,5	
	28,8	31,3	
Toplam	170	230	400

$\chi^2:0.285$ sd: 1 $p>0.05$

Cinsiyetten bağımsız olarak, evlilik öncesi cinsel ilişki kurulması çoğunlukla risksiz görülmektedir. Kadın ve erkek arasındaki fark ise istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Tablo 67. Yaş ve Çok Farklı Yetiştirme Tarzları

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	17	19	36
	47,2	52,8	
	10,0	8,3	
20-29 yaş	43	90	133
	32,3	67,7	
	25,3	39,1	
30-39 yaş	39	67	106
	36,8	63,2	
	22,9	29,1	
40-49 yaş	28	31	59
	47,5	52,5	
	16,5	13,5	
50 ve yukarı	43	23	66
	65,2	34,9	
	25,3	10,0	
Toplam	170	230	400

$\chi^2:21.820$ sd: 4 $p<0.001$

Yaşı 50'nin altında olan tüm gruplar arasında evlilik öncesi eşlerin birbirleriyle cinsel ilişki kurmaları evlilikler açısından çoğunlukla risksiz görülmektedir. Ancak 50 ve daha ileri yaşta kişiler arasında tam tersi bir değerlendirme söz konusu olmaktadır. Bu grupta riskli görenler 2/3'lük bir orana ulaşmışken risksiz görenler %34,9 oranında kalmıştır. Aradaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Özellikle yaşlılık döneminde bazı kişilerde öteden beri var olan kişilik eğilimlerinde daha keskinleşme söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda daha önceden evlilik öncesi eşlerin birbiriyle cinsel ilişki kurmasını hoş karşılamayan bir kişinin ileri yaşlarda daha da tutucu olması beklenebilir. Oysa gençler doğal özellikleri olan "olaylara daha esnek bakabilme" becerisini bu boyutta da sergileyebilirler.

Tablo 68. Eğitim Düzeyi ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	25 73,5 14,7	9 26,5 3,9	34
İlkokul	79 54,9 46,5	65 45,1 28,3	144
Ortaokul	24 41,4 14,1	34 58,6 14,8	58
Lise	28 25,9 16,5	80 74,1 34,8	108
Üniversite	14 25,0 8,2	42 75,0 18,3	56
Toplam	170	230	400

χ^2 : 41.587 sd: 4 p<0.001

Tabloda görüldüğü gibi, üst eğitim kategorilerine gidildikçe eşlerin evlilik öncesinde birbirleriyle cinsel ilişki kurmalarını evlilik açısından riskli görenlerin oranı belirgin biçimde azalmaktadır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında evlilik öncesi cinsel ilişkiyi riskli görenler büyük çoğunlukta (%7,5) İlkokul mezunlarının yarısından çoğu (%54,9), ortaokul mezunlarının %41,4'ü; buna karşılık lise mezunlarının ancak %25,9'u ve üniversite mezunlarının %25'i bu durumu riskli görmektedir.

Eğitim düzeyi ve evlilik öncesi cinsel ilişkiyi

değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Evlilik öncesi cinsel ilişki ve sosyoekonomik düzey arasındaki bağlantıyı irdelerken de belirtildiği gibi, eğitim tutum değişikliği yaratmada en çarpıcı etkiyi yapmaktadır (Morgan, 1981; Arıkan, 1979). Morgan'a (1981: 376) göre eğitimin tutumlar üzerindeki etkisi eğitim düzeyine bağlı olarak değişmektedir ve hemen hemen tüm araştırmalar üst düzeyde eğitim görmüş kişilerin "daha açık fikirli" olduğunu göstermektedir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar da bu açıdan destekleyici görülmektedir.

Tablo 69. Medeni Durum ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	42 36,8 24,9	72 63,2 31,4	114
Evli	127 44,7 75,2	157 55,3 68,6	284
Toplam	169	229	398

χ^2 : 2.065 sd: 1 p>0.05

Tüm medeni durum kategorilerinde evlilik öncesi cinsel ilişki kurulması çoğunlukla risksiz görülmektedir. Bununla birlikte evli olmayanlarda (bekâr, dul ve boşanmış) evlilik öncesi cinsel ilişkiyi riskli görenler 1/3 oranındayken evliler arasında aynı görüşte olanlar yarıya yakındır. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Tablo 70. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	38	21	59
	64,4	35,3	
	22,4	9,1	
Kent ve Yurtdışı	132	209	341
	38,7	61,3	
	77,7	90,9	
Toplam	170	230	400

χ^2 : 13.591 sd: 1 p<0.001

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirmiş olanların yaklaşık 2/3'ü, buna karşılık kent ve yurtdışında geçirmiş olanların yalnızca %38,7'si evlilik öncesi cinsel ilişkiyi riskli görmektedir.

Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve evlilik öncesi cinsel ilişkiyi değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Kentsel yaşam, özellikle kentte geçirilen sürenin artması, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kadının istihdama etkin katılımı durumunda kadın-erkek rollerine, ilişkilerine ve evlilik öncesi cinsel tercihlere karşı daha esnek olunmasına, daha hoşgörülü yaklaşımların geliştirilmesine neden olabilmektedir.

Özetle, "eşlerin birbirleriyle evlilik öncesi cinsel ilişki kurması" ile sosyoekonomik düzey, yaş, eğitim düzeyi, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Üst sosyoekonomik düzeydeki bireyler diğer grup takilere kıyasla eşlerin evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmasına daha esnek bakabilirler. Bunun önemli bir nedeni-özellikle eğitimin etkisiyle- bu düzeydekiler arasında damgalayıcı tutumların görece- daha az olmasıdır (Bates, 1977). Öte yandan üst SED'de eşlerin evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmasının yaratabileceği bazı sorunlar (istenmeyen hamilelik, aile ve çevre tepkisi, vb.) karşısında -yine büyük ölçüde eğitimin etkisiyle- daha etkili çözüm yolları geliştirilebilir.

Tutumların kemikleşmesinin, bazı kişilik özelliklerinin daha da keskinleşerek ortaya çıkmasının ileri yaşlarda çok daha fazla söz konusu olduğu bilinmektedir. Bu açıdan 50 ve daha ileri yaşta kilerin eşlerin

evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmasına daha olumsuz bakması, dolayısıyla bu durumun evlilikler açısından ciddi bir boşanma riski yaratacağını düşünmesi söz konusu olabilir.

Eğitim düzeyi ise diğer pek çok boyutta olduğu gibi bu boyutta da başlı başına etkili olmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek olanların daha etkili sorun çözme yaklaşımlarına sahip olması, sorun olabilecek durumları net olarak kavraması ve daha sorun oluşmadan önlem alabilme becerileri söz konusu olabilir. Bu durumda eşlerin evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmalarının boşanma riski yaratmayacağına inanabilirler.

Yaşamının büyük kısmını kent ve yurtdışında geçirmiş olanlar, köy ve kasabalara kıyasla kentte -özellikle büyük kentte- sosyal kontrolün de az olduğunun farkındadırlar. Köylerde ise temelde titizlikle sürdürülen kadın-erkek ayırımı, nişanlı çiftler için daha keskinleşmektedir. Yıldırak (1992: 24)'ın araştırmasında köylerde kadınların 2/3'ünün nişanlılarını yalnızca gördükleri; fakat konuşup gezmeye olanak bulamadıkları saptanmıştır.

Dolayısıyla kentte azalan sosyal kontrol, evlenecek tarafların cinsel davranış ve tercihlerinin denetlenmesine çok fırsat vermemektedir. Kentleşme sürecinde katı önyargılar giderek etkisini yitirmektedir. Böyle bir ortamda yaşamlarının önemli kısmını geçirmiş olan bireylerin, eşlerin evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmasını evlilikler açısından daha az "riskli" bulmaları doğaldır.

Genel olarak, eşlerin birbirleriyle evlilik öncesi cinsel ilişki kurması, görüşülenlerin yalnızca %34'ü tarafından riskli bulunmaktadır.

6.5. Eşlerin Eğitim Durumlarının Birbirinden Çok Farklı Olması

Eşlerin eğitim durumlarının birbirinden çok farklı olmasının evliliğin başlangıcında olmasa bile ileri dönemlerinde boşanmalar açısından bir risk oluşturduğu bilinmektedir (Arıkan, 1992). Kuşkusuz eşler arasında başka ortak paydaların güçlü olması halinde yalnızca eşlerin eğitim düzeylerinin farklılığı fazla sorun olmayabilir. Ancak genel olarak bakıldığında eşlerin birbirine hiç değilse yakın eğitim düzeylerinde olması evlilikte iletişimi güçlendirmektedir.

Öte yandan geleneksel değerlerin ağır bastığı top-

lum kesimlerinde yaygın olan görücü usulü evliliklerde eşlerin eğitim durumlarının birbirine yakın olmasının çok dikkate alınmadığı bir gerçektir. Bu tür evliliklerde özellikle erkeğin genel olarak kadından gelir ve eğitim düzeyi açısından “daha üstün” olması tercih edilmektedir. Bu tür tercih, ülkemizin hem kırsal hem de kentsel kesimlerinde hâlâ ön plandadır. Bununla birlikte daha çok büyük kentlerde arkadaşlık ederek gerçekleştirilen evliliklerde eşler arası benzerliklerin, özellikle de eğitim düzeyleri arasında çok derin uçurumlar olmamasının tercih edildiği bilinmektedir. Ülke genelinde Okuryazarlık oranının yükselmesiyle bu yöndeki tercihlerin arttığı gözlenmektedir.

Tablo 71. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	121	98	219
	55,3	44,8	
	45,3	49,3	
Orta	84	71	155
	54,2	45,8	
	31,5	35,7	
Üst	62	30	92
	67,4	32,6	
	23,2	15,1	
Toplam	267	199	466

$\chi^2:4.816$ sd:2 $p>0.05$

Özgüven (1995)'in yaptığı bir araştırmada üniversite öğrencilerinin %63'ünün, seçecekleri eşin eğitim düzeyinin kendilerinininki ile aynı olmasını istedikleri ortaya konmuştur.

Tüm sosyoekonomik düzeylerde, eşlerin çok farklı eğitim düzeylerinin olması çoğunlukla riskli görülmektedir. Alt ve orta SED'dekilerin yarısından çoğu (%55,3; %54,2), üst SED'dekilerinse 2/3'ü eşlerin çok farklı eğitim düzeylerinin olmasının evliliklerde boşanma riski yarattığını düşünmektedir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 72. Cinsiyet ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	192	144	279
	57.14	42.86	
	71.91	72.36	
Erkek	75	55	121
	57.69	42.31	
	28.09	27.64	
Toplam	267	199	466

$\chi^2:0.012$ sd:1 $p>0.05$

Özellikle üst SED’de riskli görenlerin oranı, risksiz görenlerin iki katından çoktur.

Eşlerin çok farklı eğitim düzeylerinin olması açısından kadın ve erkeklerin değerlendirmelerinin birbirine eşit oranlarda olduğu görülmektedir.

Hem kadınların hem de erkeklerin yarıdan çoğunun (%57,1; %57,7) bu durumu evlilikler açısından riskli gördükleri saptanmıştır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 73. Yaş ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi

	Riskli	Risksiz	Toplam
20’den küçük	27 57,5 10,1	20 42,6 10,1	47
20-29 yaş	79 51,3 29,59	75 48,7 97,7	154
30-39 yaş	70 57,4 26,22	52 42,6 26,1	122
40-49 yaş	44 62,9 16,5	26 37,1 13,1	70
50 ve yukarı	47 64,4 17,6	26 35,6 13,1	73
Toplam	267	199	466

$\chi^2:4,648$ sd: 4 $p>0,05$

Özgüven (1995)’in araştırmasında da, eşlerinin eğitim düzeyinin, kendilerinininkinden farklı olmamasını isteyenler her iki cinste de -benzer bir dağılımla- çoğunluktadır.

Her yaş grubunda, eşlerin eğitim düzeylerinin çok farklı olması çoğunlukla riskli görülmektedir.

Yaşı 20’den küçükler arasında riskli görenler %57,5, 20-29 yaşları arasındakilerde %51,3, 30-39 yaş arasındakilerde %57,4’tür. 40-49 yaş grubunda riskli görenlerin oranı daha da yüksektir (%62,9). Elli ve daha ileri yaştakiler arasında aynı görüşte olanlar %64,4 oranındadır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlarla okuryazarlar arasında eşlerin çok farklı eğitim düzeylerinde olmasını riskli görenler %63,9, ilkokul mezunları arasında %67,2 oranındadır.

Ortaokul mezunları arasında ise tersine bir dağılım söz konusudur. Riskli görenler %39,7 oranında iken risksiz görenler %60’lık bir orana ulaşmaktadır.

Lise mezunlarının %54,8’i, üniversite mezunlarının %80’i eşlerin eğitim düzeylerinin çok farklı olmasını riskli görmektedirler. Aradaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 74. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	23 63,9 8,6	13 36,1 6,5	36
İlkokul	99 67,2 37,1	74 42,8 37,2	173
Ortaokul	29 39,7 10,9	44 60,3 22,1	73
Lise	68 54,8 25,5	56 45,2 28,1	124
Üniversite	48 80,0 18,0	12 20,0 6,0	60
Toplam	267	199	466

$\chi^2: 22.797$ sd: 4 $p < 0.001$

Ortaokul mezunları dışında tüm eğitim kategorilerinde eşlerin eğitim düzeylerinin çok farklı olmasının boşanma riski yaratabileceğini düşünenler çoğunluktadır.

Türk Aile Yapısı Araştırması'na göre de hanehalkı reislerinin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının evleneceği kişinin tahsilli olmasını isteyenlerin oranı artmaktadır. Kentlerde bu oran %29'a çıkmaktadır (Atalay vd., 1992: 122).

Ortaokul mezunları arasında diğer grupların tam tersi olan dağılımın nedenlerinin derinlemesine araştırılması yararlı görülmektedir.

Üniversite mezunlarının tamama yakın oranla eşlerin çok farklı eğitim düzeyinde olmasını boşanma açısından riskli görmeleri, risksiz görenlerin de en düşük oranda bu grupta görülmesi şunları düşündürmektedir:

- Ulaşılabilecek en üst eğitim düzeyine ulaşmış olan bireyler, başlı başına eğitimin gerek dünyayı algılayış, gerekse tutum ve davranışlar üzerindeki "biçimlendirici" ve yoğun etkisini kendi örnekleri üzerinde bile

-düşük eğitilmiş ve eğitimsiz gruplara kıyasla- çok daha derinden hissedebilmektedirler. Bu nedenle sözgelimi biri üniversite mezunu diğeri ise yalnızca okuryazar olan iki kişinin evlenmesinin, gelecekte boşanma riskine çok fazla yol açabileceğini düşünebilirler,

- Eğitim düzeyinin yükselmesi, evlenilecek kişide aranan özellikler arasında entelektüel birikimin de yer almasına, dolayısıyla eşe yönelik beklentilerden birinin "güçlü bir entelektüel kapasite" olmasına yol açabilir. Bu tür beklentileri olan iyi eğitilmiş kişilerin de çok farklı eğitimleri olan eşlerin evliliklerinin boşanma riski taşıyabileceğini -daha yüksek oranlarda düşünmeleri doğal sayılabilir.

Bu konunun değerlendirilmesi medeni durum açısından şöyledir: Hem evlilerin hem de evli olmayanların yarısından çoğu, eşlerin farklı eğitim düzeylerinde olmalarını riskli görmektedir.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %57,8'i, kent veya yurt dışında geçirenlerin de yine aynı oranı çok farklı eğitim düzeyini riskli bulmaktadır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 75. Medeni Durum ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	83 61,0 31,2	53 39,0 26,6	136
Evli	183 55,6 68,8	146 44,4 73,4	329
Toplam	266	199	465

$\chi^2: 1.149$ sd: 1 $p>0.05$

Özetle, istatistiksel olarak yalnızca eşlerin eğitim durumlarının birbirinden çok farklı olması ile eğitim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

Tablo 76. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Eğitim Düzeyi

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	41 57,8 15,4	30 42,3 15,1	71
Kent ve Yurtdışı	226 57,2 84,6	169 42,8 84,9	395
Toplam	267	199	466

$\chi^2: 0.007$ sd: 1 $p>0.05$

Eğitim düzeyinin yükselmesi, bireylere yeni fikir- lere açık olma, farklılıklara daha hoşgörüle baka- bilme, ayrımcılık yapmama, kendini aşabilme yön- nünden genel olarak pek çok fırsat verebilmektedir. Kuşkusuz bunda eğitimin niteliği, bireyin bilgileri özümseme çabası ile olaylara yapıcı anlamda eleş- tirel bakabilme becerisi de etkili olmaktadır. Ancak genelde eğitimin bireye kendini geliştirme ve ger- çekleştirme boyutlarında daha fazla şans tanıdığı vurgulanmalıdır.

Buna karşılık eğitim olanaklarından yararlanama- ma ya da çok az yararlanabilme çoğu kez bireyin yukarıda belirtilen boyutlarda daha “şanssız” ol- masına yol açmaktadır. Değişmeye ve yeniliklere açıklık yerine tutuculuğun, farklılıklar karşısında

esneklik ve hoşgörünün yerine katılık ve damgala- yıcılığın eğitim fırsatlarından yararlanamamış olan bireylerde daha belirgin olması beklenebilir.

Yüksek eğitim düzeyindekilerin, eşlerin eğitim düzeylerindeki keskin farklılıklar karşısında, evli- liklerde uyumsuzlukların, boşanma riskinin daha fazla olacağına inanmaları bu açıdan değerlendi- rilebilir. Özellikle düşük eğitimli eşin kendini gelişt- irme yönündeki çabaları yetersiz kaldığında eşler arasındaki düşünsel uçurumun daha da artması beklenebilir.

Eşlerin eğitim durumlarının çok farklı olmasının yarından çok oranla (%53,4) boşanma riskine yol açacağı düşünülmektedir.

6.6. Eşlerin Ekonomik Durumlarının Birbirinden Çok Farklı Olması

Her ne kadar çeşitli araştırmalar daha çok erkeğin ekonomik açıdan kadından daha üstün olmasının evlilik dengesi üzerinde etkili olduğunu ortaya koy-

muşsa da (Levinger, 1970; Lewis ve Spanier, 1979; Kamo, 1993) bu araştırmada eşlerin ekonomik durumlarının birbirinden çok farklı olmasının evlilik dengesi açısından riskli olup olmadığı öğrenilmek istenmiştir. Bu amaçla çeşitli değişkenler (yaş vb.) çerçevesinde bu boyuttaki farklılaşmalar incelenmiştir.

Tablo 77. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Ekonomik Durum

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	88 41,7 48,6	123 58,3 46,2	211
Orta	58 40,0 320,0	87 60,0 32,7	145
Üst	35 38,46 19,34	56 61,5 21,1	91
Toplam	181	266	447

$\chi^2:0.299$ sd: 2 $p>0.05$

Tablo 77, sosyoekonomik düzeyden bağımsız olarak, eşlerin birbirinden çok farklı ekonomik durumlarda olmasının çoğunlukla evlilikler açısından risksiz görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Alt SED'dekilerin %58,3'ü, orta SED'dekilerin %60'ı ve üst SED'dekilerin %61,5'i çok farklı ekonomik durumu risksiz olarak değerlendirmektedir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 78. Cinsiyet ve Çok Farklı Ekonomik Durum

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	130 40,8 71,8	189 59,3 71,1	319
Erkek	51 39,8 28,2	77 60,2 29,0	128
Toplam	181	266	447

$\chi^2:0.031$ sd: 1 $p>0.05$

Tablo 78'de ise cinsiyet ve çok farklı ekonomik duruma ilişkin değerlendirmeler arasındaki bağlantı yer almaktadır.

Eşit dağılım ile hem kadınların hem de erkeklerin çoğunluğu eşlerin çok farklı ekonomik durumlarının

olmasını boşanma açısından riskli görmemektedir (%59.3; %60.2). Khi-kare analizi aradaki farkın anlamlı olmadığını ortaya koymuştur.

Tablo 79'da, tüm yaş grupları arasında eşlerin çok farklı ekonomik durumlarının olması,

Tablo 79. Yaş ve Çok Farklı Ekonomik Durum

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	13 30,2 7,2	30 69,8 11,3	43
20-29 yaş	55 37,4 30,4	92 62,6 34,6	147
30-39 yaş	48 41,7 26,5	67 58,3 25,2	115
40-49 yaş	31 45,6 17,1	37 54,4 13,9	68
50 ve yukarı	34 46,0 18,8	40 54,1 15,0	74
Toplam	181	266	447

$\chi^2:4.177$ sd: 4 $p>0.05$

çoğunlukla risksiz görülmektedir. Yaşı 20'den küçüklerin %69,8'i, 20-29 yaş grubundakilerin %62,6'sı, 30-39 yaş grubundakilerin %58,3'ü, 40-49 yaş grubundakilerin %54,4'ü ile 50 ve daha ilen yaştakilerin %54,1'i durumu risksiz değerlendirmektedir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 80. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Ekonomik Durum

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	15 40,5 8,3	22 59,5 8,3	37
İlkokul	68 41,7 37,6	95 58,3 35,7	163
Ortaokul	33 44,6 18,2	41 55,4 15,4	74
Lise	40 33,9 22,1	78 66,1 29,3	118
Üniversite	25 45,5 13,8	30 54,6 11,3	55
Toplam	181	266	447

$\chi^2: 3.310$ sd: 4 $p>0.05$

Tablo 80'de eğitim düzeyi ve çok farklı ekonomik duruma ilişkin değerlendirmeler arasındaki bağlantı yer almıştır. Tüm eğitim kategorilerinde eşlerin çok farklı ekonomik durumlarda olmaları çoğunlukla risksiz görülmektedir.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların %59,5'i, ilkokul mezunlarının %58,3'ü, ortaokul mezunlarının %55,4'ü, lise mezunlarının %66,1'i, üniversite mezunlarının %54,6'sı bu düşüncededir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 81. Medeni Durum ve Çok Farklı Ekonomik Durum

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	47	81	128
	36,7	63,3	
	26,0	30,7	
Evli	134	183	317
	42,3	57,7	
	74,0	69,3	
Toplam	181	264	445

χ^2 : 1.165 sd: 1 p>0.05

Tablo 81'de görüldüğü gibi tüm medeni durum kategorilerinde eşlerin çok farklı ekonomik durumlarda olması çoğunlukla risksiz görülmektedir. Evli olmayanların %63,3'ü, evlilerin de %57,7'si bu durumu risksiz görmektedir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 82. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Ekonomik Durum

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	25	45	70
	35,7	64,3	
	13,8	16,9	
Kent ve Yurtdışı	156	221	377
	41,4	58,6	
	86,2	83,1	
Toplam	181	266	447

χ^2 : 0.786 sd: 1 p>0.05

Tablo 82'de ise yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %64.3'ünün, kent ve yurt dışında geçirenlerin de %58.6'sının eşlerin çok farklı ekonomik durumlarda olmalarının risksiz olduğunu belirttikleri görülmektedir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Özetlemek gerekirse, istatistiksel olarak eşlerin ekonomik durumlarının birbirinden çok farklı olması ile çeşitli değişkenler (yaş, vb.) arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Genel olarak eşlerin ekonomik durumlarının birbirinden çok farklı olmasının, boşanma riskine ancak %36.2 oranında yol açabileceği düşünülmektedir. Görüşülenlerin yarısından çoğuna göre bu boyuttaki farklılıklar evlilikler açısından riskli değildir. Türk Aile Yapısı Araştırması'ndan alınan sonuçların bu açıdan destekleyici olduğu düşünülebilir. Söz konusu araştırmada, kentlerde yaşayan hanehalkı reislerinin yalnızca %9.7'si çocukların zengin birisiyle evlenmesini istemektedir (Atalay vd., 1992: 122).

6.7. Eşlerin Dini İnançlarının Birbirinden Çok Farklı Olması

Hatırlanacağı gibi, araştırma kapsamındakilerin büyük çoğunluğunun (%73,4) dini inançları güçlüdür. Güçlü dini inançların evlilik ve boşanmaya ilişkin değerlendirmeler üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Türkiye'de dini bağların sağlam olduğu açıktır (DİE, 1992: 111). Çeşitli araştırmalar da halkın dini tercihlerinin güçlü olduğunu ortaya koymuştur (Kongar, 1986: 222; Atalay vd., 1992: 118; GAP, 1992-1993: 338-339).

Tablo 83'te genel olarak bakıldığında tüm sosyoekonomik düzeylerde eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olması çoğunluk tarafından riskli olarak değerlendirilmektedir. Ancak, alt SED'den üst SED'e gidildikçe dini inanç farkını riskli değerlendirenlerin oranı belirgin bir biçimde azalmaktadır.

Tablo 83. Sosyoekonomik Düzey ve Çok Farklı Dini İnanç

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	161	60	221
	72,9	27,2	
	51,3	40,3	
Orta	99	49	148
	66,9	33,1	
	31,5	32,9	
Üst	54	40	94
	57,5	42,6	
	17,2	26,9	
Toplam	314	149	463

$\chi^2:7.256$ sd:2 $p<0.05$

Alt SED'dekilerin büyük çoğunluğu (%72,9), orta SED'dekilerin %66,9'u, buna karşılık üst SED'dekilerin %57,5'i eşlerin çok farklı dini inançları olmasının boşanma riski yaratabileceğini düşünmektedir. Khi-kare analizi, sosyoekonomik düzey ve çok farklı dini inançların olmasını değerlendirme arasındaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 83'te gözlenen dağılım şöyle yorumlanabilir: Alt SED'dekilerin, kentte yaşıyor olsalar da, geleneksel değerlerini büyük ölçüde korudukları ve hala "geleneksel toplum" özelliklerini yansıtan köy ve kasaba ile güçlü bağlarını sürdürdükleri Kongar (1986) tarafından Ankara'nın Altındağ semtinde yapılan bir

araştırma ile saptanmıştır. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından 1992-1993 yılları arasında gerçekleştirilen "GAP Bölgesi'nde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması" (GAP, 1992-1993: 338)'nda da vurgulandığı gibi "geleneksel toplumda en köklü ve yaygın geleneksel kurum ve ideoloji, din ve mezheptir". Geleneksel değerler sisteminin egemen olduğu toplum kesimlerinde dinin güç ve etkinliğinin arttığı da ileri sürülmektedir.

Araştırma kapsamındakilerden alt SED'de olanların evliliklerde eşlerin birbirinden çok farklı dini inançları olmasının boşanma riski yaratabileceğini büyük çoğunlukla vurgulamaları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Tablo 84. Cinsiyet ve Çok Farklı Dini İnanç

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	239	95	334
	71,6	28,4	
	76,1	63,8	
Erkek	75	54	129
	58,1	41,9	
	23,9	36,2	
Toplam	314	149	463

$\chi^2:7.676$ sd:1 $p<0.01$

Tablo 84 ise cinsiyet ve eşlerin çok farklı dini inançları olmasını değerlendirme arasındaki bağlantıyı yansıtmaktadır. Genel olarak hem kadınlar hem de erkekler çok farklı dini inançları riskli bulmaktadırlar.

Kadınların büyük çoğunluğu (%71,6), buna karşılık erkeklerin yarıdan çoğu (%58,1) böyle bir durumu riskli görmektedir. Cinsiyet ve eşlerin çok farklı dini inançları olmasını değerlendirme arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur

Tablo 85. Yaş ve Çok Farklı Dini İnanç

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	39 78,0 12,4	11 22,0 7,4	50
20-29 yaş	90 62,1 28,7	55 37,9 36,9	145
30-39 yaş	87 70,7 27,7	36 29,3 24,2	123
40-49 yaş	45 64,3 14,3	25 35,7 16,8	70
50 ve yukarı	53 70,7 16,9	22 29,3 14,8	75
Toplam	314	149	463

$\chi^2: 5.728$ $sd: 4$ $p > 0.05$

Tablo 85, tüm yaş grupları arasında çok farklı dini inancın risk olduğunu düşünenlerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Yaşı 20'den küçükler ile, 30-39, 50 ve daha İleri yaş

gruplarının büyük çoğunluğu (%78; %70,7; %70,7); 20-29 ve 40-49 yaş gruplarının da yarıdan çoğu (%62,1; %64,3) eşlerin çok farklı dini inançları olmasını evlilikler açısından riskli görmektedir. Yaş grupları arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 86. Medeni Durum ve Çok Farklı Dini İnanç

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	87 64,0 27,8	49 36,0 33,1	136
Evli	226 69,5 72,2	99 30,5 66,9	325
Toplam	313	148	461

$\chi^2: 1.364$ $sd: 1$ $p > 0.05$

Özgüven (1995), 350 üniversite öğrencisinin eş seçme ve evlilik hakkındaki görüşleri üzerinde odaklaşan araştırmasında bizim araştırmamızın sonuçlarını genel olarak destekleyen bazı sonuçlara ulaşmıştır. Özgüven'in araştırmasında, eş seçmede dini inancın %46 çok önemli, %40 kısmen önemli görüldüğü saptanmıştır. Yalnızca %14'lük bir grup eş seçiminde dini inancın önemsiz olduğu görüşündedir. Yine gençlerin %68'i eş olarak seçecekleri kimse ile nikâhsız beraberliği

onaylamamaktadır.

Tablo 86 tüm medeni durum kategorilerinde bu durumu riskli görenlerin yine çoğunlukta olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 87 genel olarak, hangi eğitim düzeyinde olursa olsun, görüşülenlerin çoğunlukla eşlerin çok farklı dini inançları olmasını riskli gördüklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 87. Eğitim Düzeyi ve Çok Farklı Dini İnanç

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	28 73,7 8,9	10 26,3 6,7	38
İlkokul	125 73,5 39,8	45 26,5 30,2	170
Ortaokul	62 82,7 19,8	13 17,3 8,7	75
Lise	68 55,3 21,7	55 44,7 36,9	123
Üniversite	31 54,4 9,9	26 45,6 17,5	57
Toplam	314	149	463

$\chi^2: 24.282$ sd: 4 $p < 0.001$

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların ve ilkokul mezunlarının büyük çoğunluğu (%73,7; %73,5), ortaokul mezunlarının tamama yakını (%82,7), lise ve üniversite mezunlarının ise yandan çoğu (%55,3; %54,4) bu durumu riskli görmektedirler.

Eğitim düzeyi ve çok farklı dini inancı değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Lise ve üniversite mezunları arasında eşlerin çok farklı dini inançları olmasını "risksiz" görenler

-diğer gruplardan belirgin bir farklılıkla- yarıya yakın orandadır (%44,7; %45,6).

Tablo 88'de görüldüğü gibi yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirmiş olanların tamama yakını (%80), kent ve yurt dışında geçirmiş olanların ise %65,7'si eşlerin çok farklı dini inançları olmasını riskli görmektedir. Risksiz görenler ikinci grupta yaklaşık 1/3'lük bir oranı oluşturmaktadır. Aradaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 88. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çok Farklı Dini İnanç

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	56 80.00 17.83	14 20.00 9.40	70
Kent ve Yurtdışı	258 65.65 82.17	135 34.35 90.60	393
Toplam	314	149	463

$\chi^2: 5.607$ sd: 1 $p < 0.05$

Özetle, eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olması ile sosyoekonomik düzey, cinsiyet, eğitim düzeyi, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Genel olarak alt sosyoekonomik düzeydekiler, günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları aşmalarını kolaylaş-

tıracak maddi olanaklardan çoğu kez yoksundurlar. Bu durum onlarda engellenme duygusu, stres, kaygı ve umutsuzluk yaratmaktadır. Çeşitli ruhsal sorunların bu grupta daha fazla çıkması da bu gerçeğin bir başka yönüdür. Yaşanılan sıkıntıları aşamama, haksızlığa uğradığını düşünme alt Sosyoekonomik düzeydeki pek çok insanın dine yönelerek huzur aramasına

“ilahi adalete sığınması”na neden olabilir. Dolayısıyla alt sosyoekonomik düzeydeki bireyler arasında gelenek ve törelerin yanı sıra dini inançların da güçlü olması yadırganmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında, diğer gruplara kıyasla alt sosyoekonomik düzeydekiler arasında eşlerin birbirinden çok farklı dini inançlara sahip olmasının boşanma riski yaratacağı görüşünün güçlü olmasının nedeni daha iyi anlaşılabilir.

Öte yandan kadınlar erkeklerden çok daha fazla (%71,6) bu durumu riskli görmektedirler. “Din, yalnızca bir inanç konusu olmakla kalmayarak, gündelik yaşama ilişkin çeşitli konulardaki tutum ve davranışları belirleyen temel etkenlerden biri olmaktadır”(GAP, 1992-1993: 520). Bu açıdan bakıldığında özellikle kadınların tutum ve davranışlarının dini inanç ve pratikler çerçevesinde biçimlendiği düşünülebilir. Kadının toplumda, ailede saygın bir konuma ulaşmasında ve bu konumu korumasında, kimlik edinebilmesinde dini yönelimlerin, güçlü inançların önemli bir payı olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla eşlerin birbirinden çok farklı dini inançlarının olması, erkeklere kıyasla kadınlar arasında daha yüksek oranda riskli algılanabilir.

Eğitimi olmayanlara ve düşük eğitim düzeydekilere kıyasla yüksek eğitim düzeydekiler arasında eşlerin çok farklı dini inançlara sahip olmasını risksiz görenler daha fazladır. Eğitim, farklılıklara daha hoşgörülü ve saygı ile yaklaşılmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla üst düzeyde eğitim görmüş

olanların, dini inancı, bireyin özel alanında kalması gereken bir durum olarak görmeleri, buna müdahale edilmesinin saygısızlık olacağını düşünmeleri söz konusu olabilir. Eğitim düzeyi yükseldikçe dini inancın ya da inançsızlığın bireyin kendi gerçeği olduğu; bu boyutta zorlamaların zararlı sonuçlar vereceği düşüncesi güçlenebilir. Ancak bu boyutta daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için çok yönlü analizlere ihtiyaç vardır.

Ayrıca kent ve yurt dışında yaşamış olmak farklı düşünce ve inançlarla iç içe olmayı, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle farklılıkları daha hoşgörülle karşılamayı kolaylaştırabilmektedir. Oysa köy ve kasabalar “kapalı toplum” olma özelliği göstermektedir. Bu tür toplumlar değişmeye kapalılığın, yeni fikirlerle, farklı düşüncelere ve inançlara direncin daha güçlü olduğu toplumlardır. Geleneksel değerlere ve dini ideolojiye bağlılık desteklenirken, farklılıklar yoğun sosyal kontrol ile hafifletilmeye ve ya yok edilmeye çalışılmaktadır. Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirmiş olanların tamamı yakınının, çok farklı dini inancı evlilikler açısından riskli görmeleri bu doğrultuda daha iyi anlaşılabilir.

Genel olarak eşlerin birbirinden çok farklı dini inançlarının olması, araştırma kapsamına girenlerin çoğunluğu (%62,8) tarafından riskli görülmektedir. Görüşülenlerin çoğunlukla dini inancının güçlü olduğu hatırlanacak olursa bu değerlendirme daha kolay anlaşılabilir.

Tablo 89. Sosyoekonomik Düzey ve Yaş Farkının Çok Olması

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	79	141	220
	35,9	64,1	
	42,5	51,7	
Orta	74	73	147
	50,3	49,7	
	39,8	26,7	
Üst	33	59	92
	35,9	64,1	
	17,7	21,6	
Toplam	186	273	459

$\chi^2:8.648$

sd: 2

$p<0.05$

6.8. Eşler Arasındaki Yaş Farkının Çok Fazla Olması

Araştırmada eşler arasındaki yaş farkının beş yaştan az olmasını düşünenlerin yarıya yakın oranında (%45,8) olduğu saptanmıştır. Bu başlık altında da araştırma kapsamındakilerin, eşler arasında yaş

farkının çok fazla olmasının evlilikler açısından tehlikeli olup olmadığına ilişkin görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Tablo 89'da görüldüğü gibi alt SED'dekiler arasında eşler arasındaki yaş farkının çok olmasını riskli görenler %35,9, risksiz görenler yaklaşık 2/3 oranındadır. Orta SED'dekilerin yarısı, buna karşılık üst SED'dekilerin yine %35,9'u riskli görmektedir.

Tablo 90. Cinsiyet ve Yaş Farkının Çok Olması

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	127 38,4 68,3	204 61,6 74,7	331
Erkek	59 46,1 31,7	69 53,9 25,3	128
Toplam	186	273	459

$\chi^2:2.286$ sd: 1 $p>0.05$

Tablo 91. Yaş ve Yaş Farkının Çok Olması

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	19 38,8 10,2	30 61,2 11,0	49
20-29 yaş	52 35,4 28,0	95 64,6 34,8	147
30-39 yaş	46 37,7 24,7	76 62,3 27,8	122
40-49 yaş	28 43,1 15,1	37 56,9 13,6	65
50 ve yukarı	41 54,0 22,0	35 46,1 12,8	76
Toplam	186	273	459

$\chi^2:7.940$ sd: 4 $p>0.05$

Tablo 91, elli yaşına kadar tüm yaş gruplarında eşler arasında çok yaş farkı olmasının evliliklerde riskli görülmediğini ortaya koymaktadır.

Yaşı 20'den küçük olanların %61,2'si, 20-29 yaşlarındakilerin %64,6'sı, 30-39 yaşlarındakilerin %62,3'ü,

40-49 yaşlarındakilerin %56,9'u yaş farkının fazlalığını risksiz görmektedirler. Buna karşılık 50 ve daha ileri yaştakiler açısından durum tersine dönmektedir. Bu gruptakilerin yarıdan çoğu (%54) çok yaş farkını riskli görmektedirler. Risksiz görenler %46,1 oranındadır. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Tablo 92. Eğitim Düzeyi ve Yaş Farkının Çok Olması

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	20	17	37
	54,1	46,0	
	10,8	6,2	
İlkokul	65	104	169
	38,5	61,5	
	35,0	38,1	
Ortaokul	29	45	74
	39,2	60,8	
	15,6	16,5	
Lise	48	76	124
	38,7	61,3	
	25,8	27,8	
Üniversite	24	31	55
	43,6	56,4	
	12,9	11,4	
Toplam	186	273	459

χ^2 : 3.554 sd: 4 p>0.05

Tablo 92'de eğitim düzeyi ve yaş farkının çok olması arasındaki bağlantı görülmektedir. Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların %54,1'i yaş farkının fazlalığını riskli görmektedir. Ancak diğer

eğitim kategorilerinde bu durum çoğunlukla risksiz görülmektedir (%61,5; %60,8; %61,3; %56,4). Diğer eğitim gruplarında aradaki fark ise anlamsız bulunmuştur.

Tablo 93. Medeni Durum ve Yaş Farkının Çok Olması

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	47	86	133
	35,3	64,7	
	25,4	31,6	
Evli	138	186	324
	42,6	57,4	
	74,6	68,4	
Toplam	185	272	457

χ^2 : 2.059 sd: 1 p>0.05

Tablo 93'e göre gerek evli olmayanlar gerekse evliler, eşler arasında yaş farkının çok olmasını evlilikler açısından çoğunlukla risksiz görmektedirler (%64,7; %57,4). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Bununla birlikte evli olmayanlar arasında bu durumu risksiz görenlerin oranı evliler arasında aynı değerlendirmeyi yapanlardan yüksektir. Tablo 94'te de yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler ile kent ve yurt dışında

geçirenlerin yarısından çoğunun eşler arasındaki yaş farkının fazlalığını risksiz buldukları görülmektedir (%64,7; %58,6). Khi-kare analizi aradaki farkın anlamsız olduğunu ortaya koymuştur.

Özet olarak, istatistiki açıdan eşlerin yaş farkının çok olması ile yalnızca sosyoekonomik düzey arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Genelde bu durumun boşanma riskine yol açabileceğini düşünenler tüm görüşülenler içinde yalnızca %37,2 oranındadır.

Tablo 94. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Yaş Farkının Çok Olması

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	24	44	68
	35,3	64,7	
	12,9	16,1	
Kent ve Yurtdışı	162	229	391
	41,4	58,6	
	87,1	83,9	
Toplam	186	273	459

$\chi^2: 0.906$ sd: 1 $p > 0.05$

Türkiye’de evliliklerde erkeğin yaşının kadından daha büyük olması yaygın rastlanan bir durumdur. Erkeğin kadından 10 yaş ve daha fazla büyük olduğu durumların kentte %10,1’lik bir oranda olduğu bilinmektedir (DİE, 1996b: 7). Dolayısıyla yaş farkı genelde normal karşılanmaktadır. Bu tür bir değerlendirme araştırma kapsamına girenler arasında da mevcuttur. Çok yaş farkının evlilikleri boşanma riskiyle karşı karşıya bırakacağı görüşü genel kabul görmemektedir.

6.9. Eşlerin Farklı Milletlerden Olması

Eşlerin farklı milletlerden olmasına yönelik tutumlar üzerinde odaklaşan bir araştırmada bir Türk’ün yabancı bir kadınla evlenmesine %70,7 oranında “tarafdar”, %28,8 oranında da karşı olanlar, bir Türk’ün yabancı bir erkekle evlenmesine %54,6 “tarafdar”, %45,4 oranında da karşı çıkmışlardır (AAK, 1991c: 357 [Tütengil, 1978]). Tarafdar olanların çoğunluğuna göre önemli olan eşlerin anlaşmasıdır. Tütengil’in araştırmasının tersine, Atalay ve arkadaşlarının (1992: 118) ülke çapında temsil edici örneklem üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmaya göre,

görüşülenlerin tamamı yakını hem kız hem de erkek çocuklarının farklı milletlerden biriyle evlenmesine tarafdar değildir.

Eyüboğlu (1996)’nun, Türklerle evli çoğu ABD’li ve İngiliz kadınlar üzerinde gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmada da yabancı kadınların %84 oranında çocuklarının bir Türk’le evlenmesine karşı olmadıkları; bir arkadaşlarının Türk’le evlenmesine %67’sinin genel olarak tarafdar oldukları anlaşılmıştır.

Bu araştırmada ise görüşülenlerin yalnızca %28,2’sinin eşlerin farklı milletlerden olmasını riskli, buna karşılık yarısının risksiz bulduğu saptanmıştır.

Tablo 95, her sosyoekonomik düzeyde çoğunlukla, eşlerin farklı milletlerden olmasının risksiz görüldüğünü ortaya koymaktadır. Alt sosyoekonomik düzeydekilerin yarısından çoğu (%59,1), orta SED’dekilerin yaklaşık 2/3’ü, üst SED’dekilerin ise büyük çoğunluğu (%74,2) eşlerin farklı milletlerden olmasını risksiz görmektedir. Sosyoekonomik düzeyde aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 95. Sosyoekonomik Düzey ve Farklı Milliyet

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	72	104	176
	40,9	59,1	
	51,1	40,5	
Orta	46	87	133
	34,6	65,4	
	32,6	33,9	
Üst	23	66	89
	25,8	74,2	
	16,3	25,7	
Toplam	141	257	398

$\chi^2: 5.927$ sd: 2 $p > 0.05$

Bununla birlikte alt SED'e kıyasla üst SED'dekiler arasında risksiz görenlerin oransal çokluğu, daha önce de belirtildiği gibi üst SED'de özellikle yüksek eğitimden geçme fırsatlarının alt SED'dekilere kıyasla çok daha fazla olması nedeniyle farklılıklara karşı açık fikirli olma eğiliminin daha güçlü olabileceğini akla getirmektedir.

Tablo 96'da de cinsiyet ve eşlerin farklı milletlerden olmasını değerlendirme arasındaki bağlantı üzerinde durulmaktadır. Her iki grup içinde de risksiz görenler çoğunluktadır. Kadınlar arasında risksiz görenler %61,6, erkekler arasında ise %71,8 oranındadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 96. Cinsiyet ve Farklı Milliyet

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	108 38,4 76,60	173 61,6 67,3	281
Erkek	33 28,2 23,4	84 71,8 32,7	117
Toplam	141	257	398

$\chi^2:3.778$ sd: 1 $p>0.05$

Tablo 97'ye göre tüm yaş grupları arasında risksiz görenler çoğunluktadır.

Yaş 20'den küçüklerin %57,5'i, 20-29 yaş grubundakilerin %77,7'si, 30-39 yaş grubundakilerin %61,8'i, 40-49 yaş grubundakilerin %60,7'si, 50 ve daha ileri yaştakilerin %50'si, eşlerin farklı milletlerden olmasını risksiz görmektedir. Yaş ve eşlerin farklı milletlerden olmasını değerlendirme arasındaki fark ise 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 97. Yaş ve Farklı Milliyet

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	17 42,5 12,1	23 57,5 9,0	40
20-29 yaş	29 22,3 20,6	101 77,7 39,3	130
30-39 yaş	42 38,2 29,8	68 61,8 26,5	110
40-49 yaş	22 39,3 15,6	34 60,7 13,2	56
50 ve yukarı	31 50,0 22,0	31 50,0 12,1	62
Toplam	141	257	398

$\chi^2:17.141$ sd: 4 $p<0.01$

Diğer yaş gruplarından farklı olarak, bu durumu riskli görenler içinde otuz ve daha ileri yaşta kiler 2/3'lük bir orana ulaşmaktadır (95; %67,4). Aynı yaş grubunda risksiz görenler ise %51,8 oranında kalmıştır. Bu dağılım, Morgan (1981 : 377)'in da vurguladığı gibi, tutuculuk-açık fikirlilik boyutunda görüşülenlerin daha tutucu hale geldiklerini, bu nedenle değişmeye açıklıkta 20'li yaşlarını sürenlerle 20 yaşından

küçüklere kıyasla daha gerilerde olduklarını düşündürmektedir. Morgan'a göre ergenlik döneminde tutumlar şekillenmektedir. Ancak bu tutumlar henüz kuvvetle benimsenmemiş, değişebilen tutumlardır. İlk yetişkinlik döneminde (21 -30 yaşlar arası) tutumlar giderek kristalleşir veya "kemikleşir" (a.g.e: 376). Genellikle otuz yaşından sonra tutumlarda ortaya çıkan tek değişiklik tutuculuğa kayış olmaktadır.

Tablo 98. Eğitim Düzeyi ve Farklı Milliyet

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	15 55,6 10,6	12 44,4 4,7	27
İlkokul	62 44,6 44,0	77 55,4 30,0	139
Ortaokul	24 37,5 17,0	40 62,5 15,6	64
Lise	25 22,3 17,7	87 77,7 33,9	112
Üniversite	15 29,8 17,8	41 73,2 16,0	56
Toplam	141	257	398

χ^2 : 20,257 sd: 4 p<0.001

Tablo 98'de eğitim düzeyi ve eşlerin farklı milletlerden olması arasındaki bağlantıya yer verilmiştir.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında eşlerin farklı milletlerden olmasını risksiz görenler %44,4, ilkokul mezunları arasında %55,4, ortaokul mezunları arasında %62,5, lise mezunları arasında %77,7 ve üniversite mezunları arasında ise %73,2 oranındadır. Eğitim düzeyi ve eşlerin farklı milletten olmasını

değerlendirme arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Lise ve üniversite mezunlarının büyük çoğunluğu, buna karşılık okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların %44,4'ü bu durumu risksiz görmektedir. Bu, eğitim düzeyi yüksek olanların daha önce de vurgulandığı gibi, değişikliklere daha fazla açık olmasından ve farklılıklardan kaynaklanan sorunlarla güçlü mücadele edebilme stratejilerinden kaynaklanabilir.

Tablo 99, evli olmayanlarla evliler arasında çoğunlukla farklı milletlerden olan eşlerin evliliğinin risksiz değerlendirildiğini göstermektedir.

Tablo 99. Medeni Durum ve Farklı Milliyet

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	32	80	112
	28,6	71,4	
	22,9	31,3	
Evli	108	176	284
	38,0	62,0	
	77,1	68,8	
Toplam	140	256	396

$\chi^2: 3.143$ sd: 1 $p>0.05$

Evli olmayanların büyük çoğunluğu (%71,4); buna karşılık evlilerin %62'si bu durumu risksiz görmektedir. Ancak aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 100 ise yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve eşlerin farklı milletlerden olmasını değerlendirme arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır.

Tablo 100. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Farklı Milliyet

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	21	34	55
	38,2	61,8	
	14,9	13,2	
Kent ve Yurtdışı	120	223	343
	35,0	65,0	
	85,1	86,8	
Toplam	141	257	398

$\chi^2: 0.212$ sd: 1 $p>0.05$

Yerleşim yeri neresi olursa olsun, her iki grupta da eşlerin farklı milletlerden olması yarım oranlarla risksiz görülmektedir. Bu iki grup arasında aradaki fark ise anlamsızdır.

Sonuç olarak, eşlerin farklı milletlerden olması ile yalnızca yaş ve eğitim düzeyi arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlıdır. Hem daha genç olanlar hem de daha yüksek eğitim düzeyindekiler eşlerin farklı milletlerden olmasını diğer gruplara kıyasla evlilikler açısından riskli görmemektedirler. Böyle bir dağılım ise daha önceden yaş ve eğitim boyutunda dile getirilen görüşleri bir kez daha akla getirmektedir.

6.10. Eşlerden Birinin Daha Önceden Boşanmış veya Dul Olması

Eşlerin sosyal açıdan benzerliklerinin de evlilik

dengesi açısından önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Eşlerden birinin daha önceden boşanmış veya dul olmasının, evlilik dengesini olumsuz etkileyebileceği, hatta evliliklerde boşanma tehlikesi yaratabileceği düşüncesinden hareketle bu araştırmada söz konusu boyut üzerinde de durulmuştur.

Mc Phce (Arıkan 1992: 177 [1985]), gelişmiş Batılı ülkelerde boşanmış kişilerin yapacağı yeni evliliklerin %45'inin yeniden boşanmayla sonuçlanacağını tahmin edildiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamındaki düşünceleri öğrenilmek istenmiştir.

Tablo 101, eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını, sosyoekonomik düzey açısından değerlendirmeyi göstermektedir.

Tablo 101. Sosyoekonomik Düzey ve Dul/Boşanmış Olma

	Riskli	Risksiz	Toplam
Alt	47	152	199
	23.62	76.38	
	42.34	46.77	
Orta	53	95	148
	35.81	64.19	
	47.75	29.23	
Üst	11	78	89
	12.36	87.64	
	9.91	24.00	
Toplam	111	325	436

$\chi^2:16.760$ sd:2 $p<0.001$

Tablodan da anlaşılacağı gibi, alt SED'dekilerin %76,4'ü, orta SED'dekilerin %64,2'si ve üst SED'dekilerin ise %87,6'si eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasının boşanma riski taşımadığı görüşündedir.

Riskli görenler içinde orta SED'dekiler ilk (%47,8), alt SED'dekiler ikinci (%42,3) sıradadır. Riskli görenlerin yok denecek kadar düşük bir oranı (%10) üst SED'dedir. Sosyoekonomik düzey ve dul/

boşanmış olmayı değerlendirme arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Üst SED'dekiler arasında bu durumu riskli görenlerin diğer gruplardan farklı olarak en düşük oranda olması (%12,4) bu düzeyde -eğitimin de etkisiyle- evliliklerde eşlerin daha önceki medeni durumlarının şimdiki evlilik dengesi açısından önemli bir risk faktörü olarak algılanmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 102. Cinsiyet ve Dul/Boşanmış Olma

	Riskli	Risksiz	Toplam
Kadın	76	234	310
	24.52	75.48	
	68.47	72.00	
Erkek	35	91	126
	27.78	72.22	
	31.53	28.00	
Toplam	111	325	436

$\chi^2:0.502$ sd:1 $p>0.05$

Tablo 102 eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını, cinsiyet açısından değerlendirilmesi göstermektedir.

Tablo 102'de hem kadınların hem de erkeklerin büyük çoğunluğunun (%75,5; %72,2) eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını risksiz değerlendirdikleri görülmektedir. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 103, eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını, yaş grupları açısından değerlendirilmesi göstermektedir.

Tüm yaş grupları içinde hemen hemen eşit bir dağılımla ve büyük çoğunlukla eşlerden birinin daha önceden dul veya boşanmış olmasının evlilikler açısından risksiz değerlendirildiğini gözükmektedir.

Tablo 103. Yaş ve Dul/Boşanmış Olma

	Riskli	Risksiz	Toplam
20'den küçük	11 26,9 9,9	30 73,2 9,2	41
20-29 yaş	38 26,8 34,2	104 73,2 32,0	142
30-39 yaş	25 21,7 22,5	90 78,3 27,7	115
40-49 yaş	17 26,6 15,3	47 73,4 14,5	64
50 ve yukarı	20 27,0 18,0	54 73,0 16,6	74
Toplam	111	325	436

$\chi^2: 1.143$ $sd: 4$ $p > 0.05$

Yaşı 20'den küçüklerin ve 20-29 yaş grubundakilerin %73,2'si, 30-39 yaş grubundakilerin %78,3'ü, 40-49 yaş grubundakilerin %73,4'ü, 50 ve daha ileri yaştakilerin %73'ü bu durumu risksiz görmektedir. Khi-kare analizi aradaki farkın istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 104'te tüm eğitim kategorilerinde genel olarak dul veya boşanmış olma risksiz görülmektedir.

Ancak, okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların %60'ı, ilkökul ve ortaokul mezunlarının büyük çoğunluğu (%71,6; %70), buna karşılık lise ve

Tablo 104. Eğitim Düzeyi ve Dul/Boşanmış Olma

	Riskli	Risksiz	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	14 40,0 12,6	21 60,0 6,5	35
İlkokul	46 28,4 41,4	116 71,6 35,7	162
Ortaokul	21 30,0 18,9	49 70,0 15,1	70
Lise	19 17,1 17,1	92 82,9 28,3	111
Üniversite	11 19,0 9,9	47 81,0 14,5	58
Toplam	111	325	436

$\chi^2: 10.755$ $sd: 4$ $p < 0.05$

üniversite mezunlarının tamamına yakını (%82,9; %81) eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını evlilikler açısından risksiz görmektedir.

Eğitim düzeyi ile eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını değerlendirme arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Görüldüğü gibi, eğitim düzeyi yüksek olanların ta-

mama yakını dul veya boşanmış olmayı evlilikler açısından risksiz görmektedir. Bu sonuç da eğitim faktörünün daha önceki ilişkisel analizlerde vurgulandığı gibi, farklılıklara, değişikliklere açık olmada etkili olduğu görüşünü destekleyici niteliktedir.

Tablo 105, eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını, medeni durum açısından değerlendirilmesi göstermektedir.

Tablo 105. Medeni Durum ve Dul/Boşanmış Olma

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	26	97	123
	21,1	78,9	
	23,4	29,9	
Evli	85	227	312
	27,2	72,8	
	76,6	70,1	
Toplam	111	324	435

χ^2 : 1.730 sd: 1 p>0.05

Tablo 105, gerek evli olmayanlar gerekse evliler arasında dul veya boşanmış olmayı risksiz görenlerin büyük çoğunlukta olduğunu göstermektedir (%78,9; %72,8). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 106 eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer açısından değerlendirilmesi göstermektedir.

Tablo 106. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Dul/Boşanmış Olma

	Riskli	Risksiz	Toplam
Köy ve Kasaba	22	44	66
	33.33	66.67	
	19.82	13.54	
Kent ve Yurtdışı	89	281	370
	24.05	75.95	
	80.18	86.46	
Toplam	111	325	436

χ^2 : 2.541 sd: 1 p>0.05

Tablo 106 ise yaşamlarının büyük bölümünü köy ve kasabada geçirenlerle kent ve yurt dışında geçirenlerin, eşlerden birinin dul veya boşanmış olmasını çoğunlukla evlilikler açısından risksiz gördüklerini ortaya koymaktadır (%66,7; %76). Yaşamını geçirdiği yere göre verilen cevaplar arasındaki fark ise

istatistiksel olarak anlamsızdır.

Bununla birlikte, yaşamlarının büyük bir bölümünü kent veya yurt dışında geçirmiş olanların 9.28 puanlık bir farkla, bu durumu birinci gruptakilerden daha fazla risksiz gördükleri gözlenmektedir.

Özetle, istatistiksel olarak eşlerden birinin daha önceden boşanmış veya dul olması ile sosyoekonomik düzey ve eğitim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

Araştırma kapsamındaki arasında en düşük oran %22,2 ile eşlerden birinin daha önceden boşanmış veya dul olmasının riskli görülmesine ilişkindir.

Toplumumuzda özellikle dul veya boşanmış erkeğin evlendirilmesi yönündeki çabaların çok yaygın olduğu bir gerçektir. Bunda erkeğin “kendisine bakamayacağı”, “işinde daha verimli olabilmesi için düzenli bir aile ve evlilik hayatı olması gerektiği” gibi inanışların da payı vardır.

Kadın açısından bakıldığında ise kuşkusuz çevre boşanmış veya dul erkekte olduğu gibi, kadını “yeniden evlendirmek” için çok çaba harcamamaktadır. Ancak özellikle boşanmış genç kadınların yeniden evlendirilmesinin daha uygun olacağı yönünde bir eğilimden söz edilebilir. Ülkemizde bu yöndeki çabaların temelinde, hem kadının hem de erkeğin yeniden evlenmek suretiyle toplumda bir tür “mağduriyet”-ten kurtarılması arzusunun olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla bu boyutta halkın “koruyucu-kollayıcı” tutumlarının öne çıktığı ileri sürülebilir. Araştırma kapsamındaki boşanmış veya dul biriyle evlenmenin boşanma riski yaratacağını düşünmemelerinin temelinde böyle bir değerlendirme bulunabilir.

Genel olarak bakıldığında, evliliklerde boşanma tehlikesi yaratan durumlar arasında –khi kare analizine göre- bazı sonuçlar anlamlı bulunmuştur. Bunlar şöyle özetlenebilir:

- Eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmelerini değerlendirme ile SED arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşlarda evlenmesini “riskli” bulanlar alt SED’de en düşük, orta SED’de ise en yüksek orandadır.

- Eşlerin evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmalarını değerlendirme ile SED arasındaki fark khi-kare analizine göre 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi “riskli” bulanlar alt SED’de en yüksek, üst SED’de en düşük orandadır.

- Eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olmasını değerlendirme ile SED arasındaki fark khi-kare analizine göre 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Dini inanç farklılığını “riskli” bulanlar, alt SED’de en yüksek, üst SED’de en düşük orandadır.

- Eşler arasında yaş farkının çok olmasını değerlendirme ile SED arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Çok yaş farklılığını “riskli” bulanlar, alt SED’de en yüksek, üst SED’de en düşük orandadır.

- Eşlerden birinin daha önceden dul veya boşanmış olmasını değerlendirme ile SED arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Bu durumu evlilikler açısından “riskli” bulanlar, en yüksek orta SED’dekiler, en düşük ise üst SED’dekiler arasındadır.

- Aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesini değerlendirme ile eğitim düzeyi arasındaki fark khi-kare analizine göre 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Aile büyükleri istememesine rağmen evlenilmesini “riskli” bulanlar, en yüksek oranda okuryazar olanlarla yalnızca okuryazarlar arasında, en düşük oranda ise üniversite mezunları arasındadır.

- Çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmeyi değerlendirme ile eğitim düzeyi arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Üniversite mezunları arasında, eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşlarda evlenmelerini “riskli” bulanlar en yüksek orana ulaşmaktadır. En düşük oranda ise ortaokul mezunları arasındadır.

- Evlilik öncesinde eşlerin birbirleriyle cinsel ilişki kurmalarını değerlendirme ile eğitim düzeyi arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi “risksiz” bulanlar, üniversite mezunları arasında en yüksek, okuyazar olmayanlarla yalnızca okuyazarlar arasında en düşük oranlardadır.

- Eşlerin eğitim düzeylerinin birbirinden çok farklı olmasını değerlendirme ile eğitim düzeyi arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Eşlerin eğitim düzeylerinin çok farklı olmasını “riskli” bulanlar, üniversite mezunları arasında en yüksek orana ulaşmaktadır. Ortaokul mezunları arasında ise en düşük orandadır.

- Eşlerin çok farklı dini inançları olmasını değerlendirme ile eğitim düzeyi arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olmasını “riskli” bulanlar en yüksek ortaokul, en düşük üniversite mezunları arasındadır.

- Eşlerin farklı milletlerden olmasını değerlendirme ile eğitim düzeyi arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Eşlerin farklı milletlerden olmasını “riskli” bulanlar, okuyazar olmayanlarla yalnızca okuyazarlar arasında en yüksek, lise mezunları arasında ise en düşük oranlardadır.

- Eşlerden birinin daha önceden dul veya boşanmış olmasını “riskli” bulanlar, en yüksek oranda okuyazar olmayanlarla yalnızca okuyazarlar arasında, en düşük oranda ise lise mezunları arasındadır.

- Eşlerin dini inançlarının farklılığını değerlendirme ile cinsiyet arasındaki fark 0.01 düzeyinde

anamlı bulunmuştur.

Bu durumu “riskli” bulanlar, kadınlar arasında erkeklerden daha yüksek orandadır.

- Eşlerin birbirinden çok farklı dini inançları olmasını değerlendirme ile yaşamın büyük kısmının geçtiği yer arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Eşlerin dini inançlarının farklılığını riskli bulanlar, yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler arasında kent ve yurt dışında geçirenlere kıyasla daha yüksek orandadır.

- Eşlerin evlilik öncesi birbirleriyle cinsel ilişki kurmasını değerlendirme ile yaşamın büyük kısmının geçtiği yer arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi riskli bulanlar, yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler arasında kent ve yurtdışında geçirenlere kıyasla daha yüksek orandadır.

- Eşlerin farklı milletlerden olmasını değerlendirme ile yaş arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Bu durumu riskli görenler, 30 ve daha ileri yaşta kişiler arasında yaşı 30’un altındakilere kıyasla daha fazladır.

- Evlilik öncesi eşlerin birbirleriyle cinsel ilişki kurmasını değerlendirme ile yaş arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi riskli görenler, 50 ve daha ileri yaşta kişiler arasında yaşı 50’nin altındakilere kıyasla daha fazladır.

BOŞANMAYA İLİŞKİN TUTUMLAR

Boşanmaya İlişkin Tutumlar

Bu bölümde boşanmaya ilişkin tutumlar, “Boşanmaya İlişkin Tutum Ölçeği” çerçevesinde araştırılmaktadır. Söz konusu ölçeğin geçerlilik-güvenirlik çalışmaları halen sürdürülmektedir. Bu çalışmada, ölçekten elde edilen puanlar değil de görüşülenlerin belirtilen bazı maddelere katılıp katılmadıklarına ilişkin yüzde dağılımları üzerinden yorumlar yapılmıştır. Yüzde dağılımlarının yanı sıra çeşitli değişkenler açısından khi-kare analizleri de gerçekleştirilmiştir. Ancak tablo sayısının çok fazla olacağı endişesiyle yalnızca anlamlı çıkan khi-kare sonuçları tablolastırılmıştır.

Öncelikle, Boşanmaya İlişkin Tutum Ölçeği hakkında kısaca bilgi verilmesi yararlı olacaktır. Boşanmaya İlişkin Tutum Ölçeği, Thurstone’un editörlüğünde Ellickson tarafından hazırlanmıştır. Ölçeği yanıtlayacak olanlardan “katılıyorum” - “katılmıyorum” şeklinde iki boyutta görüş belirtmeleri istenmektedir. Görüş belirtme, ilgili kolona işaret (X) koyma şeklinde olmaktadır. Puanlama, “katılıyorum” şeklinde işaretlenmiş olan maddelerin ölçek değerlerinin ortalamasına dayalıdır. Yüksek puan boşanmayı onaylayan tutumu göstermektedir. Test-retest güvenilirliği .86 olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 107. Boşanmaya İlişkin Tutumlar

	Katılıyor		Katılmıyor		Yanıtsız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	
Boşanma, ancak evliliği kurtarmaya yönelik tüm çabalar başarısız olduktan sonra onaylanabilir	462	92,4	30	6,0	8	1,6	500
Mevcut boşanma koşulları, görüldüğü kadar onur kırıcı, utandırıcı değildir	323	64,6	167	33,4	10	2,0	500
Evlilik, duyguların karşılıklı olmasına dayalı ise boşanmayı sağlamak kolay olmalıdır	389	77,8	100	20,0	11	2,2	500
Boşanma ahlâki standartları düşürür	177	35,4	314	62,8	9	1,8	500
Boşanma, utanç vericidir	106	21,2	389	77,8	5	1,0	500
Boşanma, evlilikteki hataları gidermek için istenen bir şeydir.	195	39,0	291	58,2	14	2,8	500
Boşanma, istendiğinde kabul edilmelidir	330	66,0	162	32,4	8	1,6	500
Bir boşanma, tarafların isteklerine bağlı olarak haklı görülebilir veya görülemez	438	87,6	53	10,6	9	1,8	500
Bir kişinin istediği sıklıkta evlenme ve boşanma hakkı olmalıdır	149	29,8	347	69,4	4	0,8	500
Boşanma hiçbir zaman haklı görülemez	122	24,4	370	74,0	8	1,6	500
Kolay boşanma, daha anlayışlı olunabilecek bir evliliğe yol açar	232	46,4	247	49,4	21	4,2	500
Boşanma, toplumu dengede tutmak için teşvik edilmemelidir	378	75,6	111	22,2	11	2,2	500
Boşanmanın zararları, onun yararlarını görmemizi engellememelidir	401	80,2	89	17,8	10	2,0	500
Evlilik, kurulabildiği kadar kolay bozulmalıdır	80	16,0	414	82,8	6	1,2	500
Boşanma sorununa en iyi çözüm boşanmayı hiçbir zaman kabul etmemektedir	102	20,4	386	77,2	12	2,4	500
Kolay boşanma, çok eşliliğe eşittir	157	31,4	331	66,2	12	2,4	500
Boşanmaya ancak tüm tarafların hakları garantiye alındığında izin verilmelidir	458	91,6	33	6,6	9	1,8	500
Boşanma, teşvik edilmemelidir; ancak yasaklanmamalıdır da	468	93,6	26	5,2	6	1,2	500
Her boşanmanın kesinleşmesinden önce uzun ve dikkatli bir soruşturma yapılmalıdır	457	91,4	97	7,4	6	1,2	560
Evlilikte süreklilik toplumsal denge için gerekli değildir	128	25,6	362	72,4	10	2,0	500

7. Boşanmaya İlişkin Tutumlar

Tablo 107’de görüldüğü gibi, görüşülenlerin tamamı yakını:

- Boşanmanın teşvik edilmemesine; ancak yasaklanmamasına (%93,6),
- Boşanmanın ancak evliliği kurtarmaya yönelik tüm çabalar başarısız olduktan sonra onaylanmasına (%92,4),
- Boşanmaya ancak tüm tarafların hakları garantiye alındığında izin verilmesine (%91,6),
- Her boşanmanın kesinleşmesinden önce uzun ve dikkatli bir soruşturma yapılmasına (%91,4),
- Bir boşanmanın, tarafların isteklerine bağlı olarak haklı veya haksız görülebileceğine (%87,6),
- Boşanmanın zararlarının, onun yararlarını görmemizi engellememesi gerektiğine (%80,2) katılmaktadır.

Benzer şekilde, görüşülenlerin büyük çoğunluğu evlilik, duyguların karşılıklı olmasına dayalı ise boşanmayı sağlamanın da kolay olması gerektiğine (%77,8), boşanmanın toplumu dengede tutmak için teşvik edilmemesine (%75,6) katılmaktadır.

Ayrıca, yine görüşülenlerin yarıdan çoğu boşanmanın istendiğinde kabul edilmesine (%66), mevcut boşanma koşullarının görüldüğü kadar onur kınıcı ve utandırıcı olmadığına (%64,6) katılmaktadır. Buna karşılık araştırma kapsamındakilerin tamama yakın oranda evliliğin, kurulabildiği kadar kolay bozulmasına (%82,8) katılmadıkları saptanmıştır.

Görüşülenlerin büyük çoğunluğu boşanmanın utanç verici olduğuna (%77,8), boşanma sorununa en iyi çözümün boşanmayı hiçbir zaman kabul etmemek olduğu görüşüne (%77,2), boşanmanın hiçbir zaman haklı görülemeyeceği görüşüne (%74), evlilikte sürekliliğin toplumsal denge için gerekli olmadığı görüşüne (%72,4), bir kişinin istediği sıklıkta evlenme ve boşanma hakkı olduğu görüşüne (%69,4) katılmamaktadır.

Yarıdan çok orandaki kişi de kolay boşanmanın çok eşliliğe eşit olduğu görüşüne (%66,2), boşanmanın ahlaki standartları düşürdüğü görüşüne (%62,8), boşanmanın evlilikteki hataları gidermek için isenen bir şey olduğu görüşüne (%58,2) katılmamaktadır.

Dağılım, görüşülenler arasında boşanmanın dikkatli bir araştırma ve incelemenin ardından, evliliği kurtarabilmek için başka bir çözüm kalmadığında boşanmaya taraftar olma eğiliminin güçlü olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda, boşanma ancak zorunlu kalındığında başvurulabilecek, ancak toplumun dengesini, sağlığını korumak açısından da desteklenmemesi gereken bir çözüm yoludur.

Görüşülenler ağırlıklı olarak, boşanmanın, “ahlâksızlık”, “utanç” gibi nitelendirmelerle damgalanmaması gerektiğini düşünmektedir.

Araştırma, ülkemizin kentsel kesimlerinde boşanmanın bir sorun olmakla birlikte gerektiğinde başvurulabilecek, damgalanmaması gereken bir durum olduğuna; buna karşılık “denetimsiz”

birakılmamasının toplum sağlığı ve dengesi açısından yararlı olacağı görüşünün ağır bastığını akla getirmektedir. “Büyük kent” örneğinde boşanmaya yönelik olumsuz tutumların ön planda olmadığı ileri sürülebilir.

Boşanmaya ilişkin tutumları daha iyi irdeleyebilmek için SED, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer açısından khi-kare analizine başvurulmuştur. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, sonuçları anlamlı bulunan tablolara yer verilecektir.

7.1. “Boşanma, Ancak Evliliği Kurtarmaya Yönelik Tüm Çabalar Başarısız Olduktan Sonra Onaylanabilir” Görüşüne Katılım

Bu görüşe katılma ve çeşitli değişkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koymaya yönelik khi-kare analizleri arasında yalnızca Sosyoekonomik düzeyle bağlantılı olan anlamlı bulunmuştur.

Bu görüşe katılanlar hem kadınlar hem de erkekler arasında tamama yakın oranlardadır. (Kadın: 332, %92,7; Erkek: 130, %97,0)

- Tüm yaş grupları arasında tamama yakın oranlardadır.

20: 53; %96,3

20-29: 153; %95,0

30-39: 120; %92,3

40-49: 66; %92,9

50+: 70; %93,3

Gerek evli olmayanlar (139; %93,2) gerekse evliler arasında (321, %94,1) tamama yakın oranlardadır.

Evlilik süreleri 6 yıldan az olanlarla (62; %95,3), 6-10 yıllık evliler (70; %93,3) ve 11 yıl ve daha uzun süredir evli olanlar (191; %94,0) arasında tamama yakın oranlardadır.

Tüm eğitim kategorilerinde tamama yakın oranlardadır. Okuryazar değil ve yalnızca okuryazarlarda (35); %85,3 ilkökul seviyesinde (171) %95, ortaokul seviyesinde (74) %93,6, lise seviyesinde (122) %93,8 ve üniversite seviyesinde (60) %96,7'tir.

- Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasaba ile kent ve yurtdışında geçirmiş olanlar arasında tamama yakın oranlardadır. Köy ve kasabada (74) bu oran %94,8'dir. Kent ve yurtdışında (388) bu oran %93,7'dir.

Bu görüşe katılanların hemen hemen yarısı (%47,8) alt SED'dendir. Buna karşılık sosyoekonomik düzey yükseldikçe katılanların oranı görece azalmaktadır. Katılanların %33,3'ü orta, yalnızca %18,8'i ise üst SED'dendir. Aradaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 108. Sosyoekonomik Düzey ve "Boşanma, Ancak Evliliği Kurtarmaya Yönelik Tüm Çabalar Başarısız Olduktan Sonra Onaylanabilir" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	221	13	234
	94,4	5,6	
	47,8	43,3	
Orta	154	6	160
	96,3	3,75	
	33,3	20,0	
Üst	87	11	98
	88,8	11,2	
	18,8	36,7	
Toplam	462	30	492

$\chi^2:6.159$ sd: 2 $p<0.05$

- Görücü usulü isteyerek evlenenlerle (178; %93,1), arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenler (111; %94,0) arasında tamama yakın orandadır. Görücü usulü ancak istemeyerek evlenenler arasında %100 oranındadır (s: 35).

7.2. "Mevcut Boşanma Koşulları Görüldüğü Kadar Onur Kırıcı, Utandırıcı Olmadığı Görüşüne Katılım"

- Alt SED'dekilerin yaklaşık 2/3'ü(154; %65,2),
- Orta SED'dekilerin büyük çoğunluğu (111; %70,7),
- Üst SED'dekilerin yarından çoğu (58; %59,8) mevcut boşanma koşullarının görüldüğü kadar onur kırıcı, utandırıcı olmadığı görüşüne katılmaktadır.

SED ve bu görüşe katılma arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Ancak orta SED'dekiler arasında katılım oranı en yüksek, üst SED'dekiler arasında en düşüktür.

Hem kadınlar hem de erkekler arasında bu görüşe

katılanlar 2/3'lük oranlardadır. Kadın ve erkek arasındaki fark anlamsızdır. (Kadın: 231, %65,0; Erkek: 92, %68,5).

Tüm yaş grupları arasında bu görüşe katılanlar çoğunluktadır. Yaş grupları arasındaki fark ise anlamsızdır.

20: 36; %66,6
20-29: 110, %67,4
30-39: 83, %64,3
40-49: 48, %69,5
50+: 46; %61,3

Tüm eğitim kategorileri arasında bu görüşe katılanlar çoğunluktadır. Ancak katılım oranı okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında en düşük, üniversite mezunları arasında en yüksektir. Aradaki fark ise anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlar ve yalnızca okuryazarlar:
24; %58,5
İlkokul: 116; %65,1
Ortaokul: 50; %63,2

Lise: 89; %68,4
 Üniversite: 44; %70,9

Evli olmayanlarla evliler arasında bu görüşe katılanlar çoğunluktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evli olmayan: 94; %63,0
 Evli: 228; %67,2

Bu görüşe katıldığını belirtenler, en fazla arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenler arasında olup 2/3'lik bir orana ulaşmaktadır (81; %68,6). İkinci sırada görücü usulü isteyerek evlenenler yer almaktadır (128; %67,7). Bunu en düşük oranla görücü usulü istemeyerek evlenenler izlemektedir (20; %57,1). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tüm gruplar arasında, bu görüşe katılanlar çoğunluktadır. 6-10 yıllık evlilikleri olanlar arasında

katılım oranı en yüksektir (53; %69,7). Bunu 11 yıl ve daha uzun zamandır evli olanlarla (134; %67,3) ve 6 yıldan az zamandır evli olanlar izlemektedir (41; %62,1). Aradaki fark anlamsızdır.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %63,6'sı, kent ve yurt dışında geçirenlerin %66,3'ü bu görüşe katılmaktadır. Khi-kare analizi aradaki farkın istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ortaya koymuştur.

7.3. “Evlilik Duyguların Karşılıklı Olmasına Dayalı İse Boşanmayı Sağlamak Kolay Olmalıdır” Görüşüne Katılım

Alt SED'dekilerin %82,0'ı, orta SED'dekilerin %76,4'ü, üst SED'dekilerin %78,5'i “evlilik duyguların karşılıklı olmasına dayalı ise boşanmayı sağlamak kolay olmalıdır” görüşüne katılmaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 109. Yaş ve “Evlilik Duyguların Karşılıklı Olmasına Dayalı İse Boşanmayı Sağlamak Kolay Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	47	6	53
	88,7	11,2	
	12,1	6,00	
20-29 yaş	134	28	162
	82,7	17,2	
	34,5	28,0	
30-39 yaş	103	27	130
	79,2	20,8	
	26,5	27,0	
40-49 yaş	57	12	69
	82,6	17,4	
	14,7	12,0	
50 ve yukarı	48	27	75
	64,0	36,0	
	12,3	27,0	
Toplam	389	100	489

$\chi^2:15.266$ sd: 4 p<0.01

Kadınların %79,1'i, erkeklerin %80,6'sı bu görüşe katılmaktadır. Cinsiyet ve bu görüşe katılma arasındaki fark anlamsızdır.

Tüm yaş gruplarında bu görüşe katılanlar ağırlık taşımaktadır. Bununla birlikte yaşı 20'den küçüklerin %88,7'si, yirmili yaşlarındakilerin %82,7'si, otuzlu yaşlarındakilerin %79,2'si, kırklı yaşlarındakilerin %82,6'sı, buna karşılık 50 ve daha ileri yaşta kilerin yalnızca %64'ü bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

50 ve daha ileri yaşta kişiler arasında boşanmanın kolaylaşmasına katılmayanların %36 gibi görece yüksek bir oranda oluşu, bu yaşta bireylerin geleneksel değerleri daha savunucu olduklarını, tutucu eğilimlerinin daha belirgin olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 110. Eğitim Düzeyi ve “Evlilik, Duyguların Karşılıklı Olmasına Dayalı İse Boşanmayı Sağlamak Kolay Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	23	18	41
	56,1	43,9	
	5,9	18,0	
İlkokul	136	41	177
	76,8	23,2	
	35,0	41,0	
Ortaokul	65	14	79
	82,2	17,7	
	16,7	14,0	
Lise	110	19	129
	85,3	14,7	
	28,3	19,0	
Üniversite	55	8	63
	87,3	12,7	
	14,1	8,0	
Toplam	389	100	489

χ^2 : 19.948 sd: 4 pp<0.001

Okuryazar olmayanlar ile okuryazarların yalnızca %56,1'i, ilkököl mezunlarının büyük çoğunluğu (%76,8), ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının ise tamama yakını, evliliğin duyguların karışıklı olmasına bağlı olduğu durumlarda boşanmanın kolaylaştırılmasından yanadır (%82,3; %85,3; %87,3).

Evliliğin duyguların karışıklı olmasına bağlı olduğu durumlarda boşanmanın kolaylaştırılmasına katılanlar, okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında en düşük, üniversite mezunları arasında ise en yüksektir. Eğitim düzeyi ile boşanmanın kolaylaştırılması görüşüne katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Dağılım, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin evlilik ilişkisinde duyguların karşılıklı olması gerektiğini, bu nedenle taraflardan biri eşine karşı artık olumlu duygular taşıyorsa o evliliği sürdürmenin de anlamsız olacağını daha fazla savunma eğilimi geliştirebileceklerini akla getirmektedir.

Eşlerden birinin olumsuz duygularla dolu olarak o evliliği sürdürmeye çabalamasının evlilik ilişkisine

patolojik bir görünüm kazandırması kaçınılmazdır.

Olumsuz duygular tüm çabalara karşın aşılıyorsa patolojik bir evlilik ilişkisini sürdürmeme görüşü eğitim düzeyi yükseldikçe daha doğal görülmektedir.

Öte yandan eğitim düzeyinin yükselmesiyle “bağımlılık” değil ama “bağlılık” duygularının daha güçlenebildiği, tarafların eğitim düzeylerinin yükselmesine paralel olarak maddi ve manevi anlamda kendine yeterlilik kapasitelerinin de arttığı, “zorunluluk” (ekonomik, vb) nedeniyle duygusal olarak biten bir evliliği sürdürmek için kendilerini yükümlü hissetmedikleri de ileri sürülebilir.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %63,2'si; buna karşılık kent ve yurtdışında geçirenlerin tamama yakını (%82,6) boşanmanın kolaylaşmasından yanadır. Khi-kare analizi aradaki farkın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Köy ve kasabalarda hala en güçlü toplumsal normlardan biri evliliklerin -ne olursa olsun-

Tablo 111. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Evlilik, duyguların karşılıklı olmasına dayalı ise boşanmayı sağlamak kolay olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	48 63.16 12.34	28 36.84 28.00	41
Kent ve yurtdışı	341 82.57 87.66	72 17.43 72.00	177
Toplam	389	100	489

$\chi^2: 14.863$ sd: 1 $p < 0.001$

sürmesidir. Dinin ve geleneklerin de etkisiyle ülkemizde çok sağlam olduğu bilinen evlilik bağının, boşanma ile ortadan kalkması bu kesimlerde genel kabul görmemektedir. Araştırma sonuçları da bu gerçeği desteklemektedir.

Kent ve yurt dışında yaşamlarının büyük kısmını geçirmiş olanlar ise özellikle büyük kent yaşamının sağladığı en büyük fırsatlardan olan eğitimden ve kitle iletişim araçlarından daha kolaylıkla yararlanabilmektedirler. Bu fırsatlardan yararlanabilme seviyesi, tutucu kalıplardan sıyrılabilmeyi de kolaylaştırmaktadır. Kadının ücretli olarak istihdama katılımı gibi faktörler de tüm çabalara rağmen yürümeyen evlilikler karşısında boşanmanın bir alternatif olarak düşünülebilmesinde etkilidir.

Genel olarak, hem evli olmayanlar hem de evliler boşanmanın kolaylaştırılmasından yanadır. Bununla birlikte evli olmayanların tamamı yakını (122; %82,9) bu görüşü savunurken evliler arasında aynı görüşte olanlar daha düşük orandadır (265; %77,9). Khi-kare analizi, medeni durum ile boşanmanın kolaylaştırılmasına katılım arasındaki farkın anlamsız olduğunu ortaya koymuştur.

Evlilik biçimi ne olursa olsun görüşülenler arasında boşanmanın kolaylaştırılmasından yana olanlar ağır basmaktadır.

Ancak görücü usulü “istemeyerek” evlenenler arasında boşanmanın kolaylaştırılmasını savunanlar en yüksek orandadır (28; %82,3).

Arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin tamamı yakını (96; %80,6), görücü usulü isteyerek

evlenenlerin büyük çoğunluğu (143; %75,2) boşanmanın kolaylaştırılmasından yanadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Yine, evlilik süresinden bağımsız olarak, görüşülenler arasında boşanmanın kolaylaştırılmasına katılanlar çoğunluktadır.

Evlilik süresi 6 yıldan az olanlarla (54; %81,8) 6-10 yıllık evlilerin (62; %81,5) tamamı yakını; buna karşılık 11 yıl ve daha uzun süredir evlilerin büyük çoğunluğu (151; %75,5) bu görüşe katılmaktadır.

7.4. “Boşanma, Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım

Genel olarak araştırma kapsamındakilerin yarısından çoğu (%62,8) boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü görüşüne katılmamaktadır. Katılanlar ise yaklaşık 1/3 oranındadır.

“Boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü” görüşüne katılanlar en yüksek oranda orta SED’dekiler arasındadır (%42,1). Alt SED’dekiler arasında ise %39,1 oranındadır. Buna karşılık üst SED’dekiler arasında %19,2 ile en düşük oranı oluşturmaktadır. Sosyoekonomik düzey ve “Boşanma ahlâki standartları düşürür” görüşüne katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Üst SED’dekilerin tamamı yakınının bu görüşe katılmaması büyük ölçüde bu gruptaki kişilerin eğitim düzeylerinin de genellikle yüksek olmasıyla bağlantılı olabilir. Bu doğrultuda, üst SED’dekiler, diğer gruplardan daha yüksek oranda boşanmanın ahlâksızlıkla bağlantılı olmadığına inanabilirler.

Tablo 112. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma ahlâki standartları düşürür” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	91	142	233
	39,1	60,9	
	51,4	45,2	
Orta	67	92	159
	42,1	57,9	
	37,9	29,3	
Üst	19	80	99
	19,2	80,8	
	10,7	25,5	
Toplam	177	314	491

$\chi^2:15.674$ sd: 2 $p<0.001$

Cinsiyetten bağımsız olarak, bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır.

Kadınlar arasında boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü görüşüne katılanlar yalnızca %32,2 gibi görece düşük bir orandayken erkekler arasında katılanların oranı yarıya yakındır (%46,3). Aradaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Erkekler arasında bu görüşe katılanların kadınlara kıyasla daha fazla oluşu, ataerkil değerler sistemi çerçevesinde ele alınabilir. Başka bir deyişle ataerkil

ideoloji bir yandan, “sağlıklı olsun olmasın, evliliğin sürmesi gereğini” vurgularken buna karşı çıkabilecek tüm gelişmeleri, düşünceleri de damgalamaktadır.

Bu bağlamda boşanmanın da toplumdaki ahlâki normları bozduğu düşünülmektedir. Ataerkil ideolojinin toplumlarda özellikle erkekler tarafından üretildiği dikkate alındığında, araştırma kapsamındaki erkekler arasında “boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü” görüşüne katılanların kadınlardan belirgin biçimde fazla olması daha iyi anlaşılabilir.

Tablo 113. Cinsiyet ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Kadın	115	242	233
	32,2	67,8	
	65,0	77,1	
Erkek	62	72	159
	46,3	53,7	
	35,0	22,9	
Toplam	177	314	491

$\chi^2:8.350$ sd: 1 $p<0.01$

50 ve daha ileri yaştakiler hariç, tüm yaş gruplarında boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü görüşüne katılmayanlar çoğunluktadır.

20 yaşından küçüklerin %23,6’sı, yirmili yaşlarındakilerin %30,5’i, otuzlu yaşlarındakilerin %32,3’ü, kırklı yaştakilerin %49,3’ü, 50 ve daha ileri yaştakilerin %52’si bu görüşe katılmaktadır.

Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Yaş ve boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü görüşüne katılanların oranının ileri yaş gruplarına doğru arttığı gözlenmektedir.

20 yaşından küçükler arasında bu görüşe katılmayanlar büyük çoğunluktadır. Dağılım,

özellikle gençlik döneminde değişmeye, yeni görüşlere açıklığın daha yüksek olduğunu, gençlerin, ileri yaşlardaki insanlara kıyasla katı geleneksel kalıpların ötesinde düşünmeye başladıklarını,

hızlı toplumsal değişimin beraberinde getirdiği yeni değerler sisteminin etkisini en fazla genç kuşaklar üzerinde hissettirdiğini düşündürmektedir.

Tablo 114. Yaş ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	13	42	55
	23,6	76,4	
	7,3	13,4	
20-29 yaş	50	114	164
	30,5	69,5	
	28,3	36,3	
30-39 yaş	42	88	130
	32,3	67,7	
	23,7	28,0	
40-49 yaş	33	34	67
	49,3	50,8	
	18,6	10,8	
50 ve yukarı	39	36	75
	52,0	48,0	
	22,0	11,5	
Toplam	177	314	491

$\chi^2:20.010$ sd: 4 p<0.001

Bu bağlamda ülkemizde özellikle genç kuşağın, istisnalar olsa da boşanmanın ahlâksızlıkla bir arada düşünülmemesi, dolayısıyla boşanmanın ahlâki standartları düşürmeyeceği yönündeki görüşlerinin ağır bastığı söylenebilir. Ayrıca yaş ilerledikçe tutucu yönelimlerin güçlenmesi eğilimi bulunduğu da dikkate alınmalıdır.

En alt eğitim düzeyindekiler hariç, tüm eğitim kategorilerinde boşanmanın ahlâki standartları düşüreceği görüşüne katılmayanlar ağırlık taşımaktadır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında bu görüşe katılanlar yarıdan çok oranla en yüksek düzeydedir (%58,5). İlkokul mezunlarının %42,9'u, ortaokul mezunlarının %43'ü, buna karşılık lise mezunlarının %23,7'si ve üniversite mezunlarının yalnızca %19,1'i bu görüşe katılmaktadır. Eğitim düzeyi ile “boşanma ahlâki

standartları düşürür” görüşüne katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

İleri eğitim düzeylerine gidildikçe, bu görüşe katılmayanların oranı da artmaktadır.

Sözgelimi okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında boşanmanın ahlâki standartları düşürmeyeceği kanısında olanlar yalnızca %41,4'tir. Buna karşılık üniversite mezunları arasında bu oran hemen hemen tamama ulaşmaktadır (%81).

Bu sonuç bir kez daha eğitimin, toplumsal bir sorun olan boşanma konusunda açık fikirliliğin, önyargısız yaklaşımın benimsenmesinde ne kadar önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitimin etkisi, daha önceki bölümlerde olduğu gibi, bu bölümde de belirgin biçimde görülmektedir.

Tablo 115. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	24 58,5 13,6	17 41,5 5,4	41
İlkokul	76 42,9 42,9	101 57,1 32,2	177
Ortaokul	34 43,0 19,2	45 57,0 14,3	79
Lise	31 23,7 17,5	100 76,3 31,9	131
Üniversite	12 19,1 6,8	51 81,0 16,2	63
Toplam	177	314	491

$\chi^2: 30.926$ sd: 4 $p < 0.001$

Yerleşim yeri ne olursa olsun, boşanmanın ahlâki standartları düşüreceği görüşüne katılmayanlar daha yüksek oranlardadır. Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin hemen hemen yarısı (%48,1), buna karşılık kent ve yurtdışında geçirenlerin yalnızca %33,8'i, boşanmanın ahlâki standartları düşüreceği görüşüne katılmaktadır. Khi-kare analizi aradaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Eğitim değişkeninde olduğu gibi, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer açısından da anlamlı sonuçlar elde edilmektedir. Köy ve kasabada yaşamlarının büyük kısmını geçirenlerin, o kesimlerde egemen olan geleneksel değerlerin etkisinde -kent ve yurt dışında yaşamış olanlara kıyasla- daha fazla kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu grupta boşanmanın ahlâki standartları düşüreceği kanısı önemli oranda temsil edilmektedir.

Tablo 116. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve Kasaba	37 48,1 20,9	40 52,0 12,7	77
Kent ve Yurtdışı	140 33,8 79,1	72 17,4 72,0	414
Toplam	177	314	491

$\chi^2: 5.707$ sd: 1 $p < 0.05$

Evli olmayanların büyük çoğunluğu (%74,5), evlilerin ise %59,7'si boşanmanın ahlâki standartları düşürdüğü görüşüne katılmamaktadır. Medeni durum ve bu görüşe katılma arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Katılanlar, evli olmayanlar arasında yalnızca 1/4 oranındadır. Evliler arasında ise bu oran %40,3'e ulaşmaktadır.

Evli olmayanlar kategorisinde boşanmışların da olduğu dikkate alındığında boşanmanın ahlâki standartları

düşüreceği görüşüne katılmayanların oransal çokluğunun nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

Evlilik biçimi ne olursa olsun, “boşanma ahlâki standartları düşürür” görüşüne katılmayanlar çoğunluktadır. Katılanlar, görücü usulü isteyerek evlenenler arasında en yüksek orandadır (86; %45,0). Görücü usulü ancak istemeyerek evlenenler arasında ise en düşük orandadır (11; %33,3). Arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin %34,5’i bu görüşe katılmaktadır (s:41). Khi-kare analizi aradaki farkın anlamsız olduğunu göstermektedir.

Tablo 117. Medeni Durum ve “Boşanma Ahlâki Standartları Düşürür” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	38	111	149
	25,5	74,5	
	21,7	35,4	
Evli	137	203	340
	40,3	59,7	
	78,3	64,7	
Toplam	175	314	489

$\chi^2: 9.863$ sd: 1 $p < 0.01$

Yine, evlilik süresi ne olursa olsun bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır. Buna karşılık, katılanların oranı evlilik süresi arttıkça yükselmektedir. Evlilik süreleri altı yıldan az olanlar arasında katılanlar en düşük orandadır. (24; %36,3), 6-10 yıldan beri evli olanların 1/3’ü bu görüşe katılmaktadır (29; %38,1). Buna karşılık 11 ve daha fazla yıldan beri evliler arasında boşanmanın ahlâki standartları düşüreceği görüşündekiler en yüksek orana ulaşmaktadır (84; %42). Evlilik süresi ile bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

7.5. “Boşanma, Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

Araştırma kapsamındaki büyük çoğunluğu, bildiği gibi boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılmamaktadır (%77,8).

Çeşitli değişkenler açısından bu görüşe katılımın nasıl olduğuna bakıldığında bazı anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi, alt ve orta SED’de bu görüşe katılmayanlar büyük çoğunluktadır (%75; %75). Üst SED’dekilerin ise tamamı yakını (%92,3) bu görüşe katılmamaktadır. SED ve “Boşanma utanç

vericidir” görüşüne katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Bu sonuçlar, damgalayıcı olmayan tutumların üst SED’de çeşitli nedenlerle (üst düzeyde eğitim görme, boşanmış kişilerle daha güçlü iletişim, vb) daha yaygın olduğunu akla getirmektedir.

Gerek kadınlar gerekse erkekler arasında boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılmayanlar büyük çoğunluktadır (Kadın: 285, %79,1; Erkek: 104, %77,0). Cinsiyet ve bu görüşe katılım arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Her yaş grubunun kendi içindeki dağılımına bakıldığında, boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılmayanların ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır.

Katılmayanlar 20 yaşından küçükler, yirmili yaşlarındakiler ve otuzlu yaşlardakiler arasında tamamı yakın orandadır (%83,9; %81; %84,6). Kırklı yaşlardakilerin %71,4’ü, 50 ve daha ileri yaştakilerin de %65,3’ü bu görüşe katılmamaktadır. Khi-kare analizi, yaş ve “boşanma utanç vericidir” görüşüne katılım arasındaki farkın 0.01 düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 118. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	59	117	236
	25,0	75,0	
	55,7	45,5	
Orta	40	120	160
	25,0	75,0	
	37,7	30,9	
Üst	7	92	99
	7,1	92,9	
	6,6	23,7	
Toplam	106	389	495

$\chi^2:15.129$ sd: 2 p<0.001

Tablo 119. Yaş ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	9	47	56
	16,1	83,93	
	8,5	12,08	
20-29 yaş	31	133	164
	18,9	81,1	
	29,3	34,2	
30-39 yaş	20	110	130
	15,4	84,6	
	18,9	28,3	
40-49 yaş	20	50	70
	28,6	71,4	
	18,9	12,9	
50 ve yukarı	26	49	75
	34,7	65,3	
	24,5	12,6	
Toplam	106	389	495

$\chi^2:14.331$ sd: 4 p<0.01

İleri yaş gruplarına gidildikçe boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılanların oranı belirgin biçimde artmaktadır. Sözelimi katılanların yalnızca 1/3'ü (40; %37,7) 30 yaşından genç iken, yarıdan çoğu 30 ve daha ileri yaşlarındadır (66; %62,3). Bu dağılım da yaşla ilgili olarak daha önce belirtilen görüşleri desteklemektedir.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların %61'i boşanmanın utanç verici olduğu görüşündedir. Buna karşılık ilkokul ve ortaokul mezunlarının büyük çoğunluğu (%72,1; %76,3), lise ve üniversite

mezunlarının ise hemen hemen tamamı bu görüşe katılmamaktadır (%92,4; %96,8). Eğitim düzeyi ve “boşanma utanç vericidir” görüşüne katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Bu görüşe katılanlar içinde yalnızca iki kişi üniversite mezunudur.

Tabloda yer alan sonuçlar, bir kez daha eğitim düzeyinin ne kadar önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 120. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	25	16	41
	61,0	39,0	
	23,6	4,1	
İlkokul	50	129	179
	27,9	72,1	
	47,2	33,2	
Ortaokul	19	61	80
	23,8	76,3	
	17,9	15,7	
Lise	10	122	132
	7,6	92,4	
	9,4	31,4	
Üniversite	2	61	63
	3,2	96,8	
	1,9	15,7	
Toplam	106	389	495

$\chi^2: 70.386$ sd: 4 $p < 0.001$

Her iki grupta da bu görüşe katılmayanlar daha fazladır. Bununla birlikte yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin yarıdan çoğu (%62,3), buna karşılık kent ve yurt dışında geçirenlerin tamamı yakını

(%81,6) boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılmamaktadır. Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve “boşanma utanç vericidir” görüşüne katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 121. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	29	48	77
	37,7	62,3	
	27,4	12,3	
Kent ve yurtdışı	77	341	418
	18,4	81,6	
	72,6	87,7	
Toplam	106	389	495

$\chi^2: 14.305$ sd: 1 $p < 0.001$

Tüm medeni durum kategorileri arasında bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır. Evli olmayanların tamamı yakını (%85,2), evlilerin de büyük çoğunluğu (%75,6) boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılmamaktadır.

“Boşanma utanç vericidir” görüşüne katılmayanlar evlilik biçimi ne olursa olsun ağırlıktadır.

Katılmayanlar en düşük oranda görücü usulü istemeyerek evlenenler arasındadır (%68,6). Görücü usulü isteyerek evlenenlerin büyük çoğunluğu da bu görüşe katılmamaktadır (%71,9). Arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenler arasında ise katılmayanlar tamamı yakın bir oranla en yüksek düzeydedir (%83,3). Aradaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 122. Medeni Durum ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	22 14,8 20,8	127 85,2 32,8	149
Evli	84 24,4 79,3	260 75,6 67,2	344
Toplam	106	387	493

$\chi^2: 5.740$ sd: 1 $p < 0.05$

Tablo 123. Evlilik Biçimi ve “Boşanma Utanç Vericidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	54 28,13 63,53	138 71,88 52,67	192
Görücü usulü (istemeyerek)	11 31,43 12,94	24 68,57 9,16	35
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	20 16,67 23,53	100 83,33 38,17	120
Toplam	85	262	347

$\chi^2: 6.254$ sd: 2 $p < 0.05$

Evlilik süresi 6 yıldan az olanların tamamı yakını (56; %83,6), 6-10 yıl arasındakilerle, 11 yıl ve daha fazla olanların büyük çoğunluğu (58, %75,3; 147, %72,8) boşanmanın utanç verici olduğu görüşüne katılmamaktadır. Aradaki fark ise anlamlıdır.

7.6. “Boşanma, Evlilikteki Hataları Gidermek İçin İstenen Bir Şeydir” Görüşüne Katılım

Araştırma kapsamındakilerin yarısından çoğu, boşanmanın evlilikteki hataları gidermek için istenen bir şey olduğu görüşüne katılmamaktadır (%58,2). Tüm gruplar arasında bu görüşe katılmayanlar daha fazladır.

Alt SED'dekiler arasında bu görüşe katılanlar %41,8, orta SED'de %31,9 ve üst SED'de %49,5 oranındadır. SED ile bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tüm eğitim kategorilerinde bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır.

Buna karşılık, “boşanma evlilikteki hataları gidermek için istenen bir şeydir” görüşüne katılanların (195) yalnızca 12'si okuryazar değil ve yalnızca okuryazardır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tüm yaş grupları arasında bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır. Yaşı 20'den küçüklerin, 50 ve daha ileri yaştakilerin 2/3'ü (38, %69,1; 51, %68), yirmili ve otuzlu yaşlarındakilerin yarısından çoğu (89, %54,9; 80, %62,5), kırklı yaşlarındakilerin de yarısı (33; %50) bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Kadın ve erkeklerin yarısından çoğu bu görüşe katılmamaktadır (214, %60,8; 77, %57,5). Kadın ve erkek arasında bu görüşe katılmayanlar arasındaki fark anlamsızdır.

Tablo 124. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma Evlilikteki Hataları Gidermek İçin İstenen Bir Şeydir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	97	135	232
	41,8	58,2	
	49,7	46,4	
Orta	50	107	157
	31,9	68,2	
	25,6	36,8	
Üst	48	49	97
	49,5	50,5	
	24,6	16,8	
Toplam	195	291	486

$\chi^2:8.289$ sd: 2 $p<0.05$

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin 2/3'ü (51; %68), kent ve yurtdışında geçirenlerin de yarısından çoğu (240; %58,4) bu görüşe katılmamaktadır. Khi-kare analizi aradaki farkın anlamsız olduğunu ortaya koymuştur.

Gerek evli olmayanların gerekse evlilerin yarısından çoğu bu görüşe katılmamaktadır (87, %58,8; 203,

%60,4). Aradaki fark ise anlamsız bulunmuştur.

Görücü usulü isteyerek evlenenler arasında bu görüşe katılmayanlar yarısından çoktur (101; %53,4). Arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin yaklaşık 2/3'ü bu görüşe katılmamaktadır (76; %65,5). Görücü usulü istemeyerek evlenenlerin ise tamamı yakını bu görüşe katılmadığını belirtmiştir (28; %82,4).

Tablo 125. Evlilik Biçimi ve “Boşanma Evlilikteki Hataları Gidermek İçin İstenen Bir Şeydir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	88	101	189
	46,6	53,4	
	65,7	49,3	
Görücü usulü (istemeyerek)	6	28	34
	17,7	82,4	
	4,5	13,7	
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	40	76	116
	34,5	65,5	
	29,9	37,1	
Toplam	134	205	339

$\chi^2:11.956$ sd: 2 $p<0.01$

7.7. "Boşanma, İstendiğinde Kabul Edilmelidir" Görüşüne Katılım

Görüşülenlerin yaklaşık 2/3'ü boşanmanın istendiğinde kabul edilmesi görüşüne katılmaktadır. Alt ve orta SED'dekilerin yarısından çoğuna (%65,1; %63,3); buna karşılık üst SED'dekilerin büyük

çoğunluğuna (%77,8) göre boşanma istendiğinde kabul edilmelidir. SED ile bu görüşe katılım arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Üst SED'dekiler arasında diğer gruplara kıyasla gözlenen fazlalık daha önce de tartışıldığı gibi büyük ölçüde eğitimin olumlu etkisine bağlanabilir.

Tablo 126. Sosyoekonomik Düzey ve "Boşanma, İstendiğinde Kabul Edilmelidir" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	153 65,1 46,4	82 34,9 50,6	235
Orta	100 63,3 30,3	58 36,7 35,3	158
Üst	77 77,8 23,3	22 22,2 13,6	99
Toplam	330	162	492

$\chi^2:6.572$ sd: 2 $p<0.05$

Hem kadınlar hem de erkekler arasında bu görüşe katılanlar, hemen hemen eşit biçimde 2/3'lük oranlardadır (239, %67,0; 91, %67,4). Khi-kare analizi cinsiyet ile bu görüşe katılım arasındaki farkın anlamsız olduğunu göstermektedir.

Yaşı 30'dan genç olanlar arasında bu görüşe katılanlar büyük çoğunluktadır. 30 ve daha ileri yaştakilerin de yarısından çoğuna göre boşanma, istendiğinde kabul edilmelidir.

20: 41; %73,2
20-29: 116; 71,6
30-39: 84; %65,1
40-49: 43; %62,3
50+: 46; %60,5.

İstatistiksel olarak, yaş ile bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların yandan çoğu bu görüşe katılmamaktadır (%56,1).

Buna karşılık ilkokul mezunlarının %65,2'si, ortaokul mezunlarının %70,9'u ve lise mezunlarının ise %68'i bu görüşe katılmaktadır. Üniversite mezunları arasında boşanmanın istendiğinde kabul edilmesi gerektiğini düşünenler tamama yakın orandadır (%81). Eğitim düzeyi ve "boşanma, istendiğinde kabul edilmelidir" görüşüne katılım arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Evli olmayanların büyük çoğunluğu (%74,5), evlilerin ise %63,9'u bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerle, görücü usulü ancak istemeden evlenenlerin yarısından çoğu (119, %62,6; 20, %58,8), arkadaşlık ederek ve anlaşım kaçarak evlenenlerin yaklaşık 2/3'ü (79; %65,8) bu görüşe katılmaktadır. Evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

Evlilikleri 6 yıldan az olanlar ile 11 yıl ve daha uzun zamandır evlilerin yarısından çoğu (41, %62,1;

Tablo 127. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	18 43,9 5,5	23 56,1 14,2	41
İlkokul	116 65,2 35,2	62 34,9 38,3	178
Ortaokul	56 70,9 17,0	23 29,1 14,2	79
Lise	89 67,9 27,0	42 32,1 25,9	131
Üniversite	51 81,0 15,5	12 19,1 7,4	63
Toplam	330	162	492

$\chi^2: 16.319$ sd: 4 $p < 0.01$

122, %60,4), 6-10 yıldan beri evlilerin büyük çoğunluğu (54; %72) boşanmanın istendiğinde kabul edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Khi-kare analizi evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki farkın anlamsız olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 128. Medeni Durum ve “Boşanma İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	111 74,5 33,7	38 25,5 21,6	149
Evli	218 63,9 66,3	123 36,1 76,4zz	341
Toplam	329	161	490

$\chi^2: 5.248$ sd: 1 $p < 0.05$

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirmiş olanların %54,6'sı, buna karşılık kent ve yurtdışında geçirmiş olanların %69,4 gibi büyük çoğunluğu, boşanmanın istendiğinde kabul edilmesi gerektiği görüşündedir. Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 129. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma, İstendiğinde Kabul Edilmelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	42	35	77
	54,6	45,5	
	12,7	21,6	
Kent ve yurtdışı	288	127	415
	69,4	30,6	
	87,3	78,4	
Toplam	330	162	492

$\chi^2: 6.487$ sd: 1 p<0.05

7.8. “Bir Boşanma, Tarafların İsteklerine Bağlı Olarak Haklı Görülebilir Veya Görülemez” Görüşüne Katılım

Bu görüşe katılanlar tamama yakın orandadır (%87,6).

Alt, orta ve üst SED'dekilerin tamama yakını bu görüşe katılmaktadır (208, %88,5; 147, %92,5; 83, %85,6). SED ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Kadın ve erkeklerin yine tamama yakını bu görüştedir

(314, %88; 124, %92,5). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tüm yaş grupları arasında bu görüşe katılanlar tamama yakındır.

20: 50; %90,9

20-29: 150; %92

30-39: 113; %88,3

40-49: 64; %91,4

50+: 61; %81,3

Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark isanlamsızdır.

Tablo 130. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Tarafların İsteklerine Bağlı Olarak Haklı Görülebilir Veya Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	32	9	41
	78,1	22,0	
	7,3	17,0	
İlkokul	157	22	179
	87,7	12,3	
	35,8	41,5	
Ortaokul	72	7	79
	91,1	8,9	
	16,4	13,2	
Lise	123	7	130
	94,6	5,4	
	28,1	13,2	
Üniversite	54	8	62
	87,13	12,9	
	12,3	15,1	
Toplam	438	53	491

$\chi^2: 10.260$ sd: 4 p<0.05

Tablo 131. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma, Tarafların İsteklerine Bağlı Olarak Haklı Görülebilir Veya Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	64	14	78
	82.05	17.95	
	14.61	26.42	
Kent ve yurtdışı	374	39	413
	90.56	9.44	
	85.39	73.58	
Toplam	438	53	491

χ^2 : 4.929 sd: 1 p<0.05

Genel olarak, tüm eğitim kategorileri arasında bu görüşe katılanlar tamama yakın oranlardadır. Ancak okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında katılım oranı görece düşük bulunmuştur (%78). İlkokul mezunlarının %87,7'si, ortaokul mezunlarının %91,1'i, lise mezunlarının %94,6'sı ve üniversite mezunlarının %87,1'i bu görüşe katılmaktadır. Eğitim düzeyi ile bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Katılanların yalnızca %7,3'ü okuryazar değil ve yalnızca okuryazardır.

Köy ve kasabada yaşamlarının büyük kısmını geçirenlerin %82,1'i, kent ve yurt dışında geçirenlerin ise %90,6'sı bu görüşe katılmaktadır.

Katılanlar arasında, yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler yalnızca %14,6 orandadır. Khi-kare analizi aradaki farkın 0.05 düzeyinde anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Evli olmayanlar ile evlilerin tamama yakını bu görüşe katılmaktadır (131, %87,9; 305, %89,7). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evlilik biçimi ne olursa olsun görüşülenlerin tamama yakını bu görüştedir. Görücü usulü isteyerek evlenenlerin %87,8'si(166), arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak %91,6'sı(109), görücü

usulü istemeyerek evlenenlerin %94,3'ü (109) bu görüştedir. Evlilik biçimi ile bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsız bulunmuştur.

Evlilik süresinden bağımsız olarak bu görüşte olanlar, görüşülenlerin tamama yakınıdır.

6 yıl: 62, %93,9

6 - 10 yıl: 67; %87

11 yıl +: 178 %89,5

Evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

7.9. “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım

Bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır (%69,4).

Tablo 132'de bu görüşe katılım sosyoekonomik durum açısından ele alınmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyi ne olursa olsun, bu görüşe katılmayanlar çoğunluktadır.

Bununla birlikte üst SED'de katılmayanların oranı %56,6 ile en düşük, orta SED'de %78,8 ile en yüksektir. Alt SED'dekiler arasında ise katılmayanlar %69,6 oranındadır. SED ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 132. Sosyoekonomik Düzey ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	72	165	237
	30,4	69,6	
	48,3	47,6	
Orta	34	126	160
	21,3	78,8	
	22,8	36,3	
Üst	43	56	99
	43,4	56,6	
	28,9	16,1	
Toplam	149	347	496

$\chi^2:14.347$ sd: 2 $p<0.001$

Kadınların büyük çoğunluğu (259; %71,8), erkeklerin ise yaklaşık 2/3'ü (88; %65,2) bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 133'ten de anlaşılacağı gibi, tüm yaş grupları arasında bu görüşte olmayanlar ağır basmaktadır. Katılmayanların oranı en düşük 20 yaşından küçüklerde (%64,3), en yüksek ise 50 ve daha ileri yaştakiler arasında bulunmaktadır (%78,7). 20-29'lu yaşlarındakilerin yarısından çoğu (%61,6), 30-39 ve 40-49 yaş grubundakilerin ise büyük çoğunluğu (%76,2; %73,2) bu görüşe katılmamaktadır. Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 133. Yaş ve “Bir kişinin istediği sıklıkta evlenme ve boşanma hakkı olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	20	36	56
	35,7	64,3	
	13,4	10,4	
20-29 yaş	63	101	164
	38,4	61,6	
	42,3	29,1	
30-39 yaş	31	99	130
	23,9	76,2	
	20,8	28,5	
40-49 yaş	19	52	71
	26,8	73,2	
	12,8	15,0	
50 ve yukarı	16	59	75
	21,3	78,7	
	10,7	17,0	
Toplam	149	347	496

$\chi^2:11.773$ sd: 4 $p<0.05$

Tablo 134. Eğitim Düzeyi ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	6 14,6 4,0	35 85,4 10,1	41
İlkokul	37 20,4 24,8	144 79,6 41,5	181
Ortaokul	22 27,5 14,8	58 72,5 16,7	80
Lise	60 45,5 40,3	72 54,6 20,8	132
Üniversite	24 38,7 16,1	38 61,3 11,0	62
Toplam	149	347	496

χ^2 : 29.951 sd: 4 p<0.001

Tablo 134'te her eğitim kategorisinde bu görüşe katılmayanların ağırlık taşıdığı görülmektedir.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında bu görüşe katılmayanlar %85,4 ile en yüksek orandadır. İlkokul mezunlarının %79,6'sı, ortaokul mezunlarının %72,5'i buna karşılık lise ve üniversite mezunlarının yarıdan çoğu (%54,6; %61,3) bu görüşte değildir. Lise mezunları arasında katılmayanların oranı en düşüktür.

Eğitim düzeyi ile “Bir kişinin istediği sıklıkta evlenme ve boşanma hakkı olmalıdır” görüşüne

katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Eğitim düzeyi lise ve üzerinde olanlar arasında katılmayanlar oransal olarak azalmaktadır.

Katılanların yarıdan çoğu (%56,3), lise ve üzerinde eğitimi olanlardır. Buna karşılık, yine katılanlar içinde yalnızca 6 kişi okuryazar değil ve yalnızca okuryazardır.

Tablo 135'te bu görüşe katılım yaşamın büyük kısmının geçtiği yer açısından incelenmektedir.

Tablo 135. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	9 11,5 6,0	69 88,4 19,9	78
Kent ve yurtdışı	140 33,5 94,0	278 66,5 80,1	418
Toplam	149	347	496

χ^2 : 15.076 sd: 1 p<0.001

Yaşamının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin tamamı yakını (%88,5) bu görüşe katılmamaktadır. Buna karşılık yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurt dışında geçirenlerin 2/3'ü bu görüşte değildir (%66,5).

Katılanların hemen hemen tamamı (%94) kent ve yurtdışında yaşamlarının büyük kısmını geçirmiş olanlardır. Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 136. Medeni Durum ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	61 40,7 41,2	89 59,3 25,7	150
Evli	87 25,3 58,8	257 74,7 74,3	344
Toplam	148	346	494

$\chi^2: 11.769$ sd: 1 $p < 0.001$

Evli olmayanların yandan çoğu (%59,3), evlilerinse büyük çoğunluğu (%74,7) bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin tamamı yakını (%80,2), görücü usulü istemeyerek evlenenlerle, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin 2/3'si bu görüşe katılmamaktadır (%68,6; %66,7). Evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Evlilik süresi ne olursa olsun, bu görüşe katılmayanlar büyük çoğunluktadır.

6 yıl: 49; %73,1

6- 10 yıl: 54; %70,1

11 yıl+: 155; %76,7

Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 137. Evlilik Biçimi ve “Bir Kişinin İsteddiği Sıklıkta Evlenme Ve Boşanma Hakkı Olmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	38 19,8 42,7	154 80,2 59,7	192
Görücü usulü (istemeyerek)	11 31,4 12,4	24 68,6 9,3	35
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	40 33,3 44,9	80 66,7 31,0	120
Toplam	89	258	347

$\chi^2: 7.783$ sd: 2 $p < 0.05$

7.10. “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım

Araştırma kapsamına girenlerin %74'üne göre “boşanma hiçbir zaman haklı görülmez.”

Tabloda görüldüğü gibi, katılmayanlar çoğunlukta olmakla beraber bunların oranları Sosyoekonomik

düzeğe göre farklılaşmaktadır. Katılmayanlar, üst SED'dekiler arasında %88,9 ile en yüksek orandadır. Orta SED'dekiler arasında %75,5, alt SED'dekiler arasında ise %69,2 ile en düşük orandadır.

Sosyoekonomik düzey ile “boşanma hiçbir zaman haklı görülmez” görüşüne katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 138. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	72	162	234
	30,8	69,2	
	59,0	43,8	
Orta	39	120	159
	24,5	75,5	
	32,0	32,4	
Üst	11	88	99
	11,1	88,9	
	9,0	23,8	
Toplam	122	370	492

$\chi^2:14.426$ sd: 2 p<0.001

Kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğu bu görüşe katılmamaktadır (271, %75,7; 99, %73,9). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Yaşı 20'den küçüklerle, yirmili yaşlarındakiler

arasında bu görüşe katılmayanlar tamama yakın orandadır (%80,4; %85,2). Katılmayanların oranı giderek düşmekte, otuzlu ve kırklı yaş grubundakilerin büyük çoğunluğu (%71,5; %71), buna karşılık 50 ve daha ileri yaşta kilerin

Tablo 139. Yaş ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	11	45	56
	19,0	80,4	
	9,0	12,2	
20-29 yaş	24	138	162
	14,8	85,2	
	19,7	37,3	
30-39 yaş	37	93	130
	28,5	71,5	
	30,3	25,1	
40-49 yaş	20	49	69
	29,0	71,0	
	16,4	13,2	
50 ve yukarı	30	45	75
	40,0	60,0	
	24,6	12,2	
Toplam	122	370	492

$\chi^2:20.335$ sd: 4 p<0.001

yalnızca %60'ı bu görüşe katılmadığını belirtmektedir. Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında bu görüşe katılanlar çoğunluktadır (%56,1). Diğer eğitim kategorilerinde durum tersine

dönmekte ve katılmayanlar ağır basmaktadır. İleri eğitim düzeylerine gidildikçe katılmayanların oranı da belirgin biçimde artmaktadır. Buna göre, ilkokul mezunlarının %68,5'i, ortaokul mezunlarının %72,2'si, lise mezunlarının %87'si ve üniversite mezunlarının %93,7'si bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 140. Eğitim Düzeyi ve "Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	23	18	41
	56,1	43,9	
	18,9	4,9	
İlkokul	56	122	178
	31,5	68,5	
	45,90	33,0	
Ortaokul	22	57	79
	27,9	72,2	
	18,0	15,4	
Lise	17	114	131
	13,0	87,0	
	13,9	30,8	
Üniversite	4	59	63
	6,4	93,7	
	3,3	16,0	
Toplam	122	370	492

$\chi^2: 47.485$ sd: 4 $p < 0.001$

Bu sonuç, eğitim düzeyi yükseldikçe boşanmanın koşulsuz biçimde haksız olmayacağına inananların da artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek bireylerin tamama yakınının boşanma konusunda daha esnek ve hoşgörülü tutumlar geliştirebildikleri ileri sürülebilir.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin yarıdan çoğu (%55,8), kent ve yurtdışında geçirenlerin ise büyük çoğunluğu (%78,8) bu görüşe katılmamaktadır. Yerleşim yeri ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Evli olmayanların tamama yakını (%85,9), evlilerinse yalnızca %70,7'si boşanmanın hiçbir zaman haklı görülemeyeceği görüşüne katılmamaktadır. Medeni durum ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Her iki grupta da katılmayanlar çoğunlukta olmasına karşın evli olmayanlar çok daha yüksek oranlarda katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Evlilerin bu boyutta daha tutucu olabilecekleri düşünülmektedir. Nitekim boşanmanın hiçbir zaman haklı görülemeyeceğini düşünenlerin tamama yakını evlilerdir (%82,6).

Tablo 141. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve Kasaba	34	43	77
	44,2	55,8	
	27,9	11,6	
Kent ve Yurtdışı	88	327	415
	21,2	78,8	
	72,1	88,4	
Toplam	122	370	492

$\chi^2: 18.346$ sd: 1 $p < 0.001$

Tablo 142. Medeni Durum ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	21	128	149
	14,1	85,9	
	17,4	34,7	
Evlî	100	241	341
	29,3	70,7	
	82,6	65,3	
Toplam	121	369	490

$\chi^2: 12.936$ sd: 1 $p < 0.001$

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin %63,9'u, görücü usulü ancak istemeyerek evlenenlerin %69,7'si, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin %81.7'si bu görüşe katılmamaktadır.

Katılanların yalnızca 1/10'unu görücü usulü ancak istemeyerek evlenenler oluşturmaktadır. Evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.01

düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Evlilikleri 6 yıldan az olanların ve 6-10 yıldır evli olanların büyük çoğunluğu bu görüşe katılmamaktadır (49, %75,4; 60, %79). Onbir yıl ve daha uzun zamandır evli olanların ise (133) yaklaşık 2/3'ü bu görüşe katılmamaktadır (%65,8). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 143. Evlilik Biçimi ve “Boşanma Hiçbir Zaman Haklı Görülemez” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	69	122	191
	36,1	63,9	
	68,3	50,2	
Görücü usulü (istemeyerek)	110	23	33
	30,3	69,7	
	9,9	9,5	
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	22	98	120
	18,3	81,7	
	21,8	40,3	
Toplam	101	243	344

$\chi^2: 11.265$ sd: 2 $p < 0.01$

7.11. “Kolay Boşanma, Daha Anlayışlı Olunabilecek Bir Evliliğe Yol Açar” Görüşüne Katılım

Bu boyutta-hemen hemen eşit bir dağılımla-katılanlar %46.4, katılmayanlar ise %49,4 oranında temsil edilmektedirler.

Alt SED'dekilerin yarısı (113; %50) bu görüşe katılmaktadır. Orta ve üst SED'dekilerin de yarıya yakını bu görüşe katıldıklarını ifade etmişlerdir (72, %46,2; 47, %48,5).Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Kadın ve erkeklerin hemen hemen yarısı bu görüşe katılmaktadır (170, %49,1; 62, %46,6). Kadın-erkek ve bu görüşe katılanlar arasında fark anlamsız bulunmuştur.

Yaşı 20'den küçüklerin yarıdan fazlası bu görüşten yanadır (30; %55,6). 20-29 yaş grubundakilerin hemen hemen yarısı (78; %49,1), 30-39'lu

yaşlarındakilerin yarıya yakını (55; %44,4), 40-49 yaş grubundakilerin yarıdan çoğu (37; %53,6), 50 ve daha ileri yaştakilerin (32) ise %43. 8' i kolay boşanmanın daha anlayışlı olunabilecek bir evliliğe yol açacağını düşünmektedir. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Tablo 144'te bu görüşe katılım eğitimi düzeyi açısından incelenmektedir. Tablo 144'te görüldüğü gibi okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların büyük çoğunluğu (%71,8), ilkököl mezunlarının yarıdan çoğu (%52,6) bu görüşe katılmamaktadır.

Buna karşılık ortaokul ve lise mezunlarının yarıdan çoğu (%57; %52,7) kolay boşanmanın daha anlayışlı olunabilecek bir evliliğe yol açacağını düşünmektedir.

Üniversite mezunlarının ise yarıdan çoğu (%55.7) bu görüşe katılmamaktadır. Eğitim düzeyi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 144. Eğitim Düzeyi ve “Kolay Boşanma, Daha Anlayışlı Olunabilecek Bir Evliliğe Yol Açar” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	11 28,2 4,7	28 71,8 11,3	39
İlkokul	81 47,4 34,9	90 52,6 36,4	171
Ortaokul	45 57,0 19,4	34 43,0 13,8	79
Lise	68 52,7 29,3	61 47,3 24,7	129
Üniversite	27 44,3 11,6	34 55,7 13,8	61
Toplam	232	247	479

χ^2 : 10.139 sd: 4 p<0.05

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %64,8'i, kent ve yurt dışında geçirenlerin yalnızca %49,3'ü bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Katılanların yalnızca 1/10'u köy ve kasabada yaşamlarının büyük kısmını geçirmiştir.

Tablo 145. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Kolay Boşanma, Daha Anlayışlı Olunabilecek Bir Evliliğe Yol Açar” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	25 35,2 10,8	46 64,8 18,6	71
Kent ve yurtdışı	207 50,7 89,2	201 49,3 81,4	408
Toplam	232	247	479

$\chi^2: 5.835$ sd: 1 p<0.05

Evli olmayanların yarısı (75; %51) bu görüşe katılmaktadır. Evli olmayanlar arasında ise (174) katılmayanlar %52,7 oranındadır. İstatistiksel olarak medeni durum ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin yarıdan çoğu bu görüşe katılmadığını açıklamıştır (103; %56,3).

Görücü usulü ancak istemeyerek evlenenlerin (18) %54,6'si, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin (60) ise %51,3'ü kolay boşanmanın daha anlayışlı olunabilecek bir evliliğe yol açacağını düşünmektedir. Evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evlilik süresi 6 yıldan az olanların (40) %60,6'sı, 11 yıl ve daha uzun süredir evli olanların (104) %54,2'si bu görüşe katılmamaktadır. Buna karşılık evlilik süresi 6-10 yıl arasındakilerin yandan çoğu bu görüşü benimsemektedir (%58,1). Evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

7.12. “Boşanma, Toplumu Dengede Tutmak İçin Teşvik Edilmemelidir” Görüşüne Katılım

Görüşülenlerin %75,6'sı boşanmanın toplumu dengede tutmak için teşvik edilmemesi gerektiği görüşündedir.

Her farklı sosyoekonomik düzeydeki bireyler

arasında boşanmanın toplumu dengede tutmak için teşvik edilmemesi görüşüne büyük çoğunluk katılmaktadır.

Alt SED'dekilerin (182) %78,1'i, orta SED'dekilerin (123) %78,9'u ve üst SED'dekilerin (73) %73'ü bu görüşe katılmaktadır. Sosyoekonomik düzey ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

Hem kadınların hem de erkeklerin büyük çoğunluğu bu görüşe katılmaktadır (274, %77; 104, %78,2). İstatistiksel olarak cinsiyet ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Yaşı 20'den küçüklerin %63,6'sı, yirmili ve otuzlu yaşlarındakilerin büyük çoğunluğu (%77,3; %75,2) kırkile 50 ve daha ileri yaş grubundakilerin ise tamamı (%82,4; %86,5) bu görüşe katılmaktadır. Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

İleri yaş gruplarına gidildikçe toplumun dengesi için boşanmanın teşvik edilmemesi gerektiğine inananlar belirgin biçimde artmaktadır. Bu görüşte olanlar 30 ve daha ileri yaştakilerin yandan çoğunu oluşturmaktadır.

Bu sonuç da Morgan'ın vurguladığı 30 yaşından sonra tutumların kemikleştiği, bu yaştan sonra ortaya çıkabilecek en önemli değişikliğin “tutuculuğun artması” olabileceği görüşünü desteklemektedir.

Tablo 146. Yaş ve “Boşanma Toplumu Dengede Tutmak İçin Teşvik Edilmemelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	35 63,6 9,3	20 36,4 18,0	55
20-29 yaş	126 77,3 33,3	37 22,7 33,3	163
30-39 yaş	97 75,2 25,7	32 24,8 28,8	129
40-49 yaş	56 82,4 14,8	12 17,7 10,8	68
50 ve yukarı	64 86,5 16,9	10 14,5 9,0	74
Toplam	378	111	489

$\chi^2:10.727$ sd: 4 p<0.05

Genel olarak tüm eğitim kategorilerinde bu görüşe katılanlar ağırlıkta olmakla birlikte üst eğitim kategorilerine gidildikçe katılanların oranı belirgin biçimde azalmaktadır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuyazarların, ilkokul ve ortaokul mezunlarının tamama yakını (%87,5; %82,3; %80) buna karşılık lise mezunlarının %70,2'si ve üniversite mezunlarının ancak %68,3'ü bu görüşe katılmaktadır. Eğitim düzeyi ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 147. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Toplumu Dengede Tutmak İçin Teşvik Edilmemelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuyazar	35 87,5 9,3	5 12,5 4,5	40
İlkokul	144 82,3 38,1	31 17,7 27,9	175
Ortaokul	64 80,0 16,9	16 20,0 14,4	80
Lise	92 70,2 24,3	39 29,8 35,1	131
Üniversite	43 68,3 11,4	20 31,8 18,0	63
Toplam	378	111	489

$\chi^2: 11.854$ sd: 4 p<0.05

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin tamamı yakını (62; %83,8), kent ve yurt dışında geçirenlerin büyük çoğunluğu (316; %76,1) bu görüşe katılmaktadır. Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve bu görüşe katılım arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evlü olmayanlar ve evliler arasında bu görüşe katılanlar büyük çoğunluktadır (109, %73,2; 268, %79,3). İstatistiksel olarak aradaki fark anlamsızdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin (150) %80,2'si, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin (95) %79,2'si ve görücü usulü istemeyerek evlenenlerin de (26) %76,5'i, bu görüşe katılmaktadır. Evlilik biçimi ile bu görüşe katılanlar arasındaki fark anlamsızdır.

Evlilik süreleri 6 yıldan az olanlar ile 6- 10 yıl arasındakilerin büyük çoğunluğu (52, %77,6; 56, %72,7), 11 yıl ve daha uzun süredir evlilerin tamamı yakını (162, %82,7) "boşanma, toplumu dengede tutmak için teşvik edilmemelidir" görüşüne katılmaktadır. Evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

7.13. "Boşanmanın Zararları, Onun Yararlarını Görmemizi Engellememelidir" Görüşüne Katılım

Görüşülenlerin tamamı yakını (%80,2) bu görüşe katılmaktadır.

Alt, orta ve üst SED'dekiler arasında bu görüşe katılanlar tamamı yakın oranlardadır (190, %80,9; 132, %84,1; 79, %80,6). Khi-kare analizi SED ve bu görüşe katılım arasındaki farkın ise anlamlı olmadığını göstermektedir.

Kadın ve erkeklerin tamamı yakını bu görüşe katılmaktadır (288, %81,1; 113 %83,7). Aradaki fark ise anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların (33) %82,5'i, ilkökul mezunlarının (139) %78,5'i, ortaokul mezunlarının (68) %86,1'i, lise mezunlarının (106) %81'i, üniversite mezunlarının da (55) %87,3'ü bu görüşe katılmaktadır. Eğitim düzeyi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Tüm yaş grupları arasında "boşanmanın yararları onun zararlarını görmemizi engellememelidir" görüşüne katılanlar tamamı yakın oranlardadır.

Yaşı 20'den küçüklerin (43) %76,8'i, yirmili, otuzlu ve kırklı yaşlarındakilerin tamamı yakını (134, %82,7; 104, %81,3; 61, %87,1), 50 ve daha ileri yaştakilerin (59) de %79,7'si bu görüştedir. Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin büyük çoğunluğu (58; %76,3), buna karşılık kent ve yurtdışında geçirenlerin tamamı yakını (343; %82,9) bu görüşe katılmaktadır. Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evlü olmayanların ve evlilerin hemen hemen tamamına göre boşanmanın yararları onun zararlarını görmeyi engellememelidir (124, %82,7; 275, %81,4). Medeni durumla bu görüşe katılım arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin (148) %79,1'i, görücü usulü istemeyerek evlenenlerin (29) %82,9'u, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin (101) %84,9'u bu görüştedir. Evlilik biçimi ve bu görüşe katılma arasındaki fark ise anlamsızdır.

Evlilik süresi ne olursa olsun, görüşülenlerin hemen hemen tamamı bu görüşe katılmaktadır.

Altı yıldan az zamandır evlilerin (55) %83,3'ü, 6-10 yıllık evlilerin (60) %80'i ile 11 yıl ve daha uzun zamandır evlilerin (162) %81,4'ü bu görüştedir. Evlilik süresi ve bu görüşe katılma arasındaki fark ise anlamsızdır.

7.14. "Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmalıdır" Görüşüne Katılım

Görüşülenlerin %82,8'i bu görüşe katılmamaktadır. Tablo 148'de "evlilik kurulabildiği kadar kolay bozulmamalıdır" görüşüne katılım sosyoekonomik düzey açısından incelenmektedir.

Tablo 148. Sosyoekonomik Düzey ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	37 15.68 46.25	199 84.32 48.07	236
Orta	15 9.43 18.75	144 90.57 34.78	159
Üst	28 28.28 35.00	71 71.72 17.15	99
Toplam	80	414	494

$\chi^2:16.060$ sd:2 p>0.001

Alt SED'dekiler arasında bu görüşe katılmayanlar %84,3, orta SED'de %90,6 ve üst SED'de %71,7 oranındadır. SED ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Kadınlar arasında bu görüşe katılmayanlar tamama yakındır (%87,5). Erkeklerin ise büyük çoğunluğu bu görüşe katılmamaktadır. Cinsiyet ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tüm yaş grupları arasında bu görüşe katılmayanlar, tamama yakın orandadır.

Yaşları 20'den küçüklerin (48) %87,3'ü, yirmili yaşlarındakilerin (131) %80,4'ü, otuzlu yaşlarındakilerin (117) %89,3'ü, kırklı yaşlarını sürenlerin (55) %78,6'sı, 50 ve daha ileri yaştakilerin (63) %84'ü evliliğin kurulabildiği kadar kolay bozulmasına karşıdır. Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Tablo 149. Cinsiyet ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Kadın	45 12.53 56.25	314 87.47 75.85	359
Erkek	35 25.93 43.75	100 74.07 24.15	135
Toplam	80	414	494

$\chi^2:12.963$ sd:1 p<0.001

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların, ilkokul ve ortaokul mezunlarının hemen hemen tamamı (%95,1; %88,8; %82,3), lise ve üniversite mezunlarının ise büyük çoğunluğu (%77,9; %76,2) bu görüşe katılmamaktadır. Eğitim düzeyi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %92,3'ü, kent ve yurt dışında geçirenlerin ise %82,2'si bu görüşe katılmamaktadır.

Tablo 150. Eğitim Düzeyi ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	2	39	41
	4,9	95,1	
	2,5	9,4	
İlkokul	20	160	180
	11,1	88,9	
	25,0	38,7	
Ortaokul	14	65	79
	17,7	82,3	
	17,5	15,7	
Lise	29	102	131
	22,1	77,9	
	36,3	24,6	
Üniversite	15	48	63
	23,8	76,2	
	18,8	11,6	
Toplam	80	414	424

χ^2 : 13.533 sd: 4 p<0.01

Katılanların hemen hemen tamamı (%92,5) yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurt dışında geçirmiştir. İstatistiksel olarak aradaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Evli olmayanların %78'i, evlilerin ise tamamı yakını (%86,3) bu görüşe katılmamaktadır. Medeni durum ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 151. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	6	72	78
	7,7	92,3	
	7,5	17,4	
Kent ve yurtdışı	74	342	416
	17,8	82,2	
	92,5	82,6	
Toplam	80	414	494

χ^2 : 4.933 sd: 1 p<0.05

Tüm gruplar arasında bu görüşe katılmayanlar ağırlık taşımaktadır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin %90,6'sı, görücü usulü istemeyerek evlenenlerin %94,1'i, arkadaşlık ederek ve anlaşarak evlenenlerin ise %76,7'sine göre evlilik kurulabildiği kadar kolay bozulmamalıdır.

Bu görüşe katılanlar içinde %58,3 ile en yüksek oranı arkadaşlık ederek ve anlaşarak evlenenler oluşturmaktadır. Katılanlardan yalnızca ikisi ise görücü usulü istemeyerek evlenenlerdendir. Evlilik biçimi ile bu görüşe katılım arasındaki istatistiksel olarak fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Evlilikleri 6 yıldan az olanların (59) %88,1'i, 6-10 yıl arasındakilerin (65) %85,5'i, 11 yıl ve daha uzun zaman geçenlerin (172) %85,6'sı bu görüşe katılmamaktadır.

Tablo 152. Medeni Durum ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım

	Riskli	Risksiz	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	33 22,0 41,3	117 78,0 28,4	150
Eveli	47 13,7 58,8	295 86,3 71,6	342
Toplam	80	412	492

$\chi^2: 5.221$ sd: 1 p<0.05

Tablo 153. Evlilik Biçimi ve “Evlilik Kurulabildiği Kadar Kolay Bozulmamalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	18 9,4 37,5	173 90,6 58,3	191
Görücü usulü (istemeyerek)	2 5,9 4,2	42 94,1 10,8	34
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	28 23,3 58,3	92 76,7 31,0	120
Toplam	48	297	345

$\chi^2: 13.935$ sd: 2 p<0.001

Katılanların yarıdan çoğu (29; %60,4) 11 yıl ve daha uzun süredir evlidir. İstatistiksel olarak evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

7.15. “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm, Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım

Görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%77,2) bu görüşe katılmamaktadır.

Alt SED'dekilerin (186) %79,2'si, orta SED'dekilerin (118) %75,6'sı ve üst SED'dekilerin tamamı yakını (82; %84,5) bu görüşe katılmamaktadır. SED ile ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Katılanların hemen hemen yarısı alt SED'dendir (%48). Kadınların (277) %78,5'i, erkeklerin (109) %80,7'si bu görüşe katılmamaktadır.

Katılanların da büyük çoğunluğu kadındır (%74,5). Khi-kare analizine göre cinsiyet ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

Yaşı 20'den küçüklerin yirmili yaşlarındakilerin tamamı yakını (%85,5; %85,2) otuzlu ve kırklı yaşlarındakilerin büyük çoğunluğu (%77,3; %79,7), buna karşılık 50 ve daha ileri yaştakilerin yarıdan çoğu (%63,5) bu görüşe katılmamaktadır.

Katılanların yalnızca %7,8'i 20 yaşından küçüktür. Yaş ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 154. Yaş ve “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
20'den küçük	8	47	55
	14,6	85,5	
	7,8	12,2	
20-29 yaş	24	138	162
	14,8	85,2	
	23,5	35,8	
30-39 yaş	29	99	128
	22,7	77,3	
	28,4	25,7	
40-49 yaş	14	55	69
	20,3	79,7	
	13,7	14,3	
50 ve yukarı	27	47	74
	36,5	63,5	
	26,5	12,2	
Toplam	102	386	488

$\chi^2: 16.100$ sd: 4 p<0.01

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların yarıdan çoğu (%56,4), ilkokul mezunlarının büyük çoğunluğu (%73,5), ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının tamamına yakını (%81, %85,4, %93,7) bu görüşe katılmamaktadır. Katılmayanlar içinde en düşük oranı (%5,7) okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi ile bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 155. Eğitim Düzeyi ve “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	17	22	39
	43,6	56,4	
	16,7	5,7	
İlkokul	47	130	177
	26,6	73,5	
	46,1	33,7	
Ortaokul	15	64	79
	19,0	81,0	
	14,7	16,6	
Lise	19	111	130
	14,6	85,4	
	18,6	28,8	
Üniversite	4	59	63
	6,4	93,7	
	3,9	15,3	
Toplam	102	386	488

$\chi^2: 26.915$ sd: 4 p<0.001

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin büyük çoğunluğu (56; %73,7), kent ve yurt dışında geçirenlerin tamamına yakını (330; %80,1) bu görüşe katılmamaktadır. Yaşamlarının büyük kısmını geçirdikleri yer ile bu görüşe katılım oranı arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evli olmayanların tamamına yakını (%85,7), evlilerin büyük çoğunluğu (%76,1) bu görüşe katılmamaktadır. İstatistiksel olarak aradaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin büyük

çoğunluğu (135; %71,4), görücü usulü istemeyerek evlenenlerin tamamına yakını (27; %81,8), arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin yine tamamına yakını (99; %82,5) bu görüşe katılmamaktadır. İstatistiksel olarak evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsız bulunmuştur.

Evlenele 6 yıldan az olanların tamamına yakını (54; %80,6), 6-10 yıl ile 11 yıl ve daha uzun zamandır evlilerin büyük çoğunluğu (57, %76; 149, %74,9) bu görüşe katılmamaktadır. Evlilik süresi ile bu görüşe katılım arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 156. Medeni Durum ve “Boşanma Sorununa En İyi Çözüm Boşanmayı Hiçbir Zaman Kabul Etmemektir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	21	126	147
	14,3	85,7	
	20,6	32,8	
Evli	81	258	339
	23,9	76,1	
	79,4	67,2	
Toplam	102	384	486

$\chi^2: 5.708$ sd: 1 p<0.05

7.16. “Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir” Görüşüne Katılım

Kolay boşanmanın çok eşliliğe eşit olduğu görüşüne araştırma kapsamındakilerin %66,2’si katılmamaktadır.

Orta ve üst SED’dekilerin büyük çoğunluğu (%73,3; %75,5) bu görüşe katılmazken alt SED’dekilerin

yalnızca %60,9’u katılmadığını belirtmiştir. SED ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Hem kadınların hem de erkeklerin 2/3’ü kolay boşanmanın çok eşliliğe eşit olduğu görüşüne katılmamaktadır (242, %68,2; 89, %66,9). Cinsiyet ile bu görüşe katılım arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 157. Sosyoekonomik Düzey ve “Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	91	142	233
	39,1	60,9	
	58,0	42,9	
Orta	42	115	157
	26,8	73,3	
	26,8	34,7	
Üst	24	74	98
	24,5	75,5	
	15,3	22,4	
Toplam	157	331	488

$\chi^2: 9.824$ sd: 2 p<0.01

Yirmili yaşlardakilerin büyük çoğunluğu (115; %71,4), yaşı 20'den küçüklerin (37) %68,5'i, kırklı yaşlarındakilerin (47) %67,1'i, otuzlu yaşlarındakilerin (85) %66,4'ü, 50 ve daha ileri yaştakilerin (47) ise %62,7'si bu görüşe katılmamaktadır. Yaş ile bu görüşe katılım arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların yarısından çoğu (%56,4), ilkokul mezunlarının büyük çoğunluğu (%73,5), ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının tamamına yakını (%81, %85,4, %93,7) bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Eğitim düzeyi yükseldikçe katılmayanların oranı da belirgin biçimde artmaktadır.

Tablo 158. Eğitim Düzeyi ve "Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	20 50,0 12,7	20 50,0 6,0	40
İlkokul	70 39,3 44,6	108 60,7 32,6	178
Ortaokul	25 31,7 15,9	54 68,4 16,3	79
Lise	26 20,3 16,6	102 79,7 30,862	128
Üniversite	16 25,4 10,2	47 74,6 14,2	63
Toplam	157	331	488

χ^2 : 19.586 sd: 4 p<0.001

Köy ve kasabada yaşamlarının büyük kısmını geçirmiş olanların yarısına (%51,3)'na göre kolay boşanma çok eşliliğe eşittir. Buna karşılık, yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurt dışında geçirmiş olanların büyük çoğunluğu (%71,4) böyle düşünmemektedir.

İstatistiksel olarak yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Evli olmayanların büyük çoğunluğu (105; %71) , evlilerinse 2/3'ü (224; %66,3) bu görüşe katılmamaktadır. Medeni durum ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin büyük çoğunluğu "kolay boşanma çok eşliliğe eşittir" görüşüne katılmamaktadır (90; %75). Buna karşılık görücü usulü isteyerek veya istemeyerek evlenenlerin ise yarısından çoğu bu görüşe katılmadığını belirtmiştir (118, %62,8; 19, %57,6). Evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Evleneli altı yıldan az olanların 2/3'si (45; %67,2), 6-10 yıl olanların (53) %71,6'sı ile 11 yıl ve daha uzun zaman olanların (129) %64,8'i kolay boşanmanın çok eşliliğe eşit olduğu görüşüne katılmamaktadır. Evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsız bulunmuştur.

Tablo 159. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve “Kolay Boşanma Çok Eşliliğe Eşittir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve kasaba	39	37	76
	51,3	48,7	
	24,8	11,2	
Kent ve yurtdışı	118	294	412
	28,6	71,4	
	75,2	88,8	
Toplam	157	331	488

$\chi^2: 15.118$ sd: 2 $p < 0.001$

7.17. “Boşanmaya Ancak Tüm Tarafların Hakları Garantiye Alındığında İzin Verilmelidir” Görüşüne Katılım

“Boşanmaya ancak tüm tarafların hakları garantiye alındığında izin verilmelidir” görüşüne tamama yakın oranda kişi katılmaktadır (%91,6).

Alt SED'dekiler arasında bu görüşe katılanlar %97,9 ile en yüksek orandadır. Bunu orta ve üst SED'dekiler izlemektedir (%93,6; %81,8). SED ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 160. Sosyoekonomik Düzey ve “Boşanmaya Ancak Tüm Tarafların Hakları Garantiye Alındığında İzin Verilmelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Alt	230	5	235
	97,9	2,1	
	50,2	15,2	
Orta	147	10	157
	93,6	6,4	
	32,1	30,3	
Üst	81	18	99
	81,8	18,2	
	17,7	54,6	
Toplam	458	33	491

$\chi^2: 28.682$ sd: 2 $p < 0.001$

Kadın ve erkeklerin tamama yakını bu görüşe katılmaktadır (336, %93,9; 122, %91,7). İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Tüm gruplarda görüşülenlerin hemen hemen tamamı bu görüşe katılmaktadır.

Yaşı 20'den küçüklerin (53) %98,2'si, yirmili yaşlarındakilerin (148) %92'si, otuzlu yaşlarındakilerin (122) %93,1'i, kırklı yaşlarındakilerin (68) %97,1'i, 50 ve daha ileri yaştakilerin (67) %89,3'ü bu görüşe

katılmaktadır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tüm eğitim kategorilerinde bu görüşe katılanlar tamama yakın orandadır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların %97,5'i, ilkökul mezunlarının %96,1'i, ortaokul mezunlarının %95'i, lise mezunlarının %93'ü ve üniversite mezunlarının %81'i bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 161. Eğitim Düzeyi ve “Boşanmaya Ancak Tüm Tarafların Hakları Garantiye Alındığında İzin Verilmelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	39	1	40
	97,5	2,5	
	8,5	3,0	
İlkokul	173	7	180
	96,1	3,9	
	37,8	21,2	
Ortaokul	76	4	80
	95,0	5,0	
	16,6	12,1	
Lise	119	9	128
	93,0	7,0	
	26,0	27,3	
Üniversite	51	12	63
	81,0	19,1	
	11,1	36,4	
Toplam	458	33	491

$\chi^2: 19.106$ sd: 4 $p < 0.001$

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerle, kent ve yurt dışında geçirenlerin hemen hemen tamamı bu görüşe katılmaktadır (74; %96,1; 384, %92,8). Yaşanılan yer ile bu görüşe katılım arasında İstatistiksel olarak fark ise anlamsız bulunmuştur.

Evli olmayanların ve evlilerin hemen hemen tamamı bu görüşe katılmaktadır (135, %91,8; 321, %93,9). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin %95,8'i, görücü usulü ancak istemeyerek evlenenlerin %97,1'i, buna karşılık arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin %89,1'i bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Bu görüşe katılanlar, evleneli 6 yıldan az olanlar arasında (59) %89,4, 6-10 yıldan beri evliler arasında (72) %94,7, 11 yıl ve daha uzun süredir evliler arasında ise (191) %94,6 oranındadır. İstatistiksel olarak evlilik süresi ve bu görüşe katılım arasındaki fark anlamsızdır.

Tablo 162. Evlilik Biçimi ve “Boşanmaya ancak tüm tarafların hakları garantiye alındığında izin verilmelidir” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	184	8	192
	95,8	4,2	
	57,0	36,4	
Görücü usulü (istemeyerek)	33	1	34
	97,1	3,0	
	10,2	4,6	
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	106	13	119
	89,1	10,9	
	32,8	59,1	
Toplam	323	22	345

$\chi^2: 6.365$ sd: 2 $p < 0.05$

7.1.18. “Boşanma Teşvik Edilmemelidir; Ancak Yasaklanmamalıdır Da” Görüşüne Katılım

Görüşülenlerin %93,6'sı bu görüşe katılmaktadır.

Alt SED'dekilerin (226) %95,4'ü, orta SED'dekilerin (149) %94,3'ü, üst SED'dekilerin de (93) %94'ü bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise anlamsızdır.

Hem kadınların hem de erkeklerin tamama yakını bu görüşe katılmaktadır (340, %94,7; 128, %94,8). Cinsiyet ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise anlamsızdır.

Tüm yaş gruplarında katılanlar tamama yakındır.

Yaşı 20'den küçüklerin (50) %89,3'ü, yirmili yaşlarındakilerin (155) %95,7'si, otuzlu yaşlarındakilerin (124) %95,4'ü, kırklı yaşlardakilerin (69) %97,2'si, 50 ve daha ileri yaştakilerin (70) %93,3'ü bu görüşe katılmaktadır. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların (37) %92,5'i, ilkökul mezunlarının (172) %95,6'sı, ortaokul mezunlarının (76) %95'i, lise mezunlarının (122) %93,1'i, üniversite mezunlarının (61) ise %96,8'i bu görüştedir. İstatistiksel olarak aradaki fark anlamsızdır.

Yaşamlarının büyük kısmının geçtiği yer köy ve kasaba olanların (73) %94,8'i, kent ve yurtdışı olanların (395) ise %94,7'si bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise anlamsızdır.

Evli olmayanların (140) %93,3'üne ve evlilerin (326) %95,3'üne göre boşanma desteklenmemeli ancak yasaklanmamalıdır da. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Görücü usulü isteyerek ve istemeyerek, arkadaşlık ederek-anlaşıp kaçarak evlenenlerin tamama yakını bu görüşe katılmaktadır (184, %96,3; 32, %94,1; 113, %94,2). Aradaki fark ise anlamsızdır.

Altı yıldan az zamandır evli olanların (63) %95,5'i, 6-10 yıldır evlilerin (72) %94,7'si 11 yıl ve daha uzun zamandır evlilerin (193) %95,5'i boşanmanın teşvik edilmemesi, ancak yasaklanmaması gerektiği görüşündedir.

7.19. “Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır” Görüşüne Katılım

Bu görüşe katılanlar %91,4 oranındadır.

Alt SED'dekilerin (223) %94,5'i, orta SED'dekilerin

Tablo 163. Eğitim Düzeyi ve “Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun Ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır” Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	39	1	40
	97,5	2,5	
	8,5	2,7	
İlkokul	176	5	181
	97,2	2,8	
	38,5	13,5	
Ortaokul	76	4	80
	95,0	5,0	
	16,6	10,8	
Lise	117	13	130
	90,0	10,0	
	25,6	35,1	
Üniversite	49	14	63
	77,8	22,2	
	10,7	37,8	
Toplam	457	37	494

χ^2 : 28.908 sd: 4 p<0.001

(145) %91,2'si, üst SED'dekilerin (89) %90'ı bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Kadın ve erkeklerin tamamı yakını bu görüşe katılmaktadır (337, %93,6; 120, %89,6). Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Yaşı 20'den küçüklerin (49) %89,1'i, yirmilerindekilerin (148) %91,4'ü, otuzlu yaşlarındakilerin (121) %92,4'ü, kırklı yaşlarındakilerin (68) %95,8'i, 50 ve

daha ileri yaştakilerin (71) ise %94,7'si bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Okuryazar olmayanlar ile yalnızca okuryazarların %97,5'i, ilköğretim mezunlarının %97,2'si, ortaokul mezunlarının %95'i, lise mezunlarının (117) %90'ı, üniversite mezunlarının ise yalnızca %77,8'i bu görüşe katılmaktadır. Eğitim düzeyi ve bu görüşe katılım arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 164. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve "Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun Ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Köy ve Kasaba	78	0	78
	100,0	0,0	
	17,1	0,0	
Kent ve Yurtdışı	379	37	416
	91,1	8,9	
	82,9	100,0	
Toplam	457	37	494

$\chi^2: 7.499$ sd: 1 $p < 0.001$

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin tamamı, kent ve yurt dışında geçirenlerin %91,1'i bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Evli olmayanların (133) %89,3'ü, evlilerin (322) %93,9'u bu görüşe katılmaktadır. Aradaki fark ise anlamsızdır. Görücü usulü isteyerek evlenenlerin (186) %96,9'u, görücü usulü istemeyerek evlenenlerin (32) %94,1'i, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin (107) %89,2'si bu görüşe katılmaktadır. Evlilik biçimi ve bu görüşe katılım arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 165. Evlilik Biçimi ve "Her Boşanmanın Kesinleşmesinden Önce Uzun Ve Dikkatli Bir Soruşturma Yapılmalıdır" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Görücü usulü (isteyerek)	186	6	192
	96,9	3,1	
	57,3	28,6	
Görücü usulü (istemeyerek)	32	2	34
	94,1	5,9	
	9,9	9,5	
Arkadaşlık ederek, anlaşıp kaçarak	107	13	120
	89,2	10,8	
	32,9	61,9	
Toplam	325	21	346

$\chi^2: 7.699$ sd: 2 $p < 0.05$

Evlenele 6 yıldan az olanların (58) %87,9'u, 6-10 yıllık evlilerin (73) %96,1'i, 11 yıl ve daha uzun süredir evlilerin (193) %95,1'i bu görüşe katılmaktadır. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

7.1.20. "Evlilikte Süreklilik Toplumsal Denge İçin Gerekli Değildir" Görüşüne Katılım

Görüülenlerin %72,4'üne göre evlilikte süreklilik, toplumsal denge için gerekli değildir.

Alt SED'dekilerin (163) %69,4'ü, orta SED'dekilerin (120) %77'si, üst SED'dekilerin (79)

%79,8'i bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise anlamsızdır.

Kadınların %76,4'ü, erkeklerin %67,2'si evlilikte sürekliliğin toplumsal denge için gerekli olmadığını düşünmektedir. Aradaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Yaşı 20'den küçüklerin (36) %67,9'u, yirmili yaşlarındakilerin %79'u, otuzlu yaşlarındakilerin (98) %74,8'i, kırklı yaşlarındakilerin (43) %61,4'ü, 50 ve daha ileri yaşlarındakilerin (57) %77'si bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 166. Cinsiyet ve "Evlilikte Süreklilik Toplumsal Denge İçin Gerekli Değildir" Görüşüne Katılım

	Katılıyor	Katılmıyor	Toplam
Kadın	84 23.60 65.63	272 76.40 75.14	356
Erkek	44 32.84 34.38	90 67.16 24.86	134
Toplam	128	362	490

$\chi^2:4.307$ sd:1 $p<0.05$

Okuryazar olmayanların ve yalnızca okuryazarların (29) %74,4'ü, ilkökul mezunlarının (133) %74,3'ü, ortaokul mezunlarının (59) %74,7'si, lise mezunlarının (98) %75,4'ü, üniversite mezunlarının (43) %68,3'ü bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise istatistiksel olarak anlamsızdır.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin (59) %76,6'sı, kent ve yurt dışında geçirenlerin (303) %73,4'ü bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Evli olmayanların ve evlilerin büyük çoğunluğu bu görüşe katılmamaktadır (116, %78,4; 245, %72,1). Aradaki fark ise anlamsız bulunmuştur.

Görücü usulü isteyerek evlenenlerin (136) %71,6'sı, görücü usulü istemeyerek evlenenlerin (24) %72,7'si, arkadaşlık ederek ve anlaşıp kaçarak evlenenlerin (87) %72,5'i bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark anlamsız bulunmuştur.

Altı yıldan az süredir evlilerin (49) %73,1'i, 6-10 yıllık evlilerin (61) %80,3'ü, 11 yıl ve daha uzun süredir evlilerin (136) %68,3'ü bu görüşe katılmamaktadır. Aradaki fark ise anlamsız bulunmuştur.

Ana hatlarıyla belirtmek gerekirse, boşanmaya ilişkin tutumların Sosyoekonomik düzey, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, evlilik biçimi ve süresi gibi değişkenlerle bazı anlamlı bağlantıları olduğu yapılan khi-kare analizlerine dayalı olarak ileri sürülebilir.

- Üst sosyoekonomik düzeydekilerin,
- Yüksek eğitim düzeyindekilerin,
- Otuz yaşından genç olanların,
- Evli olmayanların (bekâr, dul ve boşanmışlar),
- Yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurtdışında geçirmiş olanların, boşanmaya ilişkin değerlendirmelerinde diğer gruplara kıyasla belirgin biçimde önyargılı, ayırımçı ve damgalayıcı olmadıkları söylenebilir.

Özellikle eğitim düzeyinin yükselmesiyle boşanmaya karşı daha anlayışlı, önyargısız tutumların güçlenme eğilimi kazandıkları düşünülmektedir.

Eğitimin güçlü etkisi ile alınan bilgilerin çeşitliliğinin ve kapsamının artmasıyla toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunları daha rasyonel, objektif ve bilimsel ölçütler çerçevesinde değerlendirme becerisi de güçlenmektedir. Bu doğrultuda bireyler boşanma sorununa ilişkin değerlendirmelerde de, “çok eşliliğe eşit durum”, “utanç verici bir durum” “ahlâki standartları düşüren bir durum”, “onur kınacı” şeklindeki nitelermeleri yansıtan yaklaşımlardan belirgin biçimde uzaklaşabilmektedirler.

Öte yandan, sosyoekonomik düzeyin yükselmesiyle yine boşanmaya yönelik olumlu görüşlerin (ayırımıcı, damgalayıcı olmayan, vb) oranının anlamlı bir artış gösterdiği de genel olarak gözlenmektedir. Kuşkusuz bunda daha önceki bölümlerde sürekli vurgulandığı gibi Sosyoekonomik düzeyin en önemli bileşeni olan eğitimin etkisi büyüktür. Bu etkiyle birlikte boşanmaya karşı daha kabul edici, çok yönlü, geniş açılı bir bakışın geliştirilmesi eğilimi güçlenmektedir.

Otuz yaşından genç olanlarda, toplumda yaşanan çeşitli olaylar karşısında “tutucu” yönelimlerin ileri yaştakilere kıyasla, daha az olduğu; bu nedenle boşanma ve boşanmış bireye karşı da daha açık fikirli oldukları düşünülmektedir.

Evli olmayanlar arasında boşanmışların da olduğu dikkate alınacak olursa evlilere kıyasla boşanmaya ilişkin olumlu değerlendirmelerin bu grupta neden fazla olduğu daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca “evli olma”, sosyal yaşamda bireylere ayrı bir kimlik ve statü kazandırabilmektedir. Bireye tek başına açılmayan bir kapı, “evli” kimliğiyle çoğu kez kolayca açılabilir. Evlenmenin temel toplumsal normlardan biri olduğu ülkemizde, evli olmayanların boşanmaya ilişkin değerlendirmelerinin evlilere kıyasla daha esnek olması, bu doğrultuda ele alınabilir.

Yaşamın büyük kısmını kent ve yurtdışında geçirmiş olmak da kentsel değerlerin (değişikliklere, yeni fikirlere açıklık vb.) içselleştirilmesi durumunda boşanmaya karşı olumsuz tutumların azaltılmasını veya yok edilmesini kolaylaştırabilmektedir.

Boşanmaya yönelik olumsuz tutumların araştırma kapsamındakiler arasında düşük oranlarda saptanması, görüşülenlerin çoğunluğu tarafından evliliklerin en ufak bir sorun çıktığında bitirilmesi istendiği şeklinde algılanmamalıdır. Tersine, sorunlar karşısında boşanma hemen başvurulacak, son derece kolay işlerlik kazandırılacak bir durum olarak algılanmamakta; ancak uzun ve dikkatli bir araştırma ile tüm tarafların (ana, baba, çocuk) hakları garantiye alındığında, son çözüm olarak düşünülmektedir.

BOŞANMA NEDENLERİ VE BOŞANMIŞ BİREYLER

Boşanma Nedenlerine İlişkin Değerlendirmeler

Boşanmış Kadını Değerlendirme

Boşanmış Erkeği Değerlendirme

Ülkemizde boşanma nedenlerinin hemen hemen tamamını şiddetli geçimsizliğin oluşturduğu bilinmektedir. Şiddetli geçimsizlik nedeniyle gerçekleşen boşanmalar yıldan yıla sürekli bir artış göstermektedir (S.i.S 1994: 127). İkinci sırada cana kast ve pek fena muamele, üçüncü sırada ise zina yer almaktadır.

Bu araştırmada da Türkiye’de boşanmaların en çok hangi nedenlerle olduğuna ilişkin halkın düşünceleri öğrenilmek istenmiştir. Başka bir deyişle halkın, boşanma istatistiklerinin işaret ettiği Türkiye’deki nedenlere paralel değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

8.1. Boşanma Nedenlerine İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de boşanmaların en çok hangi nedenlerle olduğuna ilişkin görüşülenlerin değerlendirmeleri

Tablo 167. Boşanma Nedenleri

	s	%
Şiddetli geçimsizlik	428	17,9
Kötü muamele ve cana kast	301	12,6
Zina	284	11,9
Ruh hastalığı	134	5,6
Beden hastalığı	34	1,42
Kadının kısrılığı	106	4,43
Erkeğin kısrılığı	45	1,9
İçki	320	13,38
Kumar	311	13,01
Evi terk etme	135	5,64
Akrabaların karışması	189	7,7
Maddi sıkıntı	103	4,3
	2390	100,0

Ülkemizde her yıl daha da artan şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanma, görüşülenlerce de en önemli neden olarak belirtilmiştir. Ancak ülkemiz genelinde görülen terk ve zina gibi nedenlerin yerini bu araştırmada içki ve kumar almıştır.

Bununla birlikte içki ve kumar birlikte düşünüldüğünde belirtilme oranı %26,4 ile ilk sırayı almaktadır.

aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Ancak soruyu yanıtlayanlar birden çok boşanma nedenini işaretledikleri için yorumlamayı kolaylaştırabilmek amacıyla her bir seçeneğin belirtilme sıklığı verilmiştir.

En fazla belirtilen boşanma nedenleri sırasıyla şunlardır:

- Şiddetli geçimsizlik
- İçki
- Kumar
- Kötü muamele ve cana kast
- Zina

Görüşülenlere göre bir evliliğin boşanmayla sonuçlanmasında rol oynayan nedenlerin başında şiddetli geçimsizlik yer almaktadır. Bu, Türkiye’de boşanma istatistiklerine de yansıyan gerçeği ifade etmektedir.

8.2. Boşanmış Kadını Değerlendirme

Görüşülenlerin yarıdan çoğu, boşanmış kadını evli kadından farklı görmemektedir (%57,6). Bu grubu, 1/5’lik bir oranla boşanmış kadına acıdiklarını belirtenler izlemektedir. Görüşülenlerin yalnızca %9’u yapacakları değerlendirmenin boşanma nedenine göre değişeceğini açıklamıştır. 28 kişi ise böyle kadınlara iyi gözle bakmayacaklarını ileri sürmüştür.

Genel olarak bakıldığında acıma ve iyi gözle bakmama “olumsuz tutumlar” olarak nitelendirilebilir. Nitekim Arıkan’ın 1992 yılında yoksul boşanmış kadınlar üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada (1992) görüşülen boşanmış kadınların kendilerine acıma ile yaklaşılmasını olumsuz değerlendirdikleri belirlenmiştir. Acıma duygusunu “olumsuz” değerlendiren bir başka grup da sakatlardır. Yine Arıkan’ın 1995’de gerçekleştirdiği

başka bir araştırmada sakat bireylerin kendilerine acınmasını istemedikleri saptanmıştır. “Acıma ve kötü gözle bakma” olumsuz değerlendirme olarak %27,4 gibi önemli bir oranı oluşturmaktadır. Bu tür değerlendirmeler, boşanmış kadının toplumda ayrı bir kategoriye konulmuş olduğunun da bir göstergesidir. Ayırıcılığa, hatta damgalamaya dek uzanan “farklı” bir kategoride yer almanın boşanmış kadınlarca hoş karşılanmadığı bilinmektedir.

Tablo 168. Boşanmış Kadını Değerlendirme

	s	%
Acıma	109	21,8
İyi gözle bakmama	28	5,6
Evli kadından farklı görmeme	288	57,6
Boşanma nedenine göre değişir	45	9,0
Bilmiyor	26	5,2
Yanıtsız	4	0,8
Toplam	500	100

Tersine boşanmış kadınların ekonomik destekten çok daha fazla toplumda kendilerine evliyen nasıl davranıldıysa boşandıktan sonra da öyle davranılmasını bekledikleri saptanmıştır (Arıkan 1992: 149). Araştırma kapsamındakilerin yarıdan çoğunun (%57,6) boşanmış kadını evli kadından farklı görmediklerini belirtmeleri bu bağlamda “olumlu” bir değerlendirme olarak nitelendirilmektedir.

Ancak bu noktada boşanmış kadına acımanın somut, ciddi gerekçeleri de olduğu unutulmamalıdır. Bunların başında kadının

boşandıktan sonra yaşadığı maddi sıkıntı ve yasal güvencelerinin yeterince sağlam olmaması gelmektedir (Yılmaz, 1991; Çelikel, 1991; Ann, 1991). Dolayısıyla halkın bu gerçeği de dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamına girenlerden bazılarının “boşanmış bir kadını nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna verdikleri yanıtlar şunlardır:

Kadın, 23 yaşında, hemşire: “Boşanmış kadına iyi gözle bakmaya çalışsam da bunu ne kadar başarırım bilemiyorum.”

Tablo 169. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmış Kadını Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Alt	79	111	35	225
	35,1	49,6	15,6	
	57,7	38,5	77,8	
Orta	43	99	7	149
	28,9	66,4	4,70	
	31,4	34,4	15,6	
Üst	15	78	3	96
	15,6	81,3	3,1	
	11,0	27,1	6,7	
Toplam	137	288	45	470

$\chi^2:37.187$ sd: 4 p<0.001

Kadın, 18 yaşında, ev kadını: “*Bence kurtulmuş derim.*”

Erkek, 34 yaşında, memur: “*Kadının boşandıktan sonraki davranışlarına bağlı.*”

Kadın, 25 yaşında, ev kadını: “*Eğer namusuyla yaşıyorsa evli bir kadından farklı görmem.*”

Erkek, 33 yaşında, bakkal: “*Boşanma nedeni neyse ona göre değerlendiririm.*”

Boşanmış kadına yönelik değerlendirmelerin çeşitli değişkenlere göre nasıl farklılaştığı da aşağıda yer alan tablolarla ortaya konmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyi ne olursa olsun, tüm gruplar arasında boşanmış kadını evli kadınlardan farklı görmeyenler ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte alt SED’den üst SED’e gidildikçe evli

kadından farklı görmeme eğiliminin belirgin bir oransal artış gösterdiği gözlenmektedir.

Alt SED’dekilerin hemen hemen yarısı (%49,3) boşanmış kadını evli kadından farklı görmemektedir.

Orta SED’dekilerin 2/3’ü, buna karşılık üst SED’dekilerin tamamı yakını böyle değerlendirmektedir (%81,3).

Öte yandan alt SED’dekiler arasında olumsuz değerlendirme yapanlar %35,1 ile en yüksek orandadır. Orta SED’de böyle değerlendirenler %28,9, üst SED’de ise yalnızca %15,6’dır.

Sosyoekonomik düzey ile boşanmış kadını değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 170. Cinsiyet ve Boşanmış Kadını Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Kadın	99 29,0 72,3	213 62,5 74,0	29 8,5 64,4	341
Erkek	38 29,5 27,7	75 58,1 26,0	16 12,4 35,6	129
Toplam	137	288	45	470

$\chi^2: 1.777$ sd: 2 $p > 0.05$

Sosyoekonomik düzeyin, boşanma olayına olduğu gibi boşanmış kadına da bakışta önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Alt SED’den üst SED’e gidildikçe -eğitim bileşeninin de etkisiyle- boşanmış kadına ayırıcı davranılmamasını, önyargı ile bakılmamasını, kısaca boşanmış kadının damgalanmamasını yansıtan tutumlarda oransal artış gözlenmektedir.

Bu tür olumlu değerlendirmelerin orta ve özellikle üst SED’dekiler arasında yüksek oranlarda oluşunun önemli bir nedeni de bu gruplarda boşanma ve yeniden evlenmelerin oldukça sık görülmesi olabilir. Her ne kadar ülkemizde çeşitli değişkenlere göre boşanma oranı verilirken, gelir düzeyine göre boşanma oranını

yansıtan istatistiksel bilgiler henüz bulunmadığı için bu boyutta kesin bir değerlendirme yapılması güç olsa da böyle bir eğilimin olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, özellikle üst SED’dekiler arasında boşanmış kadına bakışın daha önyargısız olduğu boşanmanın daha “doğal” kabul edildiği ileri sürülebilir.

Kadın ve erkeklerin yarıdan çoğu, boşanmış kadını evli kadından farklı görmemektedir (%62,5; %58,1). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Yaşı 20’den küçüklerin %65,2’si, yirmili

yaşlarındakilerin %73,6'sı, otuzlu yaşlarındakilerin %58,7'si, kırklı yaşlarındakilerin %52,9'u, elli ve daha ileri yaştakilerin ise %45,2'si boşanmış kadını evli kadından farklı görmemektedir.

Öte yandan olumsuz değerlendirenler 20 yaşından

küçükler arasında %23,9, yirmili yaşlarındakiler arasında %17,4, otuzlu yaşlarındakilerde %32,5, kırklı yaşlarındakilerde %35,7, elli ve daha ileri yaştakilerde %45,2 oranındadır. Yaş ve boşanmış kadını değerlendirme arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 171. Yaş ve Boşanmış Kadını Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
20'den küçük	11 23,9 8,0	30 65,2 10,4	5 10,9 11,1	46
20-29 yaş	27 17,4 19,7	114 73,6 39,6	14 9,0 31,1	155
30-39 yaş	41 32,5 29,9	74 58,7 25,7	11 8,7 24,4	126
40-49 yaş	25 35,7 18,3	37 52,9 12,9	8 11,4 17,8	70
50 ve yukarı	33 45,2 24,1	33 45,2 11,5	7 9,6 15,6	73
Toplam	137	288	45	470

χ^2 : 24.157 sd: 8 p<0.01

Anlaşılabacağı gibi, boşanmış kadını evli kadından farklı görmeyenler, genç yaştakiler arasında çok yüksek oranlardayken ileri yaşlara doğru böyle değerlendirenlerin oranında belirgin bir azalma olmaktadır.

Buna karşılık olumsuz değerlendirenler genç yaştakiler arasında oldukça azken yaş ilerledikçe böyle değerlendirenlerin oranı artmaktadır.

Bu durum, genç yaştakiler arasında boşanmış kadına yönelik olumlu tutumların (evli kadından farksız görme) güçlü, olumsuz tutumların da güçsüz olduğunu düşündürmektedir. Thornton (1985) da bu yönde sonuçlara ulaşmıştır.

Okuryazar olmayanlar ve yalnızca okuryazarlar arasında boşanmış kadını olumsuz değerlendirenler büyük çoğunlukta (%74,4). Evli kadından farklı

görmeyenlerin oranı yalnızca 1/5'e ulaşabilmektedir.

İlkokul mezunları arasında ise boşanmış kadını evliden farklı görmeyenler %50,8 ile bu kategoridekilerin yarısını oluştururken %38,7 gibi önemli bir oram olumsuz değerlendirme yapmaktadır.

Ortaokul mezunlarının, %64,8'i boşanmış kadını evliden ayırmamaktadır. %21,1'i ise acıdığını, kötü gözle baktığını açıklamıştır.

Lise mezunlarının büyük çoğunluğu (%75,4) boşanmış kadını olumlu (evli kadından farksız) değerlendirirken yalnızca %16,1'i olumsuz değerlendirmeler (acıma, kötü gözle bakma) yapmıştır.

Üniversite mezunlarının ise hemen hemen tamamı (%86,9) boşanmış kadını evli kadından farklı

Tablo 172. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Kadını Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	29	8	2	39
	74,4	20,5	5,1	
	21,2	2,8	4,4	
İlkokul	70	92	19	181
	38,7	50,8	10,5	
	51,1	31,9	42,2	
Ortaokul	15	46	10	71
	21,1	64,8	14,1	
	11,0	16,0	22,2	
Lise	19	89	10	118
	16,1	75,4	8,5	
	13,9	30,9	22,2	
Üniversite	4	53	4	61
	6,6	86,9	6,6	
	2,9	18,4	8,9	
Toplam	137	288	45	470

$\chi^2: 79.650$ sd: 8 $p < 0.001$

görmemektedir. Bu kategoride yok denecek kadar az kişi (4) olumsuz değerlendirmelerde bulunmaktadır. Eğitim düzeyi ve boşanmış kadını değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Bu dağılımdan çıkartılabilecek sonuç, eğitim düzeyinin yükselmesiyle, boşanmış kadını evli kadından ayırt etmeyen olumlu tutumların arttığı, buna karşılık acıma ve kötü gözle bakma gibi olumsuz tutumların azaldığı şeklinde özetlenebilir. Eğitimin yükselmesiyle toplumda azınlıkta kalan çeşitli gruplara (fiziksel sakatlara, ruh hastalarına, vb.) olduğu gibi, boşanmış kadınlara karşı da daha

“kabul edici”, “önyargısız”, “hoşgörülü” tutumlarda belirgin bir artış olduğu söylenebilir.

Evli olmayanların büyük çoğunluğu, boşanmış kadını evliden farklı görmemektedir (%74,5). Bu gruptakilerin yalnızca 1/5’i boşanmış kadını olumsuz değerlendirmektedir.

Evlilerin %55,9’u boşanmış kadını evli kadından farklı görmemektedir. %32,6’sı ise acıdığı ve iyi gözle bakmadığını açıklamıştır. Medeni durum ve boşanmış bireyler, boşanmış kadına ilişkin olumlu değerlendirmeler yapılmasında etkili olmaktadır.

Tablo 173. Medeni Durum ve Boşanmış Kadını Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	28	102	7	137
	20,4	74,5	5,1	
	20,6	35,5	15,6	
Evli	108	185	38	331
	32,6	55,9	11,5	
	79,4	64,5	34,4	
Toplam	136	287	45	468

$\chi^2: 14.489$ sd: 2 $p < 0.001$

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin hemen hemen yarısı boşanmış kadını olumsuz değerlendirmektedir (%49,4).

Buna karşılık kent ve yurtdışında büyük kısmını geçirmiş olanların 2/3'ü boşanmış kadını evli kadından farklı görmemektedir (%65,9). Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve boşanmış kadını değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Ülkemizde özellikle kırsal kesimde boşanma, temel toplumsal normlara aykırı düşmekte, genel kabul görmemektedir. Kadının boşanması ise özellikle olumsuz değerlendirilmektedir. Boşanma oranının kırsal kesimde son derece düşük olduğu da bilinmektedir. Halen kentte yaşıyor olsa da yaşamının büyük kısmını kırsal kesimde geçirmiş olan bireyin genelde boşanmayı, özelde de boşanmış kadını

olumlu değerlendirmemesi çok yadırganmamalıdır. Öte yandan, kent ve yurtdışında yaşamlarının büyük kısmını geçirenlerin köy ve kasaba kökenlilere kıyasla daha açık fikirli olması, boşanmış kadını değerlendirmeye de yansımakta, olumsuz değerlendirmelerin görece az olmasına yol açmaktadır. Williams (1982) da Türkiye’de kentlerde boşanmış kadınların eskisi kadar damgalanmadığını saptamıştır.

Arıkan tarafından 1994 yılında gerçekleştirilen “Güneydoğu Anadolu’da Kırsal Kesim Kadınlarının ve Erkeklerinin Evlilik İlişisine ve Toplumda Kadının Konumuna Bakışları” konulu araştırmada görüşülen kadınların %66,4’ünün kadının boşanmasına karşı olmadıkları, ancak genel olarak boşanmış kadına görüşülenlerin %83’ünün acıdıkları saptanmıştır.

Tablo 174. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Kadını Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Köy ve Kasaba	38	29	10	77
	49	37,7	13,0	
	27,7	10,1	22,2	
Kent ve Yurtdışı	99	259	35	393
	25,2	65,9	8,9	
	72,3	89,9	77,8	
Toplam	137	288	45	470

$\chi^2: 22.393$ sd: 2 $p < 0.001$

8.3. Boşanmış Erkeği Değerlendirme

Araştırma kapsamındakilerin boşanmış kadının yanı sıra boşanmış erkeği de nasıl değerlendirdikleri öğrenilmek istenmiştir. Ülke genelinde boşanmış kadınlara yönelik ayırıcı tutumların bu durumdaki erkeklere karşı aynı yoğunlukta olmadığı bilinmektedir (Arıkan, 1992; Arıkan, 1995a).

Görüşülenlerin yarısından çoğu, boşanmış bir erkeği evli erkekten farklı görmemektedir (%62,8). Olumsuz değerlendirenler (acıma ve iyi gözle bakmama) yalnızca 1/5’lik bir grubu oluşturmaktadır (95; %19). Boşanma nedenine göre değiştiğini söyleyenler %7,2 gibi çok düşük bir orandadır.

Boşanmış erkekleri olumsuz değerlendirenler (%19), boşanmış kadınları böyle değerlendirenlerden (%27,4) fazladır. Benzer şekilde boşanmış erkekleri evlilerden farksız görenler (%62,8), aynı durumdaki kadınları böyle değerlendirenlerden (%57,6) fazladır.

Bununla birlikte gerek kadınları gerekse erkekleri evlilerden ayırt etmeyenler çoğunluktadır. Bu durum araştırmanın büyük kent örneğinde gerçekleştirilmesiyle bağlantılı yorumlanabilir. Başka bir deyişle büyük kentin, özellikle de ülkenin nabzının attığı başkentin sunduğu eğitsel, sosyal ve kültürel olanaklar, çeşitli sosyal sorunlar ve sapma davranışları hakkında bireysel bilinç düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır.

Tablo 175. Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	s	%
Acıma	47	9,4
İyi gözle bakmama	48	9,6
Evli erkekten farklı görmeme	314	62,8
Boşanma nedenine göre değişir	36	7,2
Bilmiyor	51	10,2
Yanıtız	4	0,8
Toplam	500	100

Bu doğrultuda boşanma hakkında da bilinçlenmenin artmasına paralel olarak boşanmış bireyleri değerlendirmede daha tarafsız, dolayısıyla önyargısız olunması kolaylaşmaktadır.

Gerek kitle iletişim araçları gerekse çeşitli eğitsel, sosyal, kültürel kaynakların etkisiyle açık ve esnek tutumların geliştiği Morgan (1981) tarafından da vurgulanmaktadır. Alınan sonuçlar, bu gerçeği desteklemektedir.

“Boşanmış bir erkeği nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna verilen yanıtlardan bazıları şunlardır:

Kadın, 48 yaşında, ev kadını: *“Neden boşandığı önemli. Başka bir kadına gitmiş de olabilir. O zaman lanet ederim.”*

Erkek, 40 yaşında, tüccar: *“Bireysel olarak eksiktir.”*

Erkek, 25 yaşında, fabrika işçisi: *“Hiç evlenmemiş bir delikanlı gibi görürüm.”*

Tablo 176’da görüldüğü gibi, alt SED’dekilerin %62,7’si, orta SED’dekilerin %68,3’ü, üst SED’dekilerin ise %92,3’ü boşanmış erkeği evliden farklı görmemektedir.

Sosyoekonomik düzey ve boşanmış erkeği değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Üst SED’dekilerin hemen hemen tamamı boşanmış erkeği evliden ayırt etmezken bu grupta yalnızca beş kişinin olumsuz değerlendirmede bulunduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 176. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli erkekten farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Alt	51	131	27	209
	24,4	62,7	12,9	
	53,7	41,7	75,0	
Orta	39	99	7	145
	26,9	68,3	4,8	
	41,1	31,5	19,4	
Üst	5	84	2	91
	5,5	92,3	2,2	
	5,3	26,8	5,6	
Toplam	95	314	36	445

$\chi^2: 33.600$ sd: 4 p<0.001

Tablo 177’de cinsiyet açısından boşanmış erkeğin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Kadınların büyük çoğunluğu (%72,4), erkeklerinse 2/3’ü boşanmış erkeği evliden farklı görmemektedir.

Cinsiyet ve boşanmış erkeği değerlendirme arasındaki fark anlamsızdır.

Tüm gruplar arasında boşanmış erkekleri evlilerden farklı görmeyenler ilk sıradadır. Bununla birlikte yaşı

Tablo 177. Cinsiyet ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli kadından farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Kadın	65	228	22	341
	20,6	72,4	7,0	
	68,4	72,6	61,1	
Erkek	30	86	22	129
	23,1	66,2	7,0	
	31,6	27,4	61,1	
Toplam	137	288	45	470

$\chi^2:2.392$ sd: 2 p>0.05

küçükler arasında farklı görmeyenlerin oranı büyük çoğunluğu oluşturmaktayken ileri yaştakiler arasında böyle değerlendirenlerin oranı giderek azalmaktadır.

Yaşı 20'den küçüklerin %80'i, yirmili yaşlarındakilerin %78,9'u, otuzlarındakilerin %66.1'i, kırklarındakilerin %63,7'si, elli ve daha ileri yaşlardakilerin ise yalnızca %60,6'sı boşanmış erkeği evli erkekten farklı görmemektedir.

Tablo 178. Yaş ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli erkekten farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
20'den küçük	6	36	3	45
	13,3	80,0	6,7	
	6,3	11,5	8,3	
20-29 yaş	17	116	14	147
	11,6	78,9	9,5	
	17,9	36,9	38,9	
30-39 yaş	32	78	8	118
	27,1	66,1	6,8	
	33,7	24,8	22,2	
40-49 yaş	18	44	7	69
	26,1	63,8	10,1	
	19,0	14,0	19,4	
50 ve yukarı	22	40	4	66
	33,3	60,6	6,1	
	23,2	12,7	11,1	
Toplam	95	314	36	445

$\chi^2:20.117$ sd: 8 p<0.01

Yaş ve boşanmış erkeği değerlendirme arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

İleri yaş grupları arasında olumsuz değerlendirmelerde bulunanların oranı görece artmakta; elli ve daha ileri yaştakiler arasında en yüksek orana (%33,3) ulaşmaktadır.

Güçlü geleneksel değerlerin de etkisiyle ileri yaştakiler arasında genelde boşanmanın onaylanmaması özelde de boşanmış bireylerin farklı bir kategoriye konulması daha yaygındır.

Bu sonuçlar Thornton (1985)'un araştırma sonuçlarına paraleldir.

Tablo 179. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli erkekten farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	17	11	1	29
	58,6	37,9	3,5	
	17,9	3,5	2,8	
İlkokul	51	112	9	172
	29,7	65,1	5,2	
	53,7	35,7	25,0	
Ortaokul	12	45	12	69
	17,4	65,2	17,4	
	12,6	14,3	33,3	
Lise	13	92	10	115
	11,3	80,0	8,7	
	13,7	29,3	27,8	
Üniversite	2	54	4	60
	3,3	90,0	6,7	
	2,1	17,2	11,1	
Toplam	95	314	36	445

$\chi^2: 59.620$ sd: 8 $p < 0.001$

Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında boşanmış erkeği olumsuz değerlendirenler çoğunluktadır (%58,6). Bu grup içinde boşanmış erkeği evli erkekten farklı görmeyenler 1/3 oranındadır.

İlkokul ve ortaokul mezunlarının yaklaşık 2/3'ü boşanmış erkeği evliden ayırt etmemektedir. Lise ve üniversite mezunlarının tamama yakını (%80; %90) bu görüştedir. Eğitim düzeyi ve boşanmış erkeği değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Eğitim düzeyi yüksek gruplar arasında damgalayıcı tutumların düşük eğitilmiş ya da eğitimsiz gruplara kıyasla az olması, araştırmanın diğer bölümlerinde eğitim boyutundaki yorumları pekiştirmektedir.

Tablo 180, evli olmayanların tamama yakınının (%82,4), evlilerinse ancak %66'sının boşanmış erkeği evlilerden farklı görmediklerini göstermektedir. Medeni durum ve boşanmış erkeği değerlendirme arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 180. Medeni Durum ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli erkekten farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	16	108	7	131
	12,2	82,4	5,3	
	17,2	34,4	19,4	
Evli	77	206	29	312
	24,7	66,0	9,3	
	82,8	65,6	80,6	
Toplam	93	314	36	443

$\chi^2: 12.110$ sd: 2 $p < 0.01$

Tablo 181. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Erkeği Değerlendirme

	Acıma ve iyi gözle bakmama	Evli erkekten farklı görmeme	Boşanma nedenine göre değişir	Toplam
Köy ve kasaba	27	39	5	71
	38,0	54,9	7,0	
	28,4	12,4	13,9	
Kent ve yurtdışı	68	275	31	374
	18,2	75,5	8,3	
	71,6	87,6	86,1	
Toplam	95	314	36	445

χ^2 : 14.050 sd: 2 p<0.001

Tablo 181, yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin %54,9'unun, kent ve yurtdışında geçirenlerin büyük çoğunluğunun (%73,5) boşanmış erkeği evlilerden farklı görmediklerini ortaya koymaktadır.

Köy ve kasabada yaşamlarının büyük bölümünü geçirenlerin %38 gibi önemli bir oranının, bu durumdaki erkeklere yönelik olumsuz değerlendirmeleri olduğu görülmektedir.

Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve boşanmış erkeği değerlendirme arasında fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Genel olarak boşanmış bireylere ilişkin görüşülenlerin değerlendirmeleri şöyle özetlenebilir:

- Üst sosyoekonomik düzeydekilerin;
- Eğitim düzeyi yüksek olanların (özellikle lise ve üniversite mezunlarının),
- Otuz yaşından gençlerin,
- Evli olmayanların (bekâr, dul ve boşanmış),
- Yaşamlarının büyük kısmını kentte ve yurtdışında geçirmiş olanların boşanmış kadın ve erkekleri evlilerden farklı görmeme, kısaca ayırımıcı davranmama yönelimleri diğer gruplardaki bireylerden belirgin biçimde fazladır.

Bu sonuçlar, Bates (1977)'in Avustralya'da temsil edici örnekleme dayalı araştırma sonuçlarını da desteklemektedir.

BOŞANMA KOŞULLARI

Boşanma ve Dini İnançlar

Boşanmanın Dine Göre Günah Olup Olmadığını Değerlendirme

Kadın ve Erkeklerin Boşanabilmesi

Bu bölümde genel olarak boşanma koşulları kadın ve erkek açısından ele alınmaktadır. Bu amaçla görüşülenlere hangi durumlarda bir kadının ve erkeğin boşanabileceği sorulmuştur.

Bunun yanı sıra, görüşülenlerin boşanma koşullarına bakışlarını etkileyebileceği düşüncesinden hareketle, İslam dinine göre boşanmanın günah olup olmadığının nasıl değerlendirildiği de ele alınmıştır.

Yapılan tüm değerlendirmelerin çeşitli bağımsız değişkenler açısından farklılık gösterip göstermemesi üzerinde de durulmuştur.

9.1. Boşanma ve Dini İnançlar

Şener'e göre evrenle yaşıt olacak kadar geçmişi eski olan aile kurumu ne kadar güçlü olursa toplum da o oranda ve ölçüde sağlam olacaktır. Bu nedenledir

ki yalnızca siyasi otorite (Devlet) değil; dinler de aileye büyük önem vermişler ve onu koruyucu semsiyelerinin altına almışlardır (Şener, 1994: 7). Ancak boşanmalar da -Katolik mezhebi dışında- hiçbir din ve mezhep tarafından yasaklanmamıştır.

İslamiyet de boşanmayı yasaklayıcı bir tutum geliştirmemiştir. Bununla birlikte boşanma, daha çok "tümüyle çözümsüz kalınması" durumunda gündeme gelmektedir. Bugün ülkemizde boşanma oranının çok düşük olmasında güçlü dini inançların da etkili olduğu bilinmektedir (DİE., 1992).

Bu çerçevede yukarıda belirtildiği gibi bir saptamanın halka nasıl yansıdığı, halkın bu boyuttaki değerlendirmelerinin ne yönde olduğu önem kazanmaktadır. Bu nedenle, görüşülenlere boşanmanın dinimize göre günah olup olmadığı sorulmuştur.

Tablo 182. Boşanmanın Dine Göre Günah Olması

	s	%
Günah	65	13,0
Günah değil	383	76,6
Bilmiyor	37	7,4
Dini inançları olmadığı için değerlendiremiyor	7	1,4
Başka	3	0,6
Yanıtsız	5	1,0
Toplam	500	100

9.2. Boşanmanın Dine Göre Günah Olup Olmadığını Değerlendirme

Boşanmanın dinimize göre günah olmadığını düşünenler büyük çoğunluktadır (%76,6). Günah olduğunu düşünenler yalnızca %13 oranındadır.

Tablo 183. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmanın Günah Olması

	Günah	Günah değil	Toplam
Alt	36	180	216
	16,7	83,3	
	52,9	47,0	
Orta	26	117	143
	18,2	81,8	
	38,2	30,6	
Üst	6	86	92
	6,5	93,8	
	8,8	22,5	
Toplam	68	383	451

$\chi^2:6.762$ sd: 2 p>0.05

Hatırlanacağı üzere araştırma kapsamındaki herkesin hemen hemen tamamının dini inançları güçlüdür (%88,8). Güçlü dini inançları olanların, boşanmayı dine göre günah değil ancak “mübahların en sevilmeyeni” olarak değerlendirebilecekleri düşünülmüştür. Gerçekten de büyük çoğunluğun boşanmanın dine göre günah olmadığını düşünmeleri bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 183’te sosyoekonomik düzey ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki ilişki görülmektedir. Alt SED’dekilerin %83,3’ü, orta SED’dekilerin %81,8’i ve üst SED’dekilerin %93,8’i günah olmadığını düşünmektedir. Sosyoekonomik düzey ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 184. Cinsiyet ve Boşanmanın Günah Olması

	Günah	Günah değil	Toplam
Kadın	49	282	331
	14,8	85,2	
	72,1	73,6	
Erkek	19	101	120
	15,8	84,2	
	27,9	26,4	
Toplam	68	383	451

$\chi^2:0.073$ sd: 1 $p>0.05$

Tablo 184’te de cinsiyet ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki ilişki gözlenmektedir. Kadın ve erkeklerin tamamı yakını boşanmayı günah olarak görmemektedir (%85,2; %84,2). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo 185’te ve yaş ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki ilişki gözlenmektedir.

20 yaşından küçüklerin %93,5’inin, yirmilerindekilerin %92,2’sinin, otuzlarındakilerin %81’inin, kırklarındakilerin %82,1’inin, elli ve daha ileri yaştakilerin ise %74,7’sinin boşanmanın günah olmadığını düşündüklerini ortaya koymaktadır. Yaş ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki fark ise 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 185. Yaş ve Boşanmanın Günah Olması

	Günah	Günah değil	Toplam
20’den küçük	3	43	46
	6,5	93,5	
	4,4	11,2	
20-29 yaş	11	130	141
	7,8	92,2	
	16,2	33,9	
30-39 yaş	24	102	126
	19,1	81,0	
	35,3	26,6	
40-49 yaş	12	55	67
	17,9	82,1	
	17,7	14,4	
50 ve yukarı	18	53	71
	25,4	74,7	
	26,5	13,8	
Toplam	68	383	451

$\chi^2:16.284$ sd: 4 $p<0.01$

“Günah” olarak görenlerin yalnızca %20,6’sı 30 yaşından küçüktür. Tamama yakını ise 30 ve daha ileri yaştaadır.

Bu dağılım, yaşla bağlantılı olarak daha önce yapılan yorumları destekleyicidir. Yaş ilerledikçe, özellikle yaşlılık döneminde bireylerde ölüm düşüncesi de güçlenmektedir. Başka bir deyişle Örnek, Bayraktar ve Özmen (1992: 11)’in vurguladıkları gibi, “yaşamak için kalan zamanın giderek azaldığını algılamak, yakınların ölümüne tanık olmak” çeşitli uyum güçlüklerine ve strese yol açmaktadır. Bu

sorunlar, çeşitli dini etkinliklere yönelme ve güçlü dini inançlarla aşılmaya çalışılmaktadır.

Örnek ve arkadaşları (1991: 12) dinsel etkinliklerin en fazla yaşlılarda görüldüğünü; yaş ilerledikçe, yaşamını dinsel inançlara göre düzenlemeye çalışmanın ve dinden destek almanın daha yoğunlaştığını belirtmektedirler. Bu doğrultuda boşanmayı dine göre “günah” olarak değerlendirenlerin ileri yaş gruplarına gidildikçe oransal artış göstermesi doğal kabul edilmelidir.

Tablo 186. Eğitim Düzeyi ve Boşanmanın Günah Olması

	Günah	Günah değil	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	17	19	36
	47,2	52,8	
	25,0	5,0	
İlkokul	29	137	166
	17,5	82,5	
	42,7	35,8	
Ortaokul	9	64	73
	12,3	87,7	
	13,2	16,7	
Lise	8	109	117
	6,8	93,2	
	11,8	28,5	
Üniversite	5	54	59
	8,5	91,5	
	7,4	14,1	
Toplam	68	383	451

$\chi^2: 38.437$ sd: 4 $p < 0.001$

Tablo 186, eğitim düzeyi ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki bağlantıyı göstermektedir.

Tahmin edileceği gibi boşanmanın günah olmadığını savunanlar, okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarlar arasında en düşük orandadır (%52,8). İlkokul mezunları arasında boşanmanın günah olmadığını düşünenler %82,5, ortaokul mezunları arasında %87,7’dir. Aynı düşüncede olanların oranı lise mezunları arasında belirgin biçimde artmaktadır (%93,2). Üniversite mezunları arasında da böyle düşünenler %91,5 oranındadır. Eğitim düzeyi ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Boşanmayı günah olarak görmeyenler içinde yalnızca %5’i eğitimsiz ya da en düşük düzeyde eğitim alabilmiş bireylerdir.

Boşanmayı dinimizce günah kabul edenlerin, eğitim düzeyi ilkökul ve altında olanlar arasında 2/3’lük bir orana ulaşması, eğitimin etkisiyle boşanmaya karşı hoşgörülü tutumların güçlendiğine, bunun ise dini değerlendirmelerde de daha esnek olunmasına fırsat verdiğini düşündürmektedir. Ayrıca eğitim düzeyinin yükselmesiyle, dini “katı kalıplar” içinde değerlendirmek yerine, araştırmaya yönelmek daha fazla söz konusu olmaktadır. Böylece aslında boşanmanın din açısından da günah olmadığı daha kolaylıkla anlaşılacaktır.

Tablo 187. Medeni Durum ve Boşanmanın Günah Olması

	Günah	Günah değil	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	10 7,6 14,7	121 92,4 31,7	131
Evli	58 18,2 85,3	261 81,8 68,3	319
Toplam	68	382	450

$\chi^2: 8.055$ sd: 1 $p < 0.01$

Tablo 187'ye göre, evli olmayanlar ve evlilerin tamamı yakını boşanmanın günah olmadığını düşünmektedir (%92,4; %81,8). Ancak böyle düşünenler, evli olmayanlar arasında daha yüksek orandadır.

Günah olarak görenlerin hemen hemen tamamı evlidir (%85,3). İstatistiksel olarak, medeni durum ve boşanmanın günah olması arasındaki fark 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Boşanmayı günah kabul edenlerin tamamı yakınının evli olması, “evli kimliği”nin, “boşanmış” kimliğini evli olmayanlara kıyasla daha güçlükle kabullenebildiğini, önyargılı tutumların evli grubunda daha belirgin olduğunu akla getirmektedir. Ayrıca evli olmayanlar arasında boşanmışların da olduğu dikkate alındığında, bu gruptakilerin boşanmış bireylerle daha kolay empati yapabilecekleri; böylece katı değerlendirmelerden kaçınılabilecekleri de düşünülebilir.

Tablo 188. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmanın Günah Olması

	Günah	Günah değil	Toplam
Köy ve Kasaba	19 27,5 27,9	50 72,5 13,1	71
Kent ve Yurtdışı	49 12,8 72,1	333 87,2 87,0	374
Toplam	95	314	445

$\chi^2: 9.875$ sd: 2 $p < 0.001$

Tablo 188 ise yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Yaşamın büyük kısmı ister köy ve kasabada ister kent ve yurtdışında geçmiş olsun, ağırlıklı olarak boşanmanın günah olmadığı düşünülmektedir. Ancak, köy ve kasabada yaşamlarının büyük kısmını geçirenler arasında böyle düşünenler büyük çoğunlukta iken, kent ve yurtdışında yaşamış olanlar arasında aynı düşüncedekiler tamamı yakın orandadır (%72,5; %87,2). Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve boşanmanın günah olmasını değerlendirme arasındaki fark ise 0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Köy ve kasaba yaşamında, dinsel motifler-

kentlere kıyasla- çok daha güçlüdür. Bireylerin toplum içindeki davranışlarında dini kurallara-gelenek ve göreneklerin yanı sıra yönlendirici olmaktadır (GAP, 1992-1993; GAP-TKV, 1994).

Uzun süre köy ve kasabada yaşamak, orada egemen olan değerler sistemiyle uyumlu olmayı çoğu kez zorunlu kılmaktadır. Zamanla içselleştirilen pek çok değer, birey daha sonra köy ve kasabadan kente göç etmiş olsa da etkisini sürdürebilmektedir. Köy ve kasabada yaşamın büyük kısmını geçirenler arasında boşanmanın günah olmadığını düşünenlerin, diğer gruba kıyasla az olması bu çerçevede değerlendirilebilir.

Boşanmanın dine göre günah olup olmadığını değerlendirme boyutunda, araştırmanın önemli sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Özellikle üst sosyoekonomik düzeydekiler,
- Yaşı 30'dan genç olanlar,
- İlkokul ve üzerinde eğitimi olanlar,
- Evli olmayanlar,
- Yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurt dışında geçirmiş olanlar -diğer gruplara kıyasla- boşanmanın günah olmadığını daha yüksek oranlarla kabul etmektedirler.

Bu sonuçlar, tutumlara ilişkin çeşitli araştırmalarının temel bulgularını desteklemektedir (Bates , 1977; Arıkan ve ark., 1988; Arıkan, 1989).

9.3. Kadın ve Erkeklerin Boşanabilmesi

Araştırma kapsamındakilere kadın ve erkeğin boşanmasına nasıl baktıkları sorulmuştur. Başka bir deyişle, boşanmayı onaylamada cinsiyet açısından bir ayırım yapıp yapmadıkları öğrenilmek istenmiştir.

Görüşülenler tamama yakın oranla hem kadınların hem de erkeklerin gerektiğinde boşanabileceği görüşündedirler (Kadın; %91, Erkek: %92,4). Kadın ve erkeğin boşanmasına karşı olanlar yok denecek kadar azdır.

Tablo 189. Kadın ve Erkeğin Boşanabilmesine İlişkin Görüş

	Kadın		Erkek	
	s	%	s	%
Boşanabilir	455	91,0	462	92,4
Boşanamaz	34	6,8	26	5,2
Bilmiyor	11	2,2	9	1,8
Yanıtsız	-	-	3	0,6
Toplam	500	100	500	100

Tablodan da anlaşılacağı gibi, araştırma kapsamındakiler cinsiyet farkı gözetmeksizin bireylerin gerektiğinde boşanabileceğini savunmaktadır. Boşanmaya karşı çıkanlar son derece düşük oranları oluşturmaktadır. Benzer sonuçlar, başka araştırmalardan da elde edilmiştir (Atalay ve ark., 1992: 125; Gökçe ve ark., 1993: 117; Arıkan, 1995a).

Büyük kent özelinde bakıldığında, ülkemizde boşanmaların en çok üç büyük kentte (Ankara, İstanbul ve İzmir) yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Büyük kentlerde yaşamın maddi açıdan oldukça güç olması (ekonomik sıkıntı, ulaşım, konut sorunları vb.), kadının ekonomik bağımsızlığı, çekirdek aile yapısının güçlenmesi gibi nedenlerle, evliliklerin sürmesi temel toplumsal normlardan biri olsa da boşanmaların daha yaygın olduğu bilinmektedir. Böyle bir ortamda bulunan çoğu birey boşanmayı "gerektiğinde başvurulabilecek" bir yol olarak değerlendirmekte, kadın ve erkeği "eşit düzeyde"

göerek her ikisinin de boşanabileceğine, başka deyişle, boşanabilme hakkının cinsler için eşit olduğuna inanmaktadır. Çevrelerinde yakından tanıdıkları veya medyada izledikleri boşanan bireyleri görmeleri de bu inancı güçlendirmektedir.

"Duygusal sosyal ve cinsel bağları içeren evlilik, her iki tarafın da sorumluluklarının eşit dağılımını gerektirmektedir. Bu dağılımda bir dengesizlik olduğunda evlilik dengesi de bozulacaktır. Evlilik dengesi bozulduğunda çoğu kez bu denge eşlerin bireysel veya ortak çabalarının yanı sıra akraba ve arkadaşların desteği ya da mesleki müdahalelerle yeniden kurulabilmektedir. Ancak tüm çabalar olumlu sonuç vermiyorsa ve geçimsizlik aile üyeleri üzerinde düzeltilmesi olanaksız yıkımlara yol açıyorsa, boşanma bir çözüm yolu olarak kabul edilmektedir.

Kuşkusuz çeşitli nedenlerle aksayan bir evlilik ilişkisinde hemen boşanma olasılığı gündeme gelmemektedir. Ruben

sağlıklı olan hiç kimsenin boşanmak üzere evlenmeyeceği düşünülecek olursa ancak evlilikteki aksaklıkları düzeltmek yönündeki tüm çabalar sonuç vermediğinde boşanmanın sağlıklı bir çözüm olabileceği göz önünde tutulmalıdır” (Arıkan 1990/91).

Yukarıda belirtilen görüş doğrultusunda, bireyler evlilikte çözümsüz kalan sorunlar karşısında boşanma olasılığını irdelemeye başlamaktadır. Araştırmada görüşülenlere kadın ve erkeklerin hangi durumlarda boşanabilecekleri sorulmuştur.

Tablo 190. Kadının Boşanabileceği Durumlar

	Boşanabilir		Boşanamaz		Bilmiyor		Toplam
	s	%	s	%	s	%	
Kocası başka kadınla aldatırsa	356	78,2	91	20,0	8	1,8	455
Kocasıyla fikren/ruhen anlaşıyorsa	403	88,5	49	10,8	3	0,7	455
Başka birine âşık olursa	350	76,9	78	17,1	27	5,9	455
Kocası başka birine âşık olursa	355	78,0	73	16,0	27	5,9	455
Kocası üzerine kuma getirirse/ getirmek isterse	389	85,5	52	11,4	14	3,1	455
Kocası ruh hastasıysa	303	66,6	113	24,8	39	8,6	455
Kocası fiziksel/ zihinsel/ hasta veya sakatsa	73	16,0	347	76,3	35	7,7	455
Kocası evin geçimini sağlayamıyorsa	146	32,1	272	59,8	37	8,1	455
Kocası yüz kızartıcı bir suç işlemişse	219	48,1	164	36,0	72	15,8	455
Kocası evi terk etmişse	333	73,2	98	21,5	24	5,3	455
Kocasının çocuğu olmuyorsa	50	11,0	386	84,8	19	4,2	455
Kocası kadını dövüyorsa	338	74,3	110	24,2	7	1,5	455
Kocası çocukları dövüyorsa	161	35,4	236	51,9	58	12,7	455
Kocasının içki kumar gibi istenmeyen alışkanlıkları varsa	363	79,8	62	13,6	30	6,6	455

Kadının boşanabileceğini belirten 455 kişinin, evli bir kadının ne zaman boşanabileceğine ilişkin verdikleri yanıtlar Tablo 190'da yer almaktadır.

Görüşülenlerin tamamı yakını kocasıyla fikren, ruhen anlaşıyorsa (%88,5), kocası üzerine kuma getirirse/getirmek isterse (%85,5), kocasının içki-kumar gibi alışkanlıkları varsa (%79,8), büyük çoğunluğu: kocası başka bir kadınla aldatıyorsa (%78,2) kocası bir başkasına âşık olursa (%78,0) bir kadının boşanabileceğini düşünmektedir.

Görüşülenlere göre bir kadın “kocasıyla fikren ve ruhen anlaşıyorsa” bu durum boşanabilmesi açısından en önemli gerekçelerden biridir. Bilindiği gibi ülkemizde boşanma davalarının tamamı yakını şiddetli geçimsizlik nedeniyle açılmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde özellikle büyük kentlerde evliliklerin daha çok duygusal, ruhsal uyum, dostluk ve arkadaşlık temelinde kurulmaya başladığı;

özellikle eğitim düzeyi yükseldikçe evlenme amacını “sevdiğiyle hayatını paylaşmak” olarak tanımlayanların oranının arttığı, “karşılıklı sevgi, saygı ve bağlılığın mutlu bir aile yuvasının temel koşulları” olarak tanımlandığı saptanmıştır (Atalay ve ark., 1992: 94). Bu doğrultuda kırsal kesime kıyasla kentsel kesimde eşlerin birbirleriyle fikren ve ruhen anlaşmalarının vazgeçilmez bir koşula dönüştüğü, aksi halde ortaya çıkan durumun boşanma nedeni olabileceği araştırma kapsamındakilerce kabul edilmektedir.

Öte yandan araştırma kapsamındakilerin %74,4'ünün eşlerin birbirinden çok farklı tarzda yetiştirilmiş olmasını, %53,4'ünün de eğitim düzeylerinin birbirinden çok farklı olmasını evlilikleri boşanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan durumlar olarak karşı karşıya hatırlanacak olursa, “fikren ve ruhen” anlaşmazlığın önemli bir boşanma nedeni olarak algılanması daha iyi anlaşılabilir.

“Kocasının üzerine kuma getirmesini veya getirmek istemesi”ni de bir kadının boşanabilmesi açısından en önemli gerekçe olarak görenler tamama yakın orandadır. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı adına Türkiye Kalkınma Vakfı tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada kadınların tamama yakınının, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini istemediği, kuma getirme durumunda ise erkeğin isteği ve kararı doğrultusunda kadının artık hiçbir zaman eskisi gibi olamayacağı bir konuma itildiği, kadının da bu durumu “kader” olarak kabullenmeye çalıştığı saptanmıştır (GAP-TKV, 1994: 82). Gökçe ve arkadaşları da Ankara, İstanbul ve İzmir’de görüşülen kadınların yalnızca %1,2’sinin kuması olduğunu, kuma olayını yalnızca %15.8 oranında kadının kabul edeceğini, %19,4’ünün evi terk edeceğini, %16,2’sinin kavga edeceğini saptamışlardır (Gökçe ve ark., 1993: 116).

“Kocanın içki ve kumar gibi istenmeyen alışkanlıkları” da tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de pek çok aile yuvasının dağılmasına, insanların hapse düşmesine veya ölümüne, kısaca maddi ve manevi anlamda iflasına yol açması nedeniyle araştırma kapsamındakiler tarafından sıklıkla belirtilmiştir.

İl (1986), “Bir Alkoliğin Aile İlişkileri” başlığını taşıyan vaka incelemesinde özellikle alkol bağımlılığının” bireyin aile içindeki görev ve sorumluluklarını yerine getirmesini engellediğini, eşler arasındaki iletişimi bozup dayanışmayı azaltarak evlilik yaşamının gerektirdiği samimi birlik ve beraberlikten uzaklaşmaya neden olduğunu” ortaya koymuştur.

Böylesine olumsuz sonuçları olan alışkanlıklar da kadının boşanabilmesi için sağlam bir gerekçe olmaktadır. Bu gibi istenmeyen alışkanlıkların kadınlarda da zaman zaman görülse bile erkeklerdeki kadar yaygın olmayıp “marjinal” kaldığı tahmin edilmektedir. Bu nedenle özellikle kocanın alışkanlığı ele alınmıştır. Çoğu durumda ekonomik açıdan kocasına bağımlı olan kadın bu alışkanlıklardan en fazla mağdur olan taraftır.

“Kocasının başka bir kadınla kendisini aldatması ve “kocasının bir başka kadına âşık olması” büyük

çoğunlukla kadının boşanabilmesi açısından gerekçe olarak görülmektedir. Dolayısıyla hukuken boşanma gerekçesi olarak görülsün veya görülmesin, platonik düzeyde kalsın veya kalmasın “başka bir kadının varlığı” görüşülenlerce evli bir kadın açısından tolere edilemeyecek bir durum olarak görülmektedir. Bu da araştırma kapsamındakilerce evlilikte hem kadının hem de erkeğin sadakatının evlilik dengesi açısından çok önemli bir faktör olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

“Kadına yönelik şiddet” araştırma kapsamındakilerce kadının eşinden boşanabilmesi açısından önemli bir neden olarak görülmektedir. Boşanma istatistiklerinde de “cana kast ve pek fena muamelenin” önemli oranda boşanmaya temel oluşturması, kentte yaşayan bireylerin böyle bir değerlendirme yapmalarını daha anlaşılır kılmaktadır.

Ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalar -resmi istatistiklere tam olarak yansımaya da- kadına ve çocuğa yönelik şiddetin çok yaygın bir sorun olduğunu, evliliklerin dengesini temelden sarstığını, aile üyelerinin geleceğini olumsuz etkilediğini ve boşanmalara yol açtığını göstermektedir (Arıkan ve ark., 1989; Koşar ve Arıkan, 1989; İl, 1990; Arıkan, 1992; GAP-TKV, 1994; İl ve Arıkan, 1994; Arıkan, 1995a; İçli ve ark., 1995 ; Yıldırım, 1996; Demiröz, 1996).

Demiröz “Evli Kadınlara Yönelik İstismar ve Kadınların Sığınmaevleri Hakkındaki Düşünceleri” adını taşıyan doktora tezinde (1996) görüşülenlerin kadına yönelik istismarın aile dengesi açısından önlenmesi gereken ciddi bir sorun olduğu görüşünde birleştiklerini ortaya koymuştur.

İl (1990), evliliği süresince fiziksel ve ruhsal şiddete uğrayan kadınların gerek planlı gerekse impulsif bir davranış olarak kocalarına yönelik yaralama hatta ölümle sonuçlanabilen şiddet davranışları sergilemelerinin söz konusu olabildiğini ileri sürmektedir.

Nitekim İl (1990)’in araştırmasında kocasını öldüren kadınların evlilik yaşamlarında düzenli olarak fiziksel şiddete uğradıkları, bu kadınların istekli olmalarına

rağmen çeşitli nedenlerden dolayı boşanamamış oldukları belirlenmiştir.

Aktaş (1995), “Şiddete Maruz Kalan Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmet Müdahaleleri” konulu kapsamlı çalışmasında şiddetin evlilikler açısından sonu cinayetlere dek uzanabilen yaşamsal sorunlar doğurduğunu vurgulamaktadır.

Araştırma kapsamındakilerin de, Aktaş’ın çarpıcı biçimde vurgulamış olduğu ülkemizde yaygın olan ancak henüz tüm boyutlarıyla kamuoyunun dikkatine sunulmamış olan bu gerçeğin -bir ölçüde de olsa- bilincinde oldukları ve bu gerçekle karşı karşıya kalan bir kadının boşanabileceğine inandıkları söylenebilir.

İlginç biçimde, “kocanın evin geçimini sağlayamaması”, kadının boşanabilmesi açısından önemli bir gerekçe olarak algılanmamaktadır. Bu sonuç, kentsel yaşamda evin geçiminden artık tek

başına erkeğin sorumlu olmadığı, kadının da çalışma yaşamına atılarak evin geçimini erkekle ortaklaşa üstlenmesi gerektiği yönündeki bir görüşün güçlenmekte olduğunu, bu görüşün de araştırma kapsamındakilere yansıdığını akla getirmektedir. Giderek artan enflasyon, kentli bireylerin çeşitli ekonomik sıkıntılarla karşılaşmasına, artan okul, ulaşım, konut vb. masrafları karşılamakta tek başına erkeğin gelirin yeterli görülmemesine, kadının ve ailenin diğer üyelerinin aile bütçesini sağlamlaştırmak için ücretli bir iş edinmelerine yol açmaktadır.

Kadının hiçbir durumda boşanamayacağını düşünenlerin yarıya yakını bu durumun dinimizce günah olduğunu ileri sürmektedir. İkinci sırada 1/5’lik bir oranla kadının boşanmasını törelere, geleneklere aykırı bulanlar, üçüncü sırada ise kadının ekonomik bağımsızlığı olmadığını düşünenler (%17,6) yer almaktadır.

Tablo 191. Kadının Boşanamama Nedenleri

	s	%
Günah	16	47,1
Töreye/geleneklere aykırı	7	20,6
Kadının ekonomik bağımsızlığı yok	6	17,6
Her üçü de geçerli	3	8,8
Bilmiyor	2	5,9
Toplam	34	100

İslam dini, daha önce de belirtildiği gibi, ağırlıklı olarak erkek açısından boşanmayla ilgili hükümleri açıklamakla beraber, kadının da gerekli durumlarda kocasından boşanabileceğini belirtmektedir. Buna karşılık, kadının boşanmasına karşı olanlar, bu durumu yeterince bilmediklerinden ötürü günah olarak nitelendirebilmektedirler.

Törelere/geleneklere aykırı bulanların, özellikle ataerkil ilişkiler sisteminde kadının tek başına karar vermesini onaylamadıkları için boşanma gibi çok önemli bir konuda aktif davranarak evliliği sona erdirmeye yönelmesini de onaylamadıkları düşünülebilir.

Ancak böyle değerlendirenlerin düşük oranda olması kentte patriyarkal aile yapısının, tüm tutucu normlarıyla çok güçlü olmadığını akla getirmektedir.

Kadının ekonomik bağımsızlığının olmamasını boşanabilme kararını verme açısından tek engel olarak görenler de azımsanmayacak orandadır. Pek çok kadının, patolojik denecek kadar olumsuz koşullardaki evlilik ilişkisini ekonomik olarak eşine bağımlı olması nedeniyle sürdürmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Bu durumdaki kadını, boşanması halinde destekleyebilecek kaynakların toplumda yeterli düzeyde olmadığı dikkate alındığında ekonomik bağımsızlığın olmamasını kadının boşanabilmesinde engel olarak görme durumu daha iyi anlaşılabilir.

Toplumda (özellikle kırsal kesimde) baskın olan toplumsal değerler, kadının bağımsız olarak yaşamını sürdürme olanaklarından yoksun olmasıyla da birleşince mutsuz bir evliliğin boşanma alternatifi ile sona erdirilmesi mümkün olamamaktadır (İl 1990).

Tablo 192. Erkeğin Boşanabileceği Durumlar

	Boşanabilir		Boşanamaz		Bilmiyor		Toplam
	s	%	s	%	s	%	
Karısı kendisini başka bir erkekle aldatırsa	458	99,1	3	0,6	1	0,2	462
Karısıyla fikren/ruhen anlaşamıyorsa	425	92,0	29	6,3	8	1,7	462
Kendisi bir başka kadına âşık olursa	349	75,5	82	17,7	31	6,7	462
Karısı bir başkasına âşık olursa	390	84,4	42	9,1	30	6,5	462
Karısı ruh hastasıysa	323	70,0	97	21,0	42	9,0	462
Karısı fiziksel/ zihinsel hasta veya sakatsa	98	21,2	326	70,6	38	8,2	462
Karısı yüz kızartıcı bir suç işlemişse	346	74,9	73	15,8	43	9,3	462
Karısı evi terk etmişse	392	84,8	52	11,3	18	3,9	462
Karısının çocuğu olmuyorsa	71	15,4	363	78,5	28	6,1	462
Karısı çocukları dövüyorsa	103	22,3	313	67,7	46	10,0	462
Karısının içki, kumar gibi istenmeyen alışkanlıkları varsa	380	82,3	57	12,3	25	5,4	462
Karısı ev kadınlığının gerektirdiği işleri yapmıyorsa	263	56,9	156	33,8	43	9,3	462

Araştırma kapsamındakilerin tamamı yakını karısının başka bir erkekle kendisini aldatması (%99,1) karısıyla fikren ve ruhen anlaşamaması (%92), karısının evi terk etmesi (%84,8), karısının bir başkasına âşık olması (%84,4), karısının içki-kumar gibi istenmeyen alışkanlıkları olması (%82,3) durumlarında bir erkeğin karısından boşanabileceği görüşündedir. Buna karşılık kadının kısırlığı, fiziksel/zihinsel hastalığı, kadının çocukları dövmesi boşanma nedenleri olarak çok düşük oranlarda belirtilmiştir.

Öte yandan görüşülenlerin yarısından çoğuna göre kadının “ev kadınlığının gerektirdiği işleri yapmaması” boşanma nedeni olarak görülmektedir. “Ülkemizde ev kadınlığı” evlilikte kadının en önemli rollerinden biri olarak algılanmakta, eş seçimi aşamasından itibaren evliliğin kurulması ve sürdürülmesi aşamalarında kadından ev işlerinden sorumlu olması ve bunları “en iyi” biçimde gerçekleştirebilmesi beklenmektedir. Aneshensel (1986), kadınları rol gerilimine, strese hatta depresyona sokan bu tür beklentilerin toplumda yaygın olduğunu belirtmektedir. Kıray (1984)’da kentlerimizde dahi bu beklentinin hala yaygın olduğunu; geleneksel kadın rollerinin değişmesi ya da bunlara erkeklerin katılması için daha epey zaman geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir:

- Kadınların boşanabileceği durumlarda olduğu gibi, erkeğin boşanabileceği durumlar arasında da “başka

bir erkeğin varlığı” çok ciddi bir boşanma nedeni olarak kabul edilmektedir.

- Kadınlar ve erkekler açısından “fikren ve ruhen anlaşmazlık” bir evliliğin sona erdirilmesi için büyük ölçüde yeterli görülmektedir.

- İçki ve kumar gibi bireysel ve toplumsal açıdan ciddi tehlike oluşturan bazı alışkanlıklar kadının ve erkeğin boşanabilmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

- “Kadına yönelik şiddet”, evli bir kadının boşanabilmesinde büyük çoğunlukla bir sorun olarak görülürken, erkeğin boşanabilmesinde karısının çocuklara şiddet uygulaması çok düşük bir oranla (%22,3) sorun olarak algılanmaktadır. Kuşkusuz bu durum, dayanın çocuk eğitiminde büyük kentlerde de hala “yeri geldiğince” başvurulacak bir araç olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

- Kadının veya erkeğin çocuğunun olmaması -genel olarak- boşanma nedeni olarak kabul edilmemektedir.

- Kadının veya erkeğin fiziksel/zihinsel hastalık ya da sakatlığı (Alzheimer, M.S, vb.) temelde boşanma nedeni olarak görülmemesine karşılık, ruh hastalığı söz konusu olduğunda durum değişmekte ve ruh sağlığı yerinde olan eşin boşanabilmesi genel kabul görmektedir.

Tablo 193. Erkeğin Boşanamama Nedenleri

	s	%
Günah	12	46.2
Töreye/Geleneklere aykırı	9	34.6
Her üçü de geçerli	2	7.7
Bilmiyor	3	11.5
Toplam	26	100.0

Günah olması nedeniyle erkeğin boşanamayacağını düşünenler yarıya yakın orandadır (%46,2). Bu grubu boşanmayı töreye ve geleneklere aykırı bulanlar yaklaşık 1/3'lük bir oranla izlemektedir. Genel olarak bakıldığında erkeğin boşanamayacağını belirtenler son derece azdır:

Kadın, 28 yaşında, ev kadını: “*Erkek istediğinde boşanır. Ayıp, töre dinlemez.*”

Erkek, 19 yaşında, öğrenci: “*Erkeğin boşanması ancak çocuklarınca engellenebilir.*”

BOŞANMANIN BİREYLERE VERDİĞİ ZARARLAR

Boşandıktan Sonra Bir Kadının Karşılaşabileceği Güçlükler

Boşandıktan Sonra Bir Erkeğin Karşılaşabileceği Güçlükler

Boşanma gerçekleştiğinde tarafların bundan belli düzeylerde zarar görmesi kaçınılmazdır. Yetişkinler açısından çoğu kere etkisi zamanlı sınırlı olan bu zararlar, çocuklar üzerinde izleri ömür boyu silinmeyecek ciddiyette olabilir. Genel olarak boşanmanın zararları maddi ve manevi olmak üzere iki ana grupta toplanabilir.

Maddi zararlar ekonomik sıkıntı, konut bulma sıkıntısı, nafakayla ilgili sıkıntının yanı sıra evin tamirat gibi işlerini yapmakla ilgili pratik sorunları kapsamaktadır. Manevi sıkıntı, genel olarak ruhsal/duygusal sıkıntı, çocuklara özlem duyma gibi sorunları kapsamaktadır. Aile ve çevre baskısı, erkeklerin tacizi ise hem maddi hem de manevi boyutları olan sorunlardandır.

10.1. Boşandıktan Sonra Bir Kadının Karşılaşabileceği Güçlükler

Kuşkusuz boşanmanın ardından hem kadınlar hem de erkekler ciddi, örseleyici sorunlar yaşamaktadırlar. Sözelimi intiharlar ve toplumsal soyutlanma, evli olmayanlar (özellikle boşanmışlar) arasında evlilere kıyasla çok daha yüksek oranlarda görülmektedir (Mc Lanahan, Wedemeyer ve Adelberg, 1981; Travato, 1986).

Tablo 194. Boşandıktan Sonra Bir Kadının Karşılaşabileceği Güçlükler

	Evet		Hayır		Bilmiyor		Yanıtsız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Ekonomik sıkıntı	443	88,6	46	9,2	5	1,0	6	1,2	500
Konut bulma sıkıntısı	284	56,8	205	41,0	5	1,0	6	1,2	500
Çevre baskısı	404	80,8	85	17,0	5	1,0	6	1,2	500
Aile baskısı	366	73,2	123	24,6	5	1,0	6	1,2	500
Erkeklerin tacizi	385	77,0	104	20,8	5	1,0	6	1,2	500
Ruhsal/duygusal sıkıntı	350	70,0	139	27,8	5	1,0	6	1,2	500
Çocuklara özlem duyma (velayet babadaysa)	395	79,0	94	18,8	5	1,0	6	1,2	500
Nafakayla ilgili sıkıntı	279	55,8	210	42,0	5	1,0	6	1,2	500
Evin tamirat gibi işlerini yapmakla ilgili sıkıntı	171	34,2	318	63,6	5	1,0	6	1,2	500

Araştırma kapsamındaki kadınların, boşanmış kadınların güçlüklerine ilişkin değerlendirmeleri Tablo'da yer almaktadır.

Boşandıktan sonra bir kadının karşılaşılabileceği güçlüklerin başlıcaları sırasıyla şunlardır:

- Ekonomik sıkıntı (%88,6)
- Çevre baskısı (%80,8)

Bununla birlikte, boşanmış kadınların sorunlarının, erkeklerin sorunlarından büyük ölçüde farklılaştığı ve çoğu kez sorunların kadınlar tarafından daha yoğun yaşandığı ilgili literatürün de ortaya koyduğu bir durumdur (Trent ve South, 1989; Schlesinger ve Schlesinger, 1994).

Boşanmış kadınların karşı karşıya kaldığı yaşamsal sorunlardan biri de kadın suçluluğudur. Araştırmalar, boşanmış kadınların evli ve bekar kadınlara oranla daha sık suç işlediğini göstermektedir (İçli ve Ögün, 1988).

İçli ve Ögün'e göre Türkiye'de eşi ölmüş ve boşanmış kadınlar üzerinde toplumun baskısı diğer gruplardan daha fazladır; dolayısıyla bu kadınlar hiç evlenmemiş ve evli kadınlardan daha fazla sorunla karşı karşıyadırlar. Bu da onların bazı sapmış davranışları için zemin hazırlayıcı bir etken olabilmektedir.

İl tarafından 1990'da gerçekleştirilen ve "Türkiye'de Kadın Suçluların Genel Özellikleri ve İnfaz Sürecindeki Sorunları Üzerine Bir Araştırma" başlığını taşıyan temsil edici bir araştırmada boşanma ve kadın suçluluğu bağlantısı da ele alınmıştır.

- Çocuklara özlem duyma (velayet babadaysa) (%79)
- Erkeklerin tacizi (%77)
- Aile baskısı (%73,2)

Görüşülenlerin kadın açısından belirttikleri sorunların başında ekonomik sıkıntı olması literatürü desteklemektedir (Arıkan, 1992: 123). Kadınların

genel olarak eğitim düzeyinin düşüklüğüne, özellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarına, iş piyasasında düşük prestijli, dolayısıyla düşük gelirli, sosyal güvencesiz işlerde yığılmalarına ve bir takım gerekçelerle (ahlaki, vb.) çalıştırılmamalarına yaygın olarak rastlanmaktadır. Kadın, yetişme sürecinde “çalışan kadın” değil de, “ev kadını” kimliği doğrultusunda yetiştirildiğinde çoğu kez kendisi de çalışmak istememektedir. Bu ise evliliklerin iyi gitmesi durumunda sorun yaratmasa bile boşanma durumunda çok ağır bir ekonomik bunalıma girilmesine neden olmaktadır. Evlenmeden ve evlendikten sonra hiç çalışmamış olan pek çok kadın bu nedenle çalışmaya yönelmektedir. Ancak çoğu kez yaşı da ilerlemiş olduğundan zaten sınırlı olan şansı hemen hemen hiç kalmamaktadır. Boşanmış kadınlar yoksulluk sınırına, hatta bu sınırın da altına inebilmektedirler. Ailelerin destek olmaması veya desteğin yetersiz kalması halinde sosyal yardım kuruluşlarına yapılan başvuruları artmaktadır. Arıkan (1992)’ın yaptığı araştırmada da boşanmış kadınların en sıklıkla belirttikleri sorun ekonomik sıkıntı (%56,4) olmuştur. Ekonomik sıkıntı nedeniyle çalışmak isteyenler, çalışma yaşamına atılanlar tamama yakın oranlardadır. Öte yandan boşandıktan sonra nafakayla ilgili sorunlar da (nafakanın aksaması veya ödenmemesi) ekonomik boyuttaki gerilimi arttırmaktadır.

Çevre ve aile baskısı boşanmış kadınların yaşadığı önemli sorunlar arasındadır. Geleneksel değerlerin hala canlılığını koruduğu kentlerde boşanma, evlenme kadar doğal görülmemekte ve onaylanmamaktadır. Toplumda var olan çeşitli önyargılar, boşanmış kadınların damgalanmasına dek ulaşan olumsuz tutumları besleyebilmektedir. Sapma davranışı çerçevesinde “evlilikte mutluluk ve süreklilik toplumsal bir norm olduğuna göre boşanma bir hastalıktır; çünkü evlilikte başarısızlığı yansıtır” (Beeker, 1971). Bu görüş genel kabul görmemekle birlikte, toplumda boşanma olayının ve boşanmış kişilerin damgalanmasında yaygın olarak gözlenmektedir. Başarısızlığın da ötesinde boşanmış kadının “gayri meşru çeşitli ilişkilere girmeye hazır ve istekli” olarak damgalanması kimi zaman gazetelere de yansıyan intihar, cinayet, tecavüz olaylarına yol açmaktadır.

Kadın, 55 yaşında, ev kadını: “Kadın boşanamaz; çünkü günahıdır. Gidecek yeri yoktur; parası yoksa kötü yola düşer.”

Toplumun, özellikle düşük eğitimli kesimlerinde gözlenen boşanmış kadınların çeşitli sıfatlarla damgalanması doğal olarak aile baskısını da artırmaktadır. Aile baskısı, ailenin hem kendine hem de kızlarına yönelik olumsuz tutumların oluşmaması için verdikleri kıyasıya bir mücadeleye dönüşerek hem aile üyelerini hem de boşanmış kadını yıpratmaktadır.

“Van Yöresinde Akraba Evliliği” adlı sosyal antropolojik bir araştırma yapmış olan Altuntek’in önemli bazı saptamaları vardır. Her ne kadar Altuntek, daha farklı bir ortamda çalışmasını yapmış olsa da, halkın tutumlarını yansıtmaları açısından saptamalarına burada yer vermek yararlı olacaktır:

“Boşanmış kadının baba evine dönmekten başka yapabileceği bir şey yoktur. Bu dönüş, baba evini iki türlü rahatsız etmektedir. Birincisi dul kızının namusunu korumak yükümlülüğünü tekrar üstlenmiş olmasıdır. Bu da onun (baba, erkek, kardeş, vb.) çevreye karşı dikkatli ve tetikte olmasına yol açacaktır. İkincisi çevrenin eleştiri ve imalarına karşı başı eğik olacaktır. Statüsü, prestiji sarsılacaktır. Bu durumdan kurtulmak için ilk fırsatta dul kızını (kız kardeşini) evlendirmeye yönelmektedir.

Çevrenin, ‘bir gelini saklayamadınız’ gibi sözleri de erkek tarafınca eleştiri gibi algılanacaktır. Bu türden tutum ve davranışlara maruz kalmamak için erkek tarafı da evliliğin sürmesini istemektedir” (Altuntek, 1993: 77-78).

Erkeklerin tacizi ise görüşülenler tarafından sıklıkla belirtilen bir başka sorundur. Bu sorunun oluşumunda toplumda var olan önyargıların erkeklere yansımalarının payı büyüktür (Arıkan, 1992: 146).

Kadın, 45 yaşında, emekli fabrika işçisi: “İşin bilincinde boşandıysa; Türkiye gibi bir yerde ayakta durabilecekse alnından öperim. Çünkü boşandıktan sonra karım değil, metresim olur musun diyorlar.”

Kadın 29 yaşında teknik ressam: “Boşanmış kadına acırım. Toplumda çok dikkat çeker; hareketleri çok incelenir. Gözaltında gibidirler. Ben eşimin askerde olduğunu iş arkadaşlarıma bile söylemedim.”

Çocuklara özlem duyma da görüşülenler tarafından sıklıkla belirtilmiştir. Ancak velayetin çoğunlukla anneye verilmesi söz konusu olduğundan, boşanmış kadınlar bu durumu önemli bir sorun olarak belirtmemektedirler. Sözelimi Arıkan (1992: 123)’in araştırmasında yalnızca dört kadın bu sorunu belirtmiştir.

Kadınların boşandıktan sonra yaşadıkları sorunlar, çoğu kez medya aracılığıyla toplumun gündemine gelmekte; tartışmalara konu olmaktadır. Büyük kent yaşamında boşanmış bireylerle çeşitli ortamlarda etkileşim olanağının fazla olması, boşanmış kadınların sorunlarının daha iyi algılanmasına neden

Tablo 195. Boşandıktan Sonra Bir Erkeğin Karşılaşabileceği Güçlükler

	Evet		Hayır		Bilmiyor		Yanıtız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Ekonomik sıkıntı	71	14,2	414	82,8	12	2,4	3	0,6	500
Konut bulma sıkıntısı	142	28,4	343	68,6	12	2,4	3	0,6	500
Çevre baskısı	117	23,4	368	73,6	12	2,4	3	0,6	500
Aile baskısı	123	24,6	362	72,4	12	2,4	3	0,6	500
Ruhsal/duygusal sıkıntı	293	58,6	192	38,4	12	2,4	3	0,6	500
Çocuklara özlem duyma (velayet annedeysen)	358	71,6	127	25,4	12	2,4	3	0,6	500
Nafakayla ilgili sıkıntı	151	30,2	334	66,8	12	2,4	3	0,6	500
Ev ve kendi işlerini(bakımını) yapmakla ilgili sıkıntı	313	62,6	172	34,4	12	2,4	3	0,6	500

Boşanmış bir erkeğin en yoğun olarak yaşadığı sorunların başında velayetini üstlenemediği çocuğa özlem duymanın yer aldığı bilinmektedir (Lee, 1979; Hetherington, Cox ve Cox, 1982; Grief, 1985; Seltzer ve Bianchi, 1988).

Velayetin çoğunlukla anneye verildiği dikkate alındığında boşanmış babaların çocuklarıyla ilgili çeşitli sorunlarla karşılaşacağı, bunların başında da çocuğu özlemenin bulunacağı ortaya çıkacaktır. Aydınalp (1981: 99-100) araştırmasında babaların %67’sinin adeta çocuk yoksunluğu” çektiklerini saptamıştır. Söz konusu araştırmada “bu babalar, boşandıkları eşlerinin yasal ziyaret günlerinin dışında, çocuklarını görmelerine izin vermediklerini, hatta yasal ziyaret saatinden 1-2 saat geç kalarak çocuğu geri götürdüklerinde büyük tartışmalar

olmaktadır. Nitekim araştırma kapsamındaki arasında da boşandıktan sonra bir kadının karşılaşabileceği güçlükler konusunda bilgileri olmadığını belirten yalnızca beş kişi olmuştur.

10.2. Boşandıktan Sonra Bir Erkeğin Karşılaşabileceği Güçlükler

Tablo 195, bir erkeğin boşandıktan sonra karşılaşabileceği güçlükleri göstermektedir. Tablodan da görüleceği gibi başlıca sorunlar sırasıyla şunlardır:

- Çocuklara özlem duyma (velayet annedeysen) (%71,6)
- Ev ve kendi işlerini (bakımını) yapmakla ilgili sıkıntı (%62,6)
- Ruhsal/duygusal sıkıntı (%58,6)

çıktığını söylemişlerdir. Bu tartışmalardan kaçınmak ve çocuğu görmek için anneye yalvarmak zorunda kalmaktan bıktıklarından dolayı, çocuklarından vazgeçmeye yönelmiş olduklarını belirtmeleri” boşanmış erkeklerin bu boyuttaki sorunlarının ciddiyetini ortaya koymaktadır. Görüşülenlerin, boşanmış erkeklerin en önemli sorunu olarak çocuklara özlem duymayı göstermeleri bu ciddi sorunun, kentte yaşayanlarca da algılandığını, göz ardı edilmediğini ortaya koymaktadır.

Pek çok boşanmış babanın bu boyuttaki çaresizlikleri zaman zaman gazete ve televizyonlara haber olarak yansımaktadır. Babaların çocuklarıyla ilişkilerini boşanma travmasının ardından olabildiğince doğal biçimde sürdürebilmelerini sağlamaya yönelik yasal,

sosyal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ne var ki bu boyutta ülkemizde çok ciddi çalışmaların olduğu söylenemez. Madalyonun diğer yüzünde yer alan bu sorun belki de boşanmış kadınların sorunlarına kıyasla “marjinal” değerlendirilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki, konu insan ve onun acıları olduğunda hiçbir sorun “marjinal” sayılamaz.

Ev ve kendi işlerini yapmayla ilgili sıkıntı ikinci sırada %62,6’lık bir oranla belirtilmiştir. Bu sorun, özellikle evlilikte cinsiyete dayalı katı bir işbölümünün olduğu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, ev işlerini, aile üyelerinin bakımını (yemek, giyim, temizlik, vb) kadının üstlenmiş olduğu, erkeğin temel görevinin ailenin geçimini üstlenmekle sınırlı kaldığı bazı evlilik ilişkilerinin boşanmayla sonuçlanması halinde erkeğin de ciddi bir bakım bunalımı, adeta “krizi” yaşaması kaçınılmaz olabilir. Boşanana dek hiçbir biçimde mutfak işleriyle ilgilenmeyen, bu konuda bilgisi olmayan, giysilerinin seçiminden temizlenmesine kadar her şeyi eşi üstlenmiş olan bir erkek, boşandıktan sonra kendisine destek olacak bir yakını yoksa güç durumda kalabilmektedir. Erkeğin yakın çevresi de bu durumdan rahatsız olmakta ve biran önce onu yeniden evlendirmek isteyebilmektedir. Araştırma kapsamındaki kişiler arasında, bu nedenle erkeğin hatalı bir evliliğe itildiğine dahi tanıklık edenler olmuştur.

Kadın, 55 yaşında, ev kadını: “O erkektir, boşanabilir.”

Kadın, 19 yaşında, öğrenci: “Erkeğin yalnız yaşayacağını sanmıyorum. Evlenmesi lazım.”

Ruhsal/duygusal sıkıntının da boşanmış erkeklerin yaşayabileceği sorunlar arasında %58,6 gibi önemli bir oranda belirtilmiş olması dikkat çekmektedir. Boşandıktan sonra erkeklerin karşı karşıya kaldıkları sorunların kadınlarda olduğu kadar çeşitlilik göstermediği ve yoğun olmadığı ileri sürülse bile duygusal ve ruhsal gerilimin arttığı bir gerçektir.

Boşanmış erkeklere karşı da olumsuz tutumlar geliştirilebilmektedir. Bunlar, genellikle önyargı ve kaçınmayı içeren olumsuz tutumlar olabilmektedir. Erkeğin hangi gerekçeyle boşandığı dikkate alınmadan “güvenilmez, huysuz, başarısız” diye

damgalanması, “kadın durup dururken boşanmaz ki kim bilir neler yapmıştır” şeklinde olumsuz değerlendirilmesi boşanmış erkeğin duygusal, ruhsal güçlüklerini pekiştirebilir.

Kadın, 19 yaşında, öğrenci: “Mubakkak suç bundadır diyorum. Bu adamla evlenilmemeli; çünkü aynı şeyleri yapabilir. Evine gidip oturmam.”

Boşandıktan sonra kadınların çeşitli boyutlarda karşılaştıkları sorunların, genel olarak erkeklerin aynı boyutlardaki sorunlarına kıyasla daha yoğun yaşandığı; bu boyutlarda kadınların erkeklere kıyasla çok belirgin biçimde “dezavantajlı” olarak algılandığı görülmektedir.

- Anne ya da babanın çocuklarından ayrı yaşamasının, çocuklara yoğun özlem duyulmasına yol açacağını düşünenler hemen hemen eşit oranlardadır (%71,6; %70).

- Kadınların boşandıktan sonra en az kendilerinin, evlerinin bakımıyla (%34,2) en çok da ekonomik sıkıntıyla (%88,4) ilgili sorun yaşadıkları; buna karşılık erkeklerin en az ekonomik sıkıntıyla (%14,2) en çok da çocuklara özlem duymayla (%71,6) ilgili sorunları yaşadıkları görüşü hakimdir.

- Erkekler için de boşandıktan sonra aile ve çevre baskısı söz konusu olabilmektedir; ancak bunlar kadınlarda olduğu kadar yüksek oranlarda belirtilmemiştir.

- Nafakayla ilgili sıkıntı (%55,8) daha çok kadınlarla ilgili görülmektedir. Bu durumun kadının ekonomik güvencesinin -çoğu durumda- olmayışıyla bağlantısı olduğu düşünülmektedir.

- Çok dile getirilen bir sorun olmasa da konut bulma sıkıntısı, erkeklerin iki misli bir oranla kadınlar açısından daha ciddi bir sorun olarak algılanmaktadır (%56,8; %28,4).

- Boşandıktan sonra hem kadınların hem de erkeklerin yoğun duygusal/ruhsal sıkıntı yaşayacakları düşünülmektedir; ancak bu sıkıntıları kadınların daha yoğun yaşadığına inananlar yüksek orandadır (%70; %58,6).

BOŞANMAYI DÜŞÜNENLERE MÜDAHALE

Boşanmadan En Çok Zarar Gören Taraf

Boşanmayı Düşünen Çiftin Yapması Gerekenler

Boşanmayı Düşünen Eşlere Yönelik Olarak Yapılması Gerekenler

Boşanmış Bireylerin Birlikte Oturması Gereken Kişiler

Boşanmış Bireylerin Yeni Bir Evlilik Yapma Şansı

Bu bölümde boşanmadan en çok hangi tarafın zarar göreceği, boşanmayı düşünen karı-kocanın ne yapması, kimlere danışması gerektiği, boşanmayı düşünen bir çiftte karşı akrabalarının ve kendilerinin nasıl davranması gerektiği, boşandıktan sonra kadın ve erkeğin kiminle oturmasının uygun olacağı gibi konularda görüşülenlerin düşünceleri üzerinde odaklanmıştır.

11.1. Boşanmadan En Çok Zarar Gören Taraf

Boşanmanın hangi nedenle olursa olsun, aile üyelerine ve topluma az ya da çok, kısa ya da uzun süreli zararlar vermesi kaçınılmazdır. “*Evlilik biter, izi kalır*” ifadesi bu açıdan anlamlıdır (Wallerstein ve

Kelly, 1980). Toplumda en çok hangi tarafın zararlı çıktığının bilinmesi, bu konuda yapılacak çalışmalar açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamındakilere boşanmadan en çok zarar gören taraf hakkındaki düşüncelerinin ne olduğu sorulmuştur.

Boşanmadan en çok zarar gören tarafın yarıya yakın bir oranla kadın olduğu düşünülmektedir.

İkinci olarak, %33'lük bir oranla çocukların zarar göreceği ileri sürülmüştür. Üçüncü sırada %12,2 gibi çok düşük bir oranla hem kadının hem de erkeğin boşanmadan zarar göreceğini düşünenler yer almaktadır. Yalnız 11 kişi erkeğin zarar göreceğine inanmaktadır.

Tablo 196. Boşanmadan En Çok Zarar Gören Taraf

	s	%
Kadın	236	47,2
Erkek	11	2,2
Çocuklar	165	33,0
Hem kadın hem erkek zarar görür	61	12,2
Herkes	22	4,4
Hiç kimse	1	0,2
Bilmiyor	3	0,6
Yanıtız	1	0,2
Toplam	500	100

Boşanmadan en zararlı çıkacak tarafın kadın olduğu çeşitli araştırmaların da ortaya koymuş olduğu bir gerçektir. Özellikle boşanmanın ardından kadınların gelir düzeyinin düştüğü, boşanmış kadınların hızla yoksullaştığı bilinmektedir. Çevre ve aile baskısı da daha önce belirtildiği gibi duygusal açıdan son derece yıpratıcı olmaktadır. Boşanma aşamasında ve sonrasında eski eşi karşısında hukuki haklarının bilincinde olamayan pek çok kadının parasal, velayetle ilgili sorunları daha da yoğunlaşmaktadır (Velidedeoğlu, 1976; Weitzman, 1981; Bloom ve Caldwell, 1981; Arıkan, 1992).

Boşanmadan en çok çocukların zarar göreceğini düşünenler yaklaşık 1/3 oranındadır. Arıkan'a göre, “çocuklar, ailenin ve toplumun umudu, geleceği olarak kabul edilmektedirler. Ancak kimi boşanma olayında çocuklar umut olma niteliklerini yitirebilmekte;

hatta kendi gelecekleri bile ciddi bir belirsizliğe bürünmektedir.” Çocuklar, boşanma travmasının izlerini uzun süre, belki de ömür boyu taşıyabilmektedirler. Pek çok ruhsal, davranışsal ve sosyal bozukluklar gösterebilmektedirler (Yörüköğlu, 1978; Kurtzman-Effron, 1980; Fritsch, 1985; Erkan, 1986; Erkan, 1989).

11.2. Boşanmayı Düşünen Çiftin Yapması Gerekenler

Görüşülenlerin tamamı yakını, bir çiftin tüm çabalara rağmen çok mutsuz olması durumunda boşanmasını uygun bulmaktadır (%83,4). “Çocuklar için” boşanmalarını gerektiğini düşünenler yok denecek kadar düşüktür (%11,6). On üç kişi de -çocukların varlığından bağımsız olarak- “mutsuz da olsalar boşanmamalıdır” demiştir.

Tablo 197. Tüm Çabalara Rağmen Çok Mutsuz Olan Karı-Kocanın Boşanması

	s	%
Çok mutsuz iseler boşanmalıdırlar	417	83,4
Mutsuz da olsalar boşanmamalıdırlar	13	2,6
Çocukları varsa onların geleceğini düşünerek boşanmamalıdırlar	58	11,6
Bilmiyor	7	1,4
Yanıtız	5	1,0
Toplam	500	100

Önceki bölümlerden de anlaşıldığı gibi araştırma kapsamındakilerin, genelde tüm çabaların sonuçsuz kalması durumunda evli bir çiftin boşanmasını onayladıkları görülmektedir. Çok kötü bir evlilik ilişkisinin yalnızca “çocuklar var” diye sürdürülemeyeceğinin bilincinde olduğu

anlaşılmaktadır. Böyle bir değerlendirme, kronikleşmiş patolojik bir evlilik ilişkisinin çocuk ruh sağlığını çok daha derinden örseleyeceği gerçeğinin kavranmış olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar başka araştırmalarca da elde edilmiştir (GAP-TKV, 1994; Arıkan, 1995a).

Tablo 198. Boşanmayı Düşünen Karı-Kocanın Yapması Gerekenler

	Evet		Hayır		Bilmiyor		Yanıtız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Konuşarak sorunları çözmeye çalışmalıdırlar	371	74,2	116	23,2	11	2,2	2	0,4	500
Aile büyüklerine/akrabalarına danışmalıdırlar	70	14,0	417	83,4	11	2,2	2	0,4	500
Arkadaşlara danışmalıdırlar	20	4,0	467	93,4	11	2,2	2	0,4	500
Uzman bir elemana başvurmalıdırlar	98	19,6	389	77,8	11	2,2	2	0,4	500
Çocuklarına danışmalıdırlar	57	11,4	430	86,0	11	2,2	2	0,4	500
Bir hukukçuya başvurmalıdırlar	92	18,4	395	79,0	11	2,2	2	0,4	500
Bir süre ayrı yaşamalıdırlar	82	16,4	405	81,0	11	2,2	2	0,4	500

Boşanmayı düşünen bir karı-kocanın yapması gerekenlerin başında konuşarak sorunlarını çözmeye çalışmaları gelmektedir. Bu, görüşülenlerin büyük çoğunluğu tarafından belirtilmiştir (%74,2).

“Kendi aralarında konuşarak sorunları çözmeye çalışmayı” düşük oranla uzmanlaşmış bir elemana (sosyal hizmet uzmanı psikiyatrist, vb) başvurarak sorunları çözmeye çalışmak (%19,6) ve “hukukçuya başvurarak boşanma işlemlerini başlatmak” izlemektedir.

Bir evlilikte yaşanan sorunlar ancak o ilişkiyi sürdürenler tarafından daha iyi değerlendirilebilir. Araştırma kapsamındakilerce boşanmayı düşünen bir çiftin öncelikle kendi aralarında konuşarak sorunları çözmeye çalışmaları gerektiği inancı hem

yukarıda ifade edilen görüşü hem de bir başka gerçeği yansıtmaktadır: Ülkemizde kırsal ve kentsel kesimde hâlâ canlılığını koruyan “aile mahremiyeti” kavramı, eşler arasında yaşanan sorunların -çok yakın olsalar bile- başkalarıyla tartışılmasını büyük ölçüde engellemektedir. Nitekim böyle bir durumda arkadaş, akraba ve çocuklara danışılması gerektiğini düşünenler 1/5’lik bir orana bile ulaşmamaktadır. “Kol kırılır yen içinde kalır” örneğinde olduğu gibi, karı-kocanın, kendilerine boşanmayı düşündürecek kadar önemli bir konuda önceliğin ikili görüşmeye tanınması gerektiği inancı araştırma kapsamındakiler arasında yaygındır.

Kadın, 29 yaşında, teknik ressam: “Özellikle yakınlarla danışmamalı. Eğitilmiş ve tarafsız uzmanlara danışmalıdırlar.”

Tablo 199. Boşanmayı Düşünen Karı-Kocanın Öncelikle Danışması Gereken Kişiler

	s	%
Aile büyükleri	214	42,8
Yakın akrabalar	8	1,6
Arkadaşlar	5	1,0
SHU, psikolog gibi elemanlar	84	16,8
Hukukçu	44	8,8
Çocuklar	40	8,0
Dini büyükler/din adamları	2	0,4
Hiç kimseye danışmamalıdır	103	20,6
Toplam	500	100

Boşanmayı düşünen karı-kocanın öncelikle aile büyüklerine danışması gerektiğini düşünenler %42,8 oranındadır. Hiç kimseye danışmamaları gerektiğini düşünenler 1/5 oranıyla ikinci, sosyal hizmet uzmanı gibi uzmanlaşmış bir elemana başvurmasını gerekli görenler ise %16,8'lik bir oranla üçüncü sıradadır.

Her ne kadar boşanmayı düşünen bir çiftin öncelikle sorunu kendi aralarında tartışarak çözmeye çalışmaları gerektiği düşünülse de danışma söz konusu olduğunda başvurulacak kişilerin başında aile büyükleri gelmektedir. Aile büyükleri, gerek çiftin duyduğu saygıdan, gerekse onların deneyimlerinden yararlanabilme inancından dolayı öncelikli kaynak olmaktadır. Aile büyüklerinin aile ve evliliği ilgilendiren önemli konularda temel başvuru kaynağı olması başka araştırmalarda da saptanmıştır (Atalay ve ark., 1992; GAP-TKV, 1994). Özellikle ataerkil ilişkilerin egemen olduğu durumlarda aile büyüklerinin saygınlığı ve kararlarının bağlayıcılığı daha da ön plana çıkmaktadır.

İkinci sırayı -düşük bir oranla da olsa- karı kocanın hiç kimseye danışmaması gerektiğini düşünenler almaktadır. Her ne olursa olsun, sorunların eşler

arasında tartışılması, başka hiç kimseye yansıtılmaması inancı bir yönüyle de sorunların aktarılması halinde dışarıdan yapılacak müdahalelerin artmasından kaygı duyulduğunu akla getirmektedir.

Sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi uzmanlaşmış elemanlara başvurulmasını gerekli görenler %16,8 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu oran düşük olmakla beraber, kentsel kesimde profesyonel destek sistemlerinden yararlanma bilincinin, yönelimin, gelecekte daha güçleneceği yolunda ipuçları vermektedir. Arıkan (1992: 150) yoksul boşanmış kadınların %78,3'ünün çeşitli sorunları karşısında uzmanlaşmış elemanlara başvurma ihtiyacı duyduklarını saptamıştır. Daha farklı bir boyutta olsa da bu sonuç, halkın uzmanlaşmış eleman desteğine duyduğu ihtiyacı göstermektedir.

11.3. Boşanmayı Düşünen Eşlere Yönelik Olarak Yapılması Gerekenler

Araştırma kapsamındaki boşanmayı düşünen karı-kocaya karşı gerek akrabaların, gerekse kendilerinin ne yapmalarını uygun gördükleri de öğrenilmek istenmiştir. Alınan yanıtlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 200. Boşanmayı Düşünen Eşlerin Yakın Akrabaların Yapması Gerekenler

	s	%
Eşleri boşanmaktan vazgeçirmeye çalışmalıdır	290	58,0
Bir an önce boşanabilmeleri için onlara destek olmalıdır	3	0,6
Eşlere bu konuda hiç karışmamalıdır	65	13,0
Eşlere boşansalar da boşanmasalar da her zaman destek olmalıdır	138	27,6
Bilmiyor	2	0,4
Yanıtız	2	0,4
Toplam	500	100

Görüşülenlerin yarısından çoğu, yakın akrabaların boşanmayı düşünen eşleri bundan vazgeçirmeye çalışmalarını gerekli görmektedir. 1/4'i ise eşlere boşansınlar ya da boşanmasınlar her koşulda destek olunması görüşündedir.

Aile bütünlüğünün, evlilik ilişkisinin korunması ülkemizde halkın temel değerleri arasındadır. Güçlü aile bağları-bazı dalgalanmalar olsa da -kırsal ve kentsel kesimlerde: egemenliğini korumaktadır. Bu koşullarda araştırma kapsamındakiler de çoğunlukla,

yakın akrabaların eşleri boşanmaktan vazgeçirmeye çalışmaları gerektiği görüşündedir.

Aslında hem boşanma aşamasındaki hem de boşanmış bireylerin yakın akrabalarından en fazla bekledikleri şey, kendilerine boşansalar da boşanmasalar da her zaman ve her koşulda destek olunmasıdır. Bunun gerçekleşmesinin boşanma sürecine uyumu da kolaylaştırdığı saptanmıştır (Arıkan, 1992: 42-43). Araştırma kapsamındakiler arasında bu görüşte olanlar %27,6 gibi önemli bir orandadır.

Tablo 201. Görüşülenin Boşanmayı Düşünen Bir Yakını İçin Yapmayı Düşündükleri

	s	%
Onu boşanmaktan vazgeçirmeye çalışır	306	61,2
Bir an önce boşanabilmesi için ona destek olur	4	0,8
Ona hiç karışmaz	35	7,0
Boşansın veya boşanmasın ona her zaman destek olur	152	30,4
Bilmiyor	3	0,6
Toplam	500	100

Görüşülenlerin yine yarısından çoğu, kendilerinin boşanmayı düşünen bir yakını olsa onu boşanmaktan vazgeçirmeye çalışacaklarını, %30,4'ü ise boşansın veya boşanmasın ona her zaman destek olacaklarını belirtmişlerdir. Hiç karışmayacağını belirtenler %7 gibi çok düşük bir orandayken yalnızca dört kişi de biran önce boşanabilmesi için ona destek olacağını ileri sürmüştür.

Çoğunluğun boşanmayı düşünen yakını vazgeçirmeye çalışması veya ona koşulsuz destek olması, bir önceki tablo için yapılan yorumların burada da geçerli olduğunu düşündürmektedir.

11.4. Boşanmış Bireylerin Birlikte Oturması Gereken Kişiler

Görüşülenler, boşanmış kadının ailesi ve çocuklarıyla birlikte oturmasını, %31,4'lük oranla ilk sırada belirtirken, boşanmış erkeğin yarıya yakın oranla tek başına oturması uygun görülmektedir (%47,4). İkinci sırada kadının çocuklarıyla (%30,2), erkeğin kendi ana-babası ve kardeşleriyle (ailesiyle) birlikte (%17,6) oturmasının uygun olacağı belirtilmiştir.

Bir erkeğin boşandıktan sonra tek başına oturması fikri ağırlıklı olarak benimsenmektedir.

Tablo 202. Boşanmış Bireylerin Birlikte Oturması Gereken Kişiler

	Kadın		Erkek	
	s	%	s	%
Kendi ana-babası ve kardeşleriyle(ailesiyle) birlikte	139	27,8	88	17,6
Çocuklarıyla birlikte	151	30,2	71	14,2
Ailesi ve çocuklarıyla birlikte	157	31,4	51	10,2
Tek başına	37	7,4	237	47,4
Kimle istiyorsa onunla birlikte	8	1,6	37	7,4
Bilmiyor	8	1,6	14	2,8
Yanıtız	-	-	2	0,4
Toplam	500	100	500	100

Bunda erkeğin boşandıktan sonra aile ve çevre baskısını çok yoğun yaşamamasının, karşı cins tarafından taciz edilmemesinin, ekonomik bağımsızlığı olmasının büyük payı bulunmaktadır. Buna karşılık boşanmış kadınlara yönelik toplumda çeşitli olumsuz tutumların bulunduğu, erkeklerin yoğun tacizinin söz konusu olduğu, belki de en önemlisi, ekonomik bağımsızlıklarının olmadığı dikkate alınırsa bir kadının boşandıktan sonra tek başına oturmasının neden uygun görülmediği daha iyi anlaşılabilir. Bir anlamda alınan sonuçlar toplumumuzda boşanmış kadınlara yönelik koruyucu-kollayıcı tutumların güçlü olduğunu göstermektedir.

Ancak, pek çok ruhbilimcinin öne sürdüğü gibi, bu tür tutumların aslında aşırı kısıtlama, kontrolle birlikte şekillendiği ve kadınları çoğu kez ruhsal bunalıma itebildiği de bilinmektedir. Meriç (AAK 1990:436 [Meriç, 1989: 171-202]), toplumun hâlâ yalnız yaşayan boşanmış kadınları kabul etmek istemediğini belirtmektedir. Ülkemizde erkeklerin genellikle boşandıktan sonra ikinci evliliklerini genç kızlarla yaptıklarını; böylece boşanmış kadın sayısının gittikçe arttığını ileri süren Meriç'e göre boşanan kadınlar anne-babalarının veya evli kız veya erkek kardeşlerinin yanına dönmektedirler. Böyle bir durum da haliyle birçok sorunu beraberinde

getirmektedir. Benzer saptamalar Altuntek (1993) tarafından da yapılmıştır.

İlginç biçimde bu araştırmada kadının çocuklarıyla birlikte oturmasını uygun görenlerin hemen hemen tamamı şunu da ayrıca vurgulamışlardır: "Çocuklarıyla, yoksa ailesiyle"

11.5. Boşanmış Bireylerin Yeni Bir Evlilik Yapma Şansı

Boşanmayı düşünenlerle, boşanmışlar için düşünülen müdahaleler çerçevesinde son olarak boşanmış kadın ve erkeğin yeni bir evlilik yapma şansının ne olduğu görüşülenlere sorulmuştur. Görüşülenler çoğunlukla hem boşanmış kadının hem de boşanmış erkeğin yeni evlilik yapma şansları olduğunu düşünmektedirler (%61,4). Bununla birlikte yalnızca boşanmış erkeğin şansı olduğunu düşünenler azımsanmayacak orandadır (%31,6).

Kadın, 27 yaşında, hemşire: "Boşanmış erkeğin şansı istemese de yeni bir evlilik için oluyor; çünkü etrafta bulunan bayanlar onun karşısına başka bir aday çıkarıyorlar. O ev işine, yalnızlığa alışık değil düşüncesiyle."

Tablo 203. Boşanmış Bireylerin Yeni Evlilik Şansı

	S	%
Yalnızca erkeğin şansı var	158	31,6
Yalnızca kadının şansı var	19	3,8
Hem kadının hem de erkeğin şansı var	307	61,4
Kadının da erkeğin de şansı yok	4	0,8
Duruma göre değişir	1	0,2
Bilmiyor	11	2,2
Toplam	500	100

Başka bir araştırmada ise yoksul boşanmış kadınların %93,8 gibi tamama yakın oranının yeni bir evlilik yapmayı zor buldukları saptanmıştır (Arıkan, 1992: 179).

Araştırma kapsamındakilerin büyük çoğunluğunca boşanmış kişilerin istedikleriyle evlenebilecekleri görüşü savunulmaktadır (%77,4). İkinci sırada çok düşük oranla yalnızca dul ve boşanmışlarla

evlenebileceklerini belirtenler yer almaktadır.

Bu dağılım, araştırma kapsamındakilerin boşanmış bireyleri çoğunlukla evlilerden farklı görmemelerinin bir başka boyuttaki yansımasıdır. Başka bir deyişle, boşanmış bireyler, yeni evlilik boyutunda da toplumdaki diğer bireylerden büyük çoğunlukla ayırt edilmemektedir.

Tablo 204. Boşanmış Kişilerin Evlenebilecekleri

	s	%
Yalnızca eski eşleriyle	2	0,4
Yalnızca kendileri gibi boşanmışlarla	10	2,0
Yalnızca dul(eşi ölmüş)larla	3	0,6
Dul ve boşanmışlarla	84	16,8
İstedikleriyle evlenebilirler	387	77,4
Hiç kimseyle evlenemezler	1	0,2
Bilmiyor	8	1,6
Yanıtız	5	1,0
Toplam	500	100

BOŞANMA VE ÇOCUKLAR

Çocuklu Bir Çiftin Boşanmasını Değerlendirme

Çocuğun Yaşaması Gereken Aile Ortamı

Boşanmış Aile Çocuklarının Farklılığı

Bu bölümde, öncelikle “çocuklu” bir çiftin boşanmasının nasıl değerlendirildiği, ardından çocuklar açısından sağlıklı aile ortamı, boşanmış aile çocuklarının özellikleri, boşandıktan sonra çocukların kimin yanında kalmasının uygun görüldüğü gibi konular üzerinde durulmuştur.

Genel olarak okul öncesi çağda çocuklar ana-babalarının boşanmasını tam anlamıyla kavrayamamaktadırlar. Bununla birlikte “ben merkezli” olmaları nedeniyle boşanmanın kendileri yüzünden gerçekleştiğini, iyi davranırlarsa ana-babalarının yeniden bir araya geleceğini düşünebilirler (Camara, 1986: 187). Öte yandan bu çağda ana babasının ayrılmasını tam olarak algılayamayan çocuklarda tüm yaşam boyu terk edilme korkusu gelişebilmektedir (Wallerstein ve Kelly, 1980). Bunun yanı sıra 4-6 yaş grubu çocuklarda altını ıslatma, parmak emme, kâbus görme, içe kapanma veya hiperaktivite, saldırgan davranışlar da ortaya çıkabilmektedir (Wallerstein, 1984; Wallerstein ve Kelly, 1980). Erkan (1986; 1989) yaptığı kapsamlı çalışmalar sonucu boşanmanın çocukların benlik tasarımı üzerinde olumsuz etki yaptığını, boşanmış aile çocuklarında ciddi uyum güçlükleri olduğunu saptamıştır.

7- 11 yaş grubundaki önemli sorunlar da babayla birlikte olmadığı için üzüntü duyma, boşanmadan ötürü ana ya da babayı suçlayıp adeta “mahkûm etme”, söz dinlememe, içe kapanma, altını ıslatma, derslerinde başarısız olma, arkadaşlarını ana-babaları birlikte yaşadığı için kıskanma şeklinde özetlenebilir (Wallerstein ve Kelly, 1980: 65-70). Bu yaş grubundaki çocuklar boşanmanın kendilerinde ve ana-babalarında yarattığı sorunları daha iyi kavrayabilmektedirler. Bu dönemde görülen boşanmış ana-babayı suçlama, ana-babanın günlük yaşamından çıkmasından ötürü hissedilen kayıp duygusuna yönelik bir savunma olabilir (Camara, 1986: 188). Bu dönemde çocuklar okul ve oyun arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmektedirler. Bu tür etkinlikler, çocukların ailede oluşan gerilimden uzaklaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Ancak, arkadaş ilişkilerinde bozukluklar, kıskançlıklar da sık sık karşılaşılan sorunlardandır. Öte yandan dikkati toplamakta güçlük çekilmesi nedeniyle derslerinde başarısız olan çocukların sayısı oldukça

fazladır (Wallerstein, 1984). Yine bu yaşlar arasındaki çocuklarda boşanma, altını ıslatma gibi regresif durumlara yol açabilir. Regresyon, anadan veya babadan ayrılmaya bağlı anksiyete nedeniyle ortaya çıkabilir (Wallerstein ve Kelly, 1980: 57). Wallerstein (1984)’a göre erkek çocuklar boşanma karşısında daha tepkici davranmakta, gerçek duygularını gizlemekte, boşanma sonrası yaşama uyum sağlamakta zorlanmaktadırlar. Kız çocuklar ise küçükken az veya çok dizginleyebildikleri tepkileri ileri yaşlarda kontrol etmekte zorlanmaktadır. Öte yandan, karşı cinsle ilişki kurabilecek çağa geldiklerinde yoğun kararsızlıklar yaşayabilmektedirler.

Arıkan da 1992 yılında gerçekleştirdiği “Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma” konulu araştırmasının bir alt bölümü olarak düşündüğü, ancak yayınlamadığı “Boşanmış Kadınların Çocuklarında Ortaya Çıkan Sorunlar” başlığı altında aşağıda yer alan sonuçları elde etmiştir:

Yoksul boşanmış kadınlara göre kendi kızlarının başlıca sorunları-öncelik sırasına göre-şöyle sıralanabilir:

- Boşanmadan ötürü babayı suçlama
- Babayla birlikte olmadığı için üzülmeme
- İçe kapanma
- Arkadaşlarını, babaları olduğu için kıskanma
- Can sıkıntısı
- Derslerde başarısızlık
- Söz dinlememe
- Boşanmadan ötürü utanç duyma
- Boşanmadan ötürü anneyi suçlama
- Sigara içme

Oğullarında en fazla görülen sorunlar da şunlardır:

- Boşanmadan ötürü babayı suçlama
- Babayla birlikte olmadığı için üzülmeme
- İçe kapanma
- Söz dinlememe
- Can sıkıntısı
- Arkadaşlarını, babaları olduğu için kıskanma
- Sigara içme
- Boşanmadan ötürü utanç duyma
- Derslerinde başarısızlık
- Anneyle geçinememe

Erkan (1995: 42), korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin araştırmasında Ankara'da SHÇEK'e bağlı çocuk yuvalarında kalmakta olan ve anne-babası hayatta olan çocukların %93'ünün anne-babasının birlikte yaşamadığını saptamıştır. Bu grup içinde anne-babası boşanmış olanlar %48 ile ilk sıradadır. Erkan'a göre boşanma, çocukların yuvaya verilmesinde önemli bir nedendir. Ona göre eşinden ayrılan kadın ve erkeğin yanında "çocuğun yeri yoktur" (Erkan, 1995: 83).

Cılga (1989, 1994) korunmaya muhtaç gençlerin, Uluğtekin (1991) hükümlü gençlerin aileleriyle ilgili önemli sorunlar arasında aile içi çatışmaların ve boşanmanın yer aldığını saptamışlardır.

Kars (1996)'a göre de çocuklarını ihmal ve istismar eden ebeveynlerde evlilikte geçimsizlik, boşanma gibi sorunlar bulunmaktadır. Benzer sonuçlar Demiröz (1996), Yıldırım (1996) ve Bulut (1996)'ün araştırmalarından da elde edilmiştir.

Bir başka araştırmada ise çocukların, babalarıyla görüşmelerinin (ziyaretin) ardından %42,9 gibi bir oranla daha huzursuzlandıkları saptanmıştır (Arıkan 1992: 158).

Tablo 205. Çocuklu Çiftin Boşanması

	s	%
Boşanabilir	393	78,6
Boşanamaz	81	16,2
Bilmiyor	19	3,8
Yanıtsız	7	1,4
Toplam	500	100

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, yukarıda dile getirilen görüşleri desteklemektedir. Tablo 206'da çocuklu çiftlerin boşanmasına dair değerlendirme sosyoekonomik sınıflar açısından ele alınmaktadır.

Tablo 206. Sosyoekonomik Düzey ve Çocuklu Çiftin Boşanmasını Değerlendirme

	Boşanabilir	Boşanamaz	Toplam
Alt	194	33	227
	85,5	14,5	
	49,4	40,7	
Orta	110	39	149
	73,8	26,2	
	28,0	48,2	
Üst	89	9	98
	90,8	9,2	
	22,7	11,1	
Toplam	393	81	474

$\chi^2:14.047$ sd: 2 p>0.001

12.1. Çocuklu Bir Çiftin Boşanmasını Değerlendirme

Çocuklu bir çiftin boşanması büyük çoğunlukla kabul edilmektedir. Yalnızca %16,2'lik oranı oluşturan bir grup çocuklar olduğu için boşanılamayacağını ileri sürmektedir.

Kuşkusuz çocuklu bir çiftin boşanması, dikkatli ve duyarlı olunması gereken bir konudur. Çakmaklı (1992a: 16), anne babanın ayrılmasının bu aşamadan sonra artık yalnızca kendilerini ilgilendiren bir konu olmaktan çıktığını; çocukların geleceği, psiko-sosyal gelişmeleri açısından üzerinde çok düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, yine Çakmaklı'ya göre "yalnızca çocuğun geleceği için sürdürülen bir evliliğin ne derece sağlıklı olduğu ayrı bir sorundur. Boşanmanın asıl nedeni eşlerin şahsi psiko-sosyal uyumsuzluklarıdır. Çocuğun varlığı, bu uyumsuzlukların askıya alınmasını sağlar... Ne var ki yalnızca çocuğun ruh sağlığı için zoraki sürdürülen evlilikler son derece sağlıksız bir ortam hazırlar. Bu gergin ortamın çocuğu etkilediği açıktır. Öyle ki eşlerin ayrılmaları çocuk için daha hayırlı olabilir." (Çakmaklı, 1992b: 55-56).

Tüm gruplar arasında çocuklu bir çiftin gerektiğinde boşanabileceği görüşü ağırlık taşımaktadır. Bununla birlikte orta SED'dekiler arasında boşanabileceğini düşünenler büyük çoğunlukta, (%73,8), alt ve üst SED'de böyle düşünenler tamama yakındır (%85,5; %90,8). Çocuklu bir çiftin boşanabileceğini düşünenler üst SED'dekiler arasında en yüksek orana ulaşmaktadır. İstatistiksel olarak Sosyoekonomik düzey ve çocuklu çiftin boşanmasını değerlendirme arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 207. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Çocuklu Çiftin Boşanmasını Değerlendirme

	Boşanabilir	Boşanamaz	Toplam
Köy ve kasaba	55	19	227
	74,3	25,7	
	14,0	23,5	
Kent ve yurtdışı	338	62	149
	84,5	15,5	
	86,0	76,5	
Toplam	393	81	474

χ^2 : 4.564 sd: 1 p<0.05

Tablo 207'de de yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenlerin büyük çoğunluğunun, kent ve yurtdışında geçirenlerin ise tamama yakınının, çocuklu bir çiftin boşanabileceğini düşündüğü saptanmıştır (%74,3; %84,5). Aradaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Eğitim düzeyi, medeni durum, yaş ve cinsiyet ile çocuklu çiftin boşanmasını değerlendirme arasındaki fark ise anlamlı bulunmamıştır.

Bununla birlikte:

- Okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazarların ve ilkökul mezunlarının büyük çoğunluğu (29, %74,4; 134, %78,4), ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının tamama yakını (63, %84; 115, %89,2; 52, %86,7) çocuklu bir çiftin boşanmasını onaylamaktadır.

- Yaşı yirmiden küçüklerin (41), %82'si, yirmilerindekilerin (138) %86,3'ü, otuzlarındakilerin (103) %82,4'ü, kırklarındakilerin (56) %87,5'i, elli ve daha ileri yaştakilerin (55) %73,3'ü çocuklu bir çiftin boşanmasını onaylamaktadır. Ancak,

elli yaşın altındakilerin tamama yakınının, ellinin üzerindeki ise büyük çoğunluğunun bu durumu onayladıkları belirtilmelidir.

- Evli olmayanların (121) %87,7'si, evlilerinse (270) %80,8'i çocuklu bir çiftin gerektiğinde boşanabileceği görüşündedir.

- Kadın ve erkeklerin tamama yakını da çocuklu çiftlerin gerektiğinde boşanabileceğini düşünmektedir (285, %83,1; 108, %82,4).

12.2. Çocuğun Yaşaması Gereken Aile Ortamı

Tamama yakın bir oranla, çocukların daha huzurlu olacağına boşanmış anne ve babasıyla birlikte yaşamaları gerektiği düşünülmektedir. Çocukların sürekli kavga etseler de ana-babayla birlikte yaşamasını gerekli görenler yalnızca 1/10 gibi çok düşük bir orandadır.

Bu dağılım, boşanmanın genelde zararlı olduğu düşünülse de aşılamayacak kadar ciddi sorunların olduğu (cana kast, kadını veya kız çocuğu fuhuşa

Tablo 208. Çocukların Ana-Babayla Birlikte mi, Yoksa Ayrı mı Yaşamaları Gerektiği İnanıcı

	s	%
Çocuklar, sürekli kavga etse de, ana-babayla birlikte yaşmalıdır	48	9,6
Çocuklar daha huzurlu olacağına boşanmış ana ya da babayla yaşmalıdır	413	82,6
Bilmiyor	31	6,2
Yanıtız	8	1,6
Toplam	500	100

zorlama, incest, vb.) bir aile ortamının çocukların ruh sağlığını bir daha geri dönülmeyecek düzeyde bozduğu gerçeğinin görüşülenlerce kavranmış olduğunu, bu nedenle çocukların daha huzurlu olacaksa boşanmış anne ya da babayla yaşamalarının daha uygun görüldüğünü ortaya koymuştur.

Ailede bir sorunla karşılaşıldığı zaman eşlerin öncelikle bu sorunu aralarında konuşarak çözmeye

çalışmaları gerektiği inancının da büyük çoğunlukla belirtilmesi, görüşülenlerin herhangi bir ciddi sorun karşısında hemen boşanmayı çözüm olarak görmediklerinin, ancak aşılamayacak bir durum olduğunda boşanabileceğinin, bunun çocuklar açısından “daha az yaralayıcı” algılandığının bir göstergesidir. Bu sonuç, görüşülenlerin boşanma sorununu çok yönlü değerlendirdiklerini, katı bir tutum içinde olmadıklarını da düşündürmektedir.

Tablo 209. Boşandıktan Sonra Çocukların Kimle Kalmasının Uygun Bulunduğu

	s	%
Anneyle	240	48,0
Babayla	17	3,4
Anne ve babadan hangisi daha iyi bakacaksa çocuklar onunla kalmalıdır	148	29,6
Çocuklar kimi istiyorsa onunla kalmalıdır	57	11,4
Büyükanne ve büyükbaba ile kalmalıdır	5	1,0
Hâkim kimle kalmasını uygun görürse çocuk onunla kalmalıdır	22	4,4
Kız çocuk anneyle, erkek çocuk babayla kalmalıdır	3	0,6
Çocuklara devlet bakmalıdır	1	0,2
Bilmiyor	1	0,2
Yanıtız	6	1,2
Toplam	500	100

Boşanmanın gerçekleşmesinden sonra çocukların anneyle kalmasını uygun bulanlar %48 ile yarıya yakın orandadır. İkinci sırada %29,6 ile anne ve babadan hangisi daha iyi bakacaksa, çocukların onunla kalmasını uygun bulanlar, üçüncü sırada ise çok düşük bir oranla (%11,4) “çocuk kimi istiyorsa onunla kalmalıdır” diyenler yer almaktadır.

Coşkun ve Altay tarafından yapılan bir araştırmaya göre Ekim-Kasım 1992 itibarıyla Ankara’da velayete verilen toplam çocuk sayısı 670’dir. Bunların %69,4’ünün velayetinin anneye, yalnızca %30,6’sının velayetinin babaya verildiği; dolayısıyla velayetin anneye verilme oranının, babaya verilme oranının iki katından fazla olduğu saptanmıştır (Coşkun ve Altay, 1992).

Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde -özellikle çocuk

bağımlı çağlarında ise- annenin varlığı büyük önem taşımaktadır. Annenin varlığı, çocuklar için “olmazsa olmaz” bir koşuldur. Bu gerçeğin görüşülenlerce de benimsendiği anlaşılmaktadır. Ancak, daha sağlıklı olan, anne veya babadan hangisi daha iyi bakabilecek olanaklara sahipse, çocukların onun yanında kalmasıdır. Bu duygusal değil, ancak daha duyarlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. “Her ne olursa olsun”, çocuğun anneyle kalması, her zaman onun yararına olmayabilir.

12.3. Boşanmış Aile Çocuklarının Farklılığı

Boşanmış aile çocuklarının ana-babası birlikte olan çocuklardan farklı olup olmadıkları sorusuna görüşülenlerin verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 210. Boşanmış Aile Çocuklarının Farklılığı

	s	%
Farklı	437	87,4
Farksız	40	8,0
Bilmiyor	20	4,0
Yanıtız	3	0,6
Toplam	500	100

Boşanmış aile çocuklarının ana-babası birlikte olan çocuklardan farklılığı tamama yakın oranla kabul edilmektedir (%87,4).

Boşanmanın, çocuğun hangi yaş döneminde gerçekleştiği, ana-baba-çocuk ilişkilerinin boşanma öncesi niteliği gibi faktörlerle bağlantılı olarak

çocukları farklı biçimlerde etkilediği bilinmektedir (Erkan, 1989). Görüşülenlerce farklı biçimlerde etkilenen çocukların tutum ve davranışlarının normal aile çocuklarından farklı olacağı kanısı yaygındır.

Bu farklılığın nasıl olacağına ilişkin düşünceler de aşağıda tablolatırılmıştır.

Tablo 211. Farklılığın Niteliği

	Boşanabilir		Boşanamaz		Bilmiyor		Toplam
	s	%	s	%	s	%	
Okulda başarısız olurlar	184	42,1	247	56,5	6	1,4	437
Daha yaramaz/söz dinlemez olurlar	222	50,8	209	47,8	6	1,4	437
Daha kavgacı olurlar	217	49,7	214	48,9	6	1,4	437
Daha alingan olurlar	281	64,3	150	34,3	6	1,4	437
İleride kendi evliliklerinde de boşanma eğilimleri olur	98	22,4	333	76,2	6	1,4	437
Daha mutsuz olurlar	358	81,9	73	16,7	6	1,4	437

Boşanmış ana-baba çocuklarının ana-babası birlikte olan çocuklardan daha farklı olduğunu düşünenler arasında:

- Bu çocukların “daha mutsuz olacağını” savunanlar tamama yakın orandadır.

- “Daha alingan” olacağını savunanlar yaklaşık 2/3'lük bir oranı oluşturmaktadır.

- “Daha yaramaz/söz dinlemez” ve “daha kavgacı” olacağını düşünenler de görüşülenlerin yarısını oluşturmaktadır (%50,8; %49,7).

Buna karşılık ileride kendi evliliklerinde de boşanma eğilimi olacağına inanmayanlar büyük çoğunluktadır (%76,2). Oysa istatistikler, boşanmış eşlerin çocuklarının kurdukları evliliklerin boşanma ile sonuçlanma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çocuklar yetişkinliklerinde evlilik ilişkilerinde sorun yaşandığında en kolay çözümü ana-babalarının yolundan giderek boşanmakta bulabilmektedirler (Yörükoğlu, 1983: 87). Kiecolt ve Acock (1988) ile Amato ve Booth (1991) da boşanmış ana-baba çocuklarının ana-babası birlikte olan çocuklara kıyasla yetişkinliklerinde boşanmaya çok daha esnek baktıklarını saptamışlardır.

“Boşanmış ana-babaların çocukları ne tür farklılıklar gösterirler?” sorusuna verilen yanıtların bazıları da aşağıda yer almaktadır:

Kadın, 31 yaşında, memur: *“Anne-baba sevgisinden mahrum oluyor; çünkü velayet kimdeyse, çocuğu diğerine göstermek istemiyor.”*

Erkek, 40 yaşında, mefruşatçı: *“Aile terbiyesi almazlar. Toplumda soyutlanmış çocuk olarak büyürler. Sokakta büyümüş çocuk hırçın olur.”*

Erkek, 23 yaşında, öğrenci: *“Daha ikiyüzlü olurlar. Hem anneleri hem de babaları tarafından şımartılırlar.”*

Kadın, 48 yaşında, ev kadını: *“Anne-babanın hatalarını örnek alır; daha iyi insan olmaya çalışırlar.”*

Kadın, 29 yaşında, ev kadını: *“Duygusal çöküntü yaşarlar. Çekingen olurlar. Aile, onlar için diğer çocuklar kadar kutsal değildir.”*

Erkek, 27 yaşında, esnaf: *“Çocukların olgunluğuna, olayı nasıl anladıklarına bağlı.”*

Erkek, 33 yaşında, bakkal: *“Topluma girmekten sıkıntı duyar. Ya çok serbest ya da çekingen olur. Aile terbiyesi görmez; saygısız olur.”*

Kadın, 23 yaşında, ev kadını: *“Kendi eşlerine sadık olur. Kendi görmediğini çocuklarında görmek ister. İçeride kapanık olur.”*

Kadın, 40 yaşında, ev kadını: *“Ezilmek olurlar. Soru işaretinde olurlar niye boşandılar diye. 18 yaşında da bunalım geçirir, kırılır olur.”*

Kadın, 33 yaşında, ev kadını: *“Çocuk ana-babalı yetim oluyor. Burukluk oluyor. Aileyi tanımıyor, terbiyesi farklı oluyor. İleride boşanma eğilimi olmaz. Başarılı olur. Kendi ailesini daha çok korur.”*

Kadın, 26 yaşında, ev kadını: *“Anne ya da baba hasreti çekiyorlar. Özel günlerde, hastalıklarında anne-babasının yanında olmasını isterler. İçeride kapanık oluyorlar.”*

Kadın, 35 yaşında, ev kadını: *“Çocuklar öksüz sayılıyor. İnsanlar iteklerler babası yok diye.”*

Kadın, 25 yaşında, öğretmen: *“Bilinçli bir anne-babaya sahipse farklılık göstermez.”*

Erkek, 19 yaşında, öğrenci: *“Hayata küskün olur; hayattan bezir. İleride faydalı olamaz.”*

Erkek, 38 yaşında, dokumacı: *“Dengesiz olurlar.”*

Görüşülenlerin, yukarıda yalnızca bazılarında yer verilen değerlendirmeleri doğrultusunda şunlar düşünülebilir: Genel olarak boşanmış bireyler evlilerden farklı görülmemektedir. Bununla birlikte boşanmış ana-babaların çocuklarının, ana-babası birlikte yaşayan çocuklardan keskin biçimde

farklılaşacağına inanılmaktadır. Farklılaşmanın daha ziyade olumsuz yönde olacağı ileri sürülmektedir.

Bu yöndeki değerlendirmelerin temelinde, boşanmış kadın ve erkeklerin birer yetişkin olarak sorun çözme becerilerinin, olaylara, yaşama egemen olabilmeye güçlerinin fazla olduğu; buna karşılık, çocukların boşanmanın olumsuz etkilerinden boşanmış ana-babaları kadar “şanslı” kurtulamayacakları inancı yatmaktadır. İlgili literatürde de bu yönde çeşitli saptamalar yapılmıştır.

Sonuç olarak, bu bölümde yer alan bulgulara dayanarak şunlar söylenebilir:

- Yalnızca “çocuğun varlığı” bir evliliği sağlıklı sürdürebilmek için yeterli görülmemektedir. Yolunda gitmeyen bir evlilik için çocuğun adeta bir “can simidi” gibi algılanmadığı anlaşılmaktadır.

- Buna bağlı olarak, boşanmanın ardından, çocuk hangi ebeveynle huzurlu olacaksa, onunla birlikte yaşaması, “çocuğun yararı” gözetilerek boşandıktan sonra yeni düzenlemelere gidilmesi uygun görülmektedir.

- Her ne olursa olsun, genelde boşanmanın çocukları etkilediği kanısı egemendir. Dolayısıyla boşanmış ana-babanın çocuklarının diğerlerinden farklı olacağı düşünülmektedir.

- Farklılığın özellikle “mutsuzluk” ve “alınanlık” boyutlarında yoğunluk kazanacağına inanılmaktadır (Wallerstein ve Kelly, 1980; Wallerstein, 1984).

SOSYAL MESAFE

Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama

Boşanmış Arkadaşın Olması

Tek kişilerin, özellikle de boşanmış olanların, evlilere göre yoğun ve sürekli bir sosyal yaşam kurmada daha büyük güçlükleri bulunmaktadır (Gove, 1972). Toplumsal soyutlanma ile medeni durum (evlilik statüsü) arasında güçlü bir bağlantı vardır.

Genel olarak evli olmayanlar daha soyutlanmış yaşamaktadırlar. Bu ise onların daha fazla depresif belirtiler göstermelerine neden olabilmektedir. Gove'a göre evli çiftler aile dışı ilişkilerden soyutlanmış olmaları halinde bu durumdan hemen hemen hiç etkilenmemektedirler. Evli olmayanlar içinde dullar "en az soyutlanmış" gruptur. Bunu sırasıyla hiç evlenmemişler, boşanmışlar ve ayrı yaşayanlar izlemektedir.

Özellikle evli olmama, bireyi yaşam güçlüklerinin depresyon yaratan sonuçlarına

açık hale getirmektedir. Birey ayrıca alternatif desteklerden de yoksunsa bu sorun daha da güçlenmektedir.

Toplumsal soyutlanmanın, boşanmış bireylerle araya sosyal açıdan "mesafe" koymayla bağlantılı olduğu bilinmektedir.

Toplumda azınlıkta kalan çeşitli gruplara olduğu gibi, boşanmış bireylere karşı sosyal açıdan "daha mesafeli" davranılabileceği düşünülerek bu konuda da bazı sorular sorulması yararlı görülmüştür.

13.1. Boşanmış Kişiyle Arkadaşlığı Onaylama

Görüşülenlerin hemen hemen tamamı boşanmış kişilerle arkadaşlık edebileceğini ileri sürmektedir. Yalnızca 42 kişi böyle kişilerle arkadaş olamayacağını belirtmiştir.

Tablo 212. Boşanmış Kişiyle Arkadaşlığı Onaylama

	S	%
Onaylıyor	424	84,8
Onaylamıyor	42	8,4
Bilmiyor	34	6,8
Toplam	500	100

Bu sonuç, Arıkan (1992: 141)'in bir başka araştırmasından alınan sonuçları da desteklemektedir. Arıkan, boşanmış kadınların %72,7'sinin boşandıktan sonra arkadaşlarının kendilerinden uzaklaşmadığını saptamıştır. Uzaklaşan arkadaşları olduğunu belirten boşanmış kadınların oranı %18,6 ile sınırlı kalmıştır.

Buna karşılık Huddleston ve Hawkings (1993), boşandıktan sonra arkadaşların boşanmış bireyle bağlantılarını azalttıklarını, boşanmış bireyi spontan olarak ziyaret etmediklerini, onu çok fazla evlerine davet etmediklerini saptamıştır. Oysa boşanmış bireye verilecek özellikle duygusal desteğin boşandıktan sonra karşılaşılan sorunların aşılmasında çok büyük payı olduğu bilinmektedir (Duffy, 1993).

Ülkemizde boşanmış bireylere yönelik olarak özellikle düşük eğitimli gruplarda görülebilen

olumsuz tutumların araştırma kapsamında genelde onaylanmadığı söylenebilir.

Sosyoekonomik düzey açısından bakıldığında, alt SED'dekilerin (202) %84,2'si, orta SED'dekilerin (21) %8,8'i, üst SED'dekilerin (90)'de %90'ı boşanmış kişilerle arkadaşlığı onaylamaktadır. İstatistiksel olarak aradaki fark ise anlamsızdır.

Cinsiyet açısından da, hem kadınlar hem de erkekler arasında boşanmış kişilerle arkadaşlığı onaylayanlar tamama yakın orandadır (307, %84,8; 117, %84,8). Cinsiyet ve onaylama arasındaki fark anlamsızdır.

Tablo 213 yaşı 20'den küçüklerin ve 50'den büyüklerin büyük çoğunluğunun, diğer yaş gruplarındakilerin tamama yakınının boşanmış kişiyle arkadaşlığı onayladıklarını göstermektedir. İstatistiksel olarak fark ise 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 213. Yaş ve Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama

	Onaylıyor	Onaylamıyor	Bilmiyor	Toplam
20'den küçük	44	2	10	56
	78,6	3,6	17,9	
	10,4	4,8	29,4	
20-29 yaş	147	13	4	164
	89,6	7,9	2,4	
	34,7	31,0	11,8	
30-39 yaş	112	10	9	131
	85,5	7,6	6,9	
	26,4	23,8	26,5	
40-49 yaş	61	6	4	71
	85,9	8,5	5,6	
	14,4	14,3	11,8	
50 ve yukarı	60	11	7	78
	76,9	14,1	9,0	
	14,2	26,2	20,6	
Toplam	424	42	34	500

$\chi^2: 21.347$ sd:8 $p < 0.01$

Tablo 214'te onaylayanların okuryazar olmayanlar ile yalnızca okuryazarlar arasında en düşük (%68,5), üniversite mezunları arasında ise en yüksek (%95,2) olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi ve boşanmış kişiyile arkadaşlığı onaylama arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Alınan bu sonuç da araştırmanın diğer bölümlerinde belirlenen bir durumla tutarlılık göstermektedir: Eğitim düzeyinin yükselmesi, boşanmış bireylere yönelik damgalayıcı yaklaşımların azalmasında büyük ölçüde belirleyicidir

Tablo 214. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Kişiyile Arkadaşlığı Onaylama

	Onaylıyor	Onaylamıyor	Bilmiyor	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	27	8	6	41
	68,9	19,5	14,6	
	6,4	19,1	17,7	
İlkokul	147	23	14	184
	79,9	12,5	7,6	
	34,7	54,8	41,2	
Ortaokul	71	5	4	80
	88,8	6,3	5,0	
	16,8	11,9	11,8	
Lise	119	5	8	132
	90,2	3,8	6,1	
	28,1	11,9	23,5	
Üniversite	60	1	2	63
	95,2	1,6	3,2	
	14,2	2,4	5,9	
Toplam	424	42	34	500

$\chi^2: 26.216$ sd:8 $p < 0.001$

Tablo 215'te evli olmayanlar ve evliler arasında boşanmış kişilerle arkadaşlığı onaylayanların tamama yakın oranlarda olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte evli olmayanlar arasında onaylayanlar (%86,1) evliler arasında onaylayanlardan (%84,2) biraz daha fazladır. Medeni durum ve boşanmış kişiyle arkadaşlığı onaylama arasındaki fark ise 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 215. Medeni Durum ve Boşanmış Kişiyle Arkadaşlığı Onaylama

	Onaylıyor	Onaylamıyor	Bilmiyor	Toplam
Bekâr, dul, boşanmış	130	6	15	151
	86,1	4,0	9,9	
	30,8	14,3	44,1	
Evli	292	36	19	347
	84,2	10,4	5,5	
	69,2	85,7	55,9	
Toplam	422	42	34	498

$\chi^2: 8.222$ sd:2 p<0.05

Tablo 216'da da yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler arasında boşanmış kişilerle arkadaşlığı onaylayanlar arasındaki ilişki incelenmektedir.

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler arasında boşanmış kişilerle arkadaşlığı onaylayanlar 2/3 oranındayken kent ve yurt dışında yaşamlarının büyük kısmını geçirmiş olanlar arasında onaylayanların tamama yakın oranda (%88) olduğu görülmektedir.

Yaşamın büyük kısmının geçtiği yer ve boşanmış kişiyle arkadaşlığı onaylama arasındaki fark ise 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 216. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Kişiyle Arkadaşlığı Onaylama

	Onaylıyor	Onaylamıyor	Bilmiyor	Toplam
Köy ve Kasaba	53	14	14	78
	68,0	18,0	18,0	
	12,5	33,3	33,3	
Kent ve Yurtdışı	371	28	23	422
	87,9	6,6	5,5	
	87,5	66,7	67,7	
Toplam	424	42	34	500

$\chi^2: 20.374$ sd:2 p<0.001

13.2. Boşanmış Arkadaşın Olması

Araştırma kapsamındakilerin %63'ünün boşanmış arkadaşı yoktur. Görüşülenlerin yalnızca 1/3'ü boşanmış arkadaşlarının olduğunu belirtmektedir. Arıkan'ın Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik

ve Boşanma adlı araştırmasında da boşanmış kadınların yarıdan çoğunun (%59,6) kendileri gibi boşanmış kadın arkadaşlarının olmadığı yalnızca %40,4'ünün böyle arkadaşının olduğu saptanmıştır (Arıkan,, 1992: 142).

Dolayısıyla boşanmış arkadaşın olmamasının, bilinçli biçimde boşanmış kişilerle araya sosyal mesafe koyma isteğinden değil de boşanmaların Türkiye’de yaygın olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Boşanmış kişilerle arkadaş olmanın hangi bağımsız değişkenlerle bağlantılı olduğunu ortaya koyabilmek amacıyla aşağıda yer alan tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 217. Boşanmış Arkadaş

	S	%
Var	185	37.0
Yok	315	63.0
Toplam	500	100.0

Tablo 218, sosyoekonomik düzey ve boşanmış arkadaşın olması arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Alt SED’dekiler arasında boşanmış arkadaşı olanlar %30,8 oranındayken, bu durumdakilerin oranı orta SED’dekiler arasında

%36,3’e, üst SED’dekiler arasında ise %53’e ulaşmaktadır.

Sosyoekonomik düzey ve boşanmış arkadaşın olması arasındaki fark 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 218. Sosyoekonomik Düzey ve Boşanmış Arkadaşın Olması

	Var	Yok	Toplam
Alt	74 30.83 40.00	166 69.17 52.70	240
Orta	58 36.25 31.35	102 63.75 32.38	160
Üst	53 53.00 28.65	47 47.00 14.92	100
Toplam	393	81	474

$\chi^2:14.936$ sd: 2 p<0.001

Yaşamlarının büyük kısmını köy ve kasabada geçirenler arasında boşanmış arkadaşı olanlar yalnızca 1/5 oranındayken en uzun süre kent ve yurt dışında yaşamış olanlar için bu oran iki misline (%39,8) ulaşmaktadır.

Boşanmış arkadaşı olma ile yaşamın geçtiği yer arasındaki fark 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Boşanmış arkadaşı olma ile medeni durum yaş ve cinsiyet arasında khi kare analizine göre anlamlı bir

fark bulunamamıştır.

Evli olmayanlar ve evliler arasında boşanmış arkadaşı olanlar 1/3 oranındadır (54, %35,8; 129, %37,2).

Yaşı 20’den küçüklerin (22) %39,3’ünün, yirmilerindekilerin (54) %33’ünün otuzlarındakilerin (57) %43,5’inin kırklarındakilerin (29) %41’inin, elli ve daha ileri yaştakilerin (23) %29,5’inin boşanmış arkadaşı vardır.

Tablo 219. Eğitim Düzeyi ve Boşanmış Arkadaşın Olması

	Var	Yok	Toplam
Okuryazar değil ve yalnızca okuryazar	7	34	41
	17,1	82,9	
	3,8	10,8	
İlkokul	47	137	184
	25,5	74,5	
	25,4	43,5	
Ortaokul	32	48	80
	40,0	60,0	
	17,3	15,2	
Lise	63	69	132
	47,7	52,3	
	34,1	21,9	
Üniversite	36	27	63
	57,1	42,9	
	19,5	8,6	
Toplam	185	315	500

$\chi^2:35.136$ sd: 4 $p<0.001$

Boşanmış arkadaşı olanlar kadınlar arasında (128) %35,4, erkekler arasında (57) ise %41,3 oranına ulaşmaktadır.

Bu bölümün sonunda da kısaca şöyle bir değerlendirme yapılabilir:

- Araştırma kapsamındaki kişiler arasında boşanmış kişilerden uzak durmanın söz konusu olmadığı düşünülebilir. Tersine -cinsiyetten bağımsız olarak- boşanmış kişilerle arkadaşlığı onaylama yaygındır.
- Eğitim düzeyi yüksek olanlar, üst sosyoekonomik düzeydekiler, evli olmayanlar, yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurt dışında geçirmiş olanlar, otuz yaşından genç olanlar boşanmış kişilerle arkadaşlığı istatistiksel olarak da anlamlı biçimde daha fazla onaylamaktadırlar.

Tablo 220. Yaşamın Büyük Kısmının Geçtiği Yer ve Boşanmış Arkadaşın Olması

	Var	Yok	Toplam
Köy ve kasaba	17	61	78
	21,8	78,2	
	9,2	19,4	
Kent ve yurtdışı	168	254	422
	39,8	60,2	
	90,8	80,6	
Toplam	185	315	500

$\chi^2:9.166$ sd: 1 $p<0.05$

- Genel olarak boşanmış kişilerle arkadaşlık etme fikri onaylanmakla birlikte, görüşülenlerin %63'ünün boşanmış arkadaşı yoktur. Bu durum, boşanmanın toplumda yaygın olarak gözlenmemesiyle bağlantılı olabilir.

- Üst sosyoekonomik düzeydekiler, üst eğitim düzeyindekiler, yaşamlarının büyük kısmını kent ve yurtdışında geçirmiş olanlar arasında boşanmış arkadaşları olanlar diğer gruplara kıyasla -istatistiksel açıdan anlamlı biçimde- fazladır.

TÜRKİYE'DE BOŞANMAYA
GENEL BİR BAKIŞ:
ÖNLEME YOLLARI VE
BEKLENTİLER

Boşanmaya Yönelik Yasal Düzenlemeler

Boşanmaları Önleme Yolları

Boşanma Aşamasındaki ve Boşanmış Kişilere Yönelik

Olarak İhtiyaç Duyulan Başlıca Hizmetler

Genel olarak günümüzde gelişmiş Batılı ülkelerde yetkililer boşanmalardaki artıştan, boşanmalar sonucu tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşmasından ve bu yeni oluşumun özellikle çocuklar üzerindeki olumsuz etkisinden kaygılanmaktadırlar (AAK, 1990: 405 [Öke 1988]; AAK, 1991a; AAK, 1991b). Bundan dolayı Avrupa'daki boşanma nedenlerinin bilimsel olarak araştırılıp, aile içi çatışmaları çözümleyecek resmi ve özel kuruluşların devreye sokulması gerekli görülmektedir (AAK, 1990: 405 [Öke 1988]).

Ülkemizde ise boşanmalar şimdilik “marjinal” kaldığı, boşanmanın ardından sosyal ve profesyonel destek sistemlerinden yoksun kalmış olan bireylerin güçlükleri yaygın biçimde gözlenmediği için bu konuda gerek hizmetlerin, gerekse araştırmaların çok zayıf kaldığı söylenebilir. Oysa koruyucu-önleyici bir yaklaşımla, olası sorunlar önceden saptanıp bunlara yönelik tarafsız ciddi çalışmalar örgütlenebilir. Böylece sorunlar aşılabilir boyutlara varmadan, taraflar örselenmeden önlemler alınabilir. Bu açıdan

bakıldığında, önemli bir adım olan araştırmaların hız kazanmadığı anlaşılmaktadır. Bu boyuttaki çalışmalar sınırlıdır.

Şimdiye dek boşanmayla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan araştırmalarda, halkın konuya yaklaşımı, sorunlar ve çözüm yollarına ilişkin önerileri üzerinde durulmamıştır. Oysa halkın değerlendirmeleri geliştirilecek hizmetler açısından önemlidir. Bunun başlıca nedeni ülkemizde genel olarak “tepeden inme” algılanan hizmetlerin halk tarafından uzun süre benimsenmemesi, hatta tepki çekmesidir. Halktan kopuk olmadan, ancak toplumdaki sorunlara da etkili çözümler getirebilecek hizmetler kısa sürede hedefe ulaşabilecektir.

Bu araştırmada önemle üzerinde durulan bir boyut da halkın boşanmaları nasıl algıladığı, boşanmaların artma ve daha ciddi bir sorun olma eğilimi gösterip göstermeyeceği, yasal düzenlemelerin yeterlilik düzeyi, boşanmaları önlemek için devletin yapması gerekenler, beklentilerdir.

Tablo 221. Türkiye’de Boşanmanın Sorun Olması

	Sorun		Sorun Değil		Bilmiyor		Yanıtsız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Şu anda	271	54,2	142	28,4	86	17,2	1	0,2	500
Gelecekte	317	63,4	104	20,8	77	15,4	2	0,4	500

Bu bölümde ele alınacak konular halkın bakış açısıyla boşanma boyutunda atılabilecek adımları göstermesi nedeniyle önem taşımaktadır.

Tablo 221’den de anlaşılacağı gibi, araştırma kapsamındakilerin yarısından çoğu şu anda boşanmanın sorun olduğunu (%54,2), gelecekte de ülkemiz açısından önemli bir sorun olacağını (%63,4)

düşünmektedir.

Görüşülenlerin çoğunluğu Türkiye’de boşanmaları yalnızca bireyi ve aileyi ilgilendiren bir sorun olarak görmemektedir. Aynı zamanda tüm toplumu ilgilendirdiğini düşünmektedir. Ancak özellikle, gelecekte boşanmanın daha ciddi bir soruna dönüşebileceği kanısı yaygındır.

Tablo 222. Gelecekte Türkiye’de Boşanmaların Artması

	s	%
Artacak	400	80,0
Artmayacak	14	2,8
Bilmiyor	85	17,0
Yanıtsız	1	0,2
Toplam	500	100

Boşanma hem şu anda hem de gelecekte sorun olarak değerlendirilmektedir. Halen boşanmalar çok düşük oranda gerçekleşmekte olsa da halkın konuya ilişkin duyarlılığının giderek arttığı söylenebilir. Kentsel ortamda bulunmak, boşanmaya ilişkin tehlike sinyallerini kırsal kesimdekilere kıyasla çok daha kısa sürede ve yoğun olarak algılama fırsatını vermektedir.

Kadın, 19 yaşında, ev kadını: *“Boşanma, bayan ve çocuk dışlandıği için önemli bir sorundur. Benim bir arkadaşım boşandıktan sonra kötü yola düştü. Annesi onu öldürdü. En başta küçükken kızını iyi yetiştirmemişlerdi. Onu önce serbest bırakmış, sonra sıkımlaşlardı.”*

Boşanmaların gelecekte sorun olması tartışılırken niceliksel boyut üzerinde de durulması gerekli görülmektedir. Bu nedenle görüşülenlere Türkiye’de boşanmaların artıp artmayacağı da sorulmuştur. Boşanmanın artacağını düşünenlere (%80) göre bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Ekonomik güçlükler arttığı için (320; %80)
- İşsizlik arttığı için (215; %53,8)
- Aile bağları zayıfladığı için (198; %49,5)
- Toplumda ahlaki değerler zayıfladığı için (173; %43,2)
- Toplumda dini inançlar zayıfladığı için (99; %24,8)
- Kadın çalışma yaşamına atıldığı için (90; %22,5)
- Batılı ülkelere özentisi arttığı için (71; %17,8)
- Boşanma (hukuken) kolaylaştığı için (47; %11,8)
- Basın-yayın organlarının boşanmayı kışkırtıcı yayınları arttığı için (38; %9,5)
- Aileyi parçalamaya yönelik çabalar arttığı için (36; %9).

Ekonomik güçlüklerin aile üyeleri ve eşler arasında ciddi çatışmalara yol açtığı bilinmektedir. Bu çatışmaların eşleri evlilik kriziyle karşı karşıya

biraktığı, boşanmayı bir olasılık olarak düşünme noktasına getirebildiği bilinmektedir (Arıkan 1992, 1996; Karataş, 1996).

Yaşadığı ekonomik güçlükler sonucu evlilik dengesi sarsılmış bir çift -özellikle de kadın- boşanmanın ardından daha ağır ekonomik güçlüklerle karşılaşabileceğinden kaygılanarak boşanmasa da boşanmayı düşünme noktasına gelebilmektedir.

Genel olarak ekonomik güçlüklerin artmasının aileler için başlı başına kriz durumu yarattığı söylenebilir. Ağır ekonomik yoksunluk, kışkırtıcı bir faktör olarak eşler arasındaki gerginliği arttırabilmekte, evlilik dengesini bozabilmektedir.

Çoğu kez işsizlikle bir arada değerlendirilebilecek olan bu sorun oluştuğunda eşler yaşamla maddi anlamda başa çıkabilmekte zorlanmakta, yaşam doyumları azalmakta, buna karşılık tolerans eşikleri düşmektedir. Olumsuz çevre ve konut koşulları sorunların yatışmasını veya ortadan kaldırılabilmesini güçleştirmektedir.

Sınırlı maddi olanaklarla, toplumda var olan, tıbbi, sosyal, kültürel, rekreasyonel kaynaklara ve hizmetlere ulaşabilme çabası çoğu kez başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Ekonomik yoksunluk çemberini kırmayan evli bir çift “olmayan imkanlarıyla” “ulaşamayacağı hizmetlere” yönelme mücadelesinden yenik çıktığında ister istemez bunun faturasını birbirlerine çıkarabilmektedir. Böylece evlilikte gerginliğin tırmanmasına, boşanmaya dek uzanmasına zemin hazırlanmaktadır. Öte yandan toplumda giderek artan gelir dağılımındaki dengesizlikler, çeşitli gruplar arasındaki uçurumu arttırmakta, kıyaslamalara da bağlı olarak bireylerin kendi konumlarından duydukları hoşnutsuzluğu belirgin biçimde yoğunlaştırmaktadır. Bireysel çözüm arayışları sonuç veremediğinde, her gün gazetelere de -giderek artan oranlarda- yansıyan intihar, cinayet vakaları, hatta toplumda küçük bir kıvılcımla dahi büyük patlamalara yol açabilecek sorunlar gözlenebilmektedir.

Bütün bu olumsuzluklar içinde genel olarak sağlıksız kentleşmenin sancılarının yaşadığı bir ortamda

Tablo 223. Boşanmanın Kolaylaştırılması

	s	%
Kolaylaştırılmalı	282	56,4
Kolaylaştırılmamalı	146	29,2
Bilmiyor	69	13,8
Yanıtsız	3	0,6
Toplam	500	100

çoğu kez akraba ve arkadaş desteğinden yoksun kalan, profesyonel destek hizmetlerine hiç ulaşamayan veya ulaşabildiklerini çok yetersiz bulan bir ailede ekonomik güçlüklerle başa çıkabilmek oldukça güç hatta imkânsız olabilmektedir. Böyle bir ailede aile üyeleri ve eşler arasında gerginlik yaşanmamasını, bu gerginliklerin boşanmaya dek varmamasını beklemek zordur. Nitekim görüşülenlerin tamamı yakını da ekonomik güçlükler ve boşanma arasındaki bağlantıyı kavramış görünmektedirler.

Öte yandan görüşülenlerin yarısı aile bağlarının zayıflamasını da boşanmaların gelecekte artması açısından ciddi bir neden olarak görmektedirler. Kentsel yaşam, aile bağlarında çözülmeye değilse de farklılaşmaya yol açmaktadır. Kadının çalışma yaşamına atılması, yaşlı ve çocuk üyelerin bakımının güçleşmesi, akraba dayanışmasının -kırsal kesime kıyasla- daha geri plana itilmesi gibi nedenlerle aile bağlarının zayıfladığını düşünenler olmaktadır.

Erkek, 19 yaşında, öğrenci: *“Temelsiz evliliklerin sayısı arttığı için boşanmalar da artacak.”*

Kadın, 40 yaşında, ev kadını: (Boşanmalar artacak) *“Eşlerin aileleri arasında anlaşmazlıklar çok. Sorunlar en çok ailelerden kaynaklanıyor. Gelini aldıktan sonra kendi malları oluyor. O’nu annesine bile göndermiyorlar.”*

Kadın, 37 yaşında, ev kadını: (Boşanmalar artacak) *“İnsanlar birbirinden görür, örnek alır boşanırlar. Sıkıntı çekmek istemiyorlar.”*

Kadın, 18 yaşında, öğrenci: *“Eşlerin ailelerinin baskısından dolayı boşanmalar artacak. Kaynana gelini sevmese oğluna’boşa’ diye baskı yapıyor.”*

Boşanmaların artmayacağını düşünenlerin hemen

hemen tamamı (12) aile bağlarının, ikisi de ahlâki değerlerin güçlü olduğunu belirtmiştir.

Görüşülenlerin yarıdan çoğu boşanmanın kolaylaştırılmasından yanadır (%56,4). Yalnızca %29,2’si bu görüşe karşı çıkmaktadır.

Boşanmanın kolaylaştırılmasını isteyenlerin (282) hemen hemen tamamı “eşlerden biri evliliği sürdürmek istemiyorsa, hiçbir şekilde zorlanmamalıdır.” görüşüne sahiptir (241; %85,5).

“Sürekli gerginliğin/kavganın yaşandığı bir aile ortamı hem eşler, hem de çocuklar için sakıncalıdır.” görüşünü benimseyenler yaklaşık 1/3 orandadır (97; %34,4)

“Sağlıksız aile ortamında yetişen çocuklar, ileride toplumun da sağlığını bozarlar” görüşü yalnızca 1/4 oranında benimsenmektedir (74; %26,2).

Boşanmanın kolaylaştırılmaması gerektiğini düşünenlere (146) göre bunun nedenleri -oransal ağırlıklarına göre- şöyle sıralanabilir:

- Eşler boşanmak yerine, sorunlarını çözmek için çaba göstermelidirler (99; %67,8)
- Boşanma aile birliğini parçalar (76; %52,1)
- Boşanma çocukları olumsuz etkiler (70; %47,9)
- Boşanma, geleneklerimize/törelere aykırıdır (27; %18,5)
- Boşanma toplum için bir tehlikedir (23; %15,8)
- Boşanma günahtır (11; %7,5)

Boşanmanın kolaylaştırılmamasını isteyenlerin 2/3'ü öncelikle sorunların çözümü için çaba gösterilmesini gerekli görmektedirler. Günah olduğunu düşünerek boşanmaya karşı çıkanlar yok denecek kadar azdır.

Görüşülenlerden bazıları ayrıca görüşlerini belirtmişlerdir. Bunlardan birkaçı aşağıda yer almaktadır:

Kadın, 29 yaşında, teknik ressam: *“Boşanma kolaylaştırılmalıdır; bu işin uzatılmasına gerek yok. Ama Amerika'daki gibi adeta bankamatik sistemiyle boşanma da olmamalı.”*

Kadın, 40 yaşında, ev kadını: *“Boşanmak çok uzun sürüyor, Madem istiyorlar en kısa zamanda bitsin,”*
Erkek, 40 yaşında, öğretmen, ancak ticaretle uğraşiyor: *“Boşanma kolaylaştırılmalı. Boşanma süreci ve şartları zorlaştıkça toplumun en küçük birimi olan aile toplumun dengesini beraberinde bozar.”*

Kadın, 27 yaşında, ev kadını: *“Boşanma kolaylaştırılmamalı; çünkü evliliği kurmak kolay değildir. Her türlü özveriyle kurulan bir evlilik kolay bitmemelidir.”*

Erkek, 33 yaşında, bakkal: *“Öyle olursa kolay boşanırlar. İyice araştırılması lazım. Kızgınlık anından sonra pişman olabilirler.”*

Kadın, 39 yaşında, ev kadını: *“Boşanma kolaylaştırılmamalı; tekrar vazgeçebilirler. Anlaşamazsam nasılsa ayrılırim niyetiyle evlenirler; bir sürü masraf olur.”*

Kadın, 49 yaşında, emekli memur: *“Boşanma kolaylaştırılmamalı; zaten yeniden evlenmek zorunda*

olduğunuz için alıştığınız eşle devam ettirmeye çalışmalısınız.”

14.1. Boşanmaya Yönelik Yasal Düzenlemeler

Her ülkede boşanmaya yönelik yasal düzenlemeler zaman zaman toplumda tartışmalara konu olmaktadır. Bu tartışmalar çoğu zaman yasama, yürütme ve yargı organlarındaki yetkililer, akademisyenler arasında yoğunlaşmaktadır. Halkın bu boyutta ne düşündüğünü ortaya koymaya çalışan kamuoyu araştırmaları da yok denecek kadar azdır. Oysa boşanmaya yönelik olarak halkın düşüncelerinin, yasal düzenlemelere ilişkin görüşlerinin öğrenilmesi, yapılacak yasal düzenlemelerin halktan kopuk olmaması, başka bir deyişle, toplumsal dokuyla bütünleşebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, görüşülenlere boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin kadını mı erkeği mi koruduğu, yasal düzenlemeleri yeterli görüp görmedikleri, yetersiz görüyorlarsa nedenleri sorulmuştur.

Boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin kadını mı erkeği mi koruduğunu bilmeyenler 1/3'lik bir oranla ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada kadını (%27,2), üçüncü sırada ise kadını da erkeği de koruduğunu (%13,2) düşünenler yer almaktadır.

Velayetin çoğunlukla anneye verilmesi, nafaka ve tazminattan yararlanan kadınların fazlalığı, görüşülenlerde yasal düzenlemelerin daha çok kadını koruduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

Boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin daha çok kadını koruduğu yönündeki izlenimler, Apdınalp (1981)'in araştırmasında da saptanmıştır. Söz konusu araştırmada babaların özellikle velayetle ilgili

Tablo 224. Boşanmayla İlgili Yasal Düzenlemelerin Kadını mı Yoksa Erkeği mi Koruduğuna İlişkin Görüş

	S	%
Kadını koruyor	136	27,2
Erkeği koruyor	72	14,4
Hem kadını hem erkeği koruyor	66	13,2
Her ikisini de koruyamıyor	38	7,6
Bilmiyor	185	37,0
Yanıtız	3	0,6
Toplam	500	100

düzenlemeler boyutunda kendilerini bir anlamda “mağdur bırakılmış” hissettikleri ortaya çıkmıştır. Çocuğun velayetinin, kendilerine verilmesini isteyen pek çok erkek, anneye verildiğinden yakınmaktadır.

Ülkemizde boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin erkekten çok kadını koruduğu inancının görüşülenler arasında yaygın olmasının temel nedeni, erkeğin “baba kimliği”nin yasalarca yeterince korunmadığı görüşüdür. Velayet, çocuğu ziyaret, nafakayla ilgili boyutlarda erkeklerin de yaşadığı yoğun sorunlar bulunmaktadır. Goldstein, Freud ve Solnit (1973)’e göre çocuğun velayetini üstlenmeyen ebeveynin özellikle çocuğu ziyaret etme hakkı çerçevesinde yasal yaptırımlar fazla işlememekte ve etkili olmamaktadır. Bu nedenle de mahkeme kararına uyan ebeveynlerin

sayısı genelde son derece sınırlı kalmaktadır.

Goldsmith (1980)’de pek çok boşanmış babanın, velayeti üstlenmemiş oldukları için boşanmadan sonra çocuk yetiştirme sürecinde önemli bir rol oynamakla birlikte oldukça zorlandıklarını saptamıştır. Tepp (1983), çocuğun velayetini üstlenemeyen boşanmış bir erkeğin “ebeveyn” olarak statüsü hakkında ciddi bir güçlük ve belirsizlik duygusu yaşadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla yasal düzenlemeler boyutunda halkın görüşleri, ülkemizde henüz çok tartışılmayan bir konuyu gündeme getirmekte ve boşanmış babaların özellikle velayetle ilgili haklarının çoğu kez kâğıt üzerinde kalmaması yönünde adımların acilen atılmasını vurgulamaktadır.

Tablo 225. Boşanmayla İlgili Yasal Düzenlemelerin Yeterliliği

	S	%
Yeterli	50	10,0
Yetersiz	176	35,2
Bilmiyor	274	54,8
Toplam	500	100

Boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin yeterli olup olmadığını bilmeyenler yarıdan çoktur. Yetersiz bulanlar 1/3, yeterli bulanlar ise yalnızca 1/10 gibi çok düşük bir orandadır.

Yetersiz bulanların (176):

- Önemli bir oranı yasal düzenlemelerin kadını koruyamadığını (75; %42,6).
- 1/3’i nafakayla ilgili aksaklıklar olduğunu (65; %36,9),
- %29,5’i boşanma aşamasında taraflara rehberlik hizmetleri sunulmadığını (52),
- 1/4’ü boşandıktan sonra izleyici/destekleyici hizmetlerin yetersiz kaldığını (47; %26,7), yasal düzenlemelerin çocukları koruyamadığını (45; %25,6), velayetle ilgili aksaklıklar olduğunu (44; %25) dile getirmiştir.

Kadın, 51 yaşında, ev kadını: “Boşanmayla ilgili yasal

düzenlemeler yetersiz; zaten yasalar genelde hiç kimseyi koruyamıyor.”

Her ne kadar genel olarak boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin kadını koruduğunu düşünenler fazlaysa da yasal düzenlemeleri yetersiz bulanlar arasında kadının yasalarca yeteri kadar korunamadığı görüşünde olanlar %42,6’lık bir orana ulaşmaktadır.

Öte yandan boşanma aşamasında rehberlik, boşandıktan sonra ise izleme ve destekleme hizmetlerinin yetersiz kaldığını savunanların da önemli bir oranda olduğu saptanmıştır.

Kadının yeterince korunmaması, özellikle alt sosyo ekonomik düzeydeki kadınlar açısından çarpıcı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik güvencesi olmayan, gerek boşanma aşamasında, gerekse boşandıktan sonra ne tür hakları olduğunu, hangi toplumsal kaynaklardan yararlanabileceğini bilemeyen çoğu kadın gerçekten boşanmanın adeta “kurbanı” olmaktadır. Arıkan (1992: 157)’in

bir araştırmasında babanın nafakayı ödemediğini belirtenlerin %51, nafaka ödemedede aksaklık olduğunu söyleyenlerin %61,7 gibi önemli oranlarda olduğu dikkate alınır bu görüşte olanların da gerçekçi bir değerlendirme yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Zevkliler (1984) ve Güriz (1984) evliliğin sona ermesinden sonra Türk kadınının ekonomik ve kültürel konumu açısından Medeni Kanundaki düzenlemelerin kadın aleyhine işlediğini ileri sürmektedir.

Nafakayla ilgili aksaklıklar da ülkemizde olduğu gibi, gelişmiş pek çok ülkede de yaşanan sorunlardandır (Velidedeoğlu, 1976; Wallerstein, 1980; Aydınalp, 1981; Arıkan, 1992). Ancak, gelişmiş ülkelerde gerek yasal düzenlemelerin güçlü oluşu, gerekse yasal yaptırımların kâğıt üzerinde kalmadığı düşünülecek olursa, ülkemizin bu boyutta oldukça şanssız olduğu söylenebilir.

Kadın, 25 yaşında, üniversite öğrencisi: *“Boşanmayla ilgili yasal düzenlemeler yetersiz. Ortak malların paylaşımı çok aksıyor.”*

Erkek, 52 yaşında, sağlık memuru: *“Boşanmayla ilgili yasal düzenlemeler yetersiz. İsteyen iki kişi kolaylıkla boşanmalıdır. Nasıl kolaylıkla nikâh kıydırulabiliyorsa, öyle boşanmalıdırlar. Mahkemeler ise bu kişileri süründürüyor.”*

Ülkemizde boşanmaya ilişkin yasal düzenlemelerin yetersizliği tartışılırken, göz ardı edilmemesi gereken önemli bir boyut da rehberlik, izleme ve destekleme hizmetlerinin yetersizliğidir. Pek çok boşanmış birey; özellikle de alt Sosyoekonomik düzeydeki kadınlar, evlilik ilişkisinde ortaya çıkan aksaklıklarda psikolojik, ekonomik ve hukuki rehberlikten yoksundurlar. Ne yapacaklarını, nereye, nasıl başvuracaklarını bilememenin sıkıntısını çekmektedirler. Sözelimi evlilikte eşi tarafından sürekli şiddete uğrayan, ruhsal ve bedensel sağlığı hatta yaşamı ciddi biçimde tehlikede olan bir kadın, eğitim düzeyi düşükse veya eğitimsizse, yaşamını sürdürebilecek ekonomik olanakları yoksa, boşanabilmek için yapması gerekenleri bilmemektedir. Pek çok hukukçu tarafından dile getirilen bu tür sorunlar, evlilik ilişkisi yolunda gitmeyen veya çözülemeyecek

kadar ağır sorunları olan bireylere yönelik rehberlik, izleme ve destekleme hizmetlerinin ne denli yararlı olabileceğini göstermektedir. Kuşkusuz bu hizmetler yalnızca boşanma sonrası için geçerli değildir. Aynı zamanda boşanmaya dek gitmeden pek çok sorunun aşılması bu tür hizmetlerle olanaklıdır.

İzleme ve destekleme hizmetleri özellikle boşandıktan sonra mahkemece alınan kararların uygulanmasına katkı sağlamaya yöneliktir. Bu nitelikteki hizmetlerle boşanmaya ilişkin yasal düzenlemeler yaptırım gücüne de kavuşabilecektir. Sözelimi ödenmesi gereken nafakayı düzensiz ödeyen veya hiç ödemeyen bir baba, velayetini üstlendiği çocuğunu babasına ziyaret gün ve saatlerinde göstermeyen, sürekli sorun çıkararak baba ile çocuğun en doğal hakkı olan görüşmeleri engelleyen bir anne, etkin izleme hizmetleri olması halinde böyle davranamayacaktır.

Destekleme hizmetleri özellikle boşanma sonrası psikolojik, ekonomik kaynakların çeşitli yoksunluklar içinde olan bireylere ulaştırılması, başka bir deyişle kaynaklarla ihtiyaçların buluşturulması anlamını taşımaktadır.

Çocukların haklarının korunması da aslında bu tür hizmetlerin etkin kullanımı ile kolaylaşabilecektir. Mahkemenin, çocuğun velayetini anne veya babaya vermesiyle olay bitmemekte; tersine çoğu kez yeni başlamaktadır. Velayeti üstlenen tarafın sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanması veya bu sorumluluklarını yeterince önemsememesi durumunda geleceğin yetişkinleri olacak çocukların hakları çiğnenecektir. Özellikle kişisel hırsları, intikam duygularıyla çocuğu ayrı kaldığı ebeveyni ile görüştürmeyen veya engeller çıkaran, velayeti üstlenmemiş olan ebeveyni kötüleyerek çocuğun ebeveynine yabancılaşmasına zemin hazırlayan veya nafaka ödemeyi türlü bahanelerle aksatan, çocuğuna yeterince zaman ayırmayan, adeta eşiyle birlikte çocuğundan boşanan birebeveynasında çocuğunun haklarını gasp etmektedir. Unutulmamalıdır ki, anne-babanın boşanması, çocuğun da boşanması anlamını taşımamaktadır ve Çakmaklı (1991: 27)'nin vurguladığı gibi “çocuklar bizim heveslerimize konu olmak için dünyaya gelmemişlerdir. “Ne yazık ki genelde çocuk en iyi kavga araçlarından biridir.

Karşısındakini yaralamanın, ona eziyet etmenin en iyi aracı, çocuklardır. Ne var ki bu durumda en çok acı çeken yine çocuklardır; artık sevilmeyen aksine nefret edilen eş değil (Fritsch 1985: 89 [Lempp, 1977]).

Boşanma söz konusu olduğunda “*adeta bir muharebe planı gibi aile bireyleri her şeyi ince ince hesap etmek zorundadır. Ama ne yazık ki pek çok aile boşanma aşamasına geldikleri zaman son derece hissi davrandıkları için sorunları akıl, mantık ve ilim yoluyla çözmeye çalışmamaktadır. Bunun zararını şüphesiz birinci planda çocuklar çekmektedir.*” (Çakmaklı, 1992: 41).

14.2. Boşanmaları Önleme Yolları

Bu başlık altında öncelikle netleştirilmesi gereken bir husus vardır:

“*Boşanmanın, her ne pahasına olursa olsun, önlenmesi yerine, toplumda eşleri boşanmaya dek götürebilen geçimsizlik nedenlerinin henüz evlilik ilişkisi içinde saptanması ve sorunların aşılıp aşılmaya çalışılması gerekir. Ancak sorunlar hiç bir biçimde aşılamayacaksa ve taraflardan birinin kayıtsız şartsız fedakârlığı sonucu örtbas edilecekse bu noktada boşanma olasılığı dikkatle değerlendirilmelidir. Öte yandan boşanmayı yalnızca toplumdaki manevi ve ahlâki değerlerin yozlaşmasına bağlayan görüşler de en hafif ifadeyle yüzeysel kalmaktadır. Bu tür görüşler hem toplumsal sorunlara at gözlüğüyle bakılması hem de tüm boşananların ve onların yakınlarının toplum tarafından damgalanması tehlikesine yol açmaktadır. Üstelik bu tür yaklaşımlar deve kuşu misali sorunlardan kaçmak anlamına gelmektedir.*” (Arıkan, 1990-1991).

Arıkan, araştırmayı yukarıda aynen aktarılan görüşü çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi Emekli Başkanı Şener (1994:7)'de benzer noktadan hareket etmektedir. O'na göre ideal olan evlenenlerin ölüm kendilerini birbirinden ayırana dek birlikteliklerini sürdürmeleridir. Ancak bu her zaman mümkün olamamakta ve oldukça önemli sayıdaki karı-koca evlenmekle elde etmek istedikleri yaşam biçimini ve mutlu bir hayatı bulamadıkları için son çare olarak boşanmayı seçmektedir. Şener, bunda haklı olanların da bulunduğunu; zira Anayasamızın eşlerin kıvancı ve tasayı birlikte göğüslemelerini vurgulamış olmasına rağmen, bu ideali paylaşmayanların da olduğunu açıklamaktadır. Yine Şener'e göre böyle durumlarda, kişilerin hayatını zindana çevirmemek, onlara kabir azabı çektirmemek için boşanma kurumu kabul olunmuştur.

Henüz Türkiye'de boşanmalar önemli bir toplumsal sorun niteliği kazanmamıştır. Bununla birlikte boşanmaya ilişkin yeni düzenlemelerle gelecekte boşanmaların da artacağı; hatta çok ciddi, bir toplumsal soruna dönüşeceği söylenebilir. Araştırmacının araştırma bulgularını detaylı olarak sunmasının önemli bir hedefi de boşanmanın “toplumsal sorun” niteliği kazanmadan olası önleme yollarının tartışmaya açılmasıdır. Bu amaçla görüşülenlere boşanmaları önleme yolları hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Bu maddeye ilişkin olarak görüşülenlerin vermiş olduğu yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Boşanmaları önleme yolları olarak; görüşülenlerin tamamı yakını; Halkın ekonomik koşullarının

Tablo 226. Boşanmaları Önleme Yolları

	Evet		Hayır		Bilmiyor		Yanıtsız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Halkı evlikte başarılı olmak için eğitmek	265	53,0	216	43,2	16	3,2	3	0,6	500
Halkın genel eğitim düzeyini yükseltmek	324	64,8	152	30,4	23	3,6	1	0,2	500
Aile Danışma Merkezleri ve benzeri kuruluşları yaygınlaştırmak	294	58,8	164	32,8	30	6,0	12	2,4	500
Halkın ekonomik koşullarını iyileştirmek	402	80,4	79	15,8	12	2,4	7	1,4	500
İşsizliği önlemek	368	73,6	115	23,0	12	2,4	5	1,0	500
Fuhuşu önlemek	252	50,4	223	44,6	17	3,4	8	1,6	500
Halkın dini inançlarını güçlendirmek	193	38,6	270	54,0	22	4,4	15	3,0	500
Ahlâki değerleri güçlendirmek	279	55,8	186	37,2	24	4,8	11	2,2	500

iyileştirilmesini, büyük çoğunluğu işsizliğin önlenmesini, yarıdan çoğu;halkın genel eğitim düzeyinin yükseltilmesini, Aile ve Kadın Danışma Merkezleri gibi evlilikte, kriz durumlarında yol gösterip destek olabilecek kuruluşların açılmasını, yaygınlaştırılmasını, ahlâki değerlerin güçlendirilmesini, halkın evlilikte başarılı olabilmesi için eğitilmesini, fuhuşun önlenmesini gerekli görmektedir. Buna karşılık “dini inançların güçlendirilmesini” gerekli görenler %38,6 oranındadır.

Bugün için ülkemizin en önemli sorunlarından birinin, kapsamlı araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, ağır ekonomik güçlükler olduğu açıktır (Sencer, 1979; GAP, 1992- 1993; Gökçe ve ark., 1993).

“Ekonomik koşulların olumsuz olması ve işsizlik” boşanmaların artmasında en etkili faktörlerdendir. Yoksulluklarla ilgili pek çok çalışmada yoksulluk, işsizlik, evlilikte çalışma ve boşanma arasındaki bağlantı net olarak ortaya konmuştur (Arıkan, 1992; Heyzer, 1992; Callan, Nolan ve Whelan, 1993; Ewalt, 1994; Gonyea, 1994; Karataş, 1996).

Araştırmaların hemen hemen tümüne göre işsizlik karşısında eşler belki kısa süre dayanışma içinde olacaklardır. Bununla birlikte sorun kriz boyutlarını aşıp kronikleştiğinde eşler arası ilişkilerde de dengesizlik oluşacaktır. İşsizlik, ekonomik kayıp, boşanmaya dek uzanan geçimsizliklere yol açabilmektedir (Arıkan, 1992: 30).

Yoksulluk, ekonomik güçlükler (iflas, vb.) boşanmanın en önemli kısırtıcı faktörlerindendir (Furstenberg 1990; Gonyea 1994). Yoksulluk ve boşanma bağlantısı Arıkan (1992)’ın araştırmasında da ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Görüşülenlerin ağırlıklı biçimde boşanmaları önleme yollarının başında ekonomik koşulların iyileştirilmesini ve işsizliğin önlenmesini belirtmeleri, bir yönüyle halkın genelde yoksulluk sorununun önlenmesine yönelik duyarlılığının arttığına işaret etmektedir. Pek çok toplumsal sorun gibi, boşanma sorunu da ekonomik koşullardan bağımsız düşünülemez.

“Halkın genel eğitim düzeyi” de boşanmaların önlenmesinde etkili olabilir. Her ne kadar halkın genel eğitim düzeyinin çok yüksek olduğu çeşitli gelişmiş Batılı ülkelerde boşanma oranları son derece yüksekse de bu durumun başka nedenleri (yabancılaşma, aile bağlarındaki ve ahlâki değerlerdeki zayıflama, aşırı bireycilik, vb) de bulunmaktadır. Ülkemiz açısından genel eğitim düzeyinin yükseltilmesi; ailenin bütünlüğünün korunması, kuşak çatışmasının azaltılması, kitle iletişim araçlarının sağlıklı yayınlar yapması yönündeki çalışmalarla desteklenmesi halinde gerçekten de boşanmaların önlenmesinde, hiç değilse tırmanma eğiliminin azaltılmasında etkili olabilir. Eğitim düzeyinin yükseltilmesi ile boşanmaların azaltılabilmesi arasındaki bağlantı şu noktalarda özetlenebilir:

- Eğitim düzeyi yüksek bireyler eş seçiminde daha dikkatli davranarak ne istedikleri ve ne istemedikleri konusunda daha bilinçli olabilirler. Böylece baştan bazı riskleri azaltabilirler.
- Eğitim düzeyinin yükselmesi evlilikte ortaya çıkabilecek sorunlarla etkili biçimde başa çıkabilme becerisini de artırabilir.
- Eğitim düzeyinin yükselmesi, evlilik yaşının da çoğu kez yükselmesine neden olmaktadır. Böylece Gonyea (1994) ve Furstenberg (1990)’ın vurguladıkları gibi boşanmaların oluşumunda en kısırtıcı faktörlerden biri olan erken yaşlarda yapılan riskli evlilikler daha kolay önenebilir.

Bu araştırmada da saptandığı gibi çocuk denecek kadar erken yaşlarda yapılan evliliklerin riskli olmasında ailelere ekonomik bakımdan bağımlılığın yol açtığı gerginlik ve yük de etkili olmaktadır. Evli çifte yapılan akraba müdahalesi, sorun çözme becerisi yeterince gelişmeyen bireylerde evlilik çatışmasına ve sonunda da boşanmaya yol açabilir.

Görüşülenlerin yarıdan çoğunun vurgulamış olduğu bir başka önemli önlem de “Aile ve Kadın Danışma Merkezleri gibi evlilikle kriz durumlarında yol gösterip destek olabilecek çeşitli kuruluşların açılması, var olanların da ülke çapında yaygınlaştırılmasıdır.”

1996 yılı itibariyle Türkiye’de SHÇEK bünyesinde fiilen hizmet veren Toplum Merkezleri (Aile Danışma Merkezleri) (Ankara-Altındağ TM, Bursa TM, Giresun TM, Çanakkale TM, Ankara-Mamak Şafaktepe TM, İzmir Karşıyaka TM, Ankara Abidinpaşa TM, Antalya TM)’nde aile danışma ve rehberlik hizmetleri, kadına yönelik hizmetler de verilmektedir (Yıldırım, 1996: 58-59).

Öte yarıdan, yine SHÇEK bünyesinde 1996 yılı itibariyle, Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Eskişehir, Antalya ve Tekirdağ’da kadın misafirhaneleri bulunmaktadır (a.g.e. 61). Bu kuruluşlar, evlilikte yaşanan sorunlar karşısında bireylere sundukları psikolojik, ekonomik, hukuki destek ve rehberlik hizmetleri ile pek çok evlilik çalışmasının boşanmayla sonuçlanmasını önleyebilmektedir. Sınırlı bir kadro, kısıtlı maddi olanaklarla büyük bir ihtiyaca cevap verme çabasında olan bu tür kuruluşların arttırılması zorunludur. Toplumdaki en önemli profesyonel destek kaynakları arasında yer alan Danışma Merkezlerinin ülke çapında yaygınlaştırılmasının önemli bir oranda gerekli görülmesi, kentsel kesimde bu konuda giderek artan duyarlılığın ve bilincin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, Kadın Danışma Merkezleriyle Aile Danışma Merkezleri açılmasına çeşitli nedenlerle karşı çıkan gruplar olduğu da belirtilmelidir. Aile üyelerine, eşlere ihtiyaç duydukları pek çok konuda bilimsel anlamda destek olabilecek bu tür kuruluşların hiçbir şekilde siyasete alet olmadan, tümüyle tarafsız ve bilimsel çalışmaları halinde topluma son derece yararlı olacakları bir gerçektir. Bu boyutta çeşitli örgütlenme çalışmalarının (yeni merkezlerin oluşturulması, merkez personelinin hizmet içi eğitimi, halkın bu merkezlere başvurma bilincinin, merkezlere ulaşılabilirliğinin güçlendirilmesi vb.) hızlandırılması gerekli görülmektedir.

“Ahlâki değerlerin güçlendirilmesi” de boşanmaların önlenmesi açısından önemli görülmektedir. Bir toplumu ayakta tutan en önemli unsurlardan birinin ahlâki değerler olduğu bilinmektedir. Yozlaşmanın, bireyin kendisine ve toplumuna yabancılaşmasının önlenmesinde en önemli rolü oynayan ahlaki değerlerin güçlendirilmesi, boşanmaların da

önlenmesinde etkilidir. Eşlerin birbirlerine karşı saygı, sevgi ve bağlılığının artması, aile üyeleri arasındaki dayanışmanın güçlenmesi, ahlâki değerlerden bağımsız düşünülemez. Burada dikkat çeken bir nokta, ahlaki değerlerin güçlenmesini gerekli görenlerin halkın dini inançlarının güçlendirilmesini gerekli görenlerden belirgin biçimde çok oluşudur. Bu durum, ahlâki değerlerin yalnızca dini inançlarla sınırlandırılması gibi bir yanlış anlamının görüşülenler arasında ağırlık taşımadığını akla getirmektedir.

Görüşülenlerin yarısının da “fuhuşun önlenmesi”ni boşanmaların azaltılması açısından önemli görmesi, yine ahlâki değerlerin güçlendirilmesiyle bağlantılıdır.

14.3. Boşanma Aşamasındaki ve Boşanmış Kişilere Yönelik Olarak İhtiyaç Duyulan Başlıca Hizmetler

Araştırma kapsamındakilerin gerek boşanma aşamasındaki, gerekse boşanmış kişilere yönelik ne gibi hizmetlere ülke çapında ihtiyaç olduğu hakkındaki düşünceleri de öğrenilmek istenmiştir. Şimdiye dek hiç araştırılmamış olan bu boyutla ilgili bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Görüşülenlerin tamamı yakını boşanmış kişilere ayırıcı davranmamaları için toplumun eğitilmesini, boşanma aşamasındaki ve boşanmış kişilere ekonomik destek sunulmasını düşünmektedirler. Büyük çoğunluğu ise boşanmış kişilere iş imkânı sağlanmasını, boşanmış kişiler çocuklarına bakacak durumda değillerse, çocuklarına acil kurum bakımı hizmetleri sunulmasını, boşanmış kişilere psikolojik destek hizmetleri sunulmasını, boşanmış kişilerin çocuklarına eğitim hizmetlerinde kolaylık sağlanmasını gerekli görmektedirler.

Boşanmış kişilere-özellikle kadınlara-yönelik ayırıcı tutumlar ister gelişmiş, ister az gelişmiş olsun, tüm toplumlarda gözlenmektedir. Boşanmış kadınların en çok yakındıkları sorunlardan biri de budur (Arıkan, 1992). Az gelişmiş ülkelerde, düşük eğitimli gruplarda, katı cinsiyetçi ve geleneksel değerlerin egemen olduğu yörelerde, değişmeye açıklığın görece az olduğu kırsal kesimlerde

Tablo 227. Türkiye’de İhtiyaç Duyulan Hizmetler

	Evet		Hayır		Bilmiyor		Yanıtsız		Toplam
	s	%	s	%	s	%	s	%	
Tarafların haklarını daha iyi koruyacak hukuki düzenlemeler(yasal değişiklikler vb.) yapmak	312	62,4	95	19,0	80	16,0	13	2,6	500
Boşanma aşamasındaki eşlere hukuki rehberlik/destek hizmetleri sunmak	299	59,8	164	32,8	28	5,6	9	1,8	500
Boşanma aşamasındaki eşlere psikolojik destek hizmetleri sunmak	303	60,6	167	33,4	22	4,4	8	1,6	500
Boşanma aşamasındaki eşlere ekonomik destek hizmetleri sunmak	403	80,6	82	16,4	12	2,4	3	0,6	500
Boşanmış kişilere hukuki rehberlik/destek hizmetleri sunmak	320	64,0	138	27,6	19	3,8	23	4,6	500
Boşanmış kişilere psikolojik destek hizmetleri sunmak	385	77,0	78	15,6	20	4,0	17	3,4	500
Boşanmış kişilere ekonomik destek hizmetleri sunmak	434	86,8	25	5,0	30	6,0	11	2,2	500
İhtiyaç içindeki boşanmış kişilere çocuklarına acil kurum bakım hizmetleri sunmak	388	77,6	92	18,4	13	2,6	7	1,4	500
Boşanmış kişilerin çocuklarına eğitim hizmetlerinde kolaylık sağlamak	382	76,4	65	13,0	28	5,6	25	5,0	500
Boşanmış kişilere iş imkânları sağlamak	390	78,0	89	17,8	13	2,6	8	1,6	500
Boşanmış kişilere konut imkânları sağlamak	334	66,8	117	23,4	43	8,6	6	1,2	500
Boşanmış kişilere ayrımcı davranmamaları için toplumu eğitmek	456	91,2	20	4,0	17	3,4	7	1,4	500

boşanmaya ve boşanmış bireylere yönelik olumsuz tutumların çok daha “görülür” (visible) olduğu söylenebilir. Nitekim bu araştırmada da boşanma ve boşanmış bireylere yönelik olumsuz görüşlerin oranının eğitim düzeyi yükseldikçe, kırsal kesimden kentsel kesimlere doğru gidildikçe anlamlı biçimde düştüğü saptanmıştır.

Toplumun ayrımcı tutumları özellikle aşağıda belirtilen boyutlarda kendini göstermektedir.

Acıma:

Bu boyutta özellikle kadının daha dezavantajlı olduğu gerçeğinden hareket edildiğinde şunlar söylenebilir: Evliliklerin sürmesi yönünde güçlü bir normun olduğu, “kadının yeri kocasının yanındır” görüşünün genel kabul gördüğü, bir kadının ancak bir erkeğin koruması altında olduğunda rahat edebileceği inancının güçlü olduğu, boşanmaların yok denecek kadar düşük oranlarda görüldüğü, kadınların ekonomik güvencelerinin ve sosyal statülerinin eşlerinin varlığı ve statüsü ile “var olabildiği” toplumlarda özellikle boşanmış kadınlara acıma duygusuyla bakılması söz konusu olabilmektedir. Arıkan’ın Adıyaman’ın Haydarlı Köyü’nde gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmada (1995a) görüşülenlerin çoğunlukla boşanmış kadın ve erkeklere acıdıkları saptanmıştır. Görüşülen köy kadınlarının hemen hemen tamamının boşanmış kadına acıdıkları, kadınların boşanmasına karşı

olan köy kadınlarının yarısından çoğunun o kadının boşandıktan sonra çevreye “rezil olacağı”nı düşünerek bu duruma karşı çıktıkları belirlenmiştir.

Erkek, 25 yaşında, market sahibi: “Boşandıktan sonra kadıncağvza yazık oldu diye düşünürüm; bu acıma değil, böyle olmamalıydı derim.”

Çoğu kez acıma duygusu sosyal kontrolü ve davranışlara müdahaleyi de beraberinde getirebilmektedir. Özellikle aile üyelerinin önceleri “laf gelmemesi” için geliştirdikleri çeşitli davranışların (kısıtlama, eleştiri, vb.) bir süre sonra kronikleşebilmesi söz konusu olmaktadır.

Boşanmış erkeklere yönelik acıma duygusunun oluşumunda özellikle “alışageldiği aile düzeni”nden yoksun kalması, çocukların velayetinin annede olması nedeniyle çocuklarıyla artık hiçbir zaman eskisi gibi iletişim kuramayacak olması gibi faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir.

Öte yandan, hem kadın hem de erkeğe acımanın başka bir önemli nedeni de boşanmanın ardından yaşanabilecek ekonomik krizdir. Nafakanın miktarı ve ödeme şekli çoğu kez boşanmış eşler arasında çatışma konusu olabildiği gibi, gerçekten iki tarafı mağdur durumda da bırakabilmektedir. Eski eşin, erkeğin maddi gücünün çok üstünde nafaka veya tazminat talebi pek çok erkeğin son derece güç

durumda kalmasına yol açabilmektedir. Buna karşılık ekonomik güvencesi bulunmayan bir kadın da nafakayla ilgili sorunlar karşısında tamamen çaresiz kalabilmektedir.

Çocukla görüşme olanaklarının, çocuğun velayetini üstlenen tarafça çoğu kez “intikam” amacıyla kısıtlanması da boşanmış kadın ve özellikle erkeklere acınmasında etkili olmaktadır.

Çocuklarda boşanma aşamasında ve sonrasında ortaya çıkan çeşitli sorunlar da toplumda boşanmış bireylere yönelik acıma duygusunu yoğunlaştırmaktadır.

Son olarak belirtilmesi gereken bir başka durum ise, “tek ebeveyn statüsü”dür. Boşanma suretiyle oluşan tek ebeveynlik durumunun zaman içinde artma eğilimi gösterdiği bilinmektedir (Richards ve Schmiede, 1993). Çocuğun velayetini tek başına üstlenen kadın veya erkek çeşitli sorunlarla baş edebilmekte ciddi güçlükler yaşamaktadır.

Gasserve Taylor (1976), boşanmış babaların, evlilikleri süresince çocuğun bakım sorumluluğunu, özellikle geleneksel kadın rolleri arasında gördüklerini, boşanmanın ardından üstlendikleri sorumluluklara uyum sağlamakta zorlandıklarını, evliliklerine kıyasla çocuk bakımıyla ilgili sorumluluklarının çok arttığını saptamışlardır. Aynı araştırmacılar boşanmış babaların iş seyahatleri, yeni iş imkanları, boş zamanları değerlendirme etkinlikleri gibi boyutlarda çeşitli sorunlar yaşadıklarını ileri sürmektedirler.

Tek ebeveyn olmanın depresyon, stres, özellikle kadın açısından yoksullaşma ve yoksulluk sınırının da altına düşme, ekonomik güçlükler, “evli çiftler” temeline oturmuş bir toplumda eşi olmadığı için yalnızlık hissetme, toplumsal vurgunun, ana-babalı “ideal evlilik” üzerine olmasının yarattığı burukluk gibi çeşitli sorunları vardır (Richards ve Schmiede, 1993). Bu sorunların da boşanmış bireylere yönelik acıma duygularını yoğunlaştırdığı bilinmektedir.

Önyargılı Olma:

Toplumda boşanmış bireylere -kimi kesimlerde yoğun olarak gözlenen- önyargıyla yaklaşma önemli bir sorun olmaktadır. Boşanmış bir erkek için “kim

bilir ne yaptı da boşandı”, “vardır bir kusuru” boşanmış bir kadın için -özellikle de gençse- “kim bilir kiminle ilişkileri vardır”, “suçlu olmasa kocası boşamazdı”, “erkeklerle arkadaşlık etmeye can atıyordur” türünden çeşitli damgalayıcı yorumların yapıldığına sık sık tanık olunmaktadır. Ayrıca boşanmış bireylerin, “başarılı olması toplum tarafından beklenen” bir evlilik ilişkisini “yürütemedikleri” için “başarısız” ve “uyumsuz” olarak tanımlandığı da görülmektedir (Arıkan, 1992). Bu nedenle boşanmış kadın ve erkeklere “mesafeli” davranıldığı bile gözlenmektedir.

Damgalayıcı tutumlar:

- Köy ve kasabalara kıyasla kentlerde,
- Eğitimsiz veya düşük eğitimli gruplara kıyasla eğitim düzeyi yüksek gruplarda,
- İleri yaş gruplarındakilere kıyasla gençlerde daha az görülmektedir.

Boşanmış bireyin yeni bir evlilik yapması gündeme geldiğinde evlenilecek kişi de benzer bir konumda (boşanmış veya dul) değilse o kişinin ailesinde ciddi bir tedirginlik yaşanması bile söz konusu olabilmektedir.

Pek çok kişinin -özellikle de kadınların- toplum tarafından damgalanıp dışlanmamak için evliliklerini sürdürmeye zorlandığı, yine pek çok kişinin damgalanma korkusuyla boşandığını söylemekten kaçındığı (Aydınalp, 1981) bilinmektedir. Hatta damgalanma, taciz edilme korkusu yüzünden boşandıktan çok sonra bile alyansını çıkartmayan kadınlara rastlanmaktadır.

Çoğu kez bu eğilim boşanmış bireyin aile üyelerinde de gözlenebilmektedir. Boşanma durumunun açıklanması halinde kuşku ve merakın yanı sıra boşanma nedeni, boşandıktan sonraki yaşam tarzı hatta kişilik özelliklerine ilişkin çeşitli örseleyici yakıştırmalar da söz konusu olabilmektedir.

Damgalayıcı tutumlar bazen o kadar güçlenebilmektedir ki boşanmış bireyin sözgelimi işyerindeki bir başarısızlığı onun boşanmasına bağlanmakta; “zaten evliliğinde de başarısızdı” türünden genellemeler yapılabilmektedir. Böylece

bireyin özel alanında kalması gereken bir konu birdenbire kamusal alana yayılmaktadır.

Sonuç olarak ister acıma, ister önyargıyla bakma olsun bu tür tutumlar, boşanmış bireylerin diğerlerinden çok farklı bir konuma itilmesine yol açmaktadır. Görüşülenlerin hemen hemen tamamının bu tür tutumların ortadan kaldırılması için toplumun eğitilmesi gerektiğini öncelikle belirtmeleri kentsel kesimde bu boyuttaki duyarlılığın artmakta olduğuna işaret etmektedir. Benzer sonuçlar Gökçe ve arkadaşları (1993)'nın araştırmasında da saptanmıştır.

Ekonomik güçlüklerin de yoğun olarak boşandıktan sonra yaşandığı bilinmektedir. Boşanmış erkeğin daha önce de tartışıldığı gibi, ekonomik gücünün çok üstünde nafaka ve tazminat ödemeye zorlanması, boşanmış kadının, çocukların bakım sorumluluğunu da üstlenmesiyle iyice ağırlaşan ekonomik sıkıntısı, boşanma ve yoksullukla ilgili literatürde artık tartışma götürmez gerçeklerden biri olmuştur. Özellikle kadınların boşanmanın ardından yoksullaşması gelişmiş veya az gelişmiş olsun tüm ülkelerde gözlenen bir sorundur (Pravin, 1980; Sylvia, 1985; Garfinkle ve Mc Lanahan, 1986; Ranjana, 1989;

Fuchs, 1989; Richards ve Schmiege, 1993; Gonyea, 1994; Williams, 1994).

Görüşülenlerin, boşanmış kişilere maddi destek (para, iş, çocuklarına eğitim, acil kurum bakımı hizmetleri, vb) hizmetleri sunulmasını ağırlıklı biçimde gerekli görmesi, sorunların aşılabilesine duyulan ihtiyacı yansıtmaktadır. Daha önce de çeşitli bölümlerde vurgulandığı gibi, boşanmalar açısından kışkırtıcı bir faktör olan ekonomik yoksunluğun aşılabilesine yönelik politikaların geliştirilmesi zorunludur.

Öte yandan boşanmış bireylerin pek çok ruhsal sorunu -az ya da çok, kısa ya da uzun süreli- yaşadığı bilinmektedir. Başta yoksullaşma, toplum tarafından damgalanma ve tek ebeveynlik statüsü olmak üzere farklı nitelikteki sorunlar boşanmış bireylerin psikolojik destek hizmetlerinden yararlanmasını çoğu kez zorunlu kılmaktadır (Defrain ve Eirick, 1981; Thornton, 1985; Amato, 1993; Üz, 1994; Schlesinger ve Schlesinger, 1994).

Psikolojik destek hizmetlerinin yalnızca boşanmış bireyleri değil, onların çocuklarını da kapsamaması gerektiği açıktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Boşanmaya karşı halkın tutumları üzerinde odaklanan bu araştırma, genel olarak şu noktaların vurgulanmasını gerektirmektedir:

- Boşanmaya karşı halkın tutumları ile sosyo-ekonomik düzey, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, yaşamın büyük kısmının geçtiği yer gibi bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

- Bununla birlikte, cinsiyet boyutunda genelde söz konusu değişkenler açısından arada anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

- Genel olarak kentsel kesimde yaşayanlar boşanmaya ve boşanmış bireylere daha hoşgörüyü bakmaktadırlar. Ancak alt sosyo-ekonomik düzeyde, ileri yaşlarda, düşük eğitim düzeyinde, yaşamın büyük kısmının köy ve kasabada geçmesi halinde daha olumsuz tutumlar söz konusu olmaktadır.

- Boşanmadan en zararlı çıkacak taraf kadın olarak algılanmaktadır. Boşanan bireylerin yanı sıra çocuklar da boşanmadan olumsuz etkilenmektedir.

- Yaşanan çok yönlü sorunlar karşısında çok disiplinli ve çok boyutlu müdahalelerin devlet tarafından geliştirilmesi, boşanmış bireylerin ve çocukların başta ekonomik güçlüklerinin giderilebilmesi olmak üzere çok çeşitli ihtiyaçlarının dikkate alınarak, aşılması yönünde çalışmalar başlatılması zorunlu görülmektedir.

Boşanma sorunu henüz toplumun başlıca gündem maddelerinden biri değildir.

Bununla birlikte ana kentte yaşayan insanlarda konuya karşı giderek artan bir duyarlılığın olduğu söylenebilir. Gelecekte ülkemiz açısından önemli bir sorun niteliği kazanmasından endişe duyulan boşanma boyutunda resmi, yarı resmi ve gönüllü tüm kuruluşların sorun büyümeden önlenmesi için çeşitli adımlar atmaları gerekmektedir. Atılması gereken adımlar, araştırmacı tarafından hazırlanan soru kâğıdında ana hatlarıyla araştırma kapsamındakilere de sunulmuş ve onların değerlendirmeleri beklenmiştir.

Araştırmanın amacı çerçevesinde görüşülenlere sorulan çeşitli sorulara alınan yanıtların ana hatlarıyla aktarılması yararlı görülmektedir.

Görüşülenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamındakilerin hemen hemen yarısını alt sosyo-ekonomik düzeydekiler oluşturmaktadır (%48). Bunu orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydekiler izlemektedir (%32; %20).

Aile reisleri ve eşleri büyük çoğunluktadır (%77). Kadınlar büyük çoğunluktadır (%72,4).

Otuz ve daha ileri yaştakiler yarıdan çoktur (%56).

Ortaokul ve üzerinde eğitimi olanlar yarıdan çoktur (%55).

Görüşülenlerin tamamına yakını yaşamlarının büyük bölümünü kentte geçirmiştir (%82,2). On altı yıl ve daha uzun süredir Ankara'da yaşayanlar büyük çoğunluktadır (%75,4). İç Anadolu Bölgesi'nden olanlar tamamına yakın orandadır (%83,4).

Araştırma kapsamındakiler arasında kadınlar ağırlık taşımaktadır (%52,2).

Başta SSK olmak üzere herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olanlar yarıdan biraz çoktur (%52).

Hanede sürekli yaşayan kişi sayısı üç ve daha fazla olanlar tamamına yakın orandadır (%84,4).

Evliler büyük çoğunluktadır (%69,8). Üç ve daha fazla çocuk sahibi olanlar 1/3'lik bir oranı oluşturmaktadır (%37,3).

Toplumda Kadın ve Erkeğin Konumuna İlişkin Değerlendirmeler

Kadın ve erkeğin eşit olduğunu savunanlar yarıdan çoktur (%56). Her iki cinsin kanun karşısında da eşit olduğuna inananlar yarıya yakındır (%46,8).

Bununla birlikte erkeğin aile reisi olması gerektiğini düşünenler yarıdan çoktur (%55).

Aileyi ilgilendiren önemli konularda kadın ve erkeğin ortaklaşa karar vermesi gerektiğini düşünenler tamamına yakın orandadır (%80,8).

Ev işlerini ise kadının yapması gerektiğine inananlar çoğunluktadır (%61).

Görüşülenlerin hemen hemen tamamı aile planlamasını doğru bulmaktadır (%93,4).

Kadının “istiyorsa” çalışabileceğini savunanlar yarıya yakın orandadır (%48).

Öte yandan hem çok eşli evlilik hem de erkeğin eşine şiddet uygulaması onaylanmamaktadır. Görüşülenlerin hemen hemen tamamı çok eşli evliliği yanlış bulmaktadır (%95,2). Büyük çoğunlukla da erkeğin karısını kesinlikle dövmemesi gerektiği düşünülmektedir(%74).

Genel olarak toplumda kadın ve erkeğin eşit olduğu ileri sürülse de hâlâ ailede geleneksel işbölümünün gerekliliğine inananların ağırlık taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla kamusal alanda eşitlikçi tutumların daha öne çıktığı; buna karşılık özel alanı ilgilendiren bazı konularda geleneksel kalıpların büyük ölçüde varlığını koruduğu düşünülebilir.

Araştırma Kapsamındaki Evlilik Yaşamlarına İlişkin Değerlendirmeler

Şu anda evli olanların tamamı yakını ilk evliliklerini sürdürmektedir (%95,1).

Onbir yıl ve daha uzun süredir evli olanlar yarıdan çoktur (%58,8). Görücü usulüyle yapılan evlilikler çoğunluktadır (%65,3).

Eşleriyle aralarında beş yaştan az fark olanlar görüşülenlerin yarısını oluşturmaktadır (%50,7). Eşler arasındaki ideal yaş farkının beş yaştan az olmasını uygun bulanlar %38,9 ile ilk sıradadır. İstatistiksel olarak anlamlı biçimde, görüşülenlerin, eşleriyle aralarındaki yaş farkını aynı zamanda ideal yaş farkı olarak da algıladıkları saptanmıştır.

Görüşülenlerin tamamı yakınının eşleriyle -sık sık veya ara sıra- anlaşmazlığı olmaktadır (%80,8). Anlaşmazlık konularının başında maddi sıkıntı gelmektedir (%46,5). Anlaşmazlıkların, eşle birlikte düşünerek aşılmaya çalışılması çabası çoğunluktadır (%56,7).

Zaman zaman anlaşmazlıklar olsa da hiçbir

zaman eşlerinden ayrı yaşamamış olanlar tamama yakın orandadır (%89). (Boşanmayı hiçbir zaman düşünmeyenler de görüşülenlerin hemen hemen tamamını oluşturmaktadır (%84,8).)

Evliliklerini genel olarak olumlu değerlendirenler tamama yakın orandadır (%95,7).

Boşanmaya ve Boşanmış Bireylere İlişkin Değerlendirmeler

Evlilikleri boşanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan durumların başında eşlerin yetiştirme tarzlarının birbirinden çok farklı olması gelmektedir (%74,4). Bunu eşlerin çocuk denecek kadar küçük yaşta evlenmeleri (%64,4) ile eşlerin dini inançlarının birbirinden çok farklı olması (%62,8) izlemektedir.

En fazla belirtilen boşanma nedenleri şiddetli geçimsizlik (%17,9), içki (%13,4) ve kumardır (%13).

Boşanmış kadını evli bir kadından farklı görmeyenler çoğunluktadır (%57,6). Boşanmış erkeği evli bir erkekten farklı görmeyenler de yine çoğunluğu oluşturmaktadır (%62,8).

Hem boşanmış kadını hem de boşanmış erkeği olumsuz değerlendirmeye yöneliminin, üst gelir ve eğitim düzeyine gidildikçe yaygınlaştığı saptanmıştır. Öte yandan otuz yaşından gençlerin, yaşamlarının büyük kısmını kentte geçirenlerin ve evli olmayanların boşanmış kadın ve erkekleri evlilerden farklı görmeme yönelimleri diğer gruplardaki bireylerden belirgin biçimde fazladır.

Dinimize göre boşanmayı günah görmeyenler büyük çoğunluktadır (%76,6).

Görüşülenler tamama yakın oranla hem kadının hem de erkeğin “gerektiğinde” boşanabileceğini savunmaktadır (Kadın %91, erkek %92,4).

Kadının boşanabileceği durumların başında kocasıyla ruhen ve fikren anlaşamaması gelmektedir (%88,5).

Erkeğin boşanabileceği durumların başında ise karısının kendisini bir başka erkekle aldatması yer almaktadır (%99,1).

Boşanmış bir kadının karşılaşılabileceği en büyük güçlük ekonomik sıkıntı olarak görülmektedir (%88,6). Boşanmış bir erkeğin karşılaşılabileceği en büyük güçlük ise -velayet annedeyse çocuklara özlem duymadır (%71,6).

Görüşülenlerin yarıya yakını boşanmadan en çok kadının zarar göreceğini düşünmektedir (%47,2).

“Boşanmanın teşvik edilmemesi; ancak yasaklanmaması” (%93,6), “Boşanmanın ancak evliliği kurtarmaya yönelik tüm çabalar başarısız olduktan sonra onaylanması” (%92,4), “Boşanmaya ancak tüm tarafların hakları garantiye alındığında izin verilmesi” (%91,6), “Her boşanmanın kesinleşmesinden önce uzun ve dikkatli bir soruşturma yapılması” gibi görüşler, görüşülenlerin tamama yakını tarafından onaylanmaktadır.

Boşanma Sorununun Aşılabilmesine Yönelik Olarak Birey, Aile ve Arkadaşlar Tarafından Atılması Gereken Adımlar

Görüşülenlerin tamama yakını bir çiftin ancak tüm çabalara rağmen çok mutsuz olması halinde boşanmasını uygun bulmaktadır (%83,4).

Boşanmayı düşünen bir çiftin öncelikle konuşarak sorunlarını çözmeye çalışması gerektiğini düşünenler büyük çoğunluktadır (%74,2). Yine, boşanmayı düşünen bir çiftin öncelikle aile büyüklerine danışması gerektiğine inanılmaktadır (%42,8).

Görüşülenlerin yarıdan çoğu, yakın akrabalarının boşanmayı düşünen eşleri bunlar vazgeçirmeye çalışmalarını gerekli görmektedir (%58). Görüşülenlerin yine yarıdan çoğu, kendilerinin boşanmayı düşünen bir yakını olsa onu boşanmaktan vazgeçirmeye çalışacaklarını belirtmiştir (%61,2).

Boşanmış bir kadının ailesi ve çocuklarıyla birlikte oturması buna karşılık boşanmış bir erkeğin tek başına oturması uygun görülmektedir (%31,4, %47,4).

Boşanmış Ana-Babanın Çocuklarının Özellikleri

Boşanmanın ardından çocukların anneye kalmasını daha uygun bulanlar yarıya yakın orandadır (%48).

Görüşülenlerin tamama yakını boşanmış ana-babanın çocuklarının, ana-babası birlikte olan çocuklardan farklı olduğuna inanmaktadır (%87,4). Bu farklılığın da genelde olumsuz nitelikte olduğu düşünülmektedir. Boşanmış ana-babanın çocuklarının daha mutsuz olacağına inananlar tamama yakın orandadır (%81,9). Öte yandan bu çocukların daha alıngan (%64,3), daha yaramaz (%50,8) ve daha kavgacı (%49,7) olacağı ileri sürülmektedir.

Her ne olursa olsun, yalnızca çocuklar var diye patolojik bir evliliği sürdürmek yararlı görülmemektedir. Nitekim çocuklu bir çiftin de gerektiğinde boşanabileceğini düşünenler büyük çoğunluktadır (%78,6).

Boşanmış Kişilerle Sosyal Mesafe

Boşanmış kişilerle arkadaşlık tamama yakın bir oranla uygun görülmektedir (%84,8). Buna karşılık görüşülenlerin çoğunluğunun boşanmış bir arkadaşı yoktur (%63).

Üst sosyo-ekonomik düzeydekiler, otuz yaşından genç olanlar, eğitim düzeyi yüksek olanlar, yaşamlarının büyük kısmını kentte ve yurt dışında geçirenler boşanmış kişilerle arkadaşlığı daha uygun görmekte; boşanmış arkadaşlara sahip olmaktadır.

Boşanmaların Toplumun Geleceği Açısından Değerlendirilmesi

Görüşülenlerin yarıdan çoğu şu anda boşanmanın sorun olduğunu (%54,2); gelecekte de ülkemiz açısından önemli bir sorun olacağını (%63,4) düşünmektedir.

Gelecekte Türkiye’de boşanmaların artacağına inananlar tamama yakın orandadır (%80). Gelecekte boşanmaların artacağını düşünenlere göre bunun temel nedeni ekonomik güçlüklerin artmasıdır (%80).

Boşanmaya İlişkin Yasal Düzenlemelerin Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamındakiilerin yarıdan çoğu boşanmanın kolaylaştırılmasından yanadır (%56,4). Böyle düşünenlerin tamama yakını, eşlerden birinin evliliği

sürdürmek istememesi durumunda hiçbir biçimde zorlanmaması gerektiğini savunmaktadır (%85,5).

Boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin yeterli olup olmadığını bilmeyenler yarıdan çoktur (%54,8). Yetersiz bulanlar %35,2 oranındadır. Boşanmayla ilgili yasal düzenlemelerin kadını mı erkeği mi koruduğunu bilmeyenler %37 oranındadır. Kadını koruduğuna inananların oranı %27,2'dir.

Anlaşılabileceği gibi, “tüm çabalara rağmen” sağlıklı bir evlilik ilişkisi düzeltilemiyorsa ve eşlerden biri kesinlikle bu evliliği sürdürmek istemiyorsa başka deyişle evliliğe, eşine yabancılaşmışsa, evliliğin zorla sürdürülmesinin yararlı olmayacağına inanılmaktadır. Eşlerin birbirlerine yabancılaşarak hatta düşmanlaşarak bir evliliği sürdürmeye çalışması tüm aile üyeleri için daha zararlı olabilmektedir. Bu durumda, sağlıklı bir aile ve evlilik ilişkisinde olması gereken sevgi, saygı ve dayanışmanın yerini korku, nefret ve tiksinti alabilmektedir. Dolayısıyla başlangıçta sağlıklı iletişim, paylaşım, dostluk ve dayanışma beklentileriyle kurulan bir evlilik yerini yozlaşmaya ve yabancılaşmaya bırakabilmektedir. Böyle bir evlilikte eşlerin zihnine yeni kodlar yerleşmekte ve artık eşler birbirlerinin olumsuz tutum ve davranışlarından örselenmemek hatta karşı tarafı “kendi istediği noktaya getirebilmek, boyun eğmesini sağlamak için “yeni taktikler” geliştirebilmekte ya da iletişimi “en aza” indirgeyerek sakınmaya çalışabilmektedirler. Oysa evlilikten sağlanan duygusal doyumun sağlıklı bir iletişimle bağlantılı olduğu bilinmektedir.

Görüşülenlerin “boşanmanın kolaylaştırılması” yönünde görüş belirtmeleri, halk arasında benimsenen “zorla güzellik olmaz” ifadesinin de bir başka boyuttaki yansımaları olabilir.

Öte yandan, boşanmayla ilgili yasal düzenlemeler hakkında halkın fazla bilgili olmadığı da anlaşılmaktadır. Ancak özellikle son zamanlarda medyada (daha çok gazete ve televizyon kanallarında) boşanmayla ilgili son yasal düzenlemeler boyutunda halkı aydınlatmaya yönelik birtakım gelişmeler olduğu gözlenmektedir. Halkın anlayabileceği tarzda düzenlenen tarafsız ve bilimsel temele dayalı yazı dizilerinin, açık oturumların toplumu bilgilendirme yönündeki katkıları göz ardı edilmemelidir.

Türkiye’de Boşanmanın Önemli Bir Toplumsal Soruna Dönüşmemesi İçin Devlet Tarafından Yapılması Gerekenler

Boşanmaların Türkiye’de önemli bir toplumsal soruna dönüşmemesi için devlet tarafından yapılması gerekenlerin başında “halkın ekonomik koşullarının iyileştirilmesi” gelmektedir (%80,4). Bunu işsizliğin önlenmesi izlemektedir (%73,6). Öte yandan halkın genel eğitim düzeyinin yükseltilmesi de gerekli görülmektedir (%64,8).

Gerek boşanma aşamasındaki gerekse boşanmış kişilere yönelik olarak ihtiyaç duyulan çeşitli hizmetler vardır. Görüşülenlerin tamamına yakını “boşanmış kişilere ayırıcı davranılmaması için toplumun eğitilmesini” (%91,2), “boşanma aşamasındaki ve boşanmış kişilere ekonomik destek sunulmasını” (%86,8) öncelikle gerekli görmektedir.

Boşanma, evlilik yaşamındaki aksaklıkların giderilememesi, eşler arasındaki geçimsizlik nedenlerinin, çatışmanın sağlıklı olarak aşılamaması sonucu gerçekleşmektedir. Dolayısıyla araştırmacı, temel vurguyu evlilikte sonu boşanmaya dek uzanabilen “çatışmanın önlenmesi” üzerine yapmaktadır. Başka bir deyişle “her ne pahasına olursa olsun, boşanmalar önlenmelidir” gibi bir yaklaşım eşler, çocuklar ve toplum için çok ciddi tehlikeler yaratacaktır. Evlilikteki anlaşmazlıkların çatışmaların boşanma noktasına gelmeden aşılabilmesi önemlidir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi aşılamayan sorunlar karşısında boşanma sağlıklı bir çözüm olabilmektedir. Görüşülenler, evliliklerde gerginliği tırmandıran en önemli sorun olarak gördükleri ekonomik sıkıntının giderilmesinde devlete büyük sorumluluk düştüğüne inanmaktadırlar.

Halkın ekonomik koşullarının iyileştirilememesi durumunda belki boşanmalar hukuki anlamda gerçekleşmeyecektir. Ancak evlilikte çatışmalar ve gerginlik tırmanacak ve eşler duygusal-ruhsal anlamda boşanabileceklerdir. Bu ise kimi zaman hukuki boşanmadan çok daha tehlikeli olabilecektir çünkü bu durumda gerginlikler sinsi bir biçimde tırmanabilecek, ailede giderilmesi son derece güç yaralar açılacaktır. Böyle bir durumda geride kalan yalnızca “sözde evlilikler” olmayacaktır. Aynı zamanda geride örselenmiş, yabancılaşmış ana-babalar ile evlilik

ve aile kurumuna tüm inancını, saygısını yitirmiş ürkek, tedirgin, mutsuz çocuklar, gençler de kalabilecektir.

Yüksek enflasyon ve adeta dolara endeksli yaşam koşulları karşısında bireyler için aile sığınacak bir ortam olmaktan çıkabilmektedir. Tam tersine bir türlü eldeki imkânlarla ihtiyaçları birbirine denkleştiremeyenler, sıkıntılarını ve gerginliklerini bu ortama fazlasıyla yansıtabileceklerdir. Dolayısıyla bir açmazla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle halkın ekonomik koşullarının iyileştirilmesi yönündeki çalışmalara hız kazandırılması zorunludur. Ancak pek çok çalışma uzun dönemde meyvelerini verebilecektir. Kısa dönemde ise aileleri daha fazla yara almamaları için ekonomik ve sosyal açıdan desteklemek gereklidir.

Bu amaçla hedef kitlelerin iyi tanımlanması da zorunlu olmaktadır. Dar gelirli aileler ile yüksek beklentilerine karşın sınırlı imkânları olan orta gelirli ailelere yönelik destekleyici hizmetlere çeşitlilik kazandırılması ve bu hizmetlerin ülke çapında yaygınlaştırılması, sistematik etkililik analizlerinin yapılması gereklidir.

Türkiye’de ihtiyaç duyulan, dolayısıyla önerilen hizmetler boşanma aşamasında ve boşandıktan sonra verilmesi gereken hizmetler olmak üzere iki başlık halinde ele alınabilir.

Boşanma Aşaması

- Boşanmak isteyen tarafların haklarını daha iyi koruyacak hukuki düzenlemeler yapmak:

Bu başlık altında günün koşullarını dikkate alan etkili hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir. Boşanmayla ilgili yeni yasal düzenlemelerin toplumun dokusuna uyumu yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Başka bir deyişle Yılmaz (1991)’in vurguladığı gibi geleneksel normlarla hukuk düzeni arasındaki çatışmaları ve ilişkiyi yeniden ele alarak çeşitli önlemler oluşturulmalıdır.

Öte yandan boşanma davalarının insan ömrünün yetmeyeceği kadar uzayabildiği de bilinmektedir. Yeni düzenlemeler söz konusu olduğunda boşanma davalarının kısa sürede sonuçlandırılmasının, tarafların çok geç olmadan yaşamlarına yeni bir yön vermesini kolaylaştırabileceği dikkate alınmalıdır.

Yeni hukuki düzenlemelerin, ancak boşanmış kadının ve çocukların mağdur olmasını önlemek üzere ekonomik düzenlemelerin yapılması kaydıyla etkili ve olumlu olabileceği unutulmamalıdır.

- Boşanma aşamasındaki eşlere hukuki rehberlik destek hizmetleri sunmak:

Pek çok durumda özellikle alt sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlar boşanma aşamasında hukuki olarak neler yapmaları gerektiği, hukuki haklarının neler olduğu konusunda son derece bilgisizdirler. Çoğu yoksul kadın boşanma noktasına geldiğinde nasıl adımlar atması gerektiği yönünde rehberlik ve destek hizmetlerine büyük ihtiyaç duymaktadır. Bu gerçek Arıkan (1992)’in araştırmasında da ortaya konmuştur. Bu yöndeki hizmetlerin (mahkemeye başvurma, avukat bulma, vb.) güçlendirilmesi ve topluma etkin biçimde duyurulması gereklidir.

Öte yandan pek çok erkek, daha boşanma aşamasında çocuklarından tümüyle ayrı kalacağından endişe duymaktadır. Gazetelere yansıyan çeşitli örnekler bu endişeleri kimi kez haklı da çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu yönde de tarafların hukuki hakları konusunda bilgilendirilmesi yararlı olacaktır.

- Boşanma aşamasındaki eşlere psikolojik destek hizmetleri sunmak:

Bireyleri boşanmaya dek götüren sorunların yıpratıcılığı bilinmektedir. Birey, boşanma noktasına gelmeyi, evlilik kurulurken yaptığı maddi-manevi tüm yatırımların iflasi olarak algılayabilir. Yaşamın önemli bir dönüm noktası olan boşanma çeşitli belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bu belirsizlikler bireyin kendisinin veya çocuklarının geleceğine ilişkin olabilir. Niteliği ne olursa olsun tüm belirsizlikler bireyde korku, kaygı, sıkıntı, umutsuzluk gibi çok çeşitli duygular yaratabilir.

Kuşkusuz zamanla olumsuz duygular aşılabılır ve birey yeni bir denge kurabilir. Ancak boşanma aşamasında bu yeni dengenin çabuk ve sağlıklı olarak oluşması beklenemez. Dolayısıyla bu aşamada eşlere yönelik psikolojik destek hizmetlerinin (birey, grup psikoterapileri, aile terapisi bu çerçevede düşünülebilir) sunulması yararlı olabilir.

Çocuklar da boşanma aşamasında olumsuz

etkilenmektedirler. Eşler arasındaki çatışmalar ister örtülü ister açıkça yaşansın, çocuklar oluşan gerginliği bir biçimde hissedecektir. Ayrıca anne, baba veya her ikisi birden olumsuz duygularını, gerginliklerini çocuklarına -bilinçli veya bilinçsiz olarak- aktarabilecektir. Bu ise çocuklarda ömür boyu silinmeyecek izler bırakabilir. Dolayısıyla eşlere yönelik psikolojik destek hizmetlerinden söz ederken çocukları göz ardı etmek hatalı olacaktır.

Boşanma aşaması, eşlerin geçmişteki hatalarıyla da yüzleştikleri, bu hataların oluşumundaki faktörleri irdeledikleri bir aşamadır. Böyle bir yüzleşme, her bireyin kolayca göğüsleyemeyeceği kadar sert, örseleyici olabilir. Söz gelimi duygusal doyumun, sağlıklı iletişimin olmadığı bir evlilik ilişkisinde kadının tüm çözüm çabalarına karşın erkeğin kayıtsız, duyarsız kalışı, boşanma aşamasında patlak verebilir. Kadının son çözüm olarak boşanmayı önermesi karşısında irkilen erkek ancak o noktada nelerin aksadığını öğrenmek isteyebilir. Kadın, evlilik yaşamının adeta mekanik bir ilişkiler bütünü olduğunu; dostluk ve sevginin dışı vurumu ile aşılabilecek duygusal yoksunlukların aşılamadığını belirtebilir. Bunun üzerine erkek “ama ben seni için için seviyordum” dediğinde kadının verdiği şu esprili yanıt hiç de şaşırtıcı olmayacaktır:

“Ben senin eşindim; keşke için için değil de dışın dışın sevseydin...”

Yukarıda yer alan örnek gibi pek çok yüzleşme çabası boşanma aşamasında yaşanabilmektedir. Bu yüzleşmenin başarıyla yapılamaması, taraflarda değişik ruhsal dalgalanmalar (karamsarlık, başarısızlık duygusu, vb.) yaratabilir. Dolayısıyla bu aşamadaki psikolojik destek hizmetleri tarafların ruhsal dalgalanmalarının nispeten kısa sürede durulmasına, yeni yaşam dengesinin kurulmasına katkı sağlayabilir.

- Boşanma aşamasındaki eşlere ekonomik destek hizmetleri sunmak:

Boşanma aşamasında pek çok çift ayrı yaşamayı yeğleyebilmektedir. Ayrı yaşama, ortaklaşa alınan bir karar sonucu gerçekleşmeyebilir. Bu durumda çoğu kez kadın-ekonomik güvenceden yoksunsa- zor durumda kalabilir. Yeni yaşam düzenlemeleri tam olarak işlerlik kazanmadığında, geliri azalan, hatta tümüyle kesilen bir kadın kendisinin ve çocuklarının ekonomik güvenceye bir an önce kavuşturulmasını isteyebilir. Bu

nedenle bu aşamadaki ekonomik destek hizmetleri (iş bulma, ayni ve nakdi yardım, konut hizmetleri, vb.) yaşamsal olabilir.

Boşanma Sonrası*

- Boşanmış kişilere yönelik psikolojik destek hizmetleri sunmak:

Boşanmanın gerçekleşmesiyle pek çok birey çeşitli yoğunlukta ruhsal güçlükler yaşayabilmektedir. Bu güçlükler boşanma aşamasında olduğu gibi geleceğe ilişkin belirsizlik duyguları, eski eşe karşı öfke, bağlılık vb. duygular yaşanması, başarısızlık duygusu, olumsuz yaşam deneyiminin, atılacak önemli adımlarda kişiyi güçsüz ve cesaretsiz kılması gibi çok çeşitlilik göstermektedir. Öte yandan çocukların varlığına bağlı olarak velayet ve nafaka mücadelesi, örseleyici boşanma nedenlerinin (zina, vb.) hazmedilmeye çalışılması, toplumda yeni ve çok farklı bir kimlik (boşanmış kimliği) ve statü (boşanmışlık) edinmenin yol açtığı sıkıntılar da unutulmamalıdır. Kuşkusuz boşanmayı isteyen taraf sıkıntıları daha kolay aşabilecektir. Yine de ne olursa olsun boşanma az ya da çok, kısa ya da uzun süreli ruhsal dalgalanmalar yaratacaktır. Bu nedenle verilecek psikolojik destek hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Bu hizmetler, boşanma aşamasında olduğu gibi yetişkinleri ve çocukları kapsamalıdır.

Boşanmanın ardından yoksulluk, toplumsal soyutlanma ve damgalanma tehlikesiyle erkeklere kıyasla çok daha fazla karşı karşıya kalan taraf kadın olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar ve onların çocukları önemli bir risk grubu olarak bu hizmetlerin hedefi olmalıdır.

Boşanmanın ardından oluşan sorunlarla başa çıkabilme gücünü yeterince taşıyamayan bireyler sosyal destek sistemlerinden de yoksunsa intihar girişimlerinde bulunabilmektedirler. Bu nedenle boşanmış bireyler özellikle boşanmanın gerçekleştiği ilk yıllarda intihar riski açısından da dikkatle izlenmelidir.

Psikolojik destek hizmetleri, boşanmış bireylerden bazıları için adeta çocuklara yürüme öğrenmeyi

* *Gerek boşanma aşaması, gerek boşanma sonrası oluşan sorunlar, özellikle de yoksul boşanmış kadınların beklentileri ve boşanmaya ilişkin kuramsal yaklaşımlar için Bkz. Çiğdem Arıkan: Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. Ankara: Şafak Matbaası 1992.*

kolaylaştıran “yürüteç”ler gibidir. Boşanmanın ardından açılan bambaşka -başlangıçta çoğu kez ürkütücü de olabilen- bir yolda yeniden yürümeyi, güçlü olmayı öğrenen birey için bu hizmetler adeta birer yürüteç olarak da algılanabilmektedir. Ancak böyle bir benzetme tüm boşanmış bireyleri güçsüz, ürkek algılamaya neden olmamalıdır. Tersine pek çok boşanmış birey, boşanmanın gerçekleşmesinin ardından çok daha güçlü, güvenli olarak yeni yaşam dengelerine kavuşmaktadır. Arıkan’ın 1992 yılında gerçekleştirdiği bir araştırmada da yoksul boşanmış kadınların büyük çoğunluğunun (%74,5) kendilerini -tüm sıkıntılara karşın- güçlü hissettikleri saptanmıştır.

- Boşanmış kişilere yönelik ekonomik destek hizmetleri sunmak:

Hem kadın hem de erkek boşanmanın ardından çeşitli ekonomik sorunlar yaşayabilmektedir. Bireyin cinsiyeti, yaşı, sahip olduğu sosyal-ekonomik destek sistemleri, vb. bu sorunların niteliğini, yoğunluğunu ve süresini farklılaştırmaktadır. Çoğu erkek, özellikle saptanan nafaka miktarının kendi olanaklarıyla uyumlu olmamasından yakınmaktadır. Nafaka miktarının, gelirleriyle bağdaşmaması karşısında da çok ciddi bir sıkıntı yaşayabilmektedirler. Ayrıca eski eşle nafaka boyutunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar, varsa çocuklarla olan ilişkileri de olumsuz etkileyebilmektedir.

Kadınlar ise bu boyutta erkeklerden daha ağır güçlükler yaşayabilmektedirler. Bunun başlıca nedeni bilindiği gibi ekonomik bağımsızlığı, dolayısıyla güvencesi olmayan kadınların toplumumuzda yüksek oranlarda bulunmasıdır. Özellikle geleneksel toplum kesimlerinde “nasıl olsa evlenecek çok fazla okutulması gerekmez” diye kızların üst eğitim düzeyine çıkması engellenmektedir. Ancak yaşamın tüm insanlar için pek çok belirsizlik taşıdığı bilinmektedir. Bir güvence olarak görülebilen evlilik, bazı kadınlar için güvencesizliğin ta kendisi olabilmektedir. Ya da başlangıçta yolunda giden bir evlilik yaşamı, “güvence kaynağı” olarak görülen erkeğin ansızın iflas etmesi ya da ölmesiyle alt üst olabilmektedir. Dolayısıyla kadınların okutulmaması ya da üst eğitim kategorilerine tırmanmamaları için öne sürülen gerekçeler sağlam değildir. Bu nedenle boşanmanın ardından pek çok kadın ekonomik yoksunluk yaşamaktadır. Ekonomik yoksunluk çemberini kırmalarını kolaylaştıracak eğitim olanaklarından yararlanamamış olmaları ve

çalışma yaşamından uzun süre uzak kalmaları sorunları artırmaktadır. Ekonomik destek hizmetleri böyle kadınlar için son derece yararlı olmaktadır.

Öte yandan daha önceki bölümlerde de işlendiği üzere, nafakanın aksaması ya da kesilmesi kadınları ve bakım sorumluluğunu üstlendikleri çocukları çok olumsuz etkilemektedir. Ekonomik destek hizmetleri bu açıdan da yararlı olacaktır.

- Boşanmış kişilere iş imkânları sağlamak:

Bu hizmetler de yukarıda belirtilen ekonomik destek hizmetleriyle bütünleşmiş olarak değerlendirilebilir.

- Boşanmış kişilere hukuki rehberlik destek, hizmetleri sunmak:

Boşanmış kişiler nafaka ve velâyetle ilgili olarak yaşadıkları sorunlar karşısında yeni hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyabilirler ya da mevcut düzenlemelerin yaptırım gücünün artmasını isteyebilirler. Bu nedenle hukuki rehberlik ve destek hizmetleri sunulmalıdır. Bu hizmetlerin de tıpkı diğer hizmetlerde olduğu gibi sürekliliğinin sağlanması, etkililik analizlerinin yapılması zorunludur.

- Boşanmış kişiler çocuklarına bakacak durumda değilse çocuklarına acil kurum bakımı hizmetleri sunmak:

Bu hizmetler, velayeti üstlenen tarafın çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalması durumunda yaşamsal olabilmektedir. Sorunların başında çocukların bakımından sorumlu olan bireyin - çoğu kez kadının- ekonomik sıkıntıya düşmesi gelmektedir. Birey olarak yaşamını -asgari düzeyde de olsa- sürdürmesini olanaklı kılacak ekonomik güçten yoksun olan birey, bakımından sorumlu olduğu çocukları için kurum bakımı hizmetlerine ihtiyaç duyabilmektedir. Yaşamla tek başına verdiği -kimi kez de umutsuz olan mücadelede- çocuklarının yıpranmamasını isteyen birey özellikle bu tip hizmetlerin arayışı içinde olabilir. Bu hizmetlerin olmayışı veya kendisinin ulaşamaması durumunda birey bir açmaza düşebilir. Bunun sonucu olarak pek çok bebeğin ya da bakım çağındaki çocuğun sokaklara, cami önlerine, hastane kapılarına bırakıldığı basına da zaman zaman yansıyan bir sorundur.

Boşanmış bireyin ekonomik açıdan güçlenebilmesi için gereken sürede çocukların (kısa veya uzun süreli) kurum

bakımına alınması yararlı olmaktadır. Acil kurum bakımı yalnızca ekonomik güçlükler yaşandığında gündeme gelmemektedir. Çocuğun velayetini üstlenmiş olan tarafın ciddi biçimde hastalanması, sakatlanması, iş veya başka nedenlerle evden sık sık veya uzun süre ayrı kalması buna karşılık çocukların bakımına yardımcı olabilecek akraba-arkadaş desteğinden yoksun kalınması gibi durumlarda da geçici veya sürekli kurum bakımı hizmeti söz konusu olabilmektedir. Bu boyutta sosyal hizmet uzmanlarının önemli, yararlı katkıları da göz ardı edilmemelidir. T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu çerçevesinde gerçekleştirilen pek çok hizmetin gelecekte daha da güçleneceği ve yaygınlaşacağı bilinmektedir.

- Boşanmış kişilerin çocuklarına eğitim hizmetlerinde kolaylık sağlamak:

Boşanmanın ardından yaşanan ekonomik sorunların da etkisiyle çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanması güçleşebilmektedir. Çocuklar daha üst eğitim basamaklarına ulaşmalarını sağlayacak ekonomik olanaklardan yoksun kaldıkları için okulu terk edebilmektedirler ya da ebeveynin boşanmanın ardından içine düştüğü ekonomik darboğazı görek biran önce çalışarak aile bütçesine katkı vermek amacıyla eğitimini kesebilmektedir. Ebeveynin de bu yönde talebi ya da zorlaması olabilmektedir.

Sonuç olarak, pek çok yetenekli, zeki, çalışkan çocuk ve genç boşanmanın ardından belirsiz bir geleceğe, düşük gelirli ve güvensiz işlere mahkûm olabilmektedir. Bu nedenledir ki boşanmış aile çocuklarının çeşitli eğitim hizmetlerinden öncelikle ve acilen yararlandırılması zorunludur. Bu hizmetler burs vermek, yatılı okul olanakları sağlamaktan, ücretsiz destekleyici kurslara, yurtlara öncelikle yerleştirmeye dek uzanan geniş bir yelpaze içinde düşünülmelidir.

Bu hizmetlerle boşanmanın ardından yaşanabilecek sorunların bir yaşam boyu sürmesi ve yeni sorunlara yol açması önlenmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu yönde yeni çalışmalar başlatması ile pek çok boşanmış ana-baba çocuğu umutla yeni ve güvenli bir yaşama adım atabilecektir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra ilgili diğer

kuruluşların (Belediyeler, gönüllü kuruluşlar, sendikalar, vb) da toplumda şimdiki dek yeterince dikkat çekmeyen ancak pek çok aileyi ilgilendiren bu sorunun aşılmasında katkı vermeleri yararlı olacaktır.

- Boşanmış kişilere konut imkânları sağlamak:

Boşanmanın yol açtığı ekonomik sıkıntı özellikle kadınları konut boyutunda da zorlamaktadır. Oturulan konutun kirasını ödeyememe, düşük kira ödeyecekleri ancak sağlıklı koşullardaki konutlara taşınmak zorunda kalma gibi sorunlarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Düzenli, sürekli geliri olmayan kadınların kirayı ödemekte düştükleri güçlük ev sahiplerinin onları çıkartma yönündeki zorlamalarıyla birleştiğinde ciddi bir konut krizi yaşanabilmektedir. Pek çok kadın yukarıda belirtilen sorunlar nedeniyle çok sık konut değiştirmek durumunda kalmaktadır. Bu nedenledir ki özellikle yoksul boşanmış kadınların sık sık konut hatta semt değiştirmesiyle karakterize olan bir hareketlilik söz konusudur. Bu boyutta geliştirilecek hizmetlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hizmetler düşük faizli konut kredilerinden, ucuz konutlara bu kişilerin yerleştirilmesine öncelik vermek gibi çeşitlilik gösterebilir.

- Boşanmış kişilere ayrımcı davranmamaları için toplumu eğitmek:

Ayrımcı tutumlar, bir toplumda çoğunluğu oluşturmamayan çeşitli gruplara yönelik olduğu gibi boşanmış bireylere hatta onların çocuklarına ve diğer yakınlarına da yönelik olabilir. Acıma gibi ılımlı sayılabilecek tutumlardan kınama, aşağılama, damgalama gibi sert tutumlara dek varabilen ayrımcılık özellikle gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerde daha çarpıcı biçimde kendini göstermektedir. Bu tür ayrımcı tutumlarla karşılaşan boşanmış bireyler farklı tepkiler geliştirmektedirler. Bu tepkiler aldırılmazlık, kayıtsızlık, sistematik duyarsızlaşma, örselenme kaygısıyla içe dönme ya da saldırganlık gibi çeşitlilik yansıtabilir. Bir süre sonra ilişkilerde ciddi aksaklıklar yaşanabilir ve savunucu iletişim gelişerek boşanmış bireyler bir kısır döngüye girebilirler.

Bütün bu sorunların aşılabilmesi, daha da önemlisi, hiç oluşmaması için toplumun bilinçlendirilmesi gereklidir. Böyle bir bilinçlenme başta medya olmak üzere çeşitli kuruluşların bu konuda ortaklaşa çalışmalarını gerektirmektedir.

REFERANSLAR

AAK (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu). (1990a). *1. Aile Şurası Kararları*. AAK Yayınları, no.11. Ankara: AAK Yayın.

AAK (1990b). Aile Yazıları 2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme. Dikeçligil, B. ve Çiğdem, A. (ed.). *Bilim Serisi*, 5/2. Ankara: AAK Yayınları.

AAK (1991a). Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikası. Dumar, W. (ed.). *Bilim Serisi*, Yayın No. 69. 8. Ankara: AAK Yayınları.

AAK (1991b). Aile Politikaları: Karşılaştırmalı Ülkeler Panaroması. *Bilim Serisi*, Yayın No. 70. Ankara: Ankara: AAK Yayınları.

AAK (1991c). Aile Yazıları 4: Evlilik Kurumu ve İlişkileri. Dikeçligil, B. ve Çiğdem, A. (ed.). *Bilim Serisi* 5/4. Ankara: AAK Yayınları.

AAK (1994). *Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları*. Yayın No:82. Ankara: AAK Yayın.

AAK (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları*. Ankara: AAK Yayınları.

Aylin, A. (1988). *Challenged Family and Kinship Ideals: Family Crisis and Social Network among Turkish Immigrants*. Stockholm: The Swedish Institute for Social Research.

Aktaş, A. (1991). Aile Hizmet Kurumları ve Faaliyetleri. *Türkiye Aile Yıllığı 1991*, Yayın No.71 (Tanıtım Serisi No.7) içinde (259-264). Ankara: AAK Genel Yayın.

Aktaş, A. (1995). Şiddete Maruz Kalan Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmet Müdahaleleri. *I. Uluslararası Kadın Dayanışma Kongresi*. Antalya-Belek.

Alpar, İ. ve Yener, S. (1991). *Gecekondu Araştırması*. Ankara: DPT-SPD Yayını.

Altuntek, S. (1993). Van Yöresinde Akraba Evliliği. *Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:14*. Ankara:

Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Amato, P. ve Booth, A. (1991). The Consequences of Divorce for Attitudes toward Divorce and Gender Roles. *Journal of Family Issues*. 12 (3), 306-322.

Amato, P. R. (1993). Children's Adjustment to Divorce. *Journal of Marriage and the Family*. 55, 23-38.

Aneshensel, C. S. (1986). Marital and Employment Role Strain, Social Support, and Depression among Adult Women. *Stress, Social Support, and Women*. (Hobfoll, S.E. (ed.) içinde (99-114). NY: Hemisphere Publishing Corporation.

Arıkan, Ç. (1987). Sosyal Hizmetler Açısından Şiddet ve Bir Türü Olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet. *HÜ SYHO Dergisi*, 1, 75-97.

Arıkan, Ç. Aktaş, M. A. Demiröz, F. İl, S. ve Karataş, K. (1989). Physical and Non Physical Abuse of Wife and Migration Experience: a Comparative Study. Paper presented at 9th. I.F.S.W. European Seminar. Basel Switzerland.

Arıkan, Ç. (1989). Psikiyatrik Tedavi Kurumlarında Staj Yapmış Olmanın Ruh Hastaları ve Hastalıklarına Karşı Tutum Değişikliği Yaratmadaki Rolü. *XXV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, (602-607). Mersin: UDK Yayınları.

Arıkan, Ç. (1990-1991). Evlilik Çatışmaları ve Boşanma. *Sosyal Hizmet*. Yıl 1. Sayı 2. Ekim-Kasım-Aralık, 25-27.

Arıkan, Ç. (1992). *Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*. Ankara: Şafak Matbaası.

Arıkan, Ç. (1993). Kadın ve Şiddet. *Devlet Bakanlığı KSSGM Bülteni*. (8 Mart Özel Sayısı). 1, 21-23.

Arıkan, Ç. (1994). Resmi Örgütlenme Açısından Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler. *1994 Uluslararası Aile Yılı ÖİK Raporları*, AAK Yayın No. 82, 152-170.

- Arıkan, Ç. (1995a). *Güneydoğu Anadolu'da Kırsal Kesim Kadın ve Erkeklerinin Evlilik ilişkisine ve Toplumda Kadının Konumuna Bakışları*. Ankara: AAK Aile Kurultayı İkinci Kitap (Baskıda).
- Arıkan, Ç. (1995b). *Fiziksel Sakatlığı Olan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Sakatlık Sorunu: Değerlendirmeler ve Beklentiler*. Ankara.
- Arıkan, Ç. ve Dilek. L. (1996a). *Ruh Hastalıklarının Tedavisinde Psiko-Sosyal Bir Boyut*. Ankara: Şafak Matbaası.
- Arıkan, Ç. (1996b). Boşanmayla Gelen Yoksulluk. *Pazartesi Dergisi*, Ağustos Sayısı 21.
- Arın, C. (1991). Hukuksal Alanda Kadın Sorunları. *1.Ulusal Kadın Kongresi*. 118 T Lioness Yönetim Çevresi Yayını, 77-83.
- Atakan, S.A. (1987). Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler. *Psikoloji Dergisi*, 6 (21), 72-75.
- Atalay, B. Kontaş, Y. M. Beyazıt, S. Madenoğlu, K. Türk Aile Yapısı Araştırması. *DPT Yayın No. DPT.213.SPGM: 421*. Ankara: DPT Yayını.
- Atalı, M. (1991). Boşanma. *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde (Genel Yayın No. 72, Bilim Serisi: 11, 195-199). Ankara: AAK Yayınları.
- Aydınalp, E. (1981). *Boşanmalar ve Boşanmaların Ortaya Çıkardığı Bireysel Sorunların Aile Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. HÜ Aile Sağlığı Programı. Ankara.
- Aziz, A. (1992). Kadın ve Yabancılaşma.. Arat, N. (Der.). *Türkiye'de Kadın Olgusu* (251-271). İstanbul: Say Yayınları.
- Başaran, F. (1984). Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişimleri. *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 145-160.
- Bates, E. (1977). *Models of Madness*. Queensland: University of Queensland Press.
- Becker, H. S. (1971). The Sociology of Labelling. *The Study of Social Problems*, 171-175.
- Becker, G. (1981). *A Treatise on the Family*. Cambridge. Mass: Harvard University Press.
- Bem, D.J. (1970). *Beliefs Attitudes and Human Affairs*. California: Brooks /Cole Publishing Company.
- Bilen, M. (1978). *Ailede Sağlıklı İlişkiler*. Ankara: Mars Matbaası.
- Bircan, İ. (1992). *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kadınların Beceri ve Gelir Düzeylerinin Yükseltilmesi*. Ankara: UNICEF Yayını.
- Bloom, B. ve Caldwell RA. (1981). Sex Differences İn Adjustment during the Process of Marital Separation. *Journal Marriage and Family*, 43, 693-701.
- BM (Birleşmiş Milletler). (1991). *Dünya Kadınları 1970-1990: Yönelimler ve İstatistikler*. New York: BM Yayını.
- Bossmann, R. ve Louwes, W. (1988). School Careers of Children from One-Parent and two Parent Families. *The Netherlands Journal of Sociology*, 24, 117-131.
- Brandwein, RA. Brown, C. A. Fox, E.M. (1974). Women and Children Last: The Social Situation of Divorced Mothers and Their Families. *Journal of Marriage and the Family*, 36 (3), 498-514.
- Bulut, I. (1993). Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. *Bilim Serisi*, no: 74 Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Bulut, I. (1996). *Genç Anne ve Bebek İstismarı*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Callan, T. Nolan, B. ve Whelan, C.T. (1993). Resources, Deprivation and the Measurement of Poverty. *Journal of Social Policy*, 22 (2), 141-172 .
- Camara, K.A. (1986). *Family Adaptation to Divorce. Support of Families*. Yogman, M.W., Brazelton, T.B. (ed.). Harvard University Press, 175-192.

- Cılga, İ. (1989). *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Cılga, İ. (1994). *Gençlik ve Yaşam Niteliği, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları*, yayın no. 126. Ankara.
- Cillov, H. (1959-1960). Türkiye'de Evlenme ve Boşanmaların Seyri. *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2, 1-4.
- Coşkun, L. ve Altay, Ş. (1992). *Ekim-Kasım 1992 Aylarında Ankara Adliyesi'nde Boşanma, Nafaka ve Velayete Verilen Çocuk Sayısı Hakkındaki Araştırmaya İlişkin Hazırlanan Rapor*. Ankara: KSSGM.
- Çakmaklı, K. (1991). Aileler İçin Sosyal Hizmet. Eğitim Serisi 12 (3). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Çakmaklı, K. (1992a). Sorunlu Aileler. *Bizim Dünyamız*, 20. Ankara: AAK Yayınları.
- Çakmaklı, K. (1992b). Sorunlu Çocuklar. *Bizim Dünyamız*, 10. Ankara: AAK Yayınları.
- Çalışlar, O. (1991). *İslamda Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Afa Yayıncılık AŞ
- Çelikel, A. (1991). Hukuksal Alanda Kadın Sorunları. *1.Ulusal Kadın Kongresi*. İstanbul: 118-T Lioness Yönetim Çevresi Yayını, 66-70.
- Çengelci, E. (1996). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*. Ankara: Şafak Matbaası.
- Day, R.A. ve Hook, D. (1987). A Short History of Divorce: Jumping the Broom and Back Again. *Journal of Divorce*, 10, 3 (4), 57-73.
- Defrain, J. ve Eirick, R. (1981). Coping as Divorced Single Parents: Comparative Study of Fathers and Mothers. *Family Relations*, 30, 265-274.
- Demiröz, F. (1996). *Evli Kadınlara Yönelik İstismar ve Kadınların Sığınmaevleri Hakkındaki Düşünceleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal hizmetler Ana Bilim Dalı
- Deven, F. (1986). A Review of Trends in the Research on One-Parent Families. Deven, F. ve Cliquet R.L. (Ed.). *One-Parent Families in Europe*. The Hague: Nidi, 13-28
- DİE (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü). (1992). *Boşanma İstatistikleri 1990*. Yayın No.1515. Ankara: DİE Yayını
- DİE. (1994a). *Boşanma İstatistikleri 1991*. Yayın No.1667. Ankara: DİE Yayını
- DİE. (1994b). *Temel Kadın Göstergeleri 1978-1993*. Ankara: DİE Yayını.
- DİE. (1996a). *Boşanma İstatistikleri 1994*. Ankara: DİE Yayını.
- DİE. (1996b). *1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın*. Ankara: DİE Yayını.
- Duffy, M.E. (1993). Social Support: The Provider's Perspective. *Journal of Divorce and Remarriage*, 19, 1(2), 57-73.
- Ecevit, Y. (1985). Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emegi. *Yapıt*, sayı: 9. Şubat-Mart, 72-93.
- Ecevit, Y. (1993). Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri. Tekeli, Ş. (Der.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (117-128). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ekinci, E.B. (1991). İslam Hukukunda Boşanma (Talak). *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde AAK Yayınları Genel Yayın No. 72 Bilim Serisi, 11 (200-203). Ankara: AAK Yayınları.
- Erdoğan, Z. (1995). Türk Ailesini Post Modern Çağa Hazırlamada Sosyolojik Bir Bakış Açısı. *Aile Kurultayı Birinci Kitap* (247-261). Ankara: AAK Yayınları.

- Erkan, G. (1986). Boşanmanın Çocukların Benlik Tasarımı Düzeyine Etkisi. *H.Ü. SHYO Dergisi*, 7, 1-3. 1-6.
- Erkan, G. (1989). Anababanın Boşanması Sırasında Çocuğun Yaşının Önemi. *H.Ü. SHYO Dergisi*, 7, 1-3, 1-6.
- Erkan, G. (1995). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma*. Ankara: Volkan Matbaacılık.
- Eserpek, A. (1979). Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme. *AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları*, no. 76.
- Esmer, Y. (1994). Sosyo-Ekonomik Değişkenler ve Eşitlikçi Tutum: Kadınlarda Cinslerarası Eşitlikçi Tutum ve Davranışların Etmenleri. *KSSGM Bülteni*, 12-16.
- Etaugh, C. ve Poertner, P. (1989). Effects of Occupational Prestige, Employment Status and Marital Status on Perceptions of Mothers. Paper presented at the Annual Meeting of the Midwestern Psychology Association, Chicago, 4-6 May.
- Ewalt, P.L. (1994). Poverty Matters. *Social Work*, 39 (2), 149-151.
- Eyüboğlu, H. (1996). Türkiye'de Yaşayan Yabancı Eşlerde Kültür Şoku. *Türkiye'de Kadın Olmak* (147-174). İstanbul: Say Yayınları.
- Fahri, İ. (1984). *Toplumumuzda Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Fritsch, İ. (1985). *Anne-Baba Boşanıyor: Buhranı Birlikte Altıdıyorlar*. İstanbul: Afa Yayınları..
- Fuchs, V.R. (1989). Womens' Quest for Economic Equality. *Journal of Economic Perspectives*, 3 (1), 25-41.
- Furstenberg, F.F. (1990). Divorce and the American Family. *American Review of Sociology*, 16, 379-403.
- GAP (1992-1993). (T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı). *GAP Bölgesi'nde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması*. (Sencer, M. (Proje Yürütücüsü). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Garfinkle, I. ve Lanahan, Mc S.S. (1986). *Single Mothers and their Children*. Washington DC: The Urban Institute Press.
- Gasser, R. ve Taylor, C. (1976). Role Adjustment of Single Parent Fathers with Dependent Children. *The Family Coordinator*, 25, 397-401.
- Goldsmith, J. (1980). Relationships between Former Spouses: Descriptive Findings. *Journal of Divorce*. Winter. 1-20.
- Goldstein, J. Freud, A. and Solnit, A. (1973). *Beyond the Best Interest of the Child*. NY: Free Press.
- Gonca, J.G. (1994). The Paradox of the Advantaged Elder and the Feminization of Poverty. *Social Work*, 39 (1), 35-41.
- Goode, W.J. (1956). *After Divorce*. NY: Free Press.
- Gove, W.R. (1972). The Relationship Between Sex Roles, Marital Status and Mental Illness. *Social Forces*, 51 (1), 34-44.
- Gökçe, B., Acar, F. Ayata, A. Kasapoğlu, A. Özer, İ. Uygun, H. (1993). *Gecekonduarda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*, Seri: Bilim, Genel Yayın No.75,. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Granberg, D. Granberg, B.W. (1980). 1965-1980: Trends and Determinants. *Family Planning Perspectives*, 12, 250-261.
- Green, V.P. ve Schaefer, L. (1989). *The Effects of Teacher's Selected Educational Experiences of Perceptions of Children of Divorce*. Florida.
- Grief, G.L. (1985). *Single Fathers*. Lexington, MA: Lexington Books.

- Güriz, A. (1984). Türk Medeni Kanununun Aileyi İlgilendiren Hükümlerinde Gerekli Görülen Değişiklikler. Erder, T. (ed.) *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Yasal Açıdan İncelemeler* (139-152). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Hetherington, E.M. Cox, M. and Cox, R. (1982). Effects of Divorce on Parents and Children. *Nontraditional Families*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Heyzer, N. (1992). Gender, Economic Growth and Poverty. Paper Presented at Seminar on Women in Extreme Poverty. Vienna, 9-12 Nov.1992.
- Hortaçsu, N. (1991a). Evlilik ve Boşanma Nedenlerine Verilen Önemi Etkileyen Faktörler Olarak Değerlendirme Yaklaşımı, Cinsiyet ve Medeni Durum. *Aile ve Toplum*. 1 (1), 35-40.
- Hortaçsu, N. (1991b). İnsan İlişkileri. Ankara: İmge Kitabevi.
- Huddleston, R.J. ve Hawkings, L. (1993). The Reaction of Friends and Family to Divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, 19 (1/2), 195-207.
- HUIPS (1989). *Turkish Population and Health Survey*. (Hacettepe University Institute of Population Studies). Ankara: HUIPS.
- İçli, G. (1994). Kent Ailesinde Aile İçi İlişkiler (Sivas İli Örneği Uygulamalı Bir Araştırma). *Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler* (169-175). Ankara: Sosyoloji Derneği..
- İçli, T. ve Ögün, A. (1988). Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu. *HÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 17-32.
- İçli, T. G. Ögün, A. ve Özcan, N. (1995). *AiIede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu*. Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı KSSGM Yayınları.
- İl, S. (1986). Bir Alkoliğin Aile İlişkileri: Vaka İncelemesi. *HÜ SHYO Dergisi*. 2 (3), 179-196 .
- İl, S. (1989). *Türkiye'deki Kadın Suçlarının Genel Özellikleri ve İnfaz Sürecindeki Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı.
- İl, S. ve Arıkan, Ç. (1994). Türkiye'de Çocuk Eğitim Evlerindeki Hükümlü Gençlerin Aile İçi Şiddete İlişkin Değerlendirmeleri. *Aile Kurultayı Birinci Kitap* içinde yayın no. 83. Seri: Bilim (284-294). Ankara: AAK Yayını.
- İlkaracan, P. Gülçür, L. ve Arın, C. (1996). *Sıcak Yuva Masalı*. İstanbul: Say Yayınları.
- İmamoğlu, O. (1991). Toplumsallaşma. (Keleş, R. Nowak, J. ve Tomanbay, İ. (ed.).Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler: *Ansiklopedik Sözlük* (189-190). Ankara: Selvi Yayınları.
- Kabasakal, Ö. (1991). Aile Eğilimleri. *Türkiye Aile Yıllığı 1991*, Genel Yayın No. 71 (Tanıtım Serisi No.7). Ankara: AAK Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayını.
- Kaleli, Ş. ve Yalçınkaya, N. (1987). *Boşanma Hukuku*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.
- Kamo, Y. (1993). Determinants of Marital Satisfaction: A Comparison of the United States and Japan. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 551 -568.
- Karasar, N. (1986). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Karataş, K. (1996). *Genç İşsizliği: Ekonomik, Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları* (Yayın No.2). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Kars, Ö. (1996). Çocuk İstismarı: Nedenleri ve Sonuçları. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kayır, A. (1993). Kadın ve Cinsel Sorunları. Tekeli, Ş. (ed.). *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kaynarođlu, N. (1984). *Orta Sosyo- Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin Altı Yaş Grubu Çocuklarındaki Psiko- Sosyal Özelliklerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Keleş, R. (1978). *Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kıray, M. (1984). Büyük Kent ve Değişen Aile. Erder, T. (ed.) *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler* (69-78). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği
- Kiecalt, K.J. ve Acock, A.C. (1988). The Longterm Effects of Family Structure on Gender Role Attitudes. *Journal of Marriage and the Family*, 50 (3), 709-717.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1986). *Türkiye Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Koşar, N. ve Arıkan, Ç. (1989). Evlilikte Kadının Fiziksel ve Fiziksel Olmayan İstismarı. *XXV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*. Ankara: Türkiye Ruh Sağlığı ve Tedavi Vakfı Yayınları. 1, 647-650.
- Kur'an- I Kerim
- Kurtzman- Efron, A. (1980). Çocuklar ve Boşanma. (Aktaş, Mavili A. (çev.). *Social Casework*.
- Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara.
- Lee, A.M. (1953). *Principles of Sociology*. New York: Baner-Nobel.
- Lee, G.R. (1979). Effects of Social Networks on the Family. (W.R. Burr et all. (Ed.). *Contemporary Theories about the Family* (27-56). 1 NY: Free Press.
- Lempp, R. (1978). *Die Ehescheidung und das Kind. Ein Ratgeber für Eltern 3. durchges. Aufl.*
- Levinger, G. (1970). Marital Cohesiveness and Dissolution: An Integrative Review. P.H. Glasser, L.N. (Eds.) *Families in Crisis. Glasser* (107-125). NY: Harper and Row Publishers.
- Levine, N. (1982). Social Change and Family Crisis- The Nature of Turkish Divorce. Kağıtçıbaşı, Ç. (ed.) *Sex Roles, Family and Community in Turkey*, 3, (323-347). Indiana: Indiana University Turkish Studies.
- Lewis, R.A. ve Spainer, G.B. (1979). Theorizing about the Quality and the Stability of Marriage. Burr et all, W.R. (Ed.) *Conremporary Theories about the Family* (268-294). NY: Free Press.
- Mc. Lanahan, S. Wedemeyer ve S. Adelberg, N.C. (1981). Network Structure, Social Support and Psychological Well Being in the Single-Parent Family. *Journal of Marriage and the Family*. 43 (3), 601-612.
- Phee Mc, J.T. (1985). Ambiguity and Change in the Post-Divorce Family: Towards a Model of Divorce Family: Towards a Model of Divorce Adjustment. *Journal of Divorce* 8 (2), 1-15.
- Rae, Mc. James, A. (1978). The Secularization o f Divorce. Duncan, B. and Duncan, O.D. (Ed.) *Sex Typing and Social*. NY: Academic Press.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). *Türkiye'de Kadın Eğitimi Birinci Uluslararası Konseyi Görüşmeleri*. Ankara: MEB Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü.
- Mendes, H. (1976). Single Fathers. *The Family Coordinator*, 25, 439-444.
- Meriç, Ü. (1989). İslamda Aile. İlmi Neşriyat iç ve Dış Ticaret A.Ş. *Tartışmalı ilmi Toplantılar Dizisi*, 9.
- Morgan, C.T. (1981). *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*. (Arıcı, H. ve ark. (çev.) Yayın No.1. Ankara: HÜ Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Moxnes, K. (1986). His and Her Divorce. Paper Presented at the *Annual Conference of the National Council on Family Relations*, Dearbom 3-7 Nov.
- Oz, S. (1994). Decision Making in Divorce Therapy: Cost to Cost Comparisons. *Journal of Marital and Family Therapy*, 20 (1), 77-81.

- Örnek, T. Bayraktar, E. Özmen, E. (1992). *Geriatrik Psikiyatri*. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri.
- Örücü, E. (1996). Hukukta Kadın ve Son Değişmeler. Arat, N (ed.) *Türkiye'de Kadın Olmak*. (21-41). İstanbul: Say Yayınları.
- Özer, İ. (1994) Bir Alan Araştırması: Kentleşme ve Kent Yaşamı. *Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler 1. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, 3-5 Kasım 1993, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, 303-312.
- Özgüyen, E. (1995). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Eş Seçmeye İlişkin Tercihleri. *Aile Kurultayı Birinci Kitap* (203-213). Ankara: AAK Yayınları.
- Özkan, İ. ve Böke, Ö. (1995). Boşanma ile Sonuçlanan Evliliklerde Kadının Hedef Olduğu Şiddet. *Aile Kurultayı Birinci Kitap* içinde Bilim Serisi, yayın No. 83, 325-33. Ankara: AAK Yayınları.
- Pravin, V. (1980). Poverty and Living Standartsin Asia. *Population and Development Review*, 6 (2), 189-223.
- Ranjana, K. (1989). *Women-Headed Households in Rural India*. New Delhi: Radiant Publishers.
- Resmi Gazete. (1988). 19812 (12 Mayıs 1988) .
- Richards, L.N. ve Schmiege, C.J. (1993). Problems and Strengths of Single-Parent Families. *Family Relations*, 42, 277-285.
- Salim, H. ve Çiftçi, H. (1996). *Kadına Yönelik Şiddete Erkeğin Bakış Açısı*. Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- SB (Sağlık Bakanlığı). (1991). *Türkiye'de Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Çalışmaları*. Ankara: Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü Yayını.
- SB; HÜNEE; Macro Int. Inc. (Sağlık Bakanlığı ; HÜ Nüfus Etütleri Enstitüsü; Macro International Inc.) (1994). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993*. Ankara.
- Schlesinger, B. ve Schlesinger, R.A. (1994). One-Parent Families in Europe. *International Journal of Sociology of the Family*, 23 (2), 15-24.
- Seltzer, F.A. ve Bianchi, S. (1988). Children's Contact with Absent Parents. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 663-677.
- Sencer, Y. (1979). Türkiye'de Kentleşme Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci. *Bilim Dizisi*. 12Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SHÇEK (T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu). (1993). *1992 Yılı Değerlendirme Raporu ve 1993 Yılı Hedefleri*. Ankara: Genel Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı
- SIS (State Institute Statistics). (1994). *SIS. Publication No: 1719*. Ankara
- Spainer, G.B. ve Thompson, T. (1984). *Parting*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Steinberg, J.L (1988). Rambo and Mother Theresa: A Judge Looks at Divorce. *American Journal of Family Therapy*, 16 (4), 364-367.
- Sylvia, C. (1985). Single Parent Families: Choice or Constraints? The Formation of Female Headed Households in Mexican Shanty Towns. *Development and Change*, 16, 635-656.
- Şener, E. (1993). *Uygulamada ve Teoride Her Yönü ile Boşanma*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Tekeli, Ş. (1993). *1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar. 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. (Yay. Haz. Tekeli, Ş). İstanbul: İletişim Yayınları. 15-50.
- Tepp, A. (1983). Divorecd Fathers: Predictors of Continued Paternal Involvement. *American Journal of Psychiatry*, 140 (11), 1465-1469.
- Thompson, R. (1983). The Fathers Case in Child Custody Disputes: The Contributions of Psychological Research. Lamb and A Sagi, M.E (Ed.). *Fatherhood and Family Policy* (53- 100). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Thornton, A. (1985). Changing Attitudes toward Separation and Divorce: Causes and Consequences. *American Journal of Sociology*, 90 (4).
- TKV-GAP (Türkiye Kalkınma Vakfı- GAP). (1994). *GAP Bölgesi'nde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Araştırması*. Ankara: TKV.
- T.C. Devlet Bakanlığı. (1987). *Türk Kadınının Gündemi Araştırması*. Ankara.
- TMKD DT. (1987). *Türk Medeni Kanununun Düzenlenmesine Dair Tasarı*.
- Tomanbay, İ. (1992). *Ana Çocuk Sağlığında Sosyal Boyut*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Topçuoğlu, H. (1977). Çeşitli Toplum ve Kültür Tipleri ve Boşanma Nedenleri. *AÜ Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı 1925-1975*, 2. AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları. No.407.
- Trent, K. ve South, S.J. (1989). Structural Determinants of the Divorce Rate: A Cross-Societal Analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 391-404.
- Travato, F. (1986). The Relationship Between Marital Dissolution and Suicide: The Canadian Case. *Journal of Marriage and the Family*, 48 (2), 341-348.
- Tubbeh, T.G. (1992). Women in Extreme Poverty. Paper Presented at *Seminar on Women in Extreme Poverty*, Vienna: 9-12 Kasım 1992.
- Tufan, B. (1994). *Göçmen İşçilerde İş Kazaları*. Ankara: S S K Yayın. Yayın No. 556.
- Tutengil, C.O (1978). Aile ve Evlilik Araştırması Sonuçları. *Sosyoloji Konferansları 16. Kitap*. İÜ İktisat Fakültesi Sosyoloji Enstitüsü Yayını, 3 (75), 1-16.
- Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Velidedeoğlu, H.V. (1976). *Ailenin Çilesi Boşanma*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Wallerstein, J.S. ve Kelly, J.B. (1980), *Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope With Divorce*. NY: Basic Books, Inc. Publishers.
- Wallerstein, J.S. (1984). Children of Divorce: Preliminary Report of a Ten Year Follow-up of Young Children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54 (3), 444-458.
- Wallerstein, J.S. (1986). Women After Divorce: Preliminary Report From a Ten-Year FollowUp. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56 (1), 65 -77.
- Williams, B.L. (1994). Reflections on Family Poverty. *Families in Society*, 75(1), 47-50.
- Williams, H.P. (1982). *The Role of Adjudicatory Law in Divorce Proceedings in Turkey*. Faculty of the Fletcher School of Law and Diplomacy Tuft University.
- Weitzman, L.J. (1981). The Economics of Divorce. *UCLA Law Review*, 28, 1181-1268.
- Wright, D. (1988). Revitalizing Exchange Models of Divorce. *Journal of Divorce*, 12 (1), 1 - 19.
- Yıldırım, A. (1996). Sığınaklarda Kalan Kadınların Uğradığı Şiddetin Boyutları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı.
- Yıldırım N. (1992). *Köy Kadınlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Konumları*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.
- Yılmaz, B. (1991). Hukuksal Alanda Kadın Sorunları. 1. *Ulusal Kadın Kongresi*. İstanbul: 118 -T Lioness Yönetim Çevresi Yayını. 71-76.
- Yörükoğlu, A. (1978). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1983). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Zevkliler, A. (1984). Evliliğin Sona Ermesi ve Kadının Mal Varlığı. Erder, T. (ed.). *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Yasal Açıdan İncelemeler* (79- 108). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.